CORINT ISTORIE
Colecţie coordonată de DORU DUMITRESCU
Marin Ioniţă
5
Kiseleff 10
Fabrica de scriitori
Ediţie revăzută şi adăugită Prefaţă de Alex. Ştefănescu
CORINT BOOKS
-2018-

MARIN IONIŢĂ (n. 1929) este originar din Dâmboviţa. A urmat liceul în Găeşti, participând ca elev la Cenaclul „I.C. Vissarion” din localitate. În 1954 a frecventat cursurile Şcolii de Literatură „Mihai Eminescu”, apoi Facultatea de Filologie a Universităţii Bucureşti (1956

– 1960). Bogata experienţă de viaţă – a fost agent agricol, şef de fermă, ofiţer de artilerie, învăţător, profesor, ziarist – se reflectă în proza sa. A debutat literar în timpul liceului în *Almanahul tinerilor scriitori* (1953) şi editorial cu volumul de nuvele *Rădiţa* (1955). A colaborat la reviste precum *Contemporanul*, *Luceafărul*, *România literară*, *Viaţa românească*, *Cronica*, *Orizont*, *Argeş*, *Convorbiri literare*, *Kalende*, *Iaşul literar*, *România liberă*. În 1959 a primit premiul Uniunii Scriitorilor, iar în 1964 pe cel al revistei *Luceafărul* Dintre romanele şi volumele de proză scurtă publicate: *Un şlep în derivă*, Editura Albatros, Bucureşti, 1978; *Vatra de la răscruce*, Editura Albatros, Bucureşti, 1979; *Rugurile din zori*, Editura Albatros, Bucureşti, 1982; *Bătrânul şi umbra*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1984; *Capul lui Decebal*, Editura Albatros, Bucureşti, 1985; *Hotel Boccaccio*, Editura Argeşpress, Piteşti, 1995; Os *de domn*, Editura Brio Star, Piteşti, 1995; *Detronarea familiei regale*, Editura Exas, Piteşti, 1992; *Amurgul zeilor*, Editura Intact, Piteşti, 1996; *Lacrima de gheaţă*, Editura Zodia Fecioarei, Piteşti, 1997; *Floarea paştelui*, Argeşpress, Piteşti, 1998; *Spioana chealã*, Editura Zodia Fecioarei, Piteşti, 1998; *Hotel tranzit*, Editura Cultura, Piteşti, 1999; *Roata lumii*. *Roman de buzunar*. vol. I., Editura Tiparg, Piteşti, 2000; *Pasărea cu clonţul de oţel* (Povestiri), Editura Tiparg, Piteşti, 2001; *Colivia cu maimuţe*, Editura Tiparg, Piteşti, 2002; *Nu trageţi în dinozauri*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2004; *Intersecţia lupului*, Editura Tiparg, Piteşti, 2007; *Dinozaura*, Editura Tiparg, Piteşti, 2009.

Redactare: Flori Bălănescu Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu Design copertă: Dan Mihalache

Ilustraţie copertă: Criticul literar G. Călinescu, în mijlocul studenţilor, anii 1950. SURSA: Arhivele Naţionale Istorice Centrale.

Toate drepturile asupra ediţiei în limba română aparţin EDITURII CORINT BOOKS.

ISBN: 978 – 606 – 793 – 325 – 3
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
IONIŢĂ, MARIN
Kiseleff 10: fabrica de scriitori / Marin Ioniţă; pref. de Alex. Ştefănescu.
— Ed. reviz.
— Bucureşti: Corint Books, 2018 ISBN 978 – 606 – 793 – 325 – 3
821.135.1

Prefaţă

Şi literatură, şi document y J y

S-au scris numeroase studii, evocări, amintiri, inclusiv câteva cărţi despre Şcoala de Literatură şi Critică Literară „Mihai Eminescu”, care a funcţionat în perioada 1950 – 1955, la Bucureşti, într-o clădire de pe strada Kiseleff nr. 10 (actualul sediu al PSD). Dacă nu avem timp să le citim pe toate, ne putem mulţumi cu cartea lui Marin Ioniţă, *Kiseleff 10. Fabrica de scriitori*, reeditată acum de Editura Corint. Această carte, scrisă cu talent literar şi cu o sinceritate deloc simulată, cu candoare şi bună-credinţă, este în măsură să ne dea o imagine cuprinzătoare a fenomenului. Pentru că se poate vorbi de un fenomen, nu doar de o instituţie, în condiţiile în care o şcoală înfiinţată de Partidul Comunist Român pentru formarea de propagandişti deghizaţi în scriitori a ajuns să producă mai degrabă scriitori deghizaţi în propagandişti – unii dintre aceştia renunţând chiar, până la urmă, şi să se mai prefacă.

Având un bun-simţ ţărănesc şi o vocaţie a naturaleţii, Marin Ioniţă povesteşte tot ce i s-a întâmplat şi tot ce a observat ca elev al acestei şcoli. Nu dă verdicte, doar povesteşte. Totuşi, uneori, recurge şi la formulări sarcastice (cum este chiar aceea din titlul cărţii: „fabrica de scriitori”).

Un loc privilegiat ocupă în aceste memorii scriitoarea Aurora Cornu, care i-a inspirat lui Marin Ioniţă, în anii

adolescenţei, o dragoste patetică, lipsită de reciprocitate. (Aurora Cornu avea să fie prima soţie a lui Marin Preda. Mi-aduc aminte ce confesiune mi-a făcut Marin Preda spre sfârşitul vieţii lui: prima mea soţie era frumoasă, a doua – inteligentă, a treia… dar mai bine închid paranteza.) Romantismul acestei iubiri adolescentine nu se pierde nici după aproape o jumătate de secol. Iată un moment trăit de Marin Ioniţă la Conferinţa Naţională a Scriitorilor din 2001: „Încep lucrările. O descopăr [pe

Aurora Cornu] cu câteva rânduri de scaune mai jos. Indiferentă la tot ce se petrece în jurul ei, nu mai face decât să citească. Îmi pun ochelarii de distanţă care mi-o apropie destul de mult. Nu am ochi decât pentru ea. Devine atentă când se află la microfon Nicolae Breban. Închide cartea pe genunchi. Este romanul meu, *Amurgul zeilor*. Doamne, mă rugam, de n-ar fi o simplă iluzie…”

Marin Ioniţă se caracterizează, ca scriitor, prin ceea ce s-ar putea numi „un profesionalism ingenuu”. Textele sale nu suferă de amatorism, dar nici de acea blazare la care ajung unii autori cultivaţi şi experimentaţi. Se face de fiecare dată crezut de cititor. Şi, mai mult decât atât, creează o puternică impresie de viaţă. Memoriile sale par o transmisie în direct din epoca stalinismului, pe care altfel, bazându-ne numai pe informaţiile istorice, cu greu ne-am putea-o reprezenta (din cauza absurdului ei).

Rând pe rând sunt aduse în prim-plan personaje importante ale vieţii literare, despre care mulţi dintre noi am fi vrut să ne facem o idee mai clară.

Autorul ne oferă prilejul să-l vedem de aproape pe Mihail Sadoveanu:

„Un bătrân falnic, de atâţia ani bătrân, de parcă intrase în veşnicie. Părea că nu a cunoscut niciodată durerea, suferinţa, teama, grija, nevoile, umilinţa, primejdiile… O fiinţă de dincolo de condiţia umană”.

Nu este vorba de o idealizare. Memorialistul completează portretul lui Sadoveanu cu nuanţe:

„Mereu senin şi imperturbabil. O singură dată i-am

prins o fulgerare de privire scăpată printre pleoape, cenuşie, rece, tăioasă ca o lamă de oţel. Când tânărul poet Ştefan Iureş, tuns chilug, a fost invitat de maestru să-şi scoată basca de pe cap şi a refuzat să se execute, murmurând ceva de neînţeles”.

Pentru ca în cele din urmă să se refere, cu vervă de satiric, şi la regretabila calitate a lui Sadoveanu de colaborator al regimului comunist:

„Recuperat, recondiţionat, reciclat, încărcat de onoruri, era unul dintre intelectualii de laudă şi de mândrie ai puterii comuniste. Dacă şi-ar fi agăţat toate decoraţiile pe piepţii hainei ar fi arătat mai împodobit decât un general sovietic”.

Ni se oferă informaţii preţioase şi despre enigmaticul personaj Al. Jar, „poetul comunist din ilegalitate”, care făcuse parte din rezistenţa franceză şi a cărui soţie, Olga Bancic, „fusese capturată de Gestapo şi condamnată la moarte prin decapitare”. Acest devotat propagandist al partidului comunist se revoltă în public în momentul în care oficialitatea hotărăşte să-l reabiliteze pe Tito, după o lungă perioadă de ponegrire a lui: „Am fost minţiţi când ni s-a spus că Tito e un călău sau suntem minţiţi astăzi? Cine ne duce în eroare? Şi de ce? Cine îşi bate joc de noi? Şi de un popor întreg? De ce am fost aţâţaţi împotriva acestei ţări despre care aflăm astăzi că ne leagă o puternică prietenie istorică?”

Iată şi urmarea acestei izbucniri, descrisă de Marin Ioniţă cu impresionanta lui luciditate, cu melancolia unui martor lipsit de posibilitatea de a interveni în mersul evenimentelor:

„Scriitorul din ilegalitate, luptătorul din Franţa ocupată, este văzut tot mai rar cu bascul lui de revoluţionar pe o sprânceană. Ultima bătălie, o revoltă în genunchi. […] Vulcanul acela nu a fost decât un gheizer de noroi care s-a înecat repede în propria-i bolboroseală”.

Un portret remarcabil îi face autorul lui G. Călinescu, care n-a predat niciodată la Şcoala de Literatură, dar care

mai ţinea pe atunci cursuri la Universitate (de unde va fi înlăturat în scurt timp de autorităţile comuniste). Ştim, din numeroase alte surse, că prelegerile lui G. Călinescu erau adevărate spectacole de inteligenţă şi histrionism. Marin Ioniţă adaugă însă o descriere a atmosferei din amfiteatru (unde el şi o prietenă a lui s-au dus să asiste la un curs, fără să fie înscrişi la Litere):

„Sala era deja plină. De-abia ne-am găsit locuri pe treptele dintre bănci. De ce să ne formalizăm? În afară de studenţi, o mulţime de domni şi de doamne de toate vârstele care au dat năvală din oraş se aşezaseră pe genţi, pe ziare sau direct pe scândură. Unii s-au urcat pe tocurile ferestrelor. Dar cei mai mulţi au rămas în picioare, pe lângă pereţi".

O excepţională valoare literară şi documentară au paginile despre poetul Nicolae Labiş care, deşi a trăit numai 21 de ani, a marcat, cu genialitatea lui fulgurantă, epoca în care i-a fost dat să se nască şi să se afirme ca poet: „În pauza de după masă ni-l făceam stăpân pe timpul nostru liber. Îi convenea, nu-i convenea, ne aşezam în jurul lui ca atraşi de un magnet. Din întâmplare, eram repartizaţi în acelaşi dormitor. Avantaje şi dezavantaje. Nu trebuia să fac eforturi ca să ajung în preajma lui, să-l văd, să-l ascult, să ne ciocnim câteodată. Dar dormitorul nostru devenise un adevărat loc de pelerinaj în care se strângeau, nu ştiu cum, şi tineri din afara şcolii, studenţi de la Universitate, de la teatru, de la arte plastice, de la teologie. Mi se tasase salteaua, mi se lustruise pătura, mi se deşelase patul transformat, ca toate celelalte, în bancă de grădină publică. Unii veneau numai ca să se poată lăuda că se află în prietenia lui, alţii îi înfăţişau manuscrisele – ca şi cum el ar fi fost un sacerdot ca să le sfinţească alţii ca să împrumute cărţi, alţii numai ca să asculte sau să se facă ascultaţi".

Cu sensibilitatea lui aproape dureroasă faţă de tot ceea ce atentează la demnitatea umană, Marin Ioniţă evocă acţiuni ideologice abuzive, transformate în cele din

urmă într-o adevărată teroare ideologică. Printre victime se numără, în mod surprinzător, Nicolae Labiş însuşi, din care partidul comunist făcuse un stindard al „noii literaturi”, dar pe care apoi l-a pedepsit drastic, neputând să-i accepte comportamentul de fiinţă liberă. Memorialistul aduce în discuţie falsificarea literaturii clasice (a lui Eminescu însuşi), pentru a se crea impresia că au existat precursori ai literaturii propagandistice scrise sub ameninţare sau în schimbul unor favoruri după instaurarea comunismului. Aduce în discuţie, de asemenea, supravegherea securistică a Şcolii de Literatură, amestecul brutal în viaţa privată a cursanţilor, listele negre întocmite de Securitate, ca element de şantaj, controlul strict al lecturilor, şedinţele sinistre de „demascare” şi „înfierare” a celor care se abăteau de la „linia partidului” etc. Totul este interesant, totul satisface dorinţa noastră de a înţelege ce s-a întâmplat în România în acei ani cumpliţi.

Unii comentatori afirmă că Şcoala de Literatură a fost un experiment eşuat. Trebuie să adăugăm: un experiment din fericire eşuat. Foarte mulţi dintre tinerii înregimentaţi în acea şcoală s-au eliberat de dogmele marxist-leniniste şi au început să gândească până la urmă pe cont propriu.

Memoriile lui Marin Ioniţă nu sunt narcisist-capricioase, ca ale altor autori. Ele sunt scrise de un om căruia îi pasă de ceea ce se întâmplă în ţara lui şi în lume. Şi sunt scrise clar, fără nimic evaziv. (Stilul folosit în carte mă face să mă gândesc la clarviziunea politică şi la virtuozitatea folosirii limbii române care îi sunt proprii istoricului şi politologului Ion M. Ioniţă, fiul lui Marin Ioniţă. Fiul are, datorită televiziunii, mai mare notorietate decât tatăl, astfel încât n-ar fi rău să răsturnăm cu umor proverbul, aducându-l la varianta: „Trunchiul nu sare departe de aşchie”).

Am citit cartea lui Marin Ioniţă din plăcere, pentru că e atrăgătoare. Am s-o mai citesc o dată ca să-mi fac notiţe, întrucât conţine numeroase informaţii inedite, de maxim

interes.

Alex. Ştefănescu

Argument la ediţia I

Mă grăbesc să scriu această carte până mai am mintea întreagă, pentru a-mi privi lucid amintirile.

Mă grăbesc să public această carte până când nu se împuţinează prea mult de pe coaja pământului oamenii care pot depune mărturie, pentru sau împotrivă.

Este târziu? Prea târziu? Eu spun că ar fi trebuit mult mai demult. Am aşteptat o jumătate de secol. Sub semnătura unuia cu mult mai mult prestigiu decât al meu, cu mai multă greutate şi deci mai credibil. Dar se vede treaba că scriitorii mari au multe alte lucruri mai bune de făcut.

De ce n-am scris-o eu? Pentru că nu m-am gândit niciodată la aşa ceva. Cartea aceasta nu este pornită din iniţiativa mea, şi, dacă ar fi fost după mine, nu ar fi văzut lumina tiparului. Este o carte născută din îndemn. Din îndemnul unui grup de intelectuali piteşteni, care, auzindu-mă cum povestesc întâmplări din Şcoala de Literatură, m-au sfătuit şi au insistat să le aştern pe hârtie. Din îndemnul directorului Revistei Argeş, care mi-a cerut imperativ să-i dau să-mi publice câte un episod în fiecare număr.

Nu sunt cronicarul Şcolii de Literatură de pe Şoseaua Kiseleff, nici măcar pentru cei doi ani cât am fost studentul ei. Nu sunt nici istoricul care să cerceteze întâmplările din acel loc şi acel timp. Nu sunt decât un ins care îşi povesteşte amintirile.

Nu pot să pretind că totul s-a petrecut aşa şi numai aşa, cu precizie matematică. Nu fac altceva decât să-mi înşir amintirile, despre lucruri, oameni şi întâmplări aşa cum le-am văzut, cum le-am simţit, cwm k-am priceput şi cum s-au imprimat în memoria mea afectivă. Îmi povestesc, de fapt, trăirile de atunci şi retrăirea lor în momentul de faţă.

Şi cum nu suntem fiinţe identice, niciodată doi oameni nu vor trăi absolut la fel acelaşi eveniment. Vor fi

întotdeauna diferenţe, cel puţin de nuanţe.

Aşadar, nu mă aştept să nu fiu contestat, chiar cu bună-credinţă. Şi nici nu sunt naiv să cred că nu-i voi supăra pe unii dintre colegi pentru că nu am scris despre ei mai mult, mai bine, mai frumos, mai adevărat. Dar n-au decât s-o facă singuri. Eu atât am putut, atât am făcut. Nu-mi rămâne decât să-i provoc la o discuţie, chiar contradictorie.

Voi fi, nu voi fi crezut, am căutat să mă ţin de adevăr. De acel adevăr pentru mine mai curat decât toate. Ca dovadă, când a fost cazul, nu am cruţat pe nimeni. O poveste ţesută din lumini şi din umbre. Pentru că nu există om care să nu aibă şi slăbiciuni, orgolii, alte păcate, chiar când este un Arghezi, un Călinescu sau Nicolae Labiş.

Cât adevăr este în această carte? Atâta cât a fost posibil. Sunt gata să jur că nu am inventat nimic în afară de numele Aidei, fata din marea mea poveste de iubire de o viaţă întreagă. Ea a existat şi există sub alt acoperiş. Dar, măcar ei, nu vreau să-i tulbur liniştea.

Pentru completarea unor informaţii, am făcut apel la memoria unor foşti colegi ca Ioana Zamfir, Elena Dragoş şi Irimie Strâuţ şi la cărţile domnilor Nicolae Mohorea Corni şi Nicolae Cârlan, cărora le mulţumesc pe această cale.

În rest, desigur, omisiuni nedorite şi, poate, unele erori de interpretare.

Cum este în bună parte o carte autobiografică, Kiseleff 10 ar putea să fie socotită al treilea volum din ciclul „Nu trageţi în dinozauriy

Cuvânt înainte-mergător la ediţia I

Bine hrăniţi, ţinuţi închişi şi îndopaţi cu ideologie. Ziduri masive de cărămidă de trei metri, supraînălţate, cu încă un gard de sârmă ghimpată, paznicul mutat de la poartă chiar la uşa clădirii, biletul de voie, care se obţinea foarte greu, ore de studiu obligatoriu, sub supraveghere, bibliografie imensă, controlată prin cantitatea conspectelor, ieşirea în oraş, la spectacole, în grup, pe tabel şi cu însoţitor: studenţii Şcolii de Literatură şi Critică

Literară din palatul de pe Şoseaua Kiselejfnr. 10.

Într-unul din discursurile oficiale a fost numită această instituţie „Pepiniera noastră de scriitori Altcineva i-a zis: „Sera de flori a poeziei noastre viitoare”. Eu, care veneam de la Şcoala medie tehnică zootehnică din Gleşti, am numit-o „Ferma de scriitori Nu a lipsit mult să plătesc această nerozie. Sper să fie uşor de înţeles că nu mă refeream la persoanele care populau această instituţie, ci la sistemul acela de spălare a creierelor şi însămânţare a lor cu sporii ideologiei comuniste.

Singurul lucru care nu le-a reuşit pe deplin, motiv pentru care şcoala a fost desfiinţată.

Prefaţa autorului

Din Şcoala de Literatură n-a mai rămas nici arhiva. Am aflat că mucegăise, într-un timp fiind aruncată de-a valma într-o cameră de subsol, de unde a dispărut fără urmă, probabil la o groapă de gunoi. Mai este Palatul de la Şosea, cedat unui partid politic1 de primul preşedinte revoluţionar al Uniunii Scriitorilor, ajuns moşier în Oltenia.

Am fost student al acestei şcoli doi ani de zile, durata maximă a cursurilor, dar nu sunt absolvent al ei pentru simplul fapt că am fost dat afară pe poartă, bineînţeles fără diplomă, fără atestare, fără repartiţie. Aruncat în lumea neliterară – la început angajat la o fermă de vaci –, mi-am dus cu mine amintirile pe care nu am vrut să le dau uitării. Tot dezbătând problema în ceasurile mele de singurătate, ca să înţeleg mai bine ce se întâmpla acolo, amintirile mi s-au mai limpezit şi s-au adâncit tot mai mult în memoria mea. Şi am avut mai multe motive să le păstrez pentru că făceau parte dintr-un capitol de excepţie al existenţei mele. Alţii au avut parte de întâmplări şi trăiri care i-au făcut să uite anii de ucenicie.

Dacă cineva mai caută azi Şcoala de Literatură, n-o mai poate găsi decât în mintea şi în simţirea celor câţiva

supravieţuitori[12]. Aflu din presă că mai există Fănuş Neagu, Radu Cosaşu, Dumitru

Carabăţ, Ion Acsan. Corespondez cu Irimie Străuţ şi am convorbiri telefonice cu Ioana Zamfir şi Elena Dragoş, de la care aflu câte ceva şi despre Doina Sălăjan. Adela Popescu, publicată iar în Japonia, după nenumărate apariţii şi prezenţe în multe alte ţări. La Galaţi, „juvetele" Nicolae Ungureanu. Nu ştiu ce mai e cu Ion Gheorghe, îmbătrânit şi bolnav când l-am văzut ultima dată. Vor mai fi şi alţii prin ţară, pe aiurea. Pentru câtă vreme? Grăbiţi-vă! Peste 10 – 15 ani nu o să mai găsiţi pe niciunul dintre noi. Şi dacă nu apucăm să ne mărturisim, Şcoala de Literatură dispare definitiv din paginile unei zbuciumate istorii.

Mai bântui, cât voi mai bântui pe coaja pământului şi eu. Mă simt ca un huhurez care cântă noaptea pe ruine. Dar nu pot să tac. Trebuie să spună cineva povestea. Şi mă tem că nu o va face altcineva. Au trecut 60 de ani…

Aurora şi „amurgul zeilor".

Zumzăie, zbârnâie, vuiete, huiete. Şcoala ca un stup în roire, ca într-o carte de început… Departe, nevăzut, neînchipuit, Palatul de la Şosea. Aşa începea drumul meu în literatură…

— Ca o muscă ce bâzâie în borcan, e de părere profesorul de anatomie, doctor veterinar.

— Domnule, nu vă daţi seama? Sunt în ţara asta sute de şcoli. Poate mii. Dintre toate, un elev de la noi, cel mai bun din astea toate.

— Balon de săpun…

— Locul I!

— Şi ce? Dă vaca mai mult lapte? Scroafa, mai multă slănină?

— În cancelarie, pe coridoare, pe scări, numai despre asta se vorbeşte. Şi peste gard, în oraş. Şi cum sunt şi alte şcoli pe Răstoaca, în niciuna nu s-a mai întâmplat niciodată

---

1 Fosta casă a avocatului Toma Stelian este în prezent sediul PSD (n. coord.).

2 Afirmaţia era valabilă la data scrierii cărţii (n. coord.).

ca vreun elev să fie cunoscut la nivel naţional. Şcoala mea medie, tehnică şi zootehnică.

— Şi ce e aia, domnule, Sfânta Patriarhie? O şcoală de văcari cu diplome şi atât!… De crescători de vite…

Eu, unul, sunt derutat. Nu înţeleg nimic din brambureala asta. E ceva de capul meu? Nu e nimic? Şi ce câştig? Cu ce mă aleg? Mi se deschide în faţă alt drum? Pe care nu l-am dorit?

Elevii, şi ei, sunt împărţiţi…

— S-a găsit acesta mai cu moţ?!

Dar Magdalena Iepure, de lângă mine:

— Îmi scrii şi mie o poezie?

Cum se vor fi petrecând lucrurile în acelaşi timp şi la Şcoala Pedagogică din Ploieşti? Premiul Naţional pentru poezie a fost obţinut de o elevă de acolo. Se scrisese şi în ziar. Noi amândoi. Mai erau şi alţii, o grămadă, mai jos, premiile II, III, menţiuni…

Aurora Cornu. Cine era? Cum arăta? înaltă? Ghindoacă? Bălană? Ţigănoasă?

Cobor în Gara de Nord. Mai departe, nu cunosc oraşul decât până în Piaţa Matache Măcelarul.

O iau pe jos. Şi ajung la timp. Cuvântări, felicitări, diplome, flori, pachete de cărţi. Pe Aurora o şi sărută. Chiar pe amândoi obrajii. Aş fi făcut-o şi eu, dar nu sunt în juriu. Singură, ca şi mine. Rătăciţi în lume.

Ne trezim în stradă. Poate ca să nu ne pierdem, ne ţinem de mână. Ca doi copii de grădiniţă. Noaptea luminată de becuri. Maşini, automobile, troleibuze, tramvaie. Ploaie de scântei din reţelele electrice. Huruit de motoare. Scrâşnete de frâne. Hodorogit de roţi. Ne strângem de mână. Umăr lângă umăr. Doi pui căzuţi din cuib care nu ştiu să zboare. Tremură uşor lângă mine. Ia stai? Cine suntem noi? Cine sunt premianţii la Concursul Naţional de Literatură? Cei mai buni din ţară? Puţin îi pasă oraşului de noi. Este ora când se mătură străzile. Când se cară gunoaiele. Când se fac aprovizionările. Când dorm oamenii.

— Spune-mi, ne mai întâlnim?

Voce de copilă. Suntem în prag de adolescenţă.

— Ai prieten?

O pun în încurcătură. Se fereşte să-mi spună. Îi dau sfaturi banale:

— Să te merite!

Părul scurt. Breton pe frunte. Mai mult nu pot să desluşesc. Mai departe nu pot să-i fac portretul. Sunt prea emoţionat. Dar simt cum vine dinspre ea un fel de val de căldură. Ceva ca un flux magnetic.

Oraşul oraşelor. Scrâşnete. Urlete. De motoare. De roţi. De autobuze. De tramvaie. De căruţe.

Fiară sălbatică… Mă ridic în picioare pe o bancă din parc pe care ne aşezaserăm. Aurora se înalţă odată cu mine. Tot ne mai ţinem de mână.

— Hei! Suntem aici! Ne auziţi?

Şi ne strângem în braţe.

Pe un peron dintre linii, în Gara de Nord. Vin trenuri. Pleacă. Spre Ploieşti. Spre Piteşti. Cluj. Iaşi. Filiaşi… Noi stăm pe loc. Uite aşa. Stăm şi tăcem. Dar ascultăm cum ne bat inimile în piept. Şi câte nu mai simţim fără să le rostim…

Dar nimic nu ţine o veşnicie. Acceleratul de Braşov. De-abia îi fur o sărutare pe scara vagonului.

De câte ori îmi aduc aminte de Şcoala de Literatură, îi văd pe frontispiciu efigia unei fete de o stranie frumuseţe, într-o lumină boreală. Poate că această imagine s-a născut din nevoia mea de a da uitării zidurile acelea sumbre de închisoare, supraînălţate cu alt gard, de sârmă ghimpată, care înconjura clădirea pe trei laturi, grilajul de la stradă, cu drugii lui de metal terminaţi în vârfuri de lance şi poarta pe care am fost dat afară cu eticheta de „element necorespunzător”, aşa cum i se întâmplase şi lui Fănuş Neagu. În acel perimetru de cazarmă, de mănăstire sau de penitenciar, mi-am petrecut doi ani din timpul celei mai frumoase vârste.

Povestea a început într-o mohorâtă zi de toamnă de

pe la jumătatea secolului trecut. Nu cunoşteam oraşul, dar mi s-a spus în ce tramvai să mă urc şi în ce staţie să cobor. Cum ajunsesem mai devreme şi nu aveam altceva mai bun de făcut, am pornit-o pe jos, cu mâinile în buzunare, de-a lungul liniei de tramvai: din strada Dumitru Lemnea am dat în bulevardul Ana Ipătescu[3] şi am găsit repede clădirea unde îşi aveau sediile revistele Uniunii Scriitorilor: *Viaţa Românească*, la parter, *Gazeta literară*, la mijloc, şi *Luceafărul* deasupra.

Nu mai ştiu pe ce motiv am fost invitat la această reuniune. Cred că era vorba despre un premiu literar. Dar îmi aduc bine aminte că totul s-a terminat cu o masă festivă, în prezenţa mai-marilor zilei: Mihai Beniuc, Zaharia Stancu, Mihu Dragomir, Traian Şelmaru, Mihail Davidoglu.

Singuratică şi rătăcită pe acolo, tot ca mine, era şi o fată care mi s-a părut atât de frumoasă cum nu mai întâlnisem alta. Nu ştiu dacă din întâmplare ne-am pomenit la masa aceea unul lângă altul Amândoi elevi. Eu scriam proză, ea versuri. Şi uite aşa, am ajuns umăr la umăr pentru câteva frânturi de ceas. Mi-a citit câteva poezii, pe altele le-a recitat. Ba chiar şi publicase câte ceva sub semnătura care avea s-o facă mai mult sau mai puţin celebră: AURORA CORNU.

Nu eram atenţi la cuvântări, dar am ciulit urechile când am auzit că se face vorbire despre înfiinţarea unei şcoli de literatură. Ne-am hotărât pe loc să fim colegi pe băncile ei!

Şi aveam să purtăm într-adevăr amândoi în buzunar legitimaţiile de „studenţi” ai acestei instituţii, dar nu am stat niciodată în aceeaşi bancă şi nu ne-am mai ţinut niciodată de mână cum s-a întâmplat în seara aceea, când am umblat hai-hui pe străzi necunoscute, până am ajuns în Gara de Nord, de unde un tren de noapte mi-a răpit-o pentru totdeauna! Cel puţin aşa am simţit atunci, când aveam impresia că se scurge toată viaţa din mine în

3 Astăzi, bulevardul Lascăr Catargiu (n. coord.).

betonul peronului.

Cum am ajuns în prima serie a Şcolii de Literatură „Mihai Eminescu” din Bucureşti am să povestesc mai jos. Eu o să povestesc şi dumneavoastră, cei mai tineri, n-o să vă vină să credeţi. Până una-alta, am să vă spun că m-am trezit într-o lume foarte pestriţă, de la elevi ca mine până la absolvenţi de mai multe facultăţi, ca acel scriitor cu trei licenţe de la Cluj, autorul unui roman exemplar pentru noua direcţie care se impunea literaturii române; mulţi studenţi, dar şi mulţi activişti de partid, de sindicat, de UTM, de la organizaţiile de femei, ofiţeri, maiştri, muncitori, ziarişti, în sfârşit, toate categoriile sociale şi profesionale, reprezentate proporţional, mai puţin preoţii şi teologii.

Am fost de faţă în ziua festivă a deschiderii, când s-a tot bătut apa în piuă cu ce face şi ce drege partidul, dar Sadoveanu a făcut balonul să fâsâie, spunând că este de ajuns să învăţăm gramatica limbii române şi dacă ar fi să se ivească un scriitor bun din fiecare promoţie tot ar fi ceva. Şi că nu se poate, în niciun caz, să iasă mai mulţi scriitori decât atâţia câţi au intrat. Dar a fost clar chiar de a doua zi că nu ni se cerea decât să ne justificăm existenţa cu producţii mari şi valoroase. Eram doar la o fermă de tip special, de la care nu se recoltau nici ouă, nici lapte, nici lână, nici carne. Ne erau aşteptate schiţele, nuvelele, romanele, piesele de teatru, poeziile şi chiar marile epopei ale construcţiei socialiste.

Mă simţeam străin. Nu cunoşteam pe nimeni, nu am putut să intru în comunicare cu cineva, cu atât mai puţin să leg prietenii. Mi se păreau inaccesibili Dumitru Mircea, Alexandru Andriţoiu, Ştefan Iureş. De-ar fi fost aici Aurora… Am aşteptat-o în fiecare zi. Am citit de zeci de ori şi lista cu cei înscrişi şi cu cei admişi la examen. Am sperat să figureze, ca mulţi alţii, sub alt nume. Zadarnic.

Georgeta Horodincă, frumoasă şi inteligentă, despre care se spunea că se află într-o anumită relaţie cu scriitorul Camil Petrescu… Mira Iosif, cu fruntea ei înaltă

şi boltită, cu ochi mereu miraţi şi iscoditori sub lentilele ochelarilor. Şi multe alte fete. Dar lipsea Aurora.

După câteva săptămâni, care au trecut fără să prind rădăcini, fără să fiu băgat în seamă, părăseam şcoala de literatură neregretat de nimeni, ba chiar fără să se observe acest lucru. Altfel vor sta lucrurile la a doua îmbarcare, când reveneam pe Kiseleff cu altă experienţă.

Aurora Cornu a venit aici în a doua serie. Mi-am luat o permisie anume pentru ea şi am stat câteva zile în Bucureşti. M-a primit bine, dar fără entuziasm. Prin ea le-am cunoscut pe Victoria Ionescu, mai târziu reporter la radio, şi pe Tita Chiper, una dintre cele mai afurisite ziariste. Am căutat-o din nou spre sfârşitul anului. A trimis-o pe Victoria – sau a venit din proprie iniţiativă – care mi-a spus că iubita mea se căsătorise cu un ziarist de la *Scânteia*. Orice bărbat cu amorul propriu zdrenţuit găseşte o replică în compensare: „S-a orientat bine fata, ea termină şcoala, el are locuinţă în oraş, ba şi o anumită poziţie socială”.

Trec anii. Sunt profesor la liceul din Corbeni şi ziarist la publicaţia de şantier *Făclia hidrocentralei*. Un grup de poeţi are întâlnire cu elevii noştri. Printre ei şi Aurora Cornu, care, între timp, fusese şi soţia mult iubită a lui Marin Preda. Directorul n-are de lucru: „Avem şi noi un scriitor aici!” „Cine?” „Marin Ioniţă”. „Marin Ioniţă? Unde e? Vreau să-l văd!” Nu aveam ore în ziua aceea şi mă aflam pe şantier, tocmai la Topolog. Mi-a părut rău că am pierdut o asemenea ocazie. Dar m-a impresionat faptul că ea îşi mai aducea aminte de mine după atâta amar de vreme şi după atâtea întâmplări.

…Conferinţa naţională a scriitorilor din anul 2001, în aula Facultăţii de Drept din Bucureşti. Îmi ocup un loc în sală şi cobor în hol. Lume multă şi înghesuită. La un moment dat, rumoarea se mai potoleşte şi se creează un fel de pârtie începând dinspre intrare. O doamnă cu o ţinută maiestuoasă, salutată din dreapta, din stânga. Strângeri de mâini, îmbrăţişări, sărutări, dar trece mai

departe. „O poetă din diaspora, vine de la Paris, unde se află în relaţii intime cu Jacques Chirac şi alţi intelectuali de prestigiu, o adevărată Martha Bibescu a zilelor noastre”, şuşoteşte cineva. Îmi fac loc şi îi ies în faţă când rămâne mai liberă. „Bine ai venit, Aurora!” îi trece privirea prin mine ca prin nimic. Pentru ea sunt un nimeni. „Ia, dacă vrei, cartea asta!” O primeşte în silă. Instinctiv, caută cu privirea un coş de gunoi în care s-o arunce. Până la urmă, o aruncă în geantă ca pe ceva foarte inutil. O plecăciune mută şi mă retrag.

Încep lucrările. O descopăr cu câteva rânduri de scaune mai jos. Indiferentă la tot ceea ce se petrece în jurul ei, nu face altceva decât să citească. Îmi pun ochelarii de distanţă care mi-o apropie destul de mult. Nu am ochi decât pentru ea. Devine atentă când se află la microfon Nicolae Breban. Închide cartea pe genunchi. Este romanul meu *Amurgul zeilor*. Doamne, mă rugam, de n-ar fi o simplă iluzie… Niciuna dintre cărţile mele nu mi-a adus atâta bucurie. Simt în palmă pulsul mâinii ei, de parcă am fi copiii aceia care rătăceau pe străzile necunoscute ale oraşului într-o seară de acum 50 de ani. Şi iată, din nou, frontonul palatului de la Şosea cu efigia unei fete de o stranie frumuseţe, într-o lumină boreală…

Tichia de mărgăritar

Şcoala de Literatură. Singura în lume după institutul de profil de la Moscova. Ne trebuia, nu ne trebuia la vremea aceea? Tichie de mărgăritar pe un cap plin de bube?

Partidul se mândrea cu ea. Îşi pregătea scriitorii de care avea nevoie. Mai mari şi mai buni decât toţi câţi au scris mai înainte pe aceste meleaguri. Chiar unii oameni de cultură din elită o găseau necesară. Ca o replică dată celor care vorbeau despre cheltuielile enorme şi nejustificate, Sadoveanu spunea: „Chiar dacă ar fi să dea măcar un scriitor pe an, n-ar fi sacrificii prea mari!”

Şcoala de Literatură de pe Şoseaua Kiseleff a dat zeci, poate o sută de scriitori în cei cinci ani de existenţă.

Ei au stăpânit redacţiile revistelor de literatură şi de cultură, de la radio şi televiziune. Au invadat instituţiile de specialitate, dar niciunul n-a ajuns acolo, foarte sus, măcar în umbra lui Eminescu. Au făcut epocă absolvenţii de la această instituţie. Prelungită până în ziua de azi prin cărţi şi supravieţuitori. Dar totul este trecător. Dinozaurii se târăsc spre ziua lor finală.

S-a vârât în noi destulă ideologie, care nu le-a fost de prea mare folos. În afară de zeloşi, de veleitari şi de fripturişti, scriitorii autentici nu şi-au clătinat conştiinţa.

Am trăit în lumea umbrelor. Fiecare dintre noi avea o umbră a lui, urmărită de altă umbră care veghea şi raporta la timp. N-aveam unde să evadăm. Gardul de sârmă ghimpată, portarul la uşă, iscoadele printre noi, orice abatere de la regulă era socotită o deviere pentru care erai tras la răspundere. Dacă greşea cel dat în primire, erai şi tu vinovat. Avertizat, mustrat, chiar sancţionat.

Dar, cu toate astea, n-am învăţat să ne punem lacăt la gură. În dormitoare, pe coridoare, în sălile de seminare, în sufragerie, pe scări, în toalete, în baie, pe scări, dimineaţa, seara, peste zi, fără fereală, vorbe deşucheate, care îngrozeau conducerea politică. Dar ce să ne facă? Să ne dea afară pe toţi? Nu întâmplător cineva, unul foarte mare din conducere, declara că Şcoala de literatură este o cloacă ce trebuie desfiinţată. A şi fost pulverizată la numai cinci ani de la înfiinţare. N-a mai rămas nimic din ea. Nici măcar un petic de hârtie din arhivă. Nu mai supravieţuieşte decât în amintirea celor care mai sunt pe pământ. Poate şi în memoria necunoscută a uşilor de fier forjat şi a scărilor de marmură pe care trec azi liderii partidului de la putere şi acoliţii lor.

Scufia cu zorzoane se destramă în ţărână.

Altă ispită… Cu tatăl lui Voltaire în Turnul Chindiei în primele zile de ucenicie la Şcoala de Literatură ne prezentăm unii altora aducând în discuţie numele unor scriitori cunoscuţi, de parcă ne-am fi tras din neamul lor sau ar fi putut să depună mărturie pentru autentificarea

legitimării noastre. Unii se puneau sub pulpana lui Mihu Dragomir sau Mihai Beniuc, alţii sub aripa ocrotitoare a lui Eugen Jebeleanu sau Miron Radu Paraschivescu, cei mai mulţi se băteau pe umăr cu Dan Deşliu, Victor Tulbure, Maria Banuş, Nina Cassian, Veronica Porumbacu – şi ei tineri, dar deja afirmaţi. Cei din provincie nu erau nici ei singuratici, pentru că se aflau şi pe acolo nume destul de faimoase de poeţi, de romancieri, de dramaturgi. Recordul îl deţinea şi-n această privinţă tot Labiş. Ne putea vorbi ore întregi despre Dumitru Ignea, Dragoş Vicol, George Lesnea şi, mai ales, despre George Mărgărit, şi chiar o făcea cu plăcere.

Eu pe cine să aduc de la Găeşti? Cică ar fi fost odată un poet cu numele de floare sau de legumă, Mazăre, altul cu numele unui pârâu – Răstoaca, dar cine-şi mai amintea de ei? Trecuseră prin acest târg şi „Făt-Frumosul din Teiu” Vladimir Streinu, şi prietenul său de o viaţă, Şerban Cioculescu, nume de răsunet în literatura română, dar eu nu-i apucasem. Puteam să-l chem să mă susţină pe domnul Aurel Iordache, omul care mi-a pus condeiul în mână, dar până la acea dată nu semnase nicio carte. Iar Tudor Cristea, poet, romancier, critic literar bine-cunoscut azi, consăteanul meu, cu care mă laud în orice împrejurare, nu era la acea dată decât un copil cu dinţi de lapte…

Omul cu puşca

Primul contact cu un scriitor l-am simţit atât de violent, încât îmi vedeam viaţa în primejdie… Pe malul drept al Argeşului, undeva între pădurile statului, Ciocârlani şi Matraca, se afla un colţ de zăvoi al unuia Iancu Vissarion dintr-un sat de peste gârlă, Costeştii din Vale. îl ştiam de frică pe omul ăla, care trăsese cu puşca după noi. Nu se atingea nimeni nici de lemnele, nici de iarba de pe proprietatea lui. Îi rămânea neatinsă cultura de porumb, de dovleci, de borceag, din poiene.

Dar acum ne aflam în pragul iernii, dăduse chiar un prăşcău de zăpadă, în pădurea în care eram învoiţi iarba era tocită până la rădăcină, cea din zăvoiul domnului

Iancu, deasă şi înaltă până la brâu, se prăpădea degeaba şi ne închipuiam că pe o vreme ca asta nebunul ăla n-o să treacă râul prin apa cu gheaţă la mal. Am dat drumul la vite în fâneaţa necosită şi ne-am strâns în jurul unui foc haiducesc.

Şi nu ştiu cât trecuse de când ne tot spunea poveşti bătrânul Mieuş, care părea uitat de Dumnezeu pe pământ, şi îl ascultam cu gura căscată, când dau cu privirea de un ins cu puşca, pitulat într-un tufiş, cu ochii ţintă la noi. La început mi-a pierit graiul, dar când văd că dă să ridice mâna, m-am auzit strigând: „Păzea!” Ne-am împrăştiat în toate părţile, ca puii de potârniche. Nu ştiu de ce m-a prins tocmai pe mine. Poate că eram mai tofolog, poate că eram mai speriat. Mă zbăteam în braţele lui ca un şoricel în labele pisicii. Dar el, cu o voce care se voia blândă: „Stai, băiete, stai cuminte, stai, mă, stai, că nu-ţi fac nimic, stai şi te potoleşte, n-are de ce să-ţi fie frică!”… Lăsase arma jos, pusese un genunchi pe pământ, mă strângea la piept şi mă mângâia pe cap. Şi cum tovarăşii mei se făcuseră nevăzuţi cu vite cu tot, a slobozit câteva focuri în aer şi m-a dus de mână până la drumul din marginea zăvoiului ca să nu mă rătăcesc. De fapt, el trecuse printr-o cumpănă poate mai mare decât a mea: pe de o parte, trebuia să facă toată lumea să ştie că e hotărât să-şi apere ce este al lui cu arma în mână – dacă ar fi făcut concesii s-ar fi ales praful de tot –, pe de altă parte, voia să asculte poveştile bătrânului. La despărţire, m-a întrebat dacă ştiu să citesc. Am dat din cap afirmativ; eram în clasa a doua. A scos nu ştiu de unde o carte: „Trebuia s-o duc cuiva, ia-o tu!…”

După întâmplarea aia mama ţinea la grindă două cărţi: *Vieţile sfinţilor*, pe care o luase de la biserică odată cu calendarul, şi *Nevestele lui Moş Dorogan*\ adusă de mine din zăvoi.

Copilul din flori

Ne aflam la vârsta când încă mai puteam fi fascinaţi de biografiile bizare ale unor personalităţi. Uşor de înţeles de ce povestea lui George Lesnea devenea un adevărat

roman în gura lui Labiş…

Fiu al unui tăietor de lemne, în loc să fie dat mai departe la şcoală, cum îşi dorea, băiatul ajunge să facă la cărămidă, treabă grea, lăsată de obicei pe seama rudarilor. Cum se mai întâmplă şi minuni pe lumea asta, îl găsim într-o tipografie, unde este descoperit de scriitorul Ionel Teodoreanu, care-l prezintă în cercurile publicistice şi literare drept un poet cu mare viitor. Şi oricât ar părea de bizar, tânărul cu asemenea biografie este distins cu Premiul Academiei, la vârsta de numai 32 de ani, iar în anul 1940 şi cu Premiul Societăţii Scriitorilor, pentru un alt volum de versuri. Şi realizează cele mai bune traduceri din marii poeţi ai literaturii ruse: Esenin, în 1936, Lermontov, în 1939, Puşkin, în 1954. Acesta este poetul moldovean George Lesnea.

Dar o fată frumoasă dintr-un sat de pe Argeş, cam pe aceeaşi vreme, este înşelată de un boiernaş grecotei cu rădăcinile în epocafanariotă. Copilul născut din flori rămâne orfan de mamă la vârsta de 5 ani şi, după câteva clase primare, este dat la meserie de bunicul său. Dar se apucă să citească tot felul de cărţi, de ştiinţă, de tehnică, de literatură, ba mai învaţă, de unul singur, şi franţuzeşte. Ca să-şi câştige existenţa va fi, rând pe rând, grefier la judecătoria din Titu, notar la Primăria Costeştilor din Vale, tot acolo oficiant sanitar, învăţător suplinitor, agent fiscal, iar când face rost de ceva pământ se aşază la gospodăria sa, ţăran sau muncitor cu palmele, cum îşi spunea. Aproape în fiecare dimineaţă se urca din Gara Titu în tren, la clasa I – avea legitimaţie de la Societatea Scriitorilor –, cu cizmele de cauciuc pline de noroi şi cu două coşuri de zarzavat proaspăt pe care se ducea să-l vândă în Piaţa Matache. Din când în când mai da câte o raită prin redacţiile revistelor *Viaţa Românească*, *Facla*, *Raţiunea*, *Gazeta ţăranilor*. Pentru că în timp ce uda sau săpa în grădină, mintea lui născocea fel de fel de „drăcovenii”. Pe unele chiar le brevetează. Toate brevetele îi poartă numele de împrumut de la corupătorul de minore: *Bastonul-*

scaun Vissarion, *încălţăminte cu ventilaţie Vissarion*. Şi dacă vă puteţi închipui, inventează chiar un avion, în perioada de pionierat a aviaţiei, brevetat în 1912 sub numele de *Aeroplan Vissarion nr. 1*. Publică şi o carte de inventică, *Energie mecanică din mediul în care ne găsim* (1943). Şi, ca o dovadă că este posibil, îşi ilumineză gospodăria cu electricitate produsă de mici turbine şi generatoare aşezate pe un flotor ancorat în pârâul care trece chiar pe hotar. Dar pasiunea lui cea mare este literatura: povestiri, romane, versuri, drame, eseuri, pamflete. Un alt Ion Creangă, cu mult mai productiv, dar care nu şi-a părăsit satul. Ghinionul lui a fost că în perioada aceea piaţa literară era inundată de cărţi, şi multe, şi bune. Dar *Răsculaţii*, *Mârlani*, *Fără pâine*, *Nevestele lui Moş Dorogan*, *Privighetoarea neagră*, *Florica*, *Ber-Căciulă*, *Petre Pârcălabul*, *Lupii*, *Vrăjitoarea*, *învietorul de morţi*, *Corvin*, *Cântecele lui Iancu* îşi găsesc şi ele cititori, mai ales în lumea rurală. Nu întâmplător se bucură de prietenia lui Arghezi, Gala Galaction, I. Al. Brătescu-Voineşti.

O altă ambiţie a fostului copil fără părinţi este să aibă o familie temeinică şi numeroasă. Nu este uşor să creşti 10 copii şi să-i dai la învăţătură, la licee şi facultăţi, să-i ţii în gazde, în internate şi cămine studenţeşti. Garibaldi, Voltaire, Octavian şi alte nume celebre din istoria omenirii. Nu ştiu câţi nepoţi a putut să aibă. Dar prietena mea de două vacanţe mari se numea Persida, una dintre verişoarele ei Iuliana, alta Elena, pe care o botezase, bineînţeles, cu gândul la cea din Troia.

Iulia

— Domnule profesor, l-am văzut pe Iancu Vissarion pentru ultima dată!

— Eşti nebun? Visezi în picioare?

— Aşa mi se arată…

Chemat la datorie. Soldat. Defilez pe câmpurile patriei. Câmpul meu de scris a rămas nearat. Năpădit de buruieni. îl pasc vitele. Domnul Iancu se răsfaţă cu femeile

din „Moş Dorogan”.

Nepoatele. Nenumărate. Nu le ţin minte. I-au împuiat toţi cei zece copii. O turmă.

Cu Persida am petrecut două veri. Cu Iulia, câteva ceasuri. Elena – botezată poate aşa în amintirea celei din Troia – a făcut nuntă în sat, la Petreşti.

Seară. Dănţuială. Plictiseală… Mă răzleţesc cu Iulia, fata din Bucureşti.

Nimerim pe drumul cimitirului. Câte nu se pot spune în tăcerea mormintelor: trupul şi sufletul, învierea morţilor, lumea de dincolo, *Infernul* lui Dante, La sud de Eden[4], Apocalipsa, Nirvāṇa, Paradisul…

— Şi noi? Noi unde suntem?

— Noi, o să mai vedem…

— Pierim? Ne mai întâlnim? Noi, amândoi?

— Nu-ţi bate capul! Deocamdată existăm! Sub acelaşi cer!

Cerul. Puzderie de stele. Este fascinată. De 18 ani trecuse pe sub cer şi nu-şi ridicase ochii spre el. I-l descifrez:

— Calea Lactee… în popor, „Drumul Robilor”, Carul mare, Carul mic, Cloşca cu pui, Steaua Polară. Luceafărul. Luna…

Priveşte cu capul dat pe spate. Parcă a intrat în transă. Faţa luminată o transfigurează. O altă făptură. Nepământeană. Căzută în extaz. Se clatină. Se lasă moale în braţele mele. Închide ochii. Buzele – întredeschise. Scăldată în fericire. Îşi înfăşoară braţele în jurul gâtului meu… Mort să fii, te ridici din sicriu!

Şi repetă. Parcă în neştire: lumea de dincolo. Infernul. La Sud de Eden. Apocalipsa. Nirvāṇa. Steaua Polară…

— Tu le-ai făcut toate astea?

— Eroare!… Vede-mă atât cât sunt! Nici fachir, nici vrăjitor, nici iluzionist…

— Mă minţi!

4 Trimitere la romanul lui John Steinbeck, La răsărit de Eden (n. red.).

— Ascultă ce-ţi spun: odată, un nebun şi-a pus căciula pe o balegă în drum şi striga cât îl ţineau bojogii că a prins o pasăre călătoare.

— Şi ce e cu asta?

— Ia-ţi căciula de pe mine, domnişoară!

Condamnat la moarte

Nu e o figură de stil. Scriitorul Iancu Vissarion a fost arestat, judecat de urgenţă şi condamnat la moarte în timpul răscoalei ţărăneşti din 1907. Numai câteva zile l-au despărţit de execuţie. Tovarăşii săi, de care fusese legat cu aceleaşi lanţuri şi de aceeaşi prăjină, au fost împuşcaţi şi înmormântaţi cu toţii într-o groapă comună, pe care şi-o săpaseră singuri. În situaţia lui era firesc să aibă un colţ împotriva boierilor şi arendaşilor. Se ivise prilejul să se răzbune pentru batjocorirea şi abandonarea acelei fete frumoase care l-a purtat în pântece ca pe un rod al păcatului. Pe de altă parte, nu putea să-i sufere pe aceşti „paraziţi” care îl priveau cu dispreţ pe el, cel superior din multe puncte de vedere, dar luat în râs ca orice bastard. Avea şi ocazia să-şi verifice puterea de influenţă asupra ţăranilor, să devină o căpetenie a lor. Şi, în sfârşit, nu i-ar fi stricat şi lui câteva pogoane de pământ acolo, din moşiile boiereşti. Aşa că n-a aşteptat să ajungă pârjolul şi urgia până la Costeştii din Vale. A început-o el. Fără să fie investit de nimeni, şi-a luat răspunderea să cheme la răscoală. Nu întâmplător a fost socotit unul dintre cei mai aprigi instigatori.

Vestea arestării şi condamnării lui a căzut ca un trăsnet în lumea literaţilor. Era pentru prima dată când un scriitor român trebuia să fie executat. Nicicând comunitatea oamenilor de litere nu a fost mai unită, nu a acţionat mai rapid şi nu a reuşit atât de bine. Delavrancea, Vlahuţă, Brătescu-Voineşti şi mulţi alţii au intervenit pe toate căile ca să oprească nelegiuirea. Sub presiunea lor, I.G. Duca – un tânăr lider politic la acea vreme, care avea să cadă sub gloanţele unor asasini – a făcut tot ce a putut ca să-l salveze. Iar Iancu Vissarion a pierdut şansa de a

intra în istoria literaturii ca un scriitor-erou sau un scriitor-martir.

Când ne-am cunoscut mai bine l-am rugat să-mi spună povestea acelei întâmplări dramatice. A tăcut un pic, apoi n-a spus decât atât: „Lasă, altă dată…”

Altă dată n-a mai fost, pentru că s-a stins în toamna anului 1951 şi a fost înmormântat la Costeştii din Vale cu toate rânduielile creştine. Norocul lui să nu fie înregistrat la categoria de chiaburi şi să nu ajungă prin cine ştie ce *gherle* sau colonii de muncă forţată, în acel timp când scriitorii cădeau unul după altul ca bizonii împuşcaţi în rezervaţii.

Turnul Chindiei

Domnul scriitor Iancu Vissarion venea din când în când la Găeşti şi participa la cenaclul nostru literar, care mai târziu şi până astăzi avea să-i poarte numele. Odată mi-a lăudat proza pe care am citit-o şi a rostit nişte cuvinte care ar fi putut să devină profetice dacă eu aş fi fost dăruit de Dumnezeu cu mai mult talent şi mai multă voinţă: „Ştiu că-mi las condeiul şi cititorii pe mâini bune”.

Profesorul Aurel Iordache, poate cel mai bun prieten al său la vremea aceea, el însuşi poet, dramaturg şi traducător, nu-l lăsa să plece acasă. În seara în care m-au invitat şi pe mine, mi s-a părut noaptea prea mică.

Nu ştiu din a cui iniţiativă au fost convocate toate cenaclurile literare la un schimb de experienţă în reşedinţa judeţului. Din Găeşti, un profesor şi doi elevi. Din gară de la Titu ni s-a alăturat şi domnul Iancu. Seara, colega mea a fost găzduită la internatul de fete, noi trei în infirmeria Liceului „Ienăchiţă Văcărescu”. Ne-a aşteptat profesorul Sorescu, de ştiinţe fizico-chimice, care se transferase de la noi. Până la miezul nopţii eu am învârtit în laborator de manivela maşinii de produs curent electric, în timp ce ei făceau descărcări de scântei în vid sau în diferite amestecuri de gaze, după care au trecut la electrolize. Puţin după 12 m-au trimis la culcare.

M-am sculat înainte de ziuă ca să văd, din Turnul

Chindiei, cum se revarsă zorile deasupra oraşului. M-am strecurat în vârful picioarelor, cu pantofii în mână, ca să mă încalţ dincolo de uşa care, spre norocul meu, nu a scârţâit. Drumul îl cunoscusem de ziua. Nici nu aveam mult de mers. Urcam pe dibuite scara în spiralã, ale cărei trepte gemeau şi scânceau sub picioarele mele. Se ştie că băieţii au mult curaj, dar tot ei pot intra uşor în panică. Am simţit cum mă trec fiori de-a lungul coloanei vertebrale şi cum mi se înmoaie picioarele când mi-am dat seama că se află cineva sau ceva pe scări mai sus de mine. M-am oprit să ascult. Fiinţa aceea, sau ce-o fi fost, respira foarte rar, puternic şi zgomotos. Niciun alt semn că s-ar afla acolo. Nu întâlnisem niciun om cu un asemenea ritm de respiraţie. Dar mi-am făcut socoteala că nicio altă vietate nu putea şi nu avea de ce să se urce până acolo. Pe vremea aceea nu se vorbea încă despre extratereştri cu farfuriile lor zburătoare, iar eu nu eram atât de superstiţios să cred în zmei, în Muma-Pădurii, în căpcăuni, în strigoi, în spiriduşi. Dar dacă? Dacă totuşi? Nu poate să dispară o lume numai pentru că nu o crezi posibilă. Încă două-trei trepte, care scârţâie şi ţipă. O umbră se desprinde din perete şi fâlfâie în jurul capului meu. Nu este decât un liliac. Însă mie mi-a îngheţat inima. Mă băteau gândurile să mă întorc de unde am venit. S-o rup la fugă pe scări. Dar dacă acel ceva, care se afla mai sus decât mine, mi se arunca în spinare? Tot mai bine e să ne întâlnim faţă în faţă. Fie ce-o fi... încă o treaptă şi încă una. Încă un pas. Curajul omului plin de teamă...

„Hai, băiete, hai!” Era Iancu Vissarion. Tatăl lui Garibaldi şi al lui Voltaire. Scriitorul din Costeştii din Vale. El să fie sau năluca lui? „Haide, că pierzi ce este mai frumos!” De-abia se contura în semiobscuritate. Mi s-a părut mai înalt şi mai lat în spete decât îl ştiam. De-a dreptul masiv. Şi parcă înfăşurat într-o mantie medievală. Ca să nu fiu prea dezamăgit de o realitate banală, am vrut să mi-l imaginez un bătrân castelan care aşteaptă să se facă ziua ca să dea semnalul unui turnir sau altei

ceremonii de curte. Cavalerii în zale, cu suliţe lungi şi coifuri aurii, nu ar strica să foiască pe sub Turnul Chindiei.

Peste vârfurile copacilor din zăvoaiele Ialomiţei se aprindea pe îndelete un fel de aureolă boreală, care se aşternea încet pe acoperişurile caselor, pe pavajul străzilor, pe feţele, pe mâinile şi pe umerii oamenilor. Apoi răsare un soare roşu şi mare cât o masă ţărănească. Şi domnul Iancu nu mai poate să fie decât un mag într-un vechi turn de cetate, care, în lipsă de altceva, s-a apucat să facă farmece…

Doftana

Ne aştepta un autobuz cam deşelat pentru o excursie lungă. Cam somnoroşi, dar plini de voie bună, ne aşezăm care pe unde putem, dând, bineînţeles, întâietate celor mai importante personaje. Dar domnul Iancu s-a aşezat chiar pe la jumătatea acestei nave pe roate. Şi bine a făcut, pentru că ne adunăm ciorchine în jurul lui…

Doftana. Lugubră. Te ia cu frig, simţi cum îţi pătrunde umezeala până în măduva oaselor, vezi cum atârnă deţinuţii spânzuraţi de ţeava care trece pe sub plafonul celulelor, ţi se sparg timpanele, ţi se fac ţăndări tâmplele, ţi se dezghioacă oasele capului de vuietul scandat al sutelor de glasuri din sute de piepturi: „Nu bate, nu bate, nu bate!… Răpăit de gloanţe, ziduri în prăbuşire, oameni prinşi sub dărâmături. Nu bate, nu, bate, nu bate!”

Eu ştiu ce înseamnă bătaia în beciurile Securităţii. Palme grele ca nişte cazmale în obraji, pumni ca nişte lovituri de baros în ceafa, în timp ce mâna cealaltă, înfiptă în păr, îţi trage capul în piept. Vârfurile şi tocurile de cizmă izbite în coaste, în şolduri, în fluierele picioarelor…

Alţi actori, aceeaşi scenă. În *jilaveley* în *gherlele*, în *doftanele* prin care au trecut comuniştii sunt întemniţaţi acum miniştri, generali, parlamentari de pe atunci, oameni de afaceri, diplomaţi, învăţători, preoţi, gospodari ai satelor. Scriitorii romanelor, poemelor, dramelor, cu subiecte luate din viaţa comuniştilor în timpul ilegalităţii,

pot găsi modelul zbirilor fostului regim printre securiştii de azi. Uneori, aceşti autori pot fi chiar ofiţeri de Miliţie sau de Securitate, procurori, judecători. Ca-n cazul lui Alexandru Voiţin, preşedinte al Tribunalului Suprem, care dă sute de ani de condamnare la închisoare, dar va scrie drame ca *Ancheta* (sau *Oameni care tac*) *y* situate, bineînţeles, înaintea luării puterii de comunişti.

Mi-e frică, mi-e frig. O teamă stupidă pune stăpânire pe mine, de parcă ar fi ca la pasul următor să fiu îmbrâncit într-o celulă şi să mă încuie acolo. Nu bate, nu bate, nu bate!…

O expoziţie-muzeu: uniforme de deţinuţi, uniforme de gardieni, pistoale, cătuşe, lanţuri, gârbace, alte instrumente de tortură. Şi un panou cu fotografii. Reţin un tânăr cu ochii mari, figură de intelectual frumos: Mihail Novicov. Cum de va fi ajuns aici? îl voi reîntâlni director al Şcolii de Literatură în ziua inaugurării acesteia…

Iancu Vissarion nu intrase cu noi. îl găsim dincolo de ziduri, tolănit în iarbă. Îşi scosese pantofii şi ciorapii şi se prăjea la soare. El, care îşi ascultase sentinţa de condamnare la moarte şi care putea să fie declarat în anii aceştia chiabur şi aruncat în temniţă, încerca să se protejeze măcar în gând.

Motivul Doftanei, împreună cu rezistenţa, eroismul şi martirajul comuniştilor, de felul lui Ilie Pintilie, avea să circule mult în literatura epocii, dar opere destul de modeste, neconvingătoare. Se aştepta o epopee, un roman, o dramă demnă de pana lui Victor Hugo. Măcar *o Tânără gardă1* sau *Aşa s-a călit oţelul”*. Ni s-a dat ca temă şi nouă, ucenici Şcolii de Literatură. Aş fi putut să încerc. Nu aveam decât să-l mut pe omul cu picioarele arse cu lampa de benzină sau pe omul ars cu ţigara aprinsă între toate oscioarele coloanei vertebrale, pe omul cu degetele strivite la ţâţâna uşii, pe omul cu unghiile smulse, pe oricare altul, din beciurile Securităţii din largovişte, pe mine chiar, să-i mut înainte de 23 august 1944. Nu am putut să o fac. Am pierdut un tren… Nu bate, nu bate, nu bate!

Pe drumul de întoarcere suntem foarte tăcuţi. Domnul Iancu moţăie cu bărbia în piept. Poate visează alte neveste ale lui Moş Dorogan. Domnul Iancu. Putea să nu mai fie…

Popas la poalele unui munte. Mâncăm din pachete. Cineva încearcă să dezgheţe atmosfera cu o glumă. Nu merge. Din vârful muntelui coboară în valuri ceaţa peste noi.

Ce de munţi cu nume frumoase în ţara aceasta: Piatra Craiului, Bucegi, Carpaţi, Oituz, Leaota… Nemernicul ăsta, la poalele căruia ne aflăm, nu se putea numi altfel decât Muntele Păduchios…

Maria neichii, Marie

O grădină de vară ca-n vremurile bune. Pentru mine, de-a dreptul feerică. Fântâni arteziene cu şuvoaie de apă de toate culorile[5]

curcubeului, coroanele copacilor iluminate de jos spre cer, ghivecele suspendate, lujerele florilor căţărate pe stâlpi, aleile presărate cu cioburi de marmură, ringul de dans ca o oglindă, estrada orchestrei, mesele, muzicanţii, chelnerii, femei frumoase şi bărbaţi veseli, totul părea desprins dintr-o nemaipomenită poveste.

Un tangou tărăgănat în care perechile se legănau ca într-o vrăjită plutire… Dar deodată orchestra a schimbat melodia de dans cu o romanţă, perechile au rămas îmbrăţişate, violonistul a coborât de pe scenă urmat de toţi ceilalţi muzicanţi, în afară de toboşar, lumea de la mese s-a ridicat în picioare şi a început să aplaude şi toţi câţi erau pe acolo s-au apucat să fredoneze, apoi chiar să pronunţe foarte clar nişte cuvinte pe care nu le ştiusem: „Maria, neichii, Marie”.

Era romanţa scrisă de Iancu Vissarion: „Maria, neichii, Marie/ Nimeni pe lume nu ştie/ Cât de dragă mi-eşti tu mie/ Maria, neichii, Marie”.

---

5 Roman autobiografic al scriitorului militar sovietic Nikolai Alekse- evici Ostrovski (1904-1936), pe care a început să îl scrie în 1930. Laureat al Premiului „Lemn” în 1935 (n. coord.).

Îşi poate închipui cineva succes mai mare al unui poet? O recunoaştere mai spontană şi mai autentică a talentului său? Dacă i s-ar fi pus o cunună pe cap, dacă ar fi fost distins cu Marele Premiu al Uniunii Scriitorilor sau al Academiei, cred că autorul Nevestelor lui Moş Dorogan şi al atâtor poveşti minunate nu ar fi fost mai fericit decât în seara aia, când atâta popor îi cânta versurile şi îl aplauda.

Şi cât de fericiţi am fost noi pe lângă el. De parcă am fi fost copiii lui, atinşi, la rândul nostru, de harul divin.

Au fost clipele când mi-am dorit să ajung neapărat scriitor. Hotărârea era luată.

Şi nu am blestemat niciodată ziua aceea…

Dosarele

Primul examen pentru a intra la Şcoala de Literatură a fost cel al dosarelor. Nu ştiu ce cuprindea, dar mi s-a cerut să scriu o autobiografie, după formular, şi să anexez nişte manuscrise. De rest se ocupa profesorul Aurel Iordache, erou din bătălia de la Radna[6], poet, epigramist, dramaturg, fabulist, membru al Uniunii Scriitorilor, comunist din prima serie de după 23 august (mai târziu exclus definitiv), liderul incontestabil al intelectualităţii oraşului Găeşti, propus pentru fotoliul de ministru-adjunct, post pe care l-a refuzat, după cum nu primise nici să candideze în Marea Adunare Naţională sub semnul Soarelui. Personaj contradictoriu şi plin de farmec, cucerise o popularitate de invidiat, depăşindu-i pe toţi activiştii la un loc, ceea ce îi va fi fatal. Nu-i sunt altcuiva mai dator, în afară de părinţii mei, care m-au adus pe lume.

La data aceea, parcă nu avea altceva de făcut decât să ne trimită la Şcoala de Literatură pe cei mai iubiţi elevi ai săi, o fată, Lucia Măiescu, şi eu, singurii care ne

6 Bătălia a avut loc în septembrie 1944, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în defileul Mureşului; 1 500 de elevi ai Şcolii militare de subofiţeri de la Radna au reuşit să ţină pe loc trupele ungare şi germane, mult mai bine echipate şi mai experimentate. Elevii s-au aflat sub comanda col. Alexandru Iancu Petrescu (1895-1977), înaintat ulterior la gradul de general (n. coord.).

remarcaserăm dincolo de cenaclul literar pe care îl înfiinţase şi îl conducea.

Dar se întâmplase ca amândoi să avem nişte biografii nenorocite. Însă la sfatul domnului profesor am omis părţile cele mai neconvenabile. Astfel, tatăl Luciei nu era decât un pensionar, mama casnică, fără avere, fără alte venituri. Uitase de moşie, de guvernantă, de profesoara de pian, de argaţi şi de servante, de poneiul pe care l-a primit cadou la trei ani, de maşină şi de şofer, de faptul că tatăl său fusese prins de revoluţia bolşevică pe când era elev într-o şcoală militară ţaristă şi făcuse parte din gărzile albe, că devenise ofiţer în armata română după alipirea Basarabiei, că fusese comandantul unui lagăr de prizonieri din Armata Roşie în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Aşa cum a fost scrisă şi semnată, autobiografia mea era beton. Scoteam în evidenţă, în primul rând, originea mea cât se poate de sănătoasă: proveneam din ţărănimea mijlocaşă, aliată de nădejde a clasei muncitoare, părinţii mei nu făcuseră niciun fel de politică, nu aveam neamuri în străinătate şi nici vicii ascunse. Am tras tare pe faptele mele care îmi dovedeau ataşamentul la noua orânduire şi încrederea ce mi se acorda: membru al comitetului UTM. pe şcoală, unde răspundeam de sectorul „agitaţie şi propagandă”, secretar UTM. pe clasă, şef de internat, reprezentant al elevilor în comisia de acordare a burselor şi în consiliul profesoral, instructor al primului detaşament de pionieri înfiinţat în raionul Găeşti, membru al cenaclului literar, organizator de spectacole, membru al echipei de teatru a oraşului…

Dar n-am pomenit niciun cuvânt despre arestarea mea şi bătaia pe care am încasat-o la Securitate. Dacă aş fi fost sincer, ar fi trebuit să povestesc întâmplarea cea mai cutremurătoare din viaţa mea de până azi…

…Sunase de ieşire, dar, ca de obicei, se prelungea ora de dirigenţie. Era tocmai un moment vesel, provocat şi întreţinut chiar de mine, spre amuzamentul tuturor, când a

intrat un profesor parcă lovit cu cărămida în cap, care i-a şoptit ceva la ureche dirigintelui. „Ioniţă, zice acesta, mergi la cancelarie, la domnul director”. „Trebuie?” „Trebuie!” Cum ies pe uşă, dau de un plutonier cu un pistol-mitralieră ţinut cu amândouă mâinile pe piept, într-o poză marţială, imagine a ostaşului sovietic din filmele de propagandă. Fără niciun cuvânt, îmi pune ţeava armei între spete şi mă împinge spre cancelarie. În loc să mă sperii, încerc să râd. Totul este atât de ireal încât nu poate să fie vorba decât de o farsă. Le-am făcut-o şi eu la mulţi, dar niciuna atât de reuşită. Poate că a pus ceva la cale regizorul echipei noastre de teatru, de la Casa de cultură… Elevii care forfoteau în recreaţie rămân stane de piatră. Dar le fac bezele şi le zâmbesc. Nu sunt convingător. Dacă e vorba de o glumă, e una stupidă. În cabinetul directorului, un locotenent, tot în haine kaki şi cu petliţe albastre. „Cine este el?” „Elevul Ioniţă St. Marin, anul II B”. Înţeleg că e vorba de o procedură de identificare. Din clipa asta, ştiu că alta este piesa care se joacă. „Ia-l!”

Sunt condus, ca un răufăcător periculos, sub ameninţarea pistolului cu tulumbă, spre o maşină cu capotă din pânză de cort, în văzul tuturor. „Andrei, să-i spui lui Radu să-mi ia şi mie cărţile!” „Cine este Radu?” „Colegul meu de clasă şi de gazdă”. Un semn şi este adus şi el. „Hai, Radule, să ne plimbăm cu maşina”. „Râzi tu, dar o să-ţi iasă râsul prin piele”. „De ce? O să ne bateţi? Se mai bate în Republică?”

O cameră goală la sediul Securităţii din Găeşti. Locotenentul îşi scoate chipiul, mantaua şi vestonul pe care le pune în braţele plutonierului, căruia îi face semn să iasă. Îşi sumete mânecile, îşi pune mănuşile de piele şi se propteşte în faţa mea cu picioarele îndepărtate şi cu mâinile în şolduri. Şi mă priveşte, mă priveşte şi iar mă priveşte, înţepenit ca o statuie. Nu înţeleg nimic. Aş vrea să mă trezesc dintr-un vis urât. Altă explicaţie decât a unui coşmar în somn nu pot să găsesc.

Fulgerător, mă izbeşte peste faţă şi peste ureche atât

de puternic, încât mă dezechilibrez şi sunt gata să cad, dar altă palmă pe obrazul opus mă aruncă în cealaltă parte. Lovitură după lovitură. Simt că mi se dezghioacă oasele capului. Şi m-am fixat pe două silabe, pe care le rostesc la infinit: „De ce, de ce, de ce?” Aş fi dorit să mă supună unui interogatoriu. Şi aş fi înţeles să mă bată numai dacă nu este mulţumit cu răspunsurile mele. Dar el mă bătea fără să mă întrebe nimic. Nu deschidea gura decât ca să respire şi să icnească precum tăietorii de lemne când dau cu toporul. „De ce, de ce, de ce?” O singură dată mi-a răspuns: „Lasă, că ştii tu!” Nu ştiu dacă atunci când am fost vârât într-un colţ am alunecat pe perete pentru că nu mă mai puteam ţine pe picioare sau am vrut să mă las pe vine ca să scap de lovituri, dar el şi-a înfipt o mână în părul meu, mi-a aplecat capul spre podea şi s-a apucat să-mi care la pumni cu cealaltă mână în ceafă.

De unde atâta sânge? De câte ori da cu pumnul îmi ţâşneau pe gură şi pe nas adevărate jeturi de sânge, care i-au făcut cizmele roşii. Ştiam atâta anatomie ca să-mi dau seama că poate să se producă o fractură de craniu, să se secţioneze bulbul rahidian. M-am încovrigat pe duşumea. De aici înainte am fost bătut numai cu cizmele. Sălbatic, pe unde nimerea. Eram convins că am intrat pe mâna unui nebun. Mi-am pierdut cunoştinţa. Când m-am trezit, locotenentul nu mai era acolo. Într-un colţ, Radu, într-o băltoacă de urină. Pe el nu-l atinseseră nici măcar cu un deget. Nu prezenta importanţă. După ce m-au pus să mă spăl de sânge, m-au dus la maşina în care s-au mai urcat căpitanul Mincu, comandantul Securităţii pe judeţ, profesor de matematică, şi încă doi ofiţeri.

La Târgovişte m-au aruncat pe nişte scări, în semiobscuritatea unei camere imense de la subsol. Un fel de pat de-a lungul peretelui, cât încăperea de lung, cu oameni aşezaţi de-a curmezişul, unul lângă altul, ca buştenii pe rampă. Nu mi-a adresat nimeni niciun cuvânt. M-am culcuşit ca un câine bătut într-un colţ. Şi atunci am cunoscut cea mai mare spaimă. Nu puteam să mai

gândesc. Mintea mea nu era decât o morişcă de amintiri învălmăşite, în care nu puteam să fac niciun fel de ordine. Doamne, voi rămâne un idiot pentru toată viaţa? Sau aşa se întâmplă înainte de moarte?

L-am văzut dimineaţa pe omul căruia îi fuseseră arse tălpile până la os cu lampa de benzină. L-am văzut şi pe altul care fusese ars cu ţigara aprinsă între vertebre, de-a lungul întregii coloane vertebrale. Ce mă aştepta? Mai multe n-am mai văzut, pentru că m-au scos de acolo şi restul zilelor am stat într-un pat cu un deţinut foarte ciudat, care parcă ar fi avut limba tăiată, într-o cameră separată, cu sobă şi lumină în ferestre. Eram pus să mătur prin birouri şi să liniez tabele. Nu am mai fost bătut, nu am fost anchetat; un locotenent îmi aducea brânză, marmeladă şi pâine şi îmi punea comprese cu spirt pe umflături şi vânătăi. Când m-am mai limpezit la faţă, mi-au dat bani de tren şi am fost trimis la şcoală, cu recomandarea să-mi văd de treabă ca un băiat cuminte şi deştept. Dar în loc s-o iau spre ieşire, am dat năvală în biroul comandantului, cu speranţa că fostul profesor de matematică va găsi pentru mine o explicaţie logică pentru tot ce s-a întâmplat. Nu am apucat să-i trec pragul. Am fost înhăţat de ceafa şi aruncat într-o maşină, cu ordin şoferului să mă ducă la gară şi să mă arunce într-un vagon când trenul pornea pe şine.

Reîntors la şcoală, am fost primit ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Iar eu nu am mai avut tăria să refuz niciuna dintre sarcini, ba am mai primit şi altele în plus. Pe care le-am enumerat în autobiografie, în speranţa că episodul acela a fost şters cu buretele.

Şi chiar aşa s-a întâmplat. Dosarul meu pentru Şcoala de literatură a fost admis, al Luciei respins.

Şi părea că totul a intrat în normal, dar întrebarea aceea a rămas ca un cui bătut în capul meu. Nu i-am găsit răspuns nici până azi.

Aş putea să mă laud cu cine ştie ce fapte de eroism împotriva Puterii de atunci. Îmi pare rău, nu pot s-o fac.

Tata, care a fost şi el arestat imediat după mine, închis în altă parte şi bătut până i-a sărit rotula de la un picior, de-a rămas cu el ţeapăn toată viaţa, mi-a zis după revoluţie: „Acuma, că s-a dus în aia mă-sii şi Ceauşescu, s-au dus şi comuniştii, spune-mi şi mie de ce ne ridicară ăia şi ne bătură ca pe hoţii de cai?” Cuvintele acestea m-au durut foarte mult. Bietul de el crezuse tot timpul că am făcut ceva, dar nu-i spun de frică…

Prima îmbarcare şi aterizarea în cizme y

Ştiu că a fost un examen de admitere, dar nu-mi amintesc deloc de el. Poate că n-a fost vorba decât de o simplă formalitate. Important era dosarul. Să ai autobiografie sănătoasă şi recomandări ţepene. De fapt, nu candida cine avea interesul şi pofta să o facă. Toţi candidaţii erau recrutaţi, recomandaţi şi trimişi. Cu mult înaintea noastră, au sosit dosarele, ca să mai fie verificate încă o dată şi aici, cu toate că fuseseră strecurate prin destule filtre.

Nimeni din neamul meu nu mai păşise până atunci într-un palat. Palatul este chiar la Şosea, locul de promenadă al protipendadei bucureştene din „La Belle Époque” a „micului Paris”. La doi paşi de „Bufet” – un adevărat punct cardinal pe harta capitalei României pe vremuri –, vecin cu ambasada sovietică, palatul fusese proprietatea marelui avocat şi om politic Toma Stelian.

În holul de marmură, cu candelabre aprinse în mijlocul zilei, mă simt pierdut şi mic, mai ales că s-a nimerit ca la ora aceea să fiu singur pe acolo. Veneam de la Găeşti, o localitate numai cu numele de oraş. Dintr-o sală de clasă pardosită cu duşumele îmbibate cu deşeuri de ulei mineral, cu pereţii căptuşiţi cu planşe anatomice şi cu poze de vite. Şi, peste tot, până şi pe prichiciul ferestrelor, oase de cai, de câini şi de pisici, culese de noi – elevi de şcoală zootehnică – de pe unde fuseseră aruncate animalele moarte.

Cum-necum, m-am pomenit în biroul directorului, care, la data aceea, era profesorul universitar Mihail

Novicov, comunist din ilegalitate, cu ani de detenţie în vestita închisoare de la Doftana.

Dintre toţi conducătorii de partid pe care-i cunoşteam din fotografii şi din jurnalele de film, mi s-a părut cel mai distins. Nu avea nimic în el de „clasă muncitoare”, cu atât mai puţin vreo urmă de ţărănime. Puţin răvăşit, dar cu trăsături nobile, părea desprins din aristocraţia rusă de cea mai bună speţă, aşa cum mi-o închipuiam eu din puţinele lecturi din cei doi Tolstoi şi din Turgheniev. Nişte ochi neobişnuit de mari, cu o privire bună şi limpede. „Vrei să ajungi scriitor?” „Vreau”. „O să te facem!”

A doua zi, la festivitatea de deschidere, aveam să aflu de la Sadoveanu că nu poate să fie făcut nimeni scriitor dacă nu a fost făcut mai dinainte de Dumnezeu sau de Mama Natură. Dar ei, cei care ne hotărau şi ne dirijau destinele, credeau că pot să facă din noi orice, inclusiv creatori de opere artistice. Şi s-au apucat de treabă. Au fost anii în care au ajuns ingineri, ofiţeri, jurişti, chiar profesori universitari (şi nu numai de filosofie şi socialism), până şi medici, destui inşi fără să fi trecut prin liceu. Ca să nu mai vorbim de activiştii politici, luaţi direct de la strung, de la coarnele plugului sau de la coada vacii.

Şcoala de Literatură şi Critică Literară „Mihai Eminescu”, singura din ţară, era organizată pe principiile şcolii de partid „Jdanov” şi ale universităţilor muncitoreşti şi, bineînţeles, pe model sovietic.

Privesc în jurul meu. Cea mai ciudată adunătură. De parcă am fi într-un vagon în care s-au îmbarcat fel de fel de călători veniţi de pe toate drumurile. Dar noi nu ne aflam aici din întâmplare. Suntem aleşii. Şi trebuie să dovedim că răspundem încrederii pe care ne-o acordă partidul şi clasa muncitoare şi eforturilor pe care le face poporul ca să ni se asigure cele mai bune condiţii. Dar Sadoveanu ne spune că este de ajuns să învăţăm bine gramatica limbii române. Se ascunde ceva în spatele acestor cuvinte? Mă trag mai în faţă ca să aud mai bine.

Deşi este mare cât o statuie, rosteşte cuvintele aproape în şoaptă, de parcă ar vrea să spună ceva în taină.

Ne frecăm în coate elevi, studenţi, ingineri, profesori, ofiţeri, sportivi, ziarişti, maiştri, jurişti, activişti de partid, de sindicat, de tineret, de la organizaţia de femei şi mulţi muncitori scoşi din producţie, fără alte opere decât nişte articole pe la gazetele de perete. Arca lui Noe. Ce vor putea să scoată din noi? De fapt, nu eram altceva decât materia primă din care să fie turnate, strunjite, presate, şlefuite, vopsite, lăcuite şi înşurubate în sistem piesele de fabricaţie comunistă.

Noua putere avea nevoie de oameni de încredere, devotaţi, ataşaţi cauzei, capabili de orice, chiar să se sacrifice dacă li se cerea, în cazul nostru, ca să umplem golul lăsat de scriitorii excluşi din literatură, ca Lucian Blaga sau Tudor Arghezi, şi de cei vârâţi în temniţe sau în coloniile de exterminare. Şi să-i înlocuim pe cei recuperaţi din regimul burghezo-moşieresc, în care nu se putea avea încredere nici atunci când scriau cu zel despre înfăptuirile măreţe ale socialismului. La vremuri noi, oameni noi. Ni se spunea ingineri de suflete şi eram socotiţi activişti de partid. Literatura pe care o scriam trebuia să fie o parte a ideologiei marxist-leniniste şi să contribuie la lupta de clasă. Aveam misiunea să creăm opere de valoare, care să le depăşească pe cele ale înaintaşilor noştri, să cântăm marşul triumfal al construcţiei socialiste şi să combatem orice formă de manifestare, în orice domeniu, a duşmanului de clasă. Chiar apolitismul era o atitudine acuzată. „Cine nu e cu noi e împotriva noastră!”, declarase marele dascăl de la Kremlin. Cuvinte care deveniseră lege, ca toate celelalte ale lui, şi în toate ţările satelite.

Deşi eram ţinuţi în izolare, în afară de cei câţiva zeloşi, mulţi dintre colegii mei alunecau în dilemă, iar la alţii se putea desluşi un fel de rezistenţă nemărturisită şi ascunsă, pe care probabil că o percepeau şi cei care aveau menirea să ne supravegheze.

Însă continuam cu toţii să mâncăm o pâine albă. Să

fim chiar îmbuibaţi cu trei mese îmbelşugate pe zi, plus suplimentul de la ora 10 şi cel de la ora 16. De ce să ne întrebăm de unde aceste bunătăţi? Ne-o spunea colegul nostru Dumitru Mircea, de la Cluj, care ne citea fragmente din romanul la care lucra, numit chiar aşa, *Pâine albă*: ţăranii se duceau să predea cotele la bazele de recepţie, dansând şi cântând în jurul carelor trase de boi împodobiţi cu flori, cu ciucuri şi clopoţei în coarne. Peste doi ani, cartea avea să fie distinsă cu Premiul de Stat şi trasă în nenumărate exemplare.

Ştiam cât de grea este această povară pentru părinţii mei. Toată munca le era dijmuită. Trebuia să plătească tribut în natură din toate produsele, după planul pe care îl primeau la începutul anului: grâu, porumb, în cânepă, lână, carne, lapte, brânzeturi, floarea-soarelui, vin, ţuică, ceapă, usturoi. Dacă nu aveai, erai obligat să le cumperi la preţul pieţei. Din ce-ţi mai rămânea, trebuia să vinzi ca să-ţi plăteşti impozitele. În privinţa ţăranilor, partidul se pronunţase prin glasul ministrului de Finanţe, Aurel Vijoli: „În stânga cotele, în dreapta impozitele, în spate puşcăria, în faţă gospodăria agricolă colectivă!” începuse cooperativizarea agriculturii pe bază de „liber consimţământ”.

Ce puteam să fac? Să mă întorc acolo? Tata îmi spusese scurt: „Scapă tu!” Iar mama fusese de acord.

Nu mi-a fost dat să zăbovesc în această dilemă. În paralel cu dosarul pentru Şcoala de Literatură se încopcia altul, la comisariatul militar, care a avut prioritate. Directorul şcolii, Mihail Novicov, omul pentru care aveam un adevărat cult şi despre care credeam că poate să obţină o amânare a încorporării până la data absolvirii, s-a apucat să dezvolte un discurs patetic despre avantajele milităriei, chiar pentru arta scrisului. Puşkin, Lermontov, Tolstoi au fost cu toţii iunkeri. Nenumăraţi scriitori sovietici au plecat voluntari pe front atât în vremea Marii Revoluţii, cât şi în cel de-al Doilea Război Mondial. Ilia Ehrenburg a cumpărat un tanc din banii lui. Să citesc *Tânăra gardă* şi *Aşa s-a călit*

oţelul... Parcă lătra şi mârâia la mine. S-a dărâmat un idol, iar eu am aterizat în cizme.

Am reuşit să evit şcoala militară, dar, după câteva alunecări de poziţii, am ajuns elev al Şcolii de ofiţeri de rezervă de la Oradea. Unde am dat peste un consilier sovietic şi peste doctrina militară a lui Suvorov[7]. „Cu cât mai multă sudoare pe câmpul de instrucţie, cu atât mai puţin sânge pe câmpul de luptă!" Am intrat într-un adevărat infern, în care am ajuns să ne dorim cu adevărat un război. Care bătea mereu la uşă pe malul Dunării, dar nu mai ajungea odată şi-odată. Însă scriitorii mobilizaţi pe frontul ideologic şi propagandistic nu făceau economie de muniţie ca să tragă în clica Tito-Rankovici şi în imperialismul american, putred până în măduva oaselor...

„Nu i-am fost amantă..."

Şi a fost să fie ca al doilea meu drum spre Palatul din Kiseleff să se urzească în Oradea şi să se ţească în Timişoara.

Soldat în cazarmă. Vedeam femeile numai prin drugii gardului de metal, când treceau pe stradă. „Închide ochii, camarade!" Curăţăm armele de noroi şi de rugină, cu cârpe şi aşchii de lemn. Şi ne venea să urlăm ca dulăii în lanţ. Bromura din cafeaua de orz prăjit nu era de ajuns. Doamne, fetele, primăvara, când îşi dau jos ciorapii, pulpele albe sub poalele albastre. Era un liceu prin apropiere... Norocul meu, un premiu literar la un concurs, Locul I pe Regiunea a treia Militară cu Comandamentul la Cluj. Mâna destinului, sergentul-major în termen Radu Cosaşu, furier în secţia politică de acolo, care selectase manuscrisele pentru juriu. Ne vom cunoaşte de-abia peste un an, colegi la Şcoala de Literatură. Recompensa, un bilet de voie în oraş, de câte două ore în fiecare joi după-amiază, pentru cenaclul literar din localitate.

Lume civilă. Participanţi de toate vârstele. Singurul

7 Aleksandr Vasilievici Suvorov (1729-1800), general rus care nu a pierdut nicio bătălie. Este autorul celebrului manual de tactică militară Ştiinţa victoriei (n. red.).

militar. Fete destule. Dar se fereau de mine. Soldat. Ciumat. De parcă aş fi avut trotil în buzunare şi aş fi putut să fac explozie.

N-a trecut mult până să fiu luat în seamă de lumea serioasă. Prima lectură a fost cam bâlbâită. Dar a doua oară mi-a citit proza un actor de la teatru, care scria şi el. Ba chiar mi s-a publicat un fragment în presa locală.

Locţiitorul politic al Diviziei se mândrea cu mine. Dar îmi da să-i actualizez şi să-i stilizez cuvântările trimise de mai sus. Ba chiar a publicat sub semnătură câteva articole scrise de mine. Mă avea în vedere să mă trimită la Academia Militară. Adio, Palatul de pe Kiseleff!…

Şi fetele, tot străine. Şi eu, tot soldat contaminat. Până într-o zi, când rămâne una singură în bancă, după ce plecase toată lumea. Plângea cu capul pe braţe…

— Te-au uitat pe aici?

— Ce-ţi pasă ţie, soldatule?

— Soldaţii nu sunt nişte fiare sălbatice! Nu te muşc! Şi sub rubaşca mea bate o inimă…

— Eşti pompier? Stingi focuri?

Nu este o fată oarecare. De asta m-am convins de câte ori îşi citeşte poemele. Dar nu o bănuiam cu nişte replici atât de tăioase.

— Ţi s-au înecat corăbiile pe mare?

— Ce ştii tu?

— Ce să ştiu? Eşti fata care scrie poezii! De ce scrii? Să fugi de tine? De lume? Să te cauţi în alt univers? Rătăceşti? Te regăseşti?

— Vorbe, vorbe…

— Te-a părăsit iubitul? Lasă-l! Nu te merită!

Dar povestea ei e cu mult mai mult decât o idilă. Mi-o şopteşte printre suspine…

Subiect de roman. Familie mixtă. Tatăl român, mama unguroaică. Părinţii nu prea se împacă. Pe fată, fiecare vrea s-o tragă de partea lui. Parcă ar fi s-o despice în două. Când ademenită, când bruscată. Copilă. O aiureală în capul ei. Devastată. Dezorientată. Dezechilibrată.

— Ai grijă! Acum e momentul să te pierzi!

— Să mă spânzur?

— Să cazi în braţele unei pramatii… Mulţi bărbaţi stau la pândă să profite de o asemenea ocazie!

— Tu?

— Eu? Eu sunt soldatul din cazarmă! Sub ordin! Cu bilet de voie!

Ne-am luat cu vorba. Nu mai plânge. Nu mai suspină.

— Şi cum continuă povestea ta?

— Nimic deosebit! Ţi-am spus. Nu prea e loc pentru mine în lumea asta. De când eram mică. De pe vremea şotronului. Când mergeam să mă joc cu copiii unguri, mă alungau. Că sunt româncă. Copiii români mă respingeau că sunt unguroaică. Ce sunt eu de vină? Eu mi-am ales părinţii şi când să mă nasc?

Doina Sălăjan. Mă revăd cu ea la Şcoala de Literatură. Nu-şi mai aducea aminte de mine.

De altfel, nici eu nu mai aveam timp în amintirile mele de ea. În timpul meu dinafara cazărmii au dat năvală o sumedenie de prieteni. Printre ei, Dumitru Micu şi Aurel Covaci. Amândoi civili, băieţi cam fără căpătâi. Primul, tobă de cultură română şi universală. Al doilea, traducător din toate limbile de circulaţie europeană. Mă însoţeau până la poarta regimentului. Şi, dacă ne mai lăsau santinelele la taclale, complotam să-l dăm jos de pe soclu pe Mihail Sadoveanu, pentru romanul de duzină *Mitrea Cocor*. Nu ştiam ce să facem cu G. Călinescu, autorul monumentalei *Istorii a literaturii române* şi al *Otiliei*, cel care s-a împotrivit să fie mutilată creaţia lui Eminescu, dar îşi umbrise faima cu *Scrinul negru* şi cu publicarea *Cronicilor optimistului*. Le luam scalpul lui Alexandru Jar, lui Dan Deşliu, cei mai înfocaţi scriitori comunişti, le dezbrăcăm până la piele pe Maria Banuş, Nina Cassian şi Veronica Porumbacu şi le băteam cu urzici până le băşicam pielea.

Pe Dumitru Micu, timid şi erudit, l-am găsit în Bucureşti, asistent universitar. Cu Aurel Covaci a fost o

poveste care a rămas încă neelucidată…

Doina Sălăjan ne-a rămas străină tot timpul cât am locuit în Palatul de pe Kiseleff. Nici alţi prieteni nu i-am cunoscut. Se ataşase de Labiş. Atrasă de el ca de un magnet. Nici lui nu-i era indiferentă. Dintre toate colegele, ei îi acorda cea mai multă atenţie. Atâta cât putea el să facă.

Îi preţuia şi poezia, care era cea mai apropiată de a lui. Ca să nu spun influenţată.

Fata din Oradea ajunsese o fină intelectuală. Şi începea să se impună în literatura actuală. Până în 1956, când a avut loc invazia armatelor sovietice în Ungaria. Nu ştiu cât de implicată.

A fost arestată, anchetată[8], dată afară din redacţia în care lucra, trimisă la munca de jos, muncitoare într-o fabrică de confecţii, cu locuinţă într-un cămin de nefamilişti. Nu se mai regăsea în ţara asta! Ce era ea de vină că nu şi-a ales părinţii, nici timpul în care să se nască, nici locul… Pentru ce trebuia să plătească? Poate provocată, poate din alte motive, a dat publicităţii acel text care a şocat: „Nu am fost amanta lui Labiş, nici soţia lui!”

Dar i-a fost prietenă până la sfârşitul lui timpuriu. Şi l-a purtat ca pe o icoană sfântă în sufletul şi memoria ei.

Poeta de pe Bega

Cenaclul din Timişoara. Sunt bine primit. Preşedintele filialei, Alexandru Jebeleanu, se laudă cu mine, de parcă m-ar fi pescuit din apele râului Bega. Anghel Dumbrăveanu, Gabriel Manolescu şi aproape toţi băieţii mă susţin. Mă legitimez. Câteva premii în diferite concursuri şi mi se publicase câte ceva.

Şi nu mai eram soldatul ciumat. Câte o stea, de tinichea, pe fiecare umăr.

---

8 Poeta a fost demascată public în 1958, ca „duşman al poporului”, primind şi interdicţie de publicare timp de nouă ani; a fost „reabilitată” în 1964; potrivit unui referat intern al Securităţii, reprodus în Paul Goma, Cod „Bărbosul”, Ed. Ratio et Revelation, Oradea, 2015, p. 74, Doinei Sălăjan i s-a ridicat dreptul de semnătură în 1957, pentru „scrieri cu conţinut duşmănos” (n. red.).

Dar ea? Cine era? De unde venea? Umbla zvonul că se despărţise de un actor de la Constanţa. Că şi ea lucrase în secretariatul literar de la acelaşi teatru. Singurică. Se aşeza în banca ei, citea când îi venea rândul, asculta, nu comenta, se strecura printre noi ca o umbră.

— De ce te pocăieşti? Ce păcate ai de ispăşit? Pe ce urme plângi?

— Lucrezi la informaţii, soldatule?!

— Dar tu? Ce ascunzi sub mască? O durere? O bucurie? Fugi de lume? Te refugiezi în tine?

— „Cine ştie multe moare…”

— A murit cineva pentru tine? Tu pentru el?

— Înghite-ţi limba aia afurisită!

Distinsă. Enigmatică. De am fi trăit în vremea Antichităţii, aş fi ales-o muza mea. „Cântă-mi, zeiţă, mânia…”[9] A pus Pronia tot ce a avut mai bun în faţa asta. Când citeşte, ne lasă cu gura căscată. Literatură de copii. De toate vârstele. Curg râuri cuvintele din condeiul ei.

Şi toate ar fi bune, dacă am fi putut să trecem şi noi normal pe stradă. Dar întorceau toţi trecătorii capul după noi. Bărbaţii de toate vârstele şi femeile. Şopteau. Şuşoteau. De intram în restaurant, ne întâmpina orchestra. Şi ospătarii se întreceau să ne servească. Se ridicau în picioare şi aplaudau mesenii. La teatru, făcea concurenţă actriţelor de pe scenă.

A fost şi un conflict, în care n-a lipsit mult ca să-mi pierd capul… Grădina de vară a Casei Armatei. O asalta un ofiţer sovietic. N-a vrut să mai danseze cu el. Mirosea a votcă şi a transpiraţie, se clătina şi o călca pe picioare. S-a culcuşit la pieptul meu. Ăla a venit să o smulgă. M-a împins. Am căzut. Ai noştri au sărit în apărare. Ai lor – la bătaie. Scandal… S-au scos pistoalele, noroc că nu s-a tras.

Nu ne mai arătăm în lume. Stăm feriţi. Şi scriem. Şi ne citim. Şi ne vedem ajunşi mari scriitori. Ce noroc a dat peste mine?

---

9 „Cântă zeiţă, mânia ce-aprinse pe-Ahil Peleianul”, vers din epopeea lui Homer, Iliada (n. red.).

Gârjoabă. Un haplea de vreo doi metri şi peste 100 de kilograme. Ţeasta cât un dovleac. Grumazul ca de taur. Fruntea îngustă. Sprâncenele stufoase. Arcadele proeminente. Ochii mari, ca de bovină. Fălcile robuste. Urechile clăpăuge. Dinţii ca lopeţile. Tipul omului erbivor, dacă va fi fost şi un asemenea specimen în evoluţia speciei. Mi-l tipăream în memorie, ca să-l fac model în viitoarele mele scrieri. Cu un asemenea personaj poţi să baţi şi la poarta premiilor Academiei. Se ataşase de mine. Ca un câine care a găsit stăpânul. Că prea îşi băteau alţii joc de el! Nu avea minte multă, dar destulă. Fostul cioban şi tractorist ajunsese, totuşi, ofiţer, comandant de pluton. Pe vremea aceea, nu era mare scofală… Îi dădeam să citească. îl luam cu noi la teatru, la operă, la concerte, la expoziţii. Nu ştiu dacă înţelegea ceva. Sta ca de piatră.

— Ţi-a plăcut, Gârjoabă?

Murmura în barbă.

Formam un trio ciudat. Şi mă simţeam protejat. Iar Maria scria o poveste pentru copii cu un uriaş…

Dar odată, după miezul nopţii, ne trezim cu sublocotenentul Bica, prieten şi subaltern al meu. Venise să mă ia cu o motocicletă cu ataş. Alertă!

Când ieşeam, o umbră a lunecat de-a lungul gardului. Era Gârjoabă. Eu plecam, el intra. Maria… Maria…

Mi-am luat o detaşare de o lună la un regiment din Turnu-Severin. Credeam că îi găsesc căsătoriţi. Bărbatul era un animal bun de prăsilă.

Dar dobitocul dezertase cu o dansatoare frumoasă de la corpul de balet al teatrului. Maria dispăruse în neant. Au rămas amândoi în urzeala drumului meu spre Palat şi rătăcesc prin paginile cărţilor pe care le-am scris.

Puşca-n cui. A doua îmbarcare

Şcoala de Literatură şi Critică Literară din Bucureşti. Prima şi ultima din România. Înfiinţată pe model sovietic şi organizată pe sistemul universităţilor muncitoreşti şi al Şcolii de partid „Jdanov”. Pe porţile ei intra multă plevuşcă şi ieşeau mulţi veleitari, dar şi scriitori de certă valoare.

Dădacele ei o răsfaţau cu numele de „Sera noastră de poeţi” sau „Pepiniera noastră de scriitori”. Pe la colţuri însă, se şoptea şi se chicotea că este „Puierniţa de la Bufet”, „Incubatorul de avortoni”, „Clocitoarea roşie”, „Coteţul lui Novicov”, „Turnul Babel”, „Acvariul de la Şosea”, „Cuibarul de şopârle”... Eu i-am zis „Ferma de scriitori”. Şi am ţinut-o aşa până când directorul publicaţiei care îmi găzduieşte aceste însemnări a găsit că termenul este prea dur.

Şi dacă tot eram „cultivaţi sub sticlă” şi „orientaţi” pe spalierii schemelor, hai să rebotezăm acest serial. Fie şi seră, că tot a fost şi nu mai este... Dar parcă tot mai bine se potriveşte „Fabrica de scriitori”.

Cum să nu tânjesc după viaţa de la palat? Robotizarea, în cazărmile prin care am trecut, cu mijloace cu mult mai brutale. Te culcai şi te sculai la ordin, iar între cele două momente nu făceai altceva decât să execuţi comenzi. La dreapta soldat, la stânga soldat, stânga-împrejur, drepţi, privirea înainte, bărbia ridicată, pieptul bombat, burta suptă, culcat, salt înainte. De două, de nouă, de nouăzeci şi nouă, de nenumărate ori, tremură carnea pe tine, ţi se înmoaie articulaţiile, se răsucesc oasele scheletului, îţi iese spuma transpiraţiei prin rubaşcă, prin bonetă, prin turul pantalonilor, ţi se topesc creierii în cap, nu mai eşti decât o marionetă mânuită de glasul gradaţilor, uiţi cine mai eşti, culcat, salt înainte, aşa s-a călit oţelul, fii gata să-ţi dai viaţa în orice clipă. La graniţa iugoslavă creştea tensiunea, ţara se înţesa cu trupe sovietice gata de asalt, Armata Română se afla pe picior de război, soldatul Ioniţă Marin era la datorie.

Foştii mei colegi, care nici nu avuseseră timp să-mi observe prezenţa în cele două-trei săptămâni în care eu am stat mai mult pe la poarta comisariatului militar, puteau să-şi vadă liniştiţi de treburile lor. Avea cine să le apere liniştea şi condeiul. Nu ştiam şi nici nu aveam să ştiu cum îşi petreceau ei timpul în zilele acelea. Poate că Paul Anghel visa încă de pe atunci la zăpezile din alt veac, fără

să-şi dea seama că mai întâi trebuie să cucerească *Victoria de la Oltina*; poate că Ion Băieşu îşi inventase *Balanţa* ca să-i pună într-un taler pe *Tanţa şi Costel*, în celălalt *Preşul*; poate că Georgeta Horodincă şi începuse să escaladeze zidurile turnului în care trăia, uşor mizantrop şi mult retras, Camil Petrescu, în tovărăşia *unui om între oameni*; poate că poetul tumultuos Ştefan Iureş ajunsese deja să-l bată pe umăr pe Dan Deşliu; poate că Alexandru Andriţoiu se vedea de pe acum în capul mesei de la *Familia* şi Costache Anton în fruntea bucatelor din tânăra noastră cinematografie; Haralamb Zincă se bătea cu spionii internaţionali, Traian Iancu se îmbarca pe plutele de pe Bistriţa1 pentru *Târgul de fete*, Al. Oprea îşi făcea bagajele pentru Universitatea din Moscova şi pentru Muzeul literaturii române din Bucureşti, Ilie Purcaru bătea din pinteni pentru Vietnam[1011], Nicuţă Tănase creştea Băiat mare[12], dar cu lipsuri… Ion Lăncrăjan începuse să cânte în surdină „hai sură la măsură, Cordovan cu ţundra sură”.

Şi mă gândeam aşa că, chiar dacă în acel moment nu ştiau nimic despre mine, voi fi mândria lor când vor afla că un coleg se numără printre primii eroi ai Republicii. Şi mă invada atunci, până la lacrimi, un sentiment de duioşie…

Oricât ar părea de paradoxal, chiar acolo, în cazarmă, am câştigat, pentru prima dată, ceva pentru lucrările mele literare. Preţul succesului a însemnat un bilet de voie de trei ore în ziua de joi pentru cenaclul literar din Oradea. Am cunoscut-o acolo pe Doina Sălăjan, copila dintr-o familie mixtă româno-maghiară, elevă cu codiţe şi în uniformă, şi tot atunci pe Aurel Covaci, tobă de literatură universală, citită mai ales în original, şi pe Dumitru Micu, sfios pe vremea aceea până şi faţă de propria sa umbră, dar cu idei de o îndrăzneală uluitoare.

---

10 Trimitere la Plutaşul de pe Bistriţa, de Traian Iancu (n. red.).

11 Ilie Purcaru (1933-2008), scriitor şi publicist. A fost reporter de război în Vietman (n. red.).

12 Trimitere la piesa într-un act - Un băiat de nădejde, apărută în 1977 (n. red.).

Poate că le-a plăcut ce am citit eu, poate din simplă curiozitate, mi-au acordat o atenţie deosebită. Iar câţiva băieţi, printre care cei doi mai înainte amintiţi, m-au însoţit până la poarta regimentului, unde am mai stat la taifas încă vreun sfert de oră, cât mai aveam la dispoziţie. Pentru că am fost învoit fără să mă adresez sergentului, m-am văzut planton la drapel în schimbul doi. La miezul nopţii stăm neclintit ca o statuie şi îmi spuneam în gând versuri, după cum îmi veneau în minte, la întâmplare.

Niciun cuvânt de răspuns de la Mihail Novicov, directorul Şcolii de Literatură, la scrisorile pe care i le trimiteam. Nici de la foştii mei colegi. Nu mai făceam parte din lumea lor. Dacă am făcut vreodată…

De ce să mă ţină minte? Cât am stat printre ei nu am avut decât două intervenţii, ambele eşuate. Prima dată, pentru că nu am avut susţinere şi pentru că nu îmi pregătisem argumentaţia, încercarea mea de a-l apăra pe Arghezi, la un seminar, împotriva articolului demolator (din ziarul *Scânteia*, multiplicat în broşuri în tiraje de masă, semnat de Sorin Toma), intitulat *Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei*, nu a avut niciun ecou. A doua oară, când am cerut, la o şedinţă administrativă, să nu mai fim îndopaţi cu atâta carne, pentru că organismul are nevoie şi de alte alimente – făcusem un curs de nutriţie la şcoala zootehnică am devenit de-a dreptul ridicol.

Aşa îmi trebuie. Stau la coadă pentru un polonic de arpacaş turnat în gamela pe care o spăl într-un lac plin de mormoloci…

În luna ploioasă şi rece a lui aprilie 1951 am părăsit cazarma din Oradea ca să fim aruncaţi într-o pădure de pe malul unui râu. Poate că n-ar fi fost prea rău dacă am fi fost cazaţi sub nişte corturi. Dar se hotărâse să trăim ca nişte cârtiţe pe sub coaja pământului. Ne săpam gropi de bordeie din care scoteam apa cu gamelele. Din crengi, din frunze şi din lespezi de pământ înierbat ne-am făcut acoperişul. În aceste hrube am stat până în pragul toamnei, timp în care mucegăiau păturile întinse direct pe

priciul de pământ moale şi umed. Aproape jumătate dintre noi au ajuns în spital, de unde unii au fost reformaţi, iar alţii n-au mai ieşit de acolo pe picioarele lor…

Ne întrebam dacă se urmăreşte cu adevărat călirea noastră sau se intenţionează cumva epuizarea Armatei Române. Oricum, consulul sovietic supraveghea îndeaproape acest demers şi era foarte intransigent. În ceea ce mă priveşte, am rămas de atunci cu nişte beteşuguri de care nu am scăpat nici până în ziua de azi.

La examenul de absolvire a Şcolii de ofiţeri în rezervă m-am aflat printre primii de pe listă. Fusesem remarcat la cursurile de istorie militară şi de strategie şi tactică, unde era nevoie şi de puţină imaginaţie. Iar eu aveam atâta cât să mai dau şi la alţii. De dragul trigonometrici, a trebuit să reînvăţ lecţiile de matematică, pe care nu le agreasem în şcoală. Tot rezolvând pe tablă şi pe teren probleme de topografie şi de topometrie am ajuns să văd lumea în triunghiuri şi în figuri geometrice, atât pe afară, cât şi în structura ei. Păcat că nu eram pictor…

În acelaşi plic am primit ordinul de avansare la gradul de sublocotenent, ordinul de lăsare la vatră şi ordinul de concentrare. Încă un an, de data aceasta la Timişoara, cu o stea înfiptă pe epolet, comandant de pluton şi girant la comanda unei baterii de obuziere.

Şi cu două anchete ale Procuraturii militare. Una pentru că am slobozit soldaţii în via gospodăriei de stat de pe marginea drumului pe care mărşăluiam. Alta pentru că am dat alarma, cu un exerciţiu intitulat „lupta în localităţi pe timp de noapte”. Locatarii din cartierul Mehala s-au trezit cu explozii de petarde sub ferestre şi cu soldaţi care trăgeau cu gloanţe oarbe şi strigau din rărunchi „Ura, Ura!” Anchetatorii mă speriau că s-au pus în mişcare toate regimentele, până şi avioanele s-au ridicat de la sol. Dar eram prieten cu Emilia, nepoata nemăritată a colonelului Munteanu, comandantul Corpului de armată, şi ţinea mult la mine locţiitorul politic al diviziei, colonelul Biserică, cel căruia îi salvasem prestigiul la o inspecţie a generalului

Virgil Trofin, şeful Direcţiei Superioare Politice a Armatei. Nu m-am ales decât cu o pedeapsă disciplinară, câteva zile de arest la garnizoană. Nu am zgâriat versuri cu unghia pe perete, cum o făcuse Arghezi la Jilava, dimpotrivă, m-am teleportat în holul de marmură al palatului de pe şoseaua Kiseleff, ca să dansez şi să fiu scos la periniţă de fetele acelea frumoase şi talentate, la o joie a tineretului.

Am mai amintit cum am fost implicat într-un scandal cu ofiţerii sovietici la grădina de vară de pe faleza râului Bega, a Casei Armatei, pentru că scriitoarea de literatură pentru copii Maria Drăguţ, o femeie de o rară frumuseţe, a refuzat să mai danseze cu ei. Pe motiv că ultimul care a invitat-o mirosea a băutură şi a cizme, râgâia şi putea s-o calce pe picioare. N-aş fi putut să le ţin piept dacă ofiţerii români nu mi-ar fi sărit în apărare. S-au scos şi pistoalele, dar nu m-am ales decât cu un schimb de pumni şi cu gulerul vestonului descusut. Motiv serios să fiu invitat acasă la prietena mea, unde să ţin o scamă în gură[13] şi să-i descriu şcoala de pe Kiseleff la care visa ca o fată mare la măritiş.

Colegii mei care au acceptat să devină ofiţeri activi au primit o stea în plus şi li s-au croit mai multe costume pe măsură. Nu am cedat ispitei, pe motivul că vreau să-mi continui studiile. M-am trezit pe lista celor recrutaţi pentru Academia Militară. Dar mi s-a spus că pot să urmez şi o facultate civilă, de pildă dreptul, filosofia sau filologia. Se vede treaba că Armata avea nevoie şi de asemenea specialişti. Am optat pentru Şcoala de Literatură. Pe cale civilă. Cu dosar întocmit de filiala din Timişoara a Uniunii Scriitorilor, semnat de poetul Alexandru Jebeleanu, preşedinte, şi de prozatorul Mircea Şerbănescu, secretar. Şi împreună cu prietenul meu Anghel Dumbrăveanu, care, din păcate, a căzut la examen…

N-a lipsit mult ca să-mi frâng gâtul şi de această

13 O superstiţie, potrivit căreia atunci când cineva îşi coase o haină cu care este îmbrăcat în acel moment, trebuie să ţină o aţă în gură ca să nu-şi coase minţile (n. red.).

dată. Îmi căzuse să vorbesc despre activitatea lui Mihail Sadoveanu după 23 August. M-am apucat să fac comparaţie între *Mitrea Cocor* şi *Creanga de aur*, *Fraţii Jderi*, *Venea o moară pe Siret*, *Hanul Ancuţei*... Am alunecat pe această pantă până la a mă întreba dacă nu ne aflăm în faţa unui fals grosolan. Comisia de examen nu m-a întrerupt, nu a comentat. Parcă aş fi vorbit în faţa unor surzi. Îşi găsiseră să vorbească între ei şi să nu mă asculte. Mai târziu mi-am dat seama că începuse să se clatine statuia uriaşului, săpată pe sub soclu.

Şi uite aşa am pus puşca în cui şi m-am îmbarcat pentru a doua oară în arca de la Şosea.

Pentru aproape doi ani de glorie. O glorie de polei şi sclipici, măruntă, efemeră şi derizorie. Care a ars ca un foc de paie cu cenuşa spulberată în vânt. Ce a mai rămas din prozatorul socotit cel mai talentat din serie?

Poate această carte...

În aşteptarea Luceafărului

Nu la poartă. Nu la fereastră. Pentru că el nu vine de afară. Din afară. Nici alunecând pe o rază din înaltul cerului, nici ca un fulger neîntrerupt printre stele. El este aici, cu noi. Printre noi. În noi. Într-unul din noi. Poate să apară în orice clipă. Precum Hristos între apostoli după înviere. Ni se înrădăcinase atât de adânc în suflet această credinţă că nu mai aveam nicio îndoială. Dacă nu ar fi fost aşa, n-am avea ce căuta aici. Noi suntem generaţia ţâşnită din necesitate...

Simţim aşa o înfiorare în atmosferă. O emanaţie în spaţiu, ca şi cum palatul în care ne aflăm ar fi fost clădit pe un fel de stâncă radioactivă.

Un alt Eminescu. Acel Hyperion era atât de singur şi atât de străin că nu putea să rămână aşa până la sfârşitul veacurilor. Era chiar o obligaţie a celor care credeau că au schimbat lumea pentru totdeauna. În afară de lupta de clasă, care trebuia dusă până la exterminarea definitivă nu numai a duşmanilor, ci şi a tovarăşilor de drum, comunismul mai avea încă două obsesii: să prindă din

urmă ţările dezvoltate, pe care să le întreacă, şi să depăşească toate realizările din toate domeniile, deci şi din cel cultural.

Eminescu. Întâi a avut grijă să-l purifice trecându-l prin focul criticii marxiste. Dar nu într-o dezbatere ştiinţifică. Nu într-un proces. Nu în public. Muteşte. Hoţeşte. Lepădat de „Doina”, cea mai patriotică poezie. Din „împărat şi Proletar” a mai rămas doar un crâmpei.

Revizuit. Mutilat. Mistificat. În ediţii de masă. În ediţii şcolare, în colecţia „Pentru toţi”. Cu prefeţe, cuvinte înainte, îndreptări, lămuriri… „Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie” – poezie genială! „La moartea lui Aron Pumnul”, de asemenea. Cătălina, „femeia mic-burgheză incapabilă de a se desprinde de condiţia ei banală”.

Îl pregăteau pe celălalt. Care va fi cel puţin egal, dar de ce nu şi mai şi… Un palat întreg pentru noul şi mai marele Eminescu. Investiţii imense. Profesori de prima mână. Bucătari, spălătorese, paznici… Şi noi toţi. Cu cât mai mulţi, cu atât o şansă mai mare pentru el. Să fie de unde. Ceilalţi, nici ei inutili: armata de scriitori care să însoţească marşul triumfal al socialismului…

Care? Nu se ştie. Nici partidul nu poate să aleagă deocamdată. Iar noţiunea de destin este perimată…

Ştiu că nu voi fi eu acela. Dar nu ştie Nicolae Motoc, cel care-şi urlă versurile noaptea la subsol, nici Daniel Drăgan, frumosul băiat cu părul creţ, Ion Gheorghe, care s-a şi apucat de un roman în versuri, Adrian Beldeanu, Ovidiu Zotta, Irimie Străuţ, Ion Acsan, Dumitru Carabăţ, Toma Athanasie, Mihai Negulescu, Gabriel Manolescu… Radu Cosaşu este prea inteligent ca să cadă în capcană. Dar Lucian Raicu, cel mai bun şi mai modest dintre noi, cred că s-a lăsat muşcat de şarpe. Am fost inoculaţi la vârsta când orice începător în creaţia artistică se crede predestinat şi este convins că poartă în raniţă bastonul de mareşal. Viitorul geniu, printre noi! Vom fi mândri că am umblat pe aceleaşi uşi, că am stat în aceleaşi bănci, că am mâncat în aceeaşi sală de mese, că am ascultat aceiaşi

profesori, că am citit aceleaşi cărţi, că am respirat acelaşi aer…

Eminescu al nostru, al clasei muncitoare, al proletariatului, al partidului, al poporului. Al lumii. „Proletari din toate ţările, uniţi-vă!” Zestrea noastră în tezaurul mondial…

Merg pe mâna lui Labiş. Cred că aceasta este şi orientarea partidului. Care, deocamdată, nu s-a pronunţat categoric.

La urma-urmei, de ce n-ar fi doi? Sau unul şi una? Perechea ancestrală! Avem destule fete, nu e aşa? Adunate de prin toate colţurile ţării. Energia creatoare a poporului. Baladele. Mioriţa. Legenda Meşterului Manole. De ce n-am avea şi altele măcar la fel? Chiar dacă ar fi nevoie de jertfe? De pildă, să-l sacrifici pe Labiş ca să-l salvezi pe Eminescu din el?!

Deocamdată suntem ca larvele de albine din fagurii de miere. Ocrotiţi şi îndopaţi. Cu lăptişor de matcă.

Copii ai vremurilor noi, sugem ideologie comunistă la ugerul epocii, şi creştem cu ea în sânge…

Citadela nebunilor frumoşi

Am intrat în Şcoala de Literatură cu două sentimente contrarii împletite ca două fire într-un şnur de mărţişor. Pe de o parte, o atracţie irezistibilă, pe de alta, teama de claustrare. Mă simţeam ca în groapa cu lei, ca o fiară în cuşcă. Eram un primitiv pentru civilizaţia oraşului. Dar şi mai sălbatic în noua ordine care se instalase.

Nimeni din neamul meu nu mai călcase pragul unui palat. Eu chiar aveam un loc aici. Şi dormeam, şi mâneam, şi făceam baie, şi luam învăţătură…

Casa mea, cu scări de marmură albă, cu holul placat tot în marmură de culoarea valurilor mării, cu tavanul sălilor de clasă azuriu ca cerul, cu amoraşi, îngeraşi şi cupidoni dolofani, bucălaţi şi goi, zbenguindu-se printre lujere şi frunze, flori şi struguri. Zâne şi nimfe suave care nu-şi ascundeau nici ele goliciunea. Băncile, mesele, catedrele, tablele – toate de serie, care parcă se simţeau

umile şi străine în acest spaţiu, aşa cum mă simţeam şi eu la început, când mă sfiam să pun piciorul jos. Dar parcă îmi venea să strig „Unde eşti, mamă, să mă vezi?” Se poate închipui o momeală mai mare pentru un tânăr de teapa mea? Altceva la care să te îndatorezi mai rău?

Şi mă speria gardul de la stradă din drugi înalţi de fier cu vârful de suliţă, porţile tot de fier, forjat, uşile căptuşite cu fiare împletite, gratiile ferestrelor camerelor de la demisol. Celelalte garduri, chiar ca de puşcărie sau de la casa de nebuni, erau atât de înalte că nu puteai să treci peste ele nici măcar cu privirea. Aşa că din curtea Şcolii de Literatură nu puteai să vezi decât Şoseaua printre zăbrele, cerul de deasupra, şi păsările care treceau în zbor. Parcă m-aş fi aflat în fundul unei surpări de pământ.

Uneori, tot privind îngerii aceia din ghips aurit, mă pomeneam furat de nostalgii: casa noastră de pământ uscat şi crăpat de pe care se desprindeau tencuiala şi spoiala, veche şi străveche, cu temeliile de lemn putrezite, aplecată pe spate şi ţinută în proptele, cu prispa de pe care nu puteai să alungi câinii şi păsările pe vreme rea, cu tinda pe vatra căreia fierbea tuciul de mămăligă pe pirostrii şi oalele afumate cu burta la foc, în apropierea puţinii cu varză acră, a hambarului cu mălai, a puţineiului de lapte, doniţa de apă, hamurile cailor, ulciorul cu ulei, funiile de ceapă şi de usturoi, albia de lăut, căpisterea de cernut şi de frământat şi tot ce mai trebuia şi nu avea unde să fie pus. În singura cameră de locuit, două paturi din scânduri groase, cioplite cu barda, aşezate pe pari bătuţi în pământ, şi acoperite cu saltele umplute cu paie sau foi de porumb. Pe jos, pământ bătătorit care se spoia de două ori pe an, de Paşte şi de Crăciun, când se da şi cu var pe pereţi. Plafonul, din scânduri pe grinzi. În pod, vase de pământ în care să se strângă apa ce pătrundea prin acoperişul de şindrilă, zburlită şi zburătuită de vânt. Şi de acolo, de pe Şoseaua Kiseleff, din palatul de marmură, mă gândeam unde ar putea fi pusă o placă pe care să se scrie:

„Aici s-a născut scriitorul Marin Ioniţă”. Cum i-ar fi stat? Nu, mai bine nu… Şi mi se mai închideau ochii deasupra literelor unei cărţi din bibliografia obligatorie care nu mă interesa şi vedeam atunci băieţelul acela numai în cămaşă, cu părul lung şi cu privirea naivă care nu s-ar fi deosebit prea mult de amoraşii, îngeraşii şi cupidonii de pe marginea plafonului, dacă n-ar fi fost cu obrajii murdari şi cu mucii sforăiţi în nas. Jocul meu de pe atunci, o sfoară legată de degetele mari ale picioarelor şi o biciuşcă de cârpă, mână caii, băiete… Mai târziu mi-au făcut şi o vioară din coceni de porumb culeşi din ieslea vitelor. Mai smotoceam şi pisica şi trăgeam de sub pat copăiţa în care mă legănam singur. Şi mă făcui mai mare şi îngăduit cu alţii de prin vecini: „Eu sunt Traian împărat, pe un cal alb am încălecat, cu şaua de mătase, cu frâul împletit în şase… Şi mai puteam fi feţi-frumoşi, şi ne băteam cu zmeii şi cu Muma Pădurii, şi coboram cu hârzobul pe celălalt tărâm, şi urcam pe curcubeu până la tăriile cerului şi ne făceam castele de cleştar pe fundul mării, „împărate, luminate, mi s-a furat o iapă, chioară, bună-rea cum era, căram la moară cu ea”… „*Din* cine te temi?”

Din cine mă tem? „Ce faci aici, băi tovarăşe, de ce ai venit aici, să dormi?”

Este tovarăşul Hoajă. Directorul politic. Care se strecoară peste tot, ca o umbră. „Ai venit aici să dormi?” „Nu, nu!” „Dar de ce?”, zice el. „Am venit să mă fac scriitor, tovarăşe!” Cum să nu mă tem? Mâine voi fi pus în discuţie. Şi vor sări toţi asupra mea. Partidul m-a trimis aici. Partidul cheltuie. Datoria noastră este… Voi fi trecut în darea de seamă. Cunosc un raport de la seria trecută, care a fost şi publicat în revista internă, desigur înaintat şi forurilor superioare. Trebuia să fim vigilenţi, orice abatere să fie arsă cu fierul roşu. Mă vor înfiera şi pe mine ca pe o vită!

Şi scria acolo: „Şi alţii, cum ar fi Pârvulescu şi Leonte, monumentele şcolii, care nu sunt buni de nimic şi care, dacă ar fi lăsaţi în pace, ar dormi toată ziua. De

altfel, Pârvulescu de cum începe ora de curs sau de seminar, după primele minute începe să moţăie şi apoi să adoarmă de-a binelea cu gura căscată. Şi culmea, se mai şi aşază în primele rânduri din faţă". (Nu ştiu cum ar fi fost dacă s-ar fi aşezat în primele rânduri din spate sau de cum începe ora după ultimele minute). Dar de data aceasta, e vorba de mine. Pârvulescu ăla, care era din Piteşti – Octav –, a fost chiar dat afară din şcoală pentru motivele arătate mai sus. Nu e de mirare. Chiar Fănuş Neagu va fi exmatriculat pentru că nu se dă jos din pat după ce sună deşteptarea.

De data asta, am scăpat ca prin urechile acului, dar s-a consemnat şi s-a contabilizat. Şi se va însuma la momentul potrivit.

N-a trecut mult până să-mi dau seama că eram supravegheaţi tot timpul şi peste tot, de turnători voluntari sau obligaţi. Bănuindu-l pe unul dintre noi, strigam la toaletă: „Hei, cine numără băşinile?"

Viaţa în colivie

Că eram ţinuţi sub cheie putea să confirme şi publicista Tita Chiper, copilul minune din a doua serie a Şcolii de Literatură, care evada din cămin alunecând pe burlane de tablă sau pe o funie din cearşafuri înnodate… Dar cine nu?… Aş fi chiar curios să văd ce ar spune Ion sau Florian Grecea, ditamai căpitanii de grăniceri la ora aia, Dorina Sârbu, secretară în Ministerul de Interne înainte de a intra în şcoală, şi atâţia alţii şi altele care nu puteau să-şi vadă copiii şi familia decât în zilele de sărbătoare. Şi numai atunci când nu aveau loc alte activităţi…

Internatul era absolut obligatoriu, chiar şi pentru cei care locuiau în oraş. Inclusiv pentru femeile cu copii mici. Nici ele nu puteau să iasă pe poartă decât cu bilet de voie, care se obţinea foarte greu şi pe timp foarte limitat. Absenţele de la cursuri, de la seminarii, de la studii, din dormitor nu s-ar fi putut motiva în niciun fel, iar dacă cineva cădea în capcană trebuia eliminat fără discuţii. În aceeaşi clădire, înconjurată de ziduri înalte, supraînălţate

cu reţele de sârmă ghimpată, aveam sala de cursuri, sălile de studii şi seminare, biblioteca, secretariatul, cabinetul directorului, sala de mese, bucătăria, baia, dormitoarele. Pentru mine, care petrecusem atâţia ani prin internate şi cazărmi, acest regim era la fel de greu de suportat şi dacă încercasem să mai calc pe de lături, de ce să nu încerc să o fac şi acum? De la Statuia Aviatorilor nu mai erau decât câţiva paşi până la parcul şi lacul Herăstrău. Câteodată evadam până în Şoseaua Ştefan cel Mare, unde mă chema dorul la un cămin al studentelor de la teatru şi cinematografie, în făptura Victoriţei Dobre, o frumuseţe la acea vreme, viitoare actriţă la Teatrul „Nottara”. Nu pot decât să-i fiu recunoscător, pentru că altfel cum i-aş fi cunoscut pe Amza Pellea, pe Rauţehi, pe Silviu Stănculescu, pe George Constantin, pe Silvia Popovici în anii lor de studenţie? Nu ne dam seama pe atunci care dintre ei va ajunge „monstru sacru”… Doamne, cât sunt de singur când ei nu mai sunt decât amintiri…

Vizitele nu erau recomandate, iar cei care ne căutau erau înregistraţi şi ţinuţi la poartă până când se obţinea aprobarea, iar de multe ori se întorceau aşa cum au venit, pentru că „tovarăşul student” nu putea să fie scos din program.

Eram sculaţi la ora 5, până la 8 toaleta, micul dejun, studiu obligatoriu – cu bibliografie impusă, notiţe şi conspecte verificate. La acest capitol eu stăteam foarte prost, pentru că mă lăsam furat de lectură. Să nu uit, în ultimul sfert de oră la meditaţia de dimineaţă trebuia să ascultăm cu atenţie şi să comentăm articolul de fond din ziarul *Scânteia*.

În schimb, în sala de curs simţeai o adevărată descătuşare. Pentru că eram liberi să ne aşezăm după preferinţe, spre deosebire de sălile de studii, unde îşi avea fiecare locul său bine stabilit, în al doilea rând, pentru că veneau la noi unii dintre cei mai buni profesori de la Universitate, ca de pildă Tudor Vianu.

Să nu se creadă că exista un personal angajat să ne

urmărească şi să ne dirijeze. În afară de directorul politic, temutul Hoajă – care era oricând prezent acolo unde credea el că este cazul –, rar mai vedeai pe câte cineva în afara orelor de curs. Mecanismul, odată programat şi pus în mişcare şi reglat de câte ori era nevoie, mergea ca de la sine. Ieftin şi eficient. Sistemul era cel de a ne supraveghea fiecare pe fiecare. Pe faţă. Poate că existau şi turnători care lucrau sub acoperire. Dar eu vorbesc de noi toţi ceilalţi. Unul era responsabil cu bibliografia, altul şef de seminar, cineva avea în sarcină stingerea luminii la orele indicate, altul strângerea robinetelor ca să nu curgă apă în zadar, comitet de cămin, comitet de cantină, şefi de dormitoare, şefi de grupe, responsabili cu închiderea şi deschiderea ferestrelor, cu biletele de spectacole, controlul conspectelor, păstrarea liniştii, menţinerea curăţeniei, ţinuta în interior şi în oraş… Dacă tot eram literaţi, de ce să nu trăim în *Poemul pedagogic* al lui Makarenko (ale cărui principii se aplicau şi în reeducarea deţinuţilor politici)? Dar nu se prevăzuse că poate să se ajungă şi la un efect invers, cel al compromisurilor reciproce: nu te văd – nu mă vezi, nu mă spui – nu te spun… Şi aşa se face că eu puteam să ies pe portiţa din dos ca să descopăr oraşul, Ion Grecea să consume curent electric într-o veioză introdusă clandestin în dormitor, Nicolae Motoc să-şi declame versurile înainte de a le aşterne pe hârtie într-o sală viu luminată, Rusalin Mureşanu să-şi dezmierde logodnica până după miezul nopţii, Niculae Stoian să-şi potrivească versurile pe cadenţa lui Maiakovski, Ion Acsan să ne ţină prelegeri nocturne despre filosofii antici şi orientali respinşi de ideologia marxistă, Nicolae Labiş să ne aducă, procurate pe sub mână, cărţi interzise pe care le citeam cu lanterna sub pătură.

Dar nu aveai nici timp să citeşti mai mult. Câţi studenţi, atâtea cărţi, care ar fi trebuit să circule, din mână în mână, în minute numărate. Câtă vreme am luat în serios aceste obligaţii ajungeam în dormitor mai năuc decât dacă aş fi rătăcit toată ziua printr-un bâlci de ţară.

Se suprapuneau şi se alungau într-un iureş dement corifei şi părinţi ai socialismului, filosofi ai materialismului istoric şi dialectic, personaje negative şi pozitive după tipicul stabilit de partid, precum omul care înghite săbii, cel care scoate panglici pe urechi şi pe nas, femeia-şarpe, motociclistul din circul morţii, toboşarii şi trombonişti…

Excepţie făceau seminarele de creaţie. Eu am avut norocul să nimeresc în cel condus de romancierul Petru Dumitriu. Tipul cult – vorbea frecvent câteva limbi şi umbla prin cultura lumii ca la el acasă. Plin de sine, arogant, era un exemplar masculin de excepţie în faţa căruia se topeau de emoţie tovarăşele studente. Şi era convins că este un scriitor atât de mare încât nu-l mai încape România, dar mie nu-mi plăcuse *Drum fără pulbere* nici cât *Mitrea Cocor* al lui Sadoveanu, iar *Bijuteriile de familie* încă nu-mi căzuseră sub ochi. Experimentele pe care le făcea cu noi erau neobişnuite, ba chiar bizare. Mie mi-a pus în braţe romanul *Gobsek* cu foile ultimului capitol lipite, cu obligaţia să-l scriu eu. Când ne-a adus lucrările a lăudat-o pe a mea în mod deosebit, dar mi-a recomandat să-l citesc pe Balzac şi în româneşte, că avem traduceri destul de bune, însă eu m-am ţinut prea mult de originalul francez.

Ciudate întâmplări. Lucrurile s-au repetat cu o poveste pe care am dus-o la *Contemporanul*. Redactorul-şef de atunci al acestei publicaţii, Horia Liman, nu ştia cum să mă mai felicite şi le spunea celor pe care îi adunase cu această ocazie că numai cineva care înţelege din interior psihologia poporului german şi a poporului evreu a putut să scrie aşa ceva. Schiţa, publicată fără întârziere, se numea *Bătrânul Schneider* şi era vorba în ea de un frizer evreu, care fusese torturat în lagăr, şi de călăul său venit acum să se bărbierească. Fostul ofiţer nazist îşi recunoaşte victima când priveşte în oglindă, tocmai când se afla cu tăişul briciului sub bărbie şi tot în clipa aceea îşi dă seama şi supravieţuitorul că îl are în faţă pe asasinul din lagăr. Amândoi trăiesc trecutul în secvenţe halucinante.

Frizerului îi tremură mâna cu briciul, celuilalt buzele, un adevărat coşmar… Dar nu se întâmplă nimic altceva, unul plăteşte, salută ţeapăn şi se duce, celălalt rămâne înţepenit în faţa oglinzii dincolo de care vede fumegând un coş de crematoriu (n-am mai citit povestea de atunci, abia când scriu aceste rânduri încerc să-mi aduc aminte şi nu ştiu dacă reuşesc pe deplin). Cert este că acest debut într-o publicaţie de prestigiu şi de mare circulaţie mă va lansa ca pe o tânără speranţă a literaturii române. Dar trebuie să mărturisesc aici că eram absolut analfabet pentru limba germană, iar franţuzeşte nu citeam decât foarte greu şi numai cu ajutorul dicţionarului. Şi nu eram nebun să mă chinuiesc aşa cu Balzac, pe care îmi plăcea să-l sorb pe nerăsuflate. Dar întâmplările acestea mi-au fost de mare folos. Am început să fiu privit cu alţi ochi. Încă o poveste publicată în *Tânărul scriitor* a făcut să se vorbească despre mine şi în afara zidurilor şcolii.

Dar steaua aşezământului de pe Şoseaua Kiseleff era Nicolae Labiş. Se afla în preţuirea lui Sadoveanu, fiind singurul de care marele mag se interesa din când în când. îl cunoscuse pe Arghezi la Mărţişor, era invitat în familie la Titus Popovici, iar Mihai Beniuc arăta a fi făcut o adevărată pasiune pentru el; Geo Bogza nu mai contenea cu laude şi chiar Tudor Vianu şi-l făcea partener de discuţii, în timpul recreaţiilor, când avea ore la noi. De câte ori ne luam bilete de voie pentru dentist sau ca să ne tundem mergeam la unele cursuri de la Universitate. Când intram în amfiteatru, Labiş era înconjurat de zeci de fete, iar în timpul prelegerilor îi soseau nenumărate bilete date din mână în mână. A avut o relaţie scurtă şi dramatică cu o colegă a noastră, fiica brunetă, inteligentă, seducătoare şi talentată la data aceea a unui comandor de aviaţie cu multe decoraţii. Dumnezeu a blestemat-o sau a binecuvântat-o să fie muza, iubita, amanta, atât a lui Nicolae Labiş, cât şi a lui Nichita Stănescu. De fapt, ea a fost singurul lucru comun pe care l-au avut cei doi mari poeţi ai literaturii române. Pe amândoi i-a iubit şi i-a făcut

să sufere. Fără voia ei şi fără vină, această femeie fatală mi-a tras şi mie preşul de sub picioare. Nicio altă femeie din toate câte am cunoscut nu a jucat un rol atât de nefast în destinul meu. Mai încolo, mai la vale, voi povesti şi întâmplarea aceasta.

Ce mult îşi dorea Puterea un poet al ei care s-o legitimeze în faţa istoriei, a poporului şi pe plan internaţional… Şi, în sfârşit, îl găsise. Iar Labiş chiar scria poezii dedicate lui Marx şi altor corifei ai comunismului. Şi era sincer convins că are de jucat un important rol în „Miezul evului fierbinte”. Dar ei îl voiau numai pentru atât şi numai pentru aşa ceva. Ceea ce nu este posibil când ai de a face cu un poet genial. Dacă la Comitetul Central al partidului, unde şeful sectorului de literatură era scriitorul Paul Georgescu, avea uşile deschise, în şcoală fusese pus sub o strictă supraveghere. În replică, se înmulţeau excesele în comportamentul lui. Începuse să frecventeze cârciumile şi nu au lipsit cazurile când să se întoarcă în stare avansată de ebrietate. Faptă pe care o ascundeam cu grijă. Exista o înţelegere mutuală între mai toţi să-l protejăm. Dar n-am fost în stare să găsim altă formă de protecţie.

Cel care conducea şcoala cu mână de fier era directorul politic (în acte director de studii), despre care se spunea că a fost unul dintre agitatorii din timpul grevei de la Griviţa, un fel de Vasile Roaită scăpat ca prin minune de gloanţe, dar nu şi de gârbacele anchetatorilor. Adevăr? Legendă? Cu nişte cursuri scurte la Şcoala superioară de partid „Jdanov”, plus cunoştinţele lui din ilegalitate, a ajuns conducătorul catedrei de socialism şi de marxism-leninism şi temnicerul nostru şef.

Chiar părea făcut pentru asta. Mereu încruntat, cu fălcile încleştate, cu privirea scormonitoare şi bănuitoare. Nu ştia să râdă, dar putea să rânjească. Nu l-am văzut niciodată să se bucure de succesul cuiva, dar avea o deosebită satisfacţie să vâneze, să descopere şi să sancţioneze abaterile. Ne amintea mereu despre

necesitatea „purificării rândurilor”, despre „extirparea cangrenelor”, despre „înlăturarea putregaiului”, despre „arderea cu fler roşu”. Se potrivea, nu se potrivea, el o spunea. Şi nu întârzia să treacă la fapte. Se ţineau lanţ şedinţele de demascare şi de excludere. La începutul anului al doilea nu s-au mai regăsit nici pe jumătate cei care trecuseră prin sita admiterii. Ne suspecta pe toţi şi nu ierta nimic. Pe mine mă avertiza de câte ori ne întâlneam: „Ai grijă, că s-au strâns cam multe!” Până la urmă, avea să-mi strângă şi laţul în jurul gâtului…

Pe mâna acestui om, cu un nume care-ţi zgâria timpanul, Hoajă, a fost dat în grijă specială viitorul mare poet al erei noi, Nicolae Labiş. Cum a înţeles el să-l aibă în grijă o să vedem mai târziu.

Nimeni nu se gândea pe atunci şi acolo la gradul de suportabilitate. Dar presiunea internă se ridicase atât de mult, încât situaţia devenea explozivă…

O zi liniştită de duminică. Citeam un roman de aventuri. Era atâta linişte în jur, de parcă m-aş fi aflat într-o biserică goală. Deodată, un adevărat vacarm: strigăte, ţipete, hohote de râs, zgomote de tot felul. Urc scara. Dormitoarele fetelor, cu uşile date de perete. Dau cu ochii de un bărbat în maiou şi chiloţi. Era Mircea Drăgan, om de bază şi de încredere al şcolii, fost muncitor şi maistru la întreprinderea de Utilaj Petrolier din Târgovişte, promotor al mişcării stahanoviste[14], şcolit la cursuri de partid, promovat în redacţia ziarului local, cap de familie cu mai mulţi copii, ales în Biroul Organizaţiei de bază a P.M.R. Smulgea saltelele, răsturna paturile, golea dulapurile, arunca pe fereastră tot ce-i cădea în mână, ajutat de o gloată de ciraci care se tot mărea. Era atâta gălăgie că se opreau oamenii de pe stradă de parcă ar fi asistat la un spectacol de circ, oferit pe gratis, iar din clădirile Ambasadei Sovietice se deschideau ferestrele şi apăreau în

14 Termen datorat minerului sovietic Aleksei Grigorievici Stahanov (1906-1977), care, în noaptea de 30 spre 31 august 1935, a depăşit planul de muncă de peste şapte ori. De atunci propaganda comunistă l-a folosit drept exemplu mobilizator pentru depăşirea normei (n. coord.).

cadrul lor ciorchini de capete. Până a doua zi, când a fost chemată maşina pompierilor, copacii din curte au stat împodobiţi cu prosoape, sutiene, chiloţi de damă, cearşafuri, furouri, capoate, pijamale, hârtie igienică.

Când nu a mai avut nimic de făcut a pornit-o în oraş, aşa cum era, desculţ şi sumar îmbrăcat, dar cu pălăria de vară a profesoarei Galina Maievski trasă pe urechi, urmat de fanii săi şi mai dezlănţuiţi.

N-a mai aşteptat să fie pus în discuţie. Şi-a luat singur tălpăşiţa, ca să ajungă, nu ştiu cum, redactorul-şef adjunct al ziarului *Secera şi ciocanul* din Piteşti.

A urmat un început de anchetă iniţiată pe plan local. Se auzea că o să cadă multe capete de sus, ba chiar că va fi desfiinţată şcoala. Eu eram acuzat, în această fază, că am privit pasiv şi nu am luat poziţie. Atitudinea lui „gură-cască" era la fel de condamnată. Dar şi mai grav era faptul că mă amuzam de această întâmplare. Nu mă amuzasem. Dimpotrivă, eram uluit şi stupefiat că nu puteam să înţeleg ce se întâmpla. Crezusem că orice faptă omenească are la bază o motivaţie. Ei de ce o făceau? Nebunie colectivă? Altceva?

Ne puteam aştepta la ce este mai rău. Dar deodată nu s-a mai pomenit nimic despre această întâmplare, ca şi cum nu ar fi existat niciodată. Nici azi nu ştiu de ce. Poate că undeva, acolo, sus, cineva, neputând să înţeleagă mai mult, a reacţionat ca ţăranul care a văzut pentru prima dată o girafa: „Aşa ceva nu există!"

Şi s-a făcut tăcere…

Sub avalanşa devierilor y

Am intrat în Bucureşti pe poarta de Nord. De abia coborâsem din tren, când privirea mi-a fost agăţată de un panou cât o casă cu etaj de pe care rânjea sarcastic un căpcăun ce ameninţa cu un satâr plin de sânge, peste o grămadă de capete rostogolite la picioarele sale. Era figura lăbărţată şi deformată în toate sensurile a „călăului Tito".

În aceeaşi zi aveam să văd că întregul oraş este împănat cu asemenea panouri, în mici variante. Se încerca

în acest fel să ni se orienteze atenţia şi să ni se canalizeze sentimentul de ură şi dispreţ împotriva trădătorului internaţionalismului proletar şi asasinului popoarelor iugoslave. Dar cine sta să citească legenda aşa cum a fost ea scrisă? Efectul era cu totul altfel. Pentru mine a fost un avertisment mai cumplit decât cel descifrat de Dante pe frontispiciul Infernului: „Atenţie, aici cad capete!”

Frica noastră cea de toată ziua şi de toate zilele

Am venit în Bucureşti într-un timp când stăpână pe ţară era frica. De sus până jos, din hotar în hotar. Chiar acolo, în vârful piramidei, le intrase frica în oase. Se temeau mai-marii zilei unii de alţii şi cu toţii de zbilţul Kremlinului. Nimeni nu ştia când se culcă seara, dacă se mai trezeşte în patul lui dimineaţa, nimeni nu era sigur când pleca dimineaţa de acasă că se mai poate întoarce. Orice pas putea să fie ultimul, orice clipă fără continuare. Chiar şi pentru activiştii de partid, pentru ofiţerii din Securitate, din Miliţie şi din Armată, pentru miniştri şi deputaţi. Exista o securitate a securităţii, o miliţie a miliţiei, agenţi sub acoperire, agenturi de spionaj în Guvern şi în Comitetul Central al partidului, erau ascultate convorbirile cele mai intime şi interceptate telefoanele, până şi ale şefului de Guvern şi primului-secretar al partidului. Dar se supravegheau şi se urmăreau şi din proprie iniţiativă. Astfel stând lucrurile, lupta pentru putere era şi una pentru supravieţuire. Dacă ar fi învins triumviratul Vasile Luca – Ana Pauker – Teohari Georgescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej şi ciracii lui ar fi fost trădătorii care să fie aduşi la tăcere. O tăcere de mormânt.

Dar a ieşit pe dos.

Fiul şi amantul Anei Pauker

Ca să spun drept, de tovarăşa Ana mi-a părut rău. Nu pentru ce se întâmplase, ci pentru că nu m-aşteptam să fie aşa cum era înfăţişată. Văzusem în ea o intelectuală de prestigiu cu vocaţie de profesoară.

De altfel, trebuie să recunosc că noi doi ne aflam într-o situaţie specială: s-a întâmplat într-o zi de toamnă când

am fost aduşi la o expoziţie agricolă de la Herăstrău câte 20 de elevi de la fiecare şcoală de profil din ţară (eram elev la şcoala zootehnică din Găeşti). Nu ştiu cum s-a făcut că la întâlnire nu a venit nimeni altcineva decât ministrul de Externe. Marea Tovarăşă ne-a trecut în revistă, oprindu-se ici-colo ca să pună câte o întrebare. Când a ajuns în dreptul nostru a vrut să afle dacă citim literatură rusă şi sovietică. Mai toţi ştiau câte ceva despre *Tânăra gardă* şi *Aşa s-a călit oţelul A* ciulit urechile când a auzit că este cineva care să fi citit *Război şi pace* şi *Pe Donul liniştit*[15]. Le citise şi ea şi se vede treaba că-i plăcuseră. După ce m-a chestionat şi în alte privinţe, m-a prins de bărbie şi s-a adresat celor din jur: „De copii ca el are nevoie ţara!”

De atunci colegii mei mi-au uitat toate celelalte porecle şi nu-şi mai băteau joc de mine altfel decât numindu-mă copilul Anei Pauker. Asta până într-o seară când ne puneam pijamalele în dormitor, motiv de gesturi obscene la adresa femeii care îşi avea şi ea tabloul pe perete, printre ceilalţi conducători ai partidului: „Lăsaţi-i mămica în pace, că se supără copilul!”, zice unul. „Ce copil, bă, că se ţine cu ea!”… Până am plecat din Găeşti nu am fost decât amantul Anei Pauker. Dar, ca să fiu sincer, nu am fost încântat să aflu că a avut o întreagă serie de amanţi, că şi-a trădat soţul şi l-a trimis pe lumea cealaltă. Însă ce importanţă mai avea acest amănunt când se ţineau lanţ excluderile din partid, din organizaţiile de masă, din instituţii, din întreprinderi, din universităţi, din corpul ofiţerilor, din diplomaţie şi de peste tot.

De mână cu religia

Dar ce era Partidul Comunist? Ştiam că e „Detaşamentul de avangardă al clasei muncitoare”. Deci ceva oarecum concret. Aflam acum că e vorba de un fel de forţă supranaturală, intangibilă, invulnerabilă, neperisabilă, aflată deasupra oamenilor.

Descopeream, nu fără uimire, că partidul cel mai

15 Roman al scriitorului cazac Mihail Aleksandrovici Şolohov, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în anul 1965 (n. coord.).

ateu din lume şi-a luat multe principii din religie, chiar din Sfânta Biblie: Dumnezeu unic – partid unic. Dumnezeu atotputernic – partidul, singura forţă conducătoare. Dumnezeu fără pată – partidul aşijderea. Dumnezeu îţi poate ierta păcatele dacă te spovedeşti – partidul te poate ierta dacă îţi faci autocritica în mod sincer. Dumnezeu este veşnic – partidul fără moarte. Dumnezeu trebuie glorificat – partidul ridicat în slăvi. Dumnezeu este pretutindeni – „partidul în toate cele ce sunt” (Victor Tulbure). Dumnezeu nu îngăduie abaterile de la credinţă – partidul devierile de la linia sa. Dumnezeu a dat oamenilor cartea de învăţătură – partidul, ideologia. Dumnezeu cu decalogul – partidul cu codul de conduită. Dumnezeu are dreptul de viaţă şi de moarte asupra supuşilor săi – partidul la fel.

De aici nu a mai rămas decât un pas până la ritual, la ceremonial.

Dar şi mai grav era faptul că fiecare activist de partid, fiecare conducător de orice fel se purta aidoma unui zeu pe domeniul său şi se considera dezlegat să taie şi să spânzure.

Am avut şi noi, studenţii Şcolii de Literatură, Dumnezeul nostru. Falnic, privind pe deasupra capetelor noastre, încântat de sine, mândru de destinul său, detaşat de viaţa cotidiană. Se numea Petre Iosif. Nume de două ori biblic.

Nu publicase decât nişte naraţiuni insipide. Cea mai importantă operă a sa a fost mesajul de abdicare al regelui Mihai I, pe care acesta a trebuit să-l semneze, sub ameninţare, fără să schimbe nicio virgulă.

Pe vremea aceea nu se cerea să fii specialist în domeniul în care erai pus să conduci. Acelaşi tovarăş a ajuns şi director al Operei Române. Cunoştea poate notele muzicale, dar nu îmbrăcase niciodată un costum de actor. A mai avut şi alte funcţii de conducere în care era la fel de străin. Ca director al Şcolii de Literatură a rămas multă vreme cu mâinile curate. Toate mizeriile le lăsa pe seama directorului politic, sau de studii, cum mai era el numit, o

figură de-a dreptul satanică.

Directorul cel mare nu făcea altceva decât să-şi dea avizul pentru sancţiunile mai severe sau pentru eliminări.

Halucinanta cascadă

Devieri de dreapta. Devieri de stânga. De la linia dreaptă a partidului. Trebuia găsită o motivaţie pentru justificarea exterminării celor învinşi în încăierarea de la vârful puterii. Pentru uzul public se foloseau lozinci standard: „Unitatea de monolit a partidului care trebuie păstrată ca ochii din cap” (care unitate?), „Linia dreaptă a partidului de la care nu este permisă nicio abatere” (unde era?).

Dar nu a fost de ajuns să se sfâşie între ei. S-a declanşat o adevărată vânătoare a deviatorilor. În fiecare organizaţie de partid, de sindicat, de femei, de tineret, în fiecare instituţie, în fiecare unitate administrativă aveau loc dezbateri pe această temă cu sarcina de a fi descoperite şi excluse elementele dăunătoare. Puteai să fii acuzat oricând pentru orice. Confuzie generală, nimeni nu mai ştia ce e bine, ce e rău. Se ţineau lanţ şedinţele de dezbatere şi de demascare. Era un lucru la fel de grav să nu iei atitudine şi să nu fii vigilent. Cu alte cuvinte, se cultiva şi se încuraja delaţiunea.

Prima reacţie a fost deruta. Ştiusem până atunci că lupta se duce împotriva duşmanului de clasă. Iată că acum erau trimişi la închisoare şi comuniştii sadea ca să îngroaşe rândurile deţinuţilor din celelalte partide politice. Dar încă nu aflasem că unii dintre ei erau lichidaţi fără judecată, chiar ucişi cu ranga sau cu glonţul tras pe ferestruica din uşa celulei, cum se zvonea că a fost cazul foştilor secretari generali ai partidului, Foriş şi Lucreţiu Pătrăşcanu.

Rezistenţa pasivă

Nu am avut cunoştinţă de vreo formă de rezistenţă activă sau organizată în acel timp în mediul în care mă aflam. Dar ca să putem să rezistăm ne cream fiecare carapacea lui de broască ţestoasă. Destul de fragilă la

şocurile puternice, dar care te scutea, totuşi, de multe necazuri. În primul rând, la adăpostul ei nu mai simţeai toată frica şi asta însemna foarte mult. Un mod de ocrotire era să nu iei în seamă tot ce se spune, să nu crezi tot ce se afirmă, să nu pui nimic la inimă. N-aveau decât să ţină câte şedinţe vor, să tune şi să fulgere, să facă spume la gură, nu auzeam toate astea decât ca pe un slab zgomot de fond în timp ce călătoream ba într-o carte, ba într-un spectacol… Ce-mi păsa mie de Ana Pauker când îi făceam serenade Julietei sub balcon sau dansam cu Anna Karenina? Dar şi mai des îmi inventam propriile poveşti şi parcă îmi părea rău când se termina şedinţa şi eu nu ajunsesem să pun ultimul punct.

Se formase şi un fel de platoşă colectivă, neiniţiată şi neorganizată de cineva anume, aş spune emanată din spiritul nostru gregar de conservare în colectivitate. Era ceva de felul păturii de ozon care înconjoară globul filtrând agresiunile cosmice. Ne ocroteam unii pe alţii într-o înţelegere tacită, în aşa fel ca să nu poată fi nimeni tras la răspundere. Făcându-ne de fapt cu toţii vinovaţi de „atitudinea de gură-cască”.

Sublima evadare

Oricât ar părea de ciudat, chiar în această perioadă se formează şi se consolidează în şcoală cuplurile de îndrăgostiţi: Gheorghe Tomozei şi Elena Dragoş, Lucian Raicu şi Sonia Larian, Toma Atanasie cu Ioana Zamfir, Ovidiu Zotta cu Mihaela Monoranu, Rusalin Mureşanu cu Valentina Sima, Niculae Stoian cu Filofteia, studentă la „Maxim Gorki”…

De ce să ne mirăm? Dragostea alungă până şi teama de moarte. Cei doi îndrăgostiţi din *Germinal*, romanul lui Émile Zola, se împerechează pe stratul de cărbune în mina inundată, de unde nu mai au nicio scăpare. Esmeralda şi Quasimodo îşi dau duhul îmbrăţişaţi. Iar ameninţarea noastră nu era chiar atât de categorică. Ştiam că şi ideile noastre puteau fi socotite devieri de la conduita impusă, care însemna supunerea oarbă la porunca leninistă

„învăţaţi, învăţaţi, învăţaţi!” învăţam, dar şi iubeam.

...Părăsit de studenta de la teatru şi cinematografie, care avea alte orientări după ce fusese solicitată în ansamblul de cântece şi dansuri al UTM, mă trezisem bătut de toate vânturile când Dumnezeu mi-a scos-o în cale pe una dintre cele mai frumoase femei din câte au trecut prin viaţa mea. Făcea parte dintr-o familie de intelectuali evrei, habotnici în tradiţia lor. La rândul meu, veneam dintr-un curat sat românesc, în care nu s-a putut pripăşi niciodată nici măcar un ţigan care să ne ascută fiarele de plug, iar mama, cu o mare influenţă asupra mea, era o adevărată creştină ortodoxă. Ce mister a făcut să ne acceptăm, să ne apropiem, să ne iubim? în rest, fata îşi ţinea întru totul credinţa şi obiceiurile. De pildă, indiferent de sezon, purta o căciuliţă croşetată din lână albă, ornată cu nişte motive pe care nu le înţelegeam, poate nişte semne cabalistice. Doamne, cât eram de încântat că pot s-o descopăr ca să-i mângâi pletele negre şi s-o sărut pe creştetul capului!

Spre deosebire de conaţionalii ei, care îşi schimbaseră numele – nu mai întâlneam un Iţic, un Ştrul, un Leiba, deveniseră cu toţii Muguri, Florini, Arcaşi, Cosmini, Rareşi, Crai, Horia, Aramă, Vântu, Mândra, Codruţa, Lăcrămioara – ea îşi purta ca o sfidare, parcă, numele de Sara Leibovici.

Nu-mi dam seama dacă ştie familia ei de această relaţie nepotrivită, dar când am încercat să-i pregătesc pe ai mei de vizita care urma să aibă loc, au rămas fără grai. Numai după o lungă chibzuire, tata a putut să articuleze: „Dacă asta ţi-ai ales tu, vai de capul tău, măcar să nu ştie neamul, să nu ştie satul!”

Încercam câteodată să ne explicăm cum de este posibilă o asemenea nebunie. Dar cum nu ajungeam la niciun răspuns, sfârşeam unul în braţele celuilalt.

Până într-o zi când am aşteptat-o în zadar. Nici colegele ei de grupă (era studentă la Drept), nici cele din cămin nu ştiau unde a dispărut. Nu am putut să obţin

informaţii nici de la secretariatul facultăţii. Se presupunea că a plecat în Israel. Poate pentru o scurtă escală, ca să se piardă în lume. N-a trecut mult până să-mi ajungă la urechi un zvon cum că nişte evrei au fost întorşi de la vamă cu cătuşele de mâini pentru că aveau scândurile de la lăzile de bagaje bătute în cuie de aur…

Şi asta a fost tot!

Se clatină statuia bunicului Sadoveanu

„Bunicul Sadoveanu Pe punte ne-a urcat şi drum fără primejdii la toţi ne-a urat” (Cântec pionieresc – variantă la *Căpitanul Nemo*)

Poate că niciun alt scriitor nu a fost atât de admirat şi de detestat în acelaşi timp ca Mihail Sadoveanu în perioada de după ultimul război mondial. împreună cu Tudor Arghezi (născut în acelaşi an, 1880), Liviu Rebreanu şi Lucian Blaga, el făcuse parte din careul de aşi al literaturii române interbelice.

Fapt recunoscut de majoritatea intelectualităţii. Că ei nu se recunoşteau este cu totul altceva. Oricum, s-au abţinut pe cât au putut şi nu s-au atacat niciodată violent şi virulent, aşa cum fac Ion Barbu şi Nicolae Iorga cu Arghezi şi Camil Petrescu la adresa lui Sadoveanu.

Cine ştie cum ar mai fi evoluat lucrurile dacă nu ar fi fost aduşi (şi reduşi) la tăcere de pacea socialistă. În timpul căreia Arghezi a fost acuzat că este autorul unei poezii a putrefacţiei şi i s-a ridicat dreptul de a mai publica, iar poetul de geniu, filosoful, diplomatul şi profesorul universitar Lucian Blaga, ajuns bibliotecar şi pus şi el la index. Lipsea Liviu Rebreanu, care se stinsese pe nesimţite, la

Valea Mare, lângă Piteşti, chiar în zilele invaziei trupelor sovietice „eliberatoare”. Singurul răsfăţat de noua putere a fost Sadoveanu.

Titanul

Cealaltă faţă a medaliei. Trădător şi colaboraţionist.

Un bătrân falnic, de atâţia ani bătrân, de parcă intrase în veşnicie. Părea că nu a cunoscut niciodată

durerea, suferinţa, teama, grija, nevoile, umilinţa, primejdiile… O fiinţă de dincolo de condiţia umană.

Îl întâlneam foarte rar. Dar era prezent destul de des în ziare şi reviste, la postul de radio şi în jurnalele de film.

Prima dată când ne-am aflat faţă în faţă şi am putut să-l privesc şi să-l ascult foarte de aproape a fost în ziua deschiderii Şcolii de Literatură.

Era monumental! Nu numai prin masivitatea trupească, de-a dreptul impresionantă, dar şi pentru că degaja forţă şi măreţie. Ba chiar părea înconjurat de un fel de aură de sacerdot sau de vraci. Toţi cei din jurul său arătau ca nişte pigmei. Şi pentru că erau mai puţintei în făptura fizică, şi pentru că se aflau atât de eclipsaţi încât se estompau până la ştergerea din peisaj. Nu-l mai vedeam şi nu-l mai auzeam decât pe el. În rest, umbre pe pânza clipei.

Refuza întotdeauna să vorbească despre sine. Am fi vrut să aflăm, din gura lui, dacă este adevărat că ideea *Baltagului* s-a născut într-o gară când a văzut nişte mocani duşi în lanţuri de jandarmi, în ce măsură respectă adevărul istoric în romanele sale, dacă *Creanga de aur* este o creaţie sub influenţă, dacă este adevărat că le făcea educaţie numeroşilor săi copii cu biciul şi le-a pus o scară ca să iasă din casă pe fereastră pentru a nu-l deranja de la scris, dacă a iubit-o pe Otilia Cazimir, dacă este mulţumit de *Mitrea Cocor*, în ce măsură a fost afectat de moartea pe front a mezinului său, Paul… Dar nu lăsa loc pentru nicio întrebare. Scotea cartea şi începea să citească. O dată din balada *Mioriţa*, altă dată din *Amintirile* lui Creangă.

Nu cred că a reuşit cineva vreodată s-o facă mai bine decât el…

Vorbea cu voce egală, curgătoare, domoală, blândă, de bunic sfătos şi bun la inimă. Spunea lucruri cu miez, dar uneori şi în doi peri. De pildă, la adunarea aceea festivă şi inaugurală a lăsat să se înţeleagă, pentru cine avea urechi de auzit, că această instituţie este inutilă: scriitorul există sau nu există, el nu poate să fie fabricat. Şi tot cu ce ne-am

putea alege ar fi să învăţăm puţină gramatică, în rest nu era decât o frumoasă pierdere de vreme.

Mereu senin şi imperturbabil. O singură dată i-am prins o fulgerare de privire scăpată printre pleoape, cenuşie, rece, tăioasă ca o lamă de oţel. Când tânărul poet Ştefan Iureş, tuns chilug, a fost invitat de maestru să-şi scoată basca de pe cap, a refuzat să se execute, murmurând ceva de neînţeles.

Recuperat, recondiţionat, reciclat, încărcat de onoruri, era unul dintre intelectualii de laudă şi de mândrie ai puterii comuniste. Dacă şi-ar fi agăţat toate decoraţiile pe piepţii hainei ar fi arătat mai împodobit decât un general sovietic. Vicepreşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale (aşa cum se numea Parlamentul de atunci) încă de la abdicarea regelui, reprezentant al României în Consiliul Mondial de Luptă pentru Pace, conducător al nenumăratelor delegaţii care călătoreau peste hotare, mai ales în Uniunea Sovietică, nelipsit de la primirea celor mai de seamă oaspeţi, preşedinte al Uniunii Scriitorilor, maşină şi şofer la scară, venituri substanţiale, trăia mai boiereşte decât oricând, el, care dusese o viaţă de boier încă de la începutul secolului.

Dar toate acestea îi lăsau mai puţin timp de vânătoare, de pescuit, de scris. Reeditările se ţin lanţ, cărţi noi nu ne mai dă, doar nişte revizuiri şi prelucrări şi romanul care intră repede în vogă, propulsat de oficialitate, *Mitrea Cocor*.

Din păcate, oficialitatea insista atât de mult pe activitatea literară a lui Sadoveanu de după 23 august 1944, încât tot restul aproape că nici nu mai conta. Nebunia lui *Mitrea Cocor* a ţinut câţiva ani buni. Devenise o carte de referinţă. În şcoli, în universităţi, în presă era principala piesă de studiu. Nenumărate cenacluri literare, cluburi, biblioteci împrumutau numele autorului sau personajului principal al ultimului său roman. Nici edilii nu se lăsau mai prejos. Aproape în fiecare oraş au apărut străzi, intrări, pasaje botezate „Mitrea Cocor”.

Lupii tineri

Cui i-ar fi trecut prin minte că şi acest colos se afla în primejdie? Dar el? Simţea că adie un vânt de ameninţare? Sau îmbătrânise atât de mult încât să nu-şi poată da seama că ultimul său roman este un eşec? Nu făcea caz de succesul ce i se atribuia, dar îi făcea plăcere să se lase răsfăţat.

Tot ce se publica în literatură trebuia să suporte comparaţia cu acest etalon. Dar presiunea lui Mitrea Cocor asupra literaturii contemporane nu putea să se exercite la infinit.

Prima lovitură o primeşte de la Zaharia Stancu, cel care aruncă pe piaţă romanul *Desculţ*, o adevărată bombă cu explozie imediată.

Este o altă ofertă. În primul rând, mai pe placul Puterii, obsedată de sloganurile exploatării omului de către om în societatea capitalistă şi de lupta de clasă. Dar este şi pe gustul unei largi categorii de cititori cu un nivel cultural mediocru. Romanul lui Zaharia Stancu este un adevărat poem dramatic în proză, patetic, incitant, alert, răscolitor. Laitmotivul „Să nu uiţi, Darie!” este un apel la memoria celor „umiliţi şi obidiţi” şi un îndemn să fie necruţători cu cei care i-au prigonit. Discursul merge direct la inimă şi eşti gata să accepţi că România de pe vremuri era o ţară la marginea civilizaţiei, în care ţăranii umblau cu botniţe la gură, după cum le porunceau stăpânii.

Apoi vine tare din urmă Petru Dumitriu, boier născut, nu făcut, pe *Drum fără pulbere*, roman al epopeii construcţiei socialiste, care la data aceea însemna prima variantă a Canalului Dunăre-Marea Neagră.

Întâlnirea din pământuri, prima carte a lui Marin Preda, a avut un ecou mai mic decât *Desculţ* şi *Drum fără pulbere*, deşi era mai valoroasă decât amândouă la un loc. Dar scriitorului de la Siliştea-Gumeşti îi iese de sub tipar, în tiraj de masă, nuvela de mari dimensiuni *Desfăşurarea*, care anticipează romanul monumental *Moromeţii*. I se face o publicitate peste măsură. Aveam, în sfârşit, opera

literară fundamentală ce oglindea realist procesul de cooperativizare a agriculturii. Care nu mai este un marş triumfal. El se realizează cu eforturi mari şi îndelungate ale activiştilor de partid, în condiţiile unei lupte de clasă, de data asta subtile, cu chiaburimea, care nu ezită să-şi exercite presiunile chiar în momentul crucial când ţăranul sărac, liber şi nesilit de nimeni, îşi semnează cererea de intrare în gospodăria colectivă. Sub măreţia lui Ilie Barbu dispare de tot Mitrea Cocor. Iar pentru cărţile de demult ale lui Sadoveanu nu se mai găseşte timp de lectură.

Apar şi alte valuri, care toate bat în postamentul statuii, unele cu opere de certă valoare, altele mediocre, dar susţinute. Vin Titus Popovici cu *Străinul* şi *Setea*, Emil Galan cu *Bărăganul* Nicolae Jianu, Alexandru Jar, din nou Zaharia Stancu şi Petru Dumitriu, Fănuş Neagu, Nicolae Velea, Ştefan Bănulescu, Ion Brad, Pop Simion, Augustin Buzura, Radu Iacoban, D.R. Popescu, Paul Anghel, Eugen Barbu, Ion Lăncrănjan, Mihail Diaconescu, Nicuţă Tănase, Romulus Guga, Alexandru Ivasiuc, Alecu Ghilia, Nicolae Breban, Gabriela Adameşteanu, Ileana Vulpescu, Dumitru Ţepeneag, Sânziana Pop, fiecare în felul său. Dar acesta este mersul normal al lucrurilor şi nimeni nu are ce să-i reproşeze istoriei.

Cu totul altfel stau lucrurile când este vorba de demolatorii contemporani care vor să pună totul la pământ, de la Eminescu la Labiş, de la Alecsandri la Călinescu, de la Sadoveanu la Marin Preda.

Cine va ridica baltagul să oprească infamia?

Singurătatea scriitorului de viaţă lungă

Un însingurat. Recea singurătate a statuilor dezumbrite de lumina crudă a reflectoarelor. Ionel Teodoreanu încearcă să-l salveze în cartea sa la *masa umbrelor*, în care îi face un adevărat elogiu. Dar efectul este răsturnat. Ne face să ne gândim că marele scriitor este văzut deja în lumea de dincolo de hotar, unde îl aşteaptă bunii săi prieteni topiţi în admiraţie, George Topârceanu, Otilia Cazimir…

În numeroasa lui familie mai este încă şeful clanului. Dar din ce în ce mai înstrăinat.

O celebritate întreţinută artificial, pentru că nu are din ce să se mai hrănească. G. Călinescu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, dar mai ales Arghezi mai au nişte zvâcniri care amintesc de gloria de altă dată. Sadoveanu este epuizat ca scriitor. Pe altarul creaţiei de abia mai pâlpâie focul în spuza faimei din trecut.

Acolo, în vârful puterii, are tovarăşi de drum, dar nu are prieteni. Este privit ca o curiozitate a naturii şi a societăţii. Va fi mereu dat drept un strălucit exemplu, pentru că dacă străluceşte el, străluceşte şi montura în care a fost asamblat. Piatră nestemată în coroană. Atât el, cât şi savantul Constantin Parhon nu au nicio putere în conducerea statului. Se află acolo ca să fie folosiţi. Treaba lor este să semneze hotărârile care li se pun în faţă şi atâta tot. Dar Sadoveanu nu face o tragedie din asta. Cel puţin în aparenţă. Probabil că pune totul pe seama destinului. Nu s-a zbătut să ajungă acolo unde se află. A fost vorba doar de un concurs de împrejurări. Dar nu a refuzat, ba chiar s-a complăcut. Nu-şi face probleme nici de data aceasta, cum nu-şi făcuse nici pe vremea când primea o sinecură de la Casa Monopolurilor Statului. Dacă Dumnezeu a vrut să-i fie lui bine, cum să se împotrivească şi de ce să nu profite? Ceilalţi? Fiecare cu soarta lui…

O singură dată face şi el ceva pentru tagma scriitorilor. Dar acel lucru este atât de important pentru ei încât ar fi trebui să-i fie recunoscători decenii de-a rândul. Mai exact, a reuşit să treacă prin maşina de vot a Parlamentului legea dreptului de autor. În primul rând, în interesul său. Dar care i-a salvat pe mulţi din mizeria materială. Nu putea să strângă nimeni avere de pe urma publicaţiilor sale, dar se putea trăi convenabil. Ca să dau un exemplu ce însemna dreptul de autor la data aceea, am să arăt că scriitorul contemporan Florian Grecea şi-a putut mobila apartamentul din blocul de la Cişmigiu cu banii încasaţi pe câteva povestiri publicate în revistele militare.

Pentru o nuvelă a mea, apărută în *Scrisul bănăţean*, am primit o sumă atât de importantă încât tata a putut să cumpere din târg cea mai bună vacă de lapte cu viţelul lângă ea.

Dar cu această lege a dreptului de autor nu s-a legat mai mult de comunitatea scriitoricească. Dimpotrivă, s-a scuturat şi s-a lepădat de toţi foştii prieteni şi admiratori. Se leapădă până şi de vestitul Păstorel Teodoreanu, tovarăş de ospeţe pantagruelice, fără să-i întindă o mână când este aruncat în temniţă. Dacă ar fi trăit Topârceanu poate că l-ar fi lăsat şi pe el să care pământ cu roaba la Canal. Mă întreb de-ar fi fost în stare s-o ocrotească pe Otilia Cazimir.

Înregimentat în lotul de scriitori militanţi, împreună cu Păun Pincio, Teodor Neculuţă, Alexandru Sahia şi, mai nou, Alexandru Toma, Mihail Davidoglu, Aurel Baranga, Maria Banuş, Veronica Porumbacu, Dan Deşliu, Alexandru Jar, Mihai Beniuc, Marcel Breslaşu, Victor Tulbure, însemna să fie înmormântat de viu.

În ciuda magnificei sale străluciri, promovate de oficialităţi şi acceptată de publicul larg, niciun alt scriitor nu a fost în epocă atât de bârfit şi de criticat. Nu ştiusem şi m-am revoltat când am aflat aşa ceva. Era bârfit şi criticat că a făcut pact cu diavolul şi s-a căţărat în vârful puterii fără să ţină seama de confraţii săi. În timp ce Nichifor Crainic, Radu Gyr, Vasile Voiculescu, Vasile Militaru, Vladimir Streinu, Dinu Pillat, Petre Pandrea zeci de scriitori înfundau puşcăriile şi coloniile de muncă forţată, mulţi dintre ei cedând sub tortură, sau Arghezi, Blaga, Tudor Muşatescu, Ralea erau ostracizaţi, el, Sadoveanu, se lăfăia în osanalele Puterii. Nu-l poate nimeni învinui că trimisese pe cineva la temniţă sau că i-a luat dreptul de scriitor. Dar era prea de ajuns că făcea parte din sistem. Oricât de multe rugăminţi i s-au făcut, nu a încercat să scoată pe nimeni din temniţă sau să-l ajute să nu ajungă acolo. Ba chiar a trimis la moarte un ţăran nevinovat, refuzând să-i semneze cererea de graţiere. Şi nu a sprijinit

niciun scriitor, în niciun fel. Legendă? Adevăr? Eu unul ştiu că se interesa de Nicolae Labiş. Măcar îşi trimitea secretarul din când în când să afle cum o mai duce şi ce mai scrie.

Tot Labiş mi-a deschis ochii că Puterea nu are destulă încredere în scriitorul ei cel mai de seamă. Se pare că manuscrisul *Mitrea Cocor* i-a fost vârât sub nas ca să-l stilizeze şi să-l semneze. Prin publicarea acestui roman, bine plătit, marele scriitor a putut să ajungă cap de serie pe lista scriitorilor militanţi.

Tovarăşi de drum

Nu ştiu dacă îşi da seama cât este de supravegheat. Puterea nu sta cu mâinile în sân. Îşi lua măsuri pentru orice eventualitate. Nu exista pe nicio treaptă a ierarhiei personaj nesuspectat. Astfel stând lucrurile, cum să nu te poţi aştepta la orice din partea unui intelectual care a dus-o bine şi în timpul regimului burghezo-moşieresc? Care chiar a făcut parte din clasa socială a exploatatorilor? De la Labiş, care frecventa sectorul de literatură din secţia de propagandă a C.C., unde era şef scriitorul Paul Georgescu, am aflat că se are în vedere „defecţiunea Sadoveanu”. În cazul în care scriitorul ar fi rămas în străinătate, s-ar fi scos din sertar dosarul doldora de probe care să dovedească faptul că nu era decât o unealtă a duşmanului de clasă şi a imperialismului putred, strecurată în rândurile personajelor celor mai de încredere ale clasei muncitoare din cauza lipsei de vigilenţă, a atitudinii de gură-cască a unor tovarăşi care vor fi traşi la răspundere (trebuia să cadă neapărat nişte capete). Ar fi urmat o serie de articole demascatoare în toată presa, adunări de condamnare ale comuniştilor, tineretului, sindicaliştilor, organizaţiilor de femei. Planul era pus la punct cu amănuntul, nu aştepta decât să fie tradus în practică. Paralel cu aceste pregătiri, Puterea tolera acţiuni de erodare a prestigiului marelui scriitor. Pe ici pe colo, răzbăteau aluzii că ar fi fost un scriitor idealist, poporanist, semănătorist, francmason, profitor, cameleonic, avar,

însetat de cultul personalităţii şi cu o operă depăşită. Un Sorin Toma, cel care îl „lichidase” pe Arghezi din punct de vedere poetic, ar fi putut să demonstreze că e vorba şi la Sadoveanu de o literatură decadentă.

Parcă nimic nu e nou sub soare când îi vedem la treabă pe detractorii din timpul tranziţiei. Dar nu cred că pot ajunge prea departe, oricât ar fi de înverşunaţi. Este adevărat că biografia lui Sadoveanu nu este una ideală. Dar nimeni nu poate să scoată din istoria literaturii române operele sale fundamentale: *Neamul Şoimăreştilor*, *Venea o moară pe Siret*, *Fraţii Jderi*, *Baltagul*, *Creanga de aury Nicoară Potcoavă*...

Prima revoltă a scriitorilor comunişti y din România

Mă obsedează şi în vis acel panou uriaş cu mareşalul Tito în chip de casap. Monstrul cu chipul schimonosit ţinea în mâna păroasă ca o labă de maimuţă o bardă din care picura sânge. Jos, la picioare, victimele masacrului. Legenda – o lozincă pe care o auzeam des strigată la Timişoara: „Jos clica Tito-Rankovici!” în oraşul de pe Bega agitaţia era şi mai efervescentă. Graniţa, în fierbere. Unităţile militare, pe picior de război. Noi, ofiţerii, ne pregăteam intens cu scheme de luptă pe hărţi şi mulaje din teritoriul iugoslav, montam şi demontam la nesfârşit „bazooka” şi alte arme din dotarea lor. Aveau loc chiar incidente şi acte de terorism. De pildă, când veneam într-o noapte de la Teatrul din Timişoara prin Pădurea Verde, pe cărări cunoscute, în tabăra aflată la vreo şase kilometri, am simţit că sunt urmărit din umbră. Îmi asuda mâna pe pistolul încărcat, cu piedica trasă şi încă nu eram hotărât dacă să trag în carne vie în cazul că voi fi atacat, dar nu s-a întâmplat nimic. A doua zi a fost găsit un alt ofiţer, pe care îl văzusem în lojă la spectacol, legat de un copac, despuiat, cu un căluş în gură şi un carton agăţat de piept pe care scria „Acesta este doar începutul!” Altă dată au fost atacaţi din lanurile de porumb soldaţii din posturile de santinele la tunuri.

La Uniunea Scriitorilor din Bucureşti, războiul se

ducea pe hârtie. Ca la comandă militară se scriau poezii, pamflete, fabule, epigrame, anecdote despre călăul sângeros aflat în slujba şi în solda imperialismului capitalist. Prima mare dovadă a scriitorilor luptători, care se declarau în stare să pună şi mâna pe arme. Scoşi în faţă, în primul rând, Petre Iosif, directorul nostru, care luptase voluntar în Spania împotriva trupelor franchiste, de partea Mamei Dolorosa. Şi Alexandru Jar – bineînţeles, pseudonim – care făcuse parte din rezistenţa franceză. Consoarta sa, Olga Bande, a fost capturată de Gestapo şi condamnată la moarte prin decapitare. A rămas în urma lor o fetiţă, Donca, în viaţă şi în nenumărate poezii, începând cu amplul poem al lui Marcel Breslaşu, „Cântec de leagăn pentru Donca”.

Stabilit în ţară, după ce publică o carte la Paris în 1945 – *Sânge şi vis*, Al. Jar, poetul comunist din ilegalitate, cu versuri tipărite în presa de stânga, ocupă diferite funcţii administrative şi politice, inclusiv în Uniunea Scriitorilor. Drumul îi este deschis, dar nu ajunge prea departe, din cauza defecţiunii generalului Doncea, cel care a sistematizat mahalalele capitalei tăind străzi drepte cu tancurile. Dar care a avut orgoliul să afirme în public cum că luptătorii comunişti voluntari pe fronturile europene s-au aflat în mai mare pericol decât cei păstraţi în siguranţă în închisori sau ocrotiţi în lagărul de la Târgu-Jiu, deci au şi merite mai mari. Aşa ceva nu le-a convenit lui Gheorghe Gheorghiu-Dej şi grupării sale. Şi au luat măsuri. Odată cu scoaterea lui Doncea din scenă şi a lui Moş Vasile Băgu, a fost barată şi ascensiunea lui Petre Iosif şi Alexandru Jar, care au trebuit să se mulţumească cu cât aveau. Temperamental, orgolios, neliniştit, omul care a sacrificat atât de mult pentru triumful comunismului se simţea nedreptăţit, ba chiar persecutat. Dar continua să scrie şi să publice masiv, iar ciclul de romane despre greva de la Griviţa Roşie îi aduce o oarecare notorietate.

Şedinţa la care sunt convocaţi scriitorii din Bucureşti în faţa cărora să se prelucreze hotărârea conducerii

superioare de partid şi conducerii statului, de stabilire de relaţii de prietenie cu Iugoslavia lui Tito, a avut loc într-o sală de la demisol a revistei *Viaţa*

Românească, cu gratii la ferestre şi cu un aer de arest. Alexandru Jar nu pierde prilejul să răbufnească: „Am fost minţiţi când ni s-a spus că Tito e un călău sau suntem minţiţi astăzi? Cine ne duce în eroare? Şi de ce? Cine-şi bate joc de noi? Şi de un popor întreg? De ce am fost aţâţaţi împotriva acestei ţări despre care aflăm astăzi că ne leagă o puternică prietenie istorică?”

Întrebări rămase în vânt. I se alătură şi blajinul poet şi dramaturg Radu Boureanu, care scrisese şi o dramă pe temă, *Lupii*, jucată mi se pare chiar la Teatrul Naţional. Unde nu se punea problema „căderii”, pentru că se aducea public supravegheat din întreprinderi, din cazărmi, din şcoli. Indignat la culme, cerea şi el socoteală. Dar cui? Toată mulţimea fremăta. Nimeni nu mai respecta ordinea înscrierilor la cuvânt. Vociferări, agitaţie. Se declară şedinţa închisă, dar spiritele nu se potolesc. Nu îmi vine să cred ceea ce văd. Mă fac mic într-un colţ. Dar aş dori ca lucrurile să ia amploare. Până la urmă, sala este părăsită în mici grupuri zgomotoase. Se stinge lumina. Mă aşteptam ca în zilele următoare să se întâmple ceva. Dar nu au loc nici manifestări, nici arestări. În presă apar luări de poziţie în sprijinul iniţiativei. Cei care au scris împotriva lui Tito, la indicaţiile partidului, se simt vizaţi. Dar se face tăcere.

Scriitorul din ilegalitate, luptătorul din Franţa ocupată, este văzut tot mai rar cu bascul lui de revoluţionar pe o sprânceană. Ultima bătălie, o revoltă în genunchi.

Donca va fi crescut mare…

Vulcanul acela nu a fost decât un gheizer de noroi care s-a înecat repede în propria-i bolboroseală.

Oricum, a fost un semnal că puterea comunistă nu se putea baza prea mult pe tagma scriitorilor.

Obsesia listelor

Dacă s-ar fi păstrat toate listele scrise la Şcoala de Literatură, s-ar fi strâns o arhivă de mulţi metri cubi. Aş începe cu lista cu studenţii care îi treceau pragul, cu numele celor care au ieşit sau au intrat, numele celui care i-a semnat biletul de voie, motivul învoirii. Chiar dacă te duceai numai să te plimbi prin curte, portarul tot te nota. Mai era lista cu cei care mergeau la teatru, la cinema, la concerte, la muzee, la acţiunile de la Uniunea Scriitorilor. Nu ne deplasam decât în grup, ca o turmă de oi. Responsabilul, cu lista în mână, ne număra şi ne verifica după ce coboram din tramvai sau din autobuz, încă o dată la uşa teatrului, din nou la ieşire şi când soseam la cămin. Nu aveai voie să ieşi din front nici să-ţi cumperi un covrig sau un pachet de ţigări, să schimbi câteva vorbe cu un cunoscut întâlnit din întâmplare. Mai exact, o făceai pe propria ta răspundere, pentru că totul se nota şi se raporta. Ca să nu cazi în disperare, n-aveai decât să te amuzi. Mi se părea atât de ridicolă situaţia asta încât mergeam cu râsul pe buze. Îmi aduc aminte că trecând aşa, în grup pe stradă, se opreau pietonii să ne privească, plini de curiozitate. Era clar că se întrebau dacă nu cumva e vorba de un miting sau aşa ceva. Mi-a venit să strig o lozincă. Nu mi-a trebuit mult să aleg una nepericuloasă: „Trăiască prietenia între popoare şi clasa muncitoare!” „Ura, ura, ura”, au izbucnit spontan câteva glasuri de lângă mine. La discuţia care a avut loc (după fiecare spectacol se organiza o dezbatere, de data aceasta în discuţie se afla o piesă a lui Aurel Baranga), mi s-a atras blând atenţia că nu era cazul.

Ca să văd până unde poate să ţină absurdul, altă dată m-a pocnit ideea să defilăm cu steaguri şi pancarte, dar mi-am înghiţit limba la timp, de teamă ca tovarăşul Hoajă să nu treacă la treabă şi să ne trezim cu o listă a purtătorilor de drapel şi strigătorilor de lozinci, aşa cum se proceda la defilările de 1 Mai, de 23 August, de 7 Noiembrie. Tot pe liste mergeam la baia săptămânală, pe liste dam rufele la spălat, pe liste ne cumpăram lamele şi pasta de ras, pasta

de dinţi, săpunul, ciorapii, batistele… Liste cu cei care cereau să meargă la policlinică sau la dentist, liste cu cărţile recomandate pentru lectura suplimentară sau din bibliografia obligatorie. Liste cu cei evidenţiaţi, cu cei cu abateri, până şi cu cei care moţăiau la orele de studiu colectiv şi obligatoriu.

Liste, liste, liste… Care nu rămâneau nişte simple bucăţi de hârtie bune de aruncat. Dimpotrivă, deveneau adevărate documente, care se analizau şi produceau efecte.

Într-un raport de activitate prezentat de directorul politic, Alexandru Hoajă (reprodus de Gheorghe Tomozei în cartea sa „Urmele poetului Labiş”), se menţiona „… sunt cei mai slabi la învăţătură, destui, în fruntea lor situându-se Hâncu Constantin, Gheorghe Stan şi alţii”. Pe baza unor astfel de informaţii, harnic listate, aflăm că „încă din primele luni ale anului şcolar au fost demascate şi azvârlite din rândurile noastre o serie de elemente duşmănoase, ca Grămescu Haralambie, Harpalete Mircea, Diaconu Tudor, Pleşu Gheorghe şi alte elemente necorespunzătoare, Kelman David, Nicolae Ion, Arcaşu Ion”. „Şi cei slabi la învăţătură, cum ar fi Pârvulescu şi Leonte, minunile şcolii, care nu sunt buni de nimic, şi care, dacă ar fi lăsaţi în pace, ar dormi toată ziua”. Fănuş Neagu este eliminat din şcoală pentru că nu se dă jos din pat la ora deşteptării, iar Pârvulescu, deoarece, culmea culmilor, doarme cu gura căscată.

În afară de listele „la vedere”, simţeam că există informaţii oficiale sub acoperire, şi mai periculoase. Nu mai ştiai pe cine să bănuieşti, de cine să te fereşti. Cu toate astea, nu dispăreau faptele incriminabile. Ne sprijineam pe ideea că n-o să ne poată da afară pe toţi. Că nu sunt nebuni să desfiinţeze şcoala şi să fie traşi la răspundere că s-a ajuns la această situaţie. Ideea ţăranilor de la 1907 care se răsculau în ciuda faptului că alte sate, ridicate mai înainte, erau trecute prin focul represaliilor. „N-o să împuşte ei toată ţara!”

Rezistenţa noastră era una pasivă. Dar pentru mulţi dintre noi, orice nesupunere însemna o provocare.

Atitudinea de gură-cască în Şcoala de Literatură erai vinovat şi pentru ce ai făcut şi pentru ce n-ai făcut. Venea Portik Imre noaptea beat şi înfuriat, s-ar fi bătut şi nu avea cu cine, pentru că toţi tăceam cu păturile trase peste cap, da cu pumnii în uşile dulapului, plesnea furnirul, săreau ţăndări din scândură, dimineaţa eram adunaţi şi puşi în discuţie cu toţii că s-a întâmplat aşa ceva. Bine-bine, el este cel care a făcut-o, desigur, dar noi? Noi unde am fost? Noi ce am făcut? Cu ce l-am ajutat să nu alunece în greşeală? Unde am fost? Nu ne simţim cu nimic vinovaţi? Ne facem autocritica, e şi vina noastră, ne luăm angajamentul…

Turbez. Las capul în jos ca să nu mi se citească mânia în ochi. Eminenţa cenuşie mă evidenţiază: „Uite, tovarăşul Ioniţă îşi însuşeşte critica!” Portik îşi face şi el autocritica şi scapă cel mai uşor.

Tovarăşul Hoajă crede în puterea educativă a colectivului. Chiar aşa suntem organizaţi. Mereu împreună, mereu cu ochii unii pe alţii, mereu cu ajutorul tovărăşesc gata pregătit.

Una dintre cele mai aberante metode este studiul colectiv. Să învăţăm împreună. Pe grupe de câte 2, 3, 4. Echilibrate. Cei foarte buni cu cei foarte slabi şi cu cei mijlocaşi. Bineînţeles, cu un responsabil. Păi cum să nu-ţi vină să-ţi iei lumea în cap…

Portik recidivează. De data asta, este şi mai rău, îşi zdrobeşte pumnii lovind pereţii. Ce o fi, o fi! mă vâr în el. Ştiu că ceilalţi, care se prefac, iarăşi, că nu văd şi nu aud nimic, nu-l vor lăsa să mă omoare. Scrâşneşte din dinţi, îşi înfige mâinile în umerii mei, mă priveşte sălbatic şi mă zguduie.

— Cine eşti, tu, mă?

Şi e gata să mă dea cu capul de pereţi. Ce-mi rămâne de făcut? încep să-l scutur şi eu şi să-i întorc întrebarea?

— Dar tu cine eşti? Cine eşti? Cine eşti?

Se liniştеşte deodată.

— Cine sunt eu?

Îşi scoate cămaşa.

— Uite!

O cicatrice de câţiva centimetri între spete… Plânge. Îşi ridică pantalonii. Altă cicatrice, pe pulpa piciorului.

— Eu am luptat, mă! Am fost înjunghiat de duşmanii poporului!

Poate să fie chiar aşa. Poate că a făcut parte din trupele de Securitate. Dar ce are cu pereţii?

Oricum, cât stă în şcoală, este ocrotit. Alţii, pentru cu mult mai puţin, sunt zburătăciţi. Cineva zice că poate şi-a operat nişte furuncule sau şi-a făcut singur semnele acelea. Eu cred că s-a întâmplat ceva în viaţa lui, ceva care i-a zdruncinat minţile. Undeva se cunoaşte secretul, dar nu ni se comunică şi nouă. Iar el păstrează taina.

— Imre, când îţi scrii romanul[16]?

— L-am aici, zice, şi-şi duce mâinile la tâmple.

La rândul meu, nu vreau să-mi poarte vina colegii mei, este şi acesta un motiv pentru care mă abţin să calc pe alături. Dar nu prea reuşesc…

— Voi n-aţi văzut că dispare din şcoală? V-aţi întrebat unde se duce, pe unde umblă, ce face? Ia spune, s-audă şi tovarăşii, unde te duci dumneata, pe unde umbli şi cu cine, şi ce faci? Mă interoghează directorul nostru politic.

Ce s-o mai mermelesc…

— Mă întâlnesc cu o fată!

Adevărul este că nu mă întâlnisem în ziua aceea decât cu Gh. D. Vasile, colegul meu oltean, care hălăduia şi el prin Parcul Herăstrău, desculţ, cu pantalonii sumeşi şi cu bocancii pe umăr, dar ne-am făcut că nu ne vedem…

— S-a întâlnit cu o fată… Vedeţi cum ne sfidează… Şi cine era persoana? N-are nume?

— Are! Sara Leibovici.

---

16 Postum, i-a apărut lui Portik Imre un volum memorialistic dedicat lui Nicolae Labiş, Hora morţii, consemnări despre prietenul meu Nicolae Labiş, Editura Oscar Prinţ, Bucureşti, 2005 (n. red.).

Ciuleşte urechile. De când cu Ana Pauker, cu Liuba Chişinevschi, cu atacul şi jaful unui automobil blindat al Băncii Naţionale care transporta tezaur, tovarăşul Hoajă se află în mare încurcătură. Pe de-o parte, sunt destui evrei în conducere, inclusiv ideologul-şef al partidului, Leonte Răutu, şi şeful sectorului de literatură de la Comitetul Central al partidului, Paul Georgescu, iar pe de altă parte, alţii, şi mai mari, au fost debarcaţi.

— Sara?

— Şi un copil din parc. Pe care nu ştiu cum îl cheamă. Dar l-am împrumutat de la mama lui, să facem o poză.

Par, fără îndoială, cam tâmpit. Dar nu şi pentru vulpoiul bătrân, care are mirosul exersat. Şi se grăbeşte să încheie discuţia cu un fel de avertisment:

— Mai vedem noi!

Nimeni nu putea să-şi vadă numai de viaţa lui. Să-şi croiască propriul destin. Depindeam permanent unii de alţii, ca şi cum am fost legaţi de acelaşi lanţ sclavagist. Era la ordinea zilei să fie condamnată atitudinea de gură cască. Expresia îi aparţinea chiar lui Stalin, şi, ca tot ce da el pe gură, făcea carieră în lagărul socialist. Chiar dacă aveai realizări deosebite, nu trebuia să te culci pe *laurii succesului*. Lipsa de vigilenţă era tot atât de gravă ca abandonarea armei de către un soldat aflat în post de pază. Duşmanul sta la pândă şi profita de orice slăbiciune ca să atace cu cele mai perfide mijloace. Datoria fiecărui cetăţean patriot era să ia seama la tot ce se petrece în jurul său şi să tragă imediat semnalul de alarmă la cea mai mică defecţiune. Nu trebuia să judece el dacă fapta era sau nu era de condamnat, avea cine. Vedeai că un coleg al tău stă cu ochii pe pereţi în loc să studieze, citeşte altceva decât se recomandă, aruncă porţia de caşcaval la gunoi, nu se spală pe dinţi, nu trage apa, trebuia să-l dai în vileag. Altfel, erai tu, oricât de model, tot brânză în burduf de câine. Delaţiunea devenise oficială şi obligatorie.

Sistemul făcea tot ce putea să nu ne lase cu gura căscată. În primul rând, ne ferea de contaminări. Greu

puteau să pătrundă elemente de cosmopolitism prin Cortina de Fier. Şi dacă reuşeau, totuşi, să se strecoare, erau repede identificate şi reprimate. Se ajunsese până acolo încât erau tunşi forţat tinerii care-şi lăsau părul lung şi li se tăiau pantalonii prea strâmţi, cu multe buzunare şi multe fermoare. Mai greu era cu ideile. Nu le puteai scoate din capetele în care au pătruns, decât dislocându-le cu ale noastre, sănătoase. Aici un rol important îl aveau şi scriitorii, luptători pe frontul ideologic. Dar pentru asta, noi trebuia să fim foarte curaţi, chiar sterilizaţi…

Fereastra mea de cer

Palatul de la Şosea era de o rară frumuseţe. Dar ce căutam eu acolo? Sunt mândru că mă aflu printre cei aleşi. Dar mă simt în el ca o pasăre în colivie, ca un animal sălbatic în cuşcă. De câte ori veneam din oraş şi intram în curtea aia medievală cu un zid înalt spre Ambasada Sovietică şi pe partea cealaltă, către o clădire a Băncii Naţionale, mă simţeam pe altă lume.

Urcai pe o scară într-un hol imens, luminat strident, cu totul şi cu totul de marmură, din care se deschideau uşi spre sălile de bibliotecă şi biroul directorului.

La etaj, dormitoarele băieţilor. Dacă te trezeai în pat cu faţa în sus, ţi se proptea privirea în plafonul care imita bolta cerului în chenarul cu stucaturi.

Deasupra, dormitoarele fetelor… Dacă erai treaz după miezul nopţii, le auzeai cum trec, una câte una, cu paşi grăbiţi şi nesiguri, spre un loc anume, de unde se întorceau liniştite. Era mult până începea una, că apoi o ţineau şir până la ziuă, mai dormi dacă poţi. Apa trasă, ţevile care urlau, mai cânta şi o bufniţă pe aproape…

Nu era nimeni care să ne păzească de păcat. Dar ştiam că pereţii au ochi şi urechi. Nu am văzut nicio stafie care să treacă noaptea de la noi spre ele. Morala proletară era respectată. Întâlnirile nocturne aveau loc pe la demisol, prin colţurile întunecate ale coridoarelor, prin sălile de studii părăsite, cu luminile stinse.

Cred că se ştia de ele. Ba chiar că erau încurajate.

Dragoste tovărăşească. Fetele împinse în perete se abţineau să emită exclamaţii de plăcere sau de respingere. Dar probabil că nu se ajungea prea departe, deşi în cămin se aflau destui bărbaţi şi femei căsătoriţi şi căsătorite care nu-şi vedeau perechile cu săptămânile sau chiar cu lunile. Timp de doi ani cât am stat eu acolo, nu a născut nicio colegă. Şcoala de Literatură nu a produs copii, dar a produs opere literare. Şi idile. Tomozei s-a căsătorit cu Elena Dragoş, Toma Athanasie cu Ioana Zamfir, Lucian Raicu cu Sonia Larian. Labiş s-a abţinut să se însoţească cu Doina Ciurea, deşi ei i-ar fi convenit aşa ceva. Majoritatea studenţilor Şcolii de Literatură s-au obişnuit cu aceste condiţii de claustrare. Nu neapărat din supunere, ci pentru că aveau posibilitatea să evadeze în altceva. Mai exact, în lumea pe care şi-o creau. În poeme, în romane, în piese de teatru, în proiecte, în vise despre ele.

Mie nu-mi era suficient. Aveam şi eu destulă imaginaţie, dar aveam şi un trup de ţăran şi de soldat, care înţepenea şi amorţea dacă nu era pus în mişcare. Mai aveam nişte ochi care mă dureau dacă nu-şi plimbau privirea decât pe pereţi şi pe pagini de carte şi de caiet. Şi un suflet care mă durea şi mai tare dacă îl ţineam arestat.

Şi fugeam. Nu trecea o zi fără să dau o raită măcar până la Statuia Aviatorilor, la Arcul de Triumf, la Muzeul Satului sau Muzeul Antipa. Uneori mă aruncam în tramvaiul 20, care întorcea la Bufet, ca să hoinăresc aiurea pe străzile oraşului. Alteori băteam mahalalele pe străzi necunoscute, pe uliţe desfundate, lătrat de câini sau chiar bătut cu pietre de băieţi. Privit cu bănuială de obişnuiţii cârciumilor, care nu mă mai văzuseră. Era în mine o sete de cunoaştere, mereu aţâţată. Din când în când îmi vizitam prietenele şi prietenii de la Universitate, de la Institutul de Teatru şi Cinematografie, de la Institutul Teologic, mergeam la spectacole şi la muzee, la anticariate, la circ, în parcul Cişmigiu.

Şi nu puteai să intri şi să ieşi decât pe o singură uşă,

cu portarul care te înregistra. Cu unul dintre ei, bătrân parcă de când lumea, cu ochii mereu înlăcrimaţi, mă împrietenisem pentru că îl provocam şi îl ascultam să-mi povestească despre Bucureştiul copilăriei lui. Şi îi făcea plăcere. El apucase tramvaiele cu cai, bătăile cu flori de la Şosea, curţile boiereşti cu grajduri şi grădini largi, birjele, cu moscalii castraţi, morile de apă, străzile pavate cu bârne de lemn. Cred că trecea dincolo de generaţia copilăriei sale în amintirea generaţiilor trecute, dar ce-mi păsa mie? Mai credibile erau cele din timpul Bucureştiului ocupat în Primul Război Mondial, aventurile reginei Maria şi ale lui Carol al II-lea, aşa cum le cunoştea el din folclorul mahalalei, rebeliunea legionară, bombardamentele, intrarea trupelor Armatei Roşii în Bucureşti, detronarea regelui. îl ascultam şi era fericit că poate să-şi amintească şi are cine să-l asculte. Dar nu-mi prea făcea concesii de teamă să nu-şi piardă pâinea. Îi era desigur mai dator cuiva, celui care îl ajutase la vârsta aceasta matusalemică. Îmi credea, nu-mi credea minciuna că mă duc să mă plimb prin curte. Şi uite aşa era s-o încurcăm amândoi când venind eu din Parcul Herăstrău am dat nas în nas cu directorul politic, Alexandru Hoajă. Mă plouase, eram ud leoarcă, dar alergasem ca să mă încălzesc, îmi ieşeau aburi din cap, trebuia să mă schimb imediat, să mă frec cu un prosop uscat, dar el mă ţinea în uşa deschisă şi-mi făcea morală, că nu am dreptul să mă pun în pericol, statul a băgat bani în mine şi a investit încredere… Era prima lecţie personală primită de la acest personaj, grijă pe care el o numea părintească.

— Închipuie-ţi că sunt tatăl dumitale.

Mă pufneşte râsul.

— Ce e?

— Mă gândesc la mama, tovarăşe director.

Îmi închipuiam cum i-ar fi stat în intimitate cu această creatură. Dar trebuia să dreg busuiocul.

— Mi-a spus când am plecat de acasă să-i ascult pe şefii mei ca pe nişte adevăraţi părinţi.

— Şi ce-i de râs?

— Tata… Dacă nu-l ascultam, se ducea să se îmbete.

— Mă rog… Să trecem la oile noastre.

Ba la măgarii noştri, îmi zic în gând…

— Uite în ce hal eşti.

Se făcuse lac la picioarele mele. Curgea apa de pe mine ca de pe un câine plouat.

— Dar era aşa de frumos, tovarăşe director.

— Ce era frumos?

— Cum ploua în lac… Şi numai eu în barcă. Şi se legăna barca cu mine… Şi fulgera şi tuna…

— Ăsta nu e un motiv ca să sari gardul şi să fugi din program.

— Şi dacă scriu o poveste frumoasă, nu e aşa că mă iertaţi?

— Şi dacă s-ar apuca fiecare să plece când i se scoală şi să hoinărească pe unde vrea, ce s-ar alege de şcoala asta?

— O colecţie de poveşti frumoase… Trebuie să ne căutăm subiectele, nu e aşa? Nu putem să ni le sugem din degete, dumneavoastră spuneaţi!

— Şi dacă răceşti? Dacă faci o pneumonie? Turberculoză? Tremuram de îmi clănţăneau dinţii, dar el nu avea de gând să termine.

— Dacă intri în spital?

— Asta e treaba mea.

— Nu e a dumitale! Nu mai eşti de capul tău. Ţi-am spus că s-au băgat bani în dumneata. Banii clasei muncitoare. Ai oamenilor care se străduiesc şi asudă în fabrici şi pe ogoare.

Şi era uşa deschisă. Şi era curent. Şi eu eram ud. Şi el mă ţinea acolo să mă dăscălească. Şi am luat-o la fugă, în sus, pe scări.

Caută şi vei găsi! L-am găsit pe mecanicul şcolii, care locuia cu familia într-o garsonieră la demisol, alături de cazane. Un om tăcut, cu o nevastă care parcă avea gura cusută. Aveau şi o fată de liceu pe care o fereau până şi de

privirea „nebunilor ăştia de poeţi”. O scoteau prin gardul din fund cu trei uluci îndepărtate din laţul de jos. Aceasta a fost mult timp şi poarta mea. Domnul

Teodorescu se mulţumea cu câte un pachet de ţigări din când în când. I-am dat şi un volum din *Anii de ucenicie*, revista noastră internă, unde aveam şi eu ceva publicat, şi i-am şi scris o dedicaţie patetică. A pus-o pe corlata unei ferestruici din camera cazanelor, peste care au ţesut păianjenii pânze în care se prinseseră nenumărate muşte.

În temniţa noastră mă simţeam mereu supravegheat. Sta partidul cu ochii pe mine şi afla tot ce fac şi ce nu fac. Şi mă trăgea la răspundere. Şi mă ameninţa. Şi ştiam că poate să treacă la măsuri foarte drastice. Partidul era peste tot, în sălile de curs, în sălile de studiu, în sala de mese, în bibliotecă, în dormitoare. Şi te chema să dai socoteală de ce nu ai parcurs toată bibliografia obligatorie, de ce ai făcut conspecte de mântuială, de ce te-ai culcat peste pătură, de ce n-ai tras apa la toaletă…

Libertatea era afară… Partidul nu era peste tot şi în toate cum învăţau copiii la şcoală, după codul lui Victor Tulbure. Nu-i vedeam numele nici pe copaci, nici pe frunze, nici pe iarbă, nici pe apele lacului, nici pe zăpadă, nici pe ploaie, nici pe vânt, nici pe cer…

Am crescut într-un mediu ţărănesc, cu educaţie foarte simplă. Mai exact, cu frica lui Dumnezeu. Care te vede şi te pedepseşte. De El n-ai cum să te ascunzi. Spui vorbe urâte, nu-ţi asculţi părinţii, nu-ţi faci rugăciunea, asmuţi câinii prin gard, nu dai bună ziua, eşti leneş, furi, te baţi, minţi… Te vede Dumnezeu. Şi te pedepseşte.

Partidul l-a înlocuit pe Dumnezeu… Aflu cu surprindere că mă vede, mă vede în parc, mă vede pe lac, mă vede în tramvai.

De cum mă apropii de palat, mă simt şi mai mult în mâna lui. Frumos e palatul, grea temniţa.

Holul de la etaj, strident luminat, pare un cavou de gheaţă. Dacă se întâmplă să apară şi directorul Petre Iosif în chenarul uşii biroului său, poţi să crezi că te afli într-o

clădire bântuită de fantome.

Dar în fortăreaţa asta, unde trăim de-a valma, eu ajunsesem stăpân pe un metru pătrat de teren, al meu şi numai al meu, un fel de oglindă miraculoasă în care mă jucam cu imaginile celorlalţi. De fapt, o banală gazetă de perete satirică, într-o ramă lipită pe marmura unui perete din hol. Cred că Radu Cosaşu m-a propus redactor-şef. Aveam şi un colectiv de redacţie, articolele ar fi trebuit schimbate de două ori pe lună, date la verificare şi aprobate, dar am trecut peste aceste formalităţi şi a mers. Cât a mers. Am riscat, am câştigat şi am pierdut.

Gazeta evenimentelor aberante. Rapidă. Nu ierta pe nimeni. La câteva ore de la întâmplare, articolul pe panou. De fapt, numai foiletoane şi pamflete…

La prima oră, Galina Maievski, o doamnă frumoasă, parfumată, cu ţinută maiestuoasă, îşi deschidea cursul cu o afirmaţie din Cehov, cum că în om totul trebuie să fie frumos, de la îmbrăcăminte până la suflet. Dar se lasă provocată de întrebarea cum trebuie să arate o eroină din clasa muncitoare în creaţiile noastre literare. Se lansează într-o serie de banalităţi, într-o turuială în care cuvintele poartă din ce în ce mai mult accentul limbii ruse. În recreaţia mare, studenţii se înghesuie, se împing, se calcă pe călcâie, se înalţă pe vârfurile pantofilor, îşi lungesc gâtul să citească vestea cum că o navă cosmică a aterizat în curtea şcolii noastre şi un comando interstelar a venit să răpească găina cu ouă de aur (Galina – găina). Altă dată, o păsărică pe umărul directorului, căruia îi şoptea la ureche, şi când el o dezmierda, ea se dădea de trei ori peste cap şi i se aşeza pe genunchi în chip de fiică a Venerei. Aluzie la o colegă ce-l vizita cam des… Şi aşa mai departe… Bineînţeles că nu erau cruţaţi nici colegii, ba ajunseseră chiar caii mei de bătaie.

Mai pe primăvară s-au pritocit în mansardă două gazete clandestine, volante, care apăreau într-un singur exemplar pe număr. „Ştim totul, dar nu spunem nimic”. Era una redactată de Atanase Toma şi Fronda, replică a lui

Labiş. Ce ţie nu-ţi place, altuia nu-i face. Îmi venise rândul să plătesc. Eu eram calul de bătaie de data aceasta. Toma amplasa trupuri goale de femei, decupate din vechi reviste de scandal, îmi punea şi mie capul tăiat din fotografii pe diferite trupuri: încă o victimă a violatorului sadic din Găeşti, Monstrul se dezlănţuie, Ce face poliţia? Totul pornea de la un zvon calomnios despre nişte legături nepermise pe care le-aş fi avut în podul şcolii cu o persoană neprihănită… Ne-am amuzat cu toţii, şi eu şi mai şi, dar nu acelaşi lucru s-a întâmplat cu cei doi directori care au luat lucrurile foarte în serios. Cele două gazete ilegale au fost confiscate, redactorii lor muştruluiţi, iar eu aruncat pe poartă.

Peste fereastra mea de cer s-a tras oblonul!…

Prinţesele comunismului în floare

Regina Elizabeta scria povestiri şi îi plăceau. Care, în zone de influenţă, erau chiar apreciate. Nu era străină nici de poezie şi multe versuri ale sale au fost puse pe muzică. Şi Regina Maria, chiar aşa, printre multele ei aventuri sentimentale, intrigi de palat şi naşteri repetate îşi încerca norocul în literatură.

Am început cu reginele pentru că ele fuseseră scoase total din istoriografia vremii. Cu niciun fel de motivaţie. Dar ştiţi cum este: ascunderea şi interdicţia stârnesc curiozitate. În plus, noi aveam nevoie de comparaţii. Cunoşteam directiva: poeţi şi poete mai valoroşi şi mai valoroase decât cei şi cele din regimul burghezo-moşieresc! Şi aceasta era obligaţia noastră; să fim mai buni decât cei care au fost. Dar chiar cu bune intenţii, trebuia să ştim de unde plecăm, cu cine ne comparăm. Şi am început să scurmăm, nu fără riscuri.

Unde sunt poetele de altă dată?

Dacă tot a venit vorba de regine, să continuăm cu ele. Oricât de minoră a fost creaţia lor, au jucat un rol important în epocă. Regina Elizabeta se desfăta în lecturi cu Vasile Alecsandri, l-a invitat şi pe Eminescu la palat şi ea a fost cea care a dat impusul aplauzelor la premiera cu

o *scrisoare pierdută*, ceea ce l-a făcut pe Caragiale să plângă de bucurie. Era o cochetărie şi un spor de graţie şi nu dăuna cu nimic şi nimeni nu aştepta mai mult. Nici Eminescu, complexat cum era, nici Macedonski, mereu contestatar, nici năbădăiosul de C.A. Rosetti nu au riscat întrebarea: „Maiestate, sunteţi poetă pentru că sunteţi regină?” Maiorescu îşi lăsa soţia şi cumnata să frecventeze curtea regală şi fiica să aibă relaţii chiar mai strânse, dar nu le-a introdus în circuitul de valori naţionale pe cele două literate.

Dar nimic nu ne poate opri pe noi, studenţii Şcolii de Literatură, să comentăm evenimentele literare din trecut. O facem chiar cu voluptate. Chiar aşa, pe coridoare, în dormitoare, la spălător, în pijamale, în chiloţi, cu maşina de ras pe obraz, cu periuţa în gură, cu pantalonii puşi la călcat sub pătură. Alunecam uşor chiar şi în anecdotică.

Cele două regine puteau fi şi nişte interesante personaje literare. Aflăm că Elizabeta a trăit o mare dramă, pierzându-şi fetiţa de numai patru ani, singura moştenitoare. După care s-a abandonat şi a cusut cu mâna ei, literă cu literă, o carte religioasă cu fir de aur. Dar surprizele sunt şi mai mari şi mai dese când e vorba de capetele încoronate. Până şi ea şi-a luat un amant, sau amantul a răpit-o, rătăcind prin lume de unde nu voia să se mai întoarcă. Şi se mai spune că mai avea acea boală numită ştiinţific cleptomanie. Colinda prin magazine de bijuterii şi făcea să dispară obiectele cele mai valoroase. Însă fără scandal, fiindcă ofiţerul care o însoţea avea grijă să plătească totul în mod discret.

Inteligentă, cultă, frumoasă, frivolă, nimfomană, intrigantă, snoabă, mamă de copii, amantă de bărbaţi cu împrumut – Regina Maria. Dar tot ea, „Muma răniţilor”, care în timpul războiului mergea până în corturile spitalelor de campanie din buza frontului, înfruntând pericolul de gloanţe şi de tifos exantematic. Şi are un rol important în diplomaţia europeană a momentului, unde se bate pentru România, ţara ei adoptivă. Şi îşi lasă prin

testament inima într-o casetă de aur, un gest pe cât de romantic, pe atât de poetic.

Doamne, ce mâncărime de condei aveam… Mă gândeam chiar la un roman. Dar după o vreme am aflat că strânge documente Paul Anghel. Ştim acum că a şi scris un ciclu întreg de şase romane din acea epocă, spălând ruşinea reportajului-fluviu *Victoria de la Oltina*, triumf al colectivizării. Colegii mei nu-şi făceau probleme pentru regine. Pentru Ion Gheorghe, ele sunt ceva care ar fi putut să nu fie. Niculae Stoian pare un Rasputin revoltat, iar Ion Acsan este un nostalgic, dar cine să-l asculte?

Eu, unul, aş prefera-o pe Martha Bibescu. Aristocrată, elegantă, plină de seducţie şi nu lipsită de talent literar. Dar prinţesei i-a plăcut prea mult să se lase răsfăţată de mai marii lumii, pe la toate curţile europene sau în faţa intelectualilor pe care îi aduna în turme la palatul său de la Mogoşoaia, în timp ce prinţul, os din os de domn, îşi petrecea timpul cu avioanele şi cu ţiitoarele şi se trata de boli venerice.

Marea doamnă nu ne-a lăsat decât nişte graţioase amintiri. Doamne, ce poeme de dragoste, ce romane ar fi putut să scrie femeia asta…

Cădem de acord, fără să punem la vot, că singura poetă din clan este Elena Văcărescu. Gheorghe Tomozei, băiatul cu picioarele păroase şi uşor obădate, care vine de la Târgovişte, se avântă să ne vorbească despre stirpea Văcăreştilor, Iancu, Ienăchiţă şi ceilalţi care au pus temei literaturii moderne româneşti şi limbii române literare, dar este silit să amâne dizertaţia. Deocamdată îl însărcinăm pe Lucian Raicu să cerceteze care este locul ei în literatura franceză şi ne mulţumim cu bârfa că l-a iubit pe Regele Ferdinand până la moarte, însă locul în pat şi pe tron îi fusese furat de o femeie cât se poate de frivolă.

Cineva pomeneşte de Otilia Cazimir, iubită şi de Sadoveanu, şi de Topârceanu, şi de Ionel Teodoreanu, şi care nu l-a lăsat indiferent nici pe Garabet Ibrăileanu. Dar nu ne atingem de poezia Iuliei Haşdeu. Ar fi o impietate.

Totuşi, nu ne putem abţine. Este replica noastră de la seminare, unde suntem controlaţi şi direcţionaţi. Aici, printre paturi sau chiuvete, ne simţim noi liberi şi ne dăm drumul la gură, chiar dacă bănuim că informatorii stau la pândă. Cum o să scăpăm din vedere un subiect atât de ciudat? Se spune că din lumea de dincolo fata a intrat în comunicare cu tatăl său, savantul Bogdan Petriceicu Haşdeu, căruia i-a dictat planurile castelului de la Câmpina. Ştim că aşa ceva nu putem să punem în discuţie la seminar. Marxism-leninismul exclude miracolele şi misterele. Am încercat odată, din curiozitate, şi explicaţia a fost foarte scurtă: savantul era nebun! Dar gândul nostru putea să meargă până la absurd. Nu ştiu cine lansează utopia: „dacă cele două genii, Iulia şi Eminescu, s-ar fi cunoscut şi s-ar fi iubit…”

Suntem chemaţi în sălile de studiu. Absenţa sau întârzierea se sancţionează. Dar pe fiecare pagină de carte pe care o deschid îmi joacă literele şi văd efigiile poetelor de altă dată. Că au mai fost Magda Isanos, Elena Farago, Maica Smara[17] şi, bineînţeles, cea pentru care în calea timpilor ce vin o stea s-ar fi aprins, Veronica Micle.

Regina balului comunist

Cine va purta coroana? Nimeni nu se hazardează să facă pronosticuri. Dar din toate secolele trecute nu se pot aduna atâtea scriitoare câte au fost în România comunistă. E drept că niciuna nu a atins înălţimea lui Labiş sau a lui Nichita Stănescu, Marin Preda, Eugen Barbu, Fănuş Neagu, Ivasiuc, Breban, dacă vorbim de scriitoarele timpului. Dar nici până atunci nu au fost egalaţi Eminescu, Caragiale, Rebreanu, Sadoveanu, Arghezi, Bacovia, Blaga, Camil Petrescu… Poate cu o singură excepţie, doamna general Hortensia Papadat-Bengescu.

Eu aş vrea să fie regină Aurora Cornu. Chiar dacă poezia ei nu se detaşează prea mult de literatura feminină

17 Porecla scriitoarei feministe Smaranda Gheorghiu (1857-1944), nepoata poetului Grigore Alexandrescu. Prietenă cu poeta Veronicla Micle, căreia îi datorează porecla (n. red.).

din epocă, eu simt un fior dinăuntru, ceva infailibil, care nu se poate traduce în cuvinte. Asta e! Când intră în discuţie Aurora, eu nu mai judec cu mintea. Şi nu mă poate contrazice nimeni că la ora asta este cea mai frumoasă poetă din România. Pornită de pe uliţele comunei

Cornu, din Prahova – unde îşi va număra mai târziu ouăle un şef de guvern, care îşi făcuse o suspectă fermă de găini acolo elevă la Ploieşti cu gândul de învăţătoare, studentă la Şcoala de Literatură într-o promoţie strălucită, măritată prematur cu un ziarist, soţie cu acte în regulă a lui Marin Preda, pe care l-a părăsit sau de care a fost părăsită din motive neclarificate, pariziancă în înalte cercuri intelectuale…

Dar eu o cunoscusem înaintea ziaristului, a marelui scriitor, a franţuzilor. Şi o iubeam mai mult decât ei toţi la un loc, aşa cum rămăsesem fulgerat într-o seară de toamnă când rătăceam amândoi pe străzile oraşului pierzaniei. Numai noi, şi cu noi fericirea…

Desigur că nu mai exist pentru ea. Dar nu e vorba de mine. De-ar veni, ar înnebuni lumea.

Nu vine…

Ana, Ileana şi Sânziana

Regina balului comunist nu trebuie să fie neapărat frumoasă. Şi nici genială. Ea va fi aleasă dintre cele care sunt. Aşa cum sunt. Fără deosebire de rasă, de naţionalitate, de studii. Nu i se cere decât să aibă origine socială sănătoasă, să se afle în câmpul muncii, să nu aibă rude în străinătate şi nici vicii ascunse. În rest, contează ilustratele. Cine are mai multe şi mai frumoase. Care nu mai înseamnă cărţi poştale cu poze pe ele, ca pe vremea când a fost aleasă regină muncitoarea Elena Petrescu de către comunistul Nicolae Ceauşescu. Ca să fii încoronată azi, trebuie să ai cele mai multe lucrări publicate închinate partidului, cele mai multe participări la întâlnirile festive cu publicul, cele mai dese cronici care să te laude. Dar şi asta se poate aranja.

Avem de unde alege. O mulţime de scriitoare, care au

bătut la uşa afirmării în preajma războiului, au dat năvală în literatura comunistă: Lucia Demetrius, Ioana Postelnicu, Profira Sadoveanu, Cella Serghi, Letiţia Papu, Maria Banuş, Nina Cassian, Veronica Porumbacu, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Alice Botez, Violeta

Zamfirescu, Tamara Ganea… Singura lor teamă este să nu fie refuzate. După care se pun pe treabă. Multe pot declara, ca Lucia Demetrius, că de-abia acum şi-au găsit rostul în viaţă. Mai abile, sau Dumnezeu ştie de ce, scriitoarele nu au înfundat puşcăriile şi nici n-au mers la canal precum Vasile Militaru, Nichifor Crainic, Radu Gyr, Vasile Voiculescu. Din seria nouă, Ioana Bantaş, Constanţa Buzea, Vera Călin, Vera Hudici, Emilia Căldăraru, Gabriela Melinescu, Florenţa Albu, Ana Soit, apoi Gabriela Adameşteanu, Ileana Vulpescu… Copilele speranţei.

Şansa cea mare o va avea Ana Blandiana. Cu şapte ani mai tânără decât Labiş, debutează în volum la vremea când Nichita Stănescu devenise deja o celebritate, dar reuşeşte să nu fie tributară.

Dumnezeu a pus în faţa asta atâta gingăşie feminină şi atâta vocaţie poetică, atâta suferinţă şi atâta fericire, încât este de mirare că se mai află pe această lume.

Am cunoscut-o ceva mai târziu şi numai în pripă. Prima dată în Munţii Făgăraş, unde lucram la ziarul *Făclia Hidrocentralei* şi predam la liceul din Corbeni. Venită în vizită pe şantier, s-a vârât toată ziua peste tot cu o curiozitate de copil. Seara, după ce a citit la club, o conduceam la casa de oaspeţi pe o alee din colonia înzăpezită. Întâlnindu-mă cu un coleg, am vrut să i-o prezint, dar ia-o de unde nu-i. Nu putea să dispară înghiţită de nămeţi. Am căutat-o prin barăci. Tabloul pe care l-am văzut a fost uluitor. Închipuiţi-vă un dormitor de 50 de locuri, cu paturi suprapuse. Bărbaţii aceia au încremenit, care unde se aflau şi cum se aflau. În cămăşi şi izmene, desculţi şi descinşi, când stăteau la poveşti înainte de ora stingerii sau scriau acasă, îşi cârpeau rufele, jucau ţintar sau table, îşi întindeau obielele pe sobă la uscat. În

lumea aia a lor, fără femei, era de neînchipuit apariţia unei tinere în mijlocul dormitorului. „Credeam că am înnebunit eu, dar m-am uitat pe lângă mine şi toţi erau nebuni”, avea să-mi spună unul dintre ei după câteva zile.

Nu ştiu cât ar fi rămas aşa blocaţi. Nu ar fi trebuit decât o scânteie ca aceşti bărbaţi stătuţi, cu sămânţa coclită în ei, care-şi duceau viaţa în grote, pe sub munţi, să devină fiare nepotolite. Dar fata era de-a dreptul inconştientă. Îşi scosese căciula, îşi lăsase pletele să cadă pe umeri şi zâmbea naiv ca o păpuşă în vitrină. De-abia am putut să o scot de acolo.

A doua oară, ne-am întâlnit la un curs de perfecţionare, la Academia de la Leu1. Ziarişti de la toate publicaţiile. Ea venea de la *Contemporanul* eu de la *România Liberă*.

M-am dus în ultima bancă din fundul sălii. Nu am vrut să-i cedez locul. S-a aşezat ostentativ în faţa mea. Între noi şi restul colegilor, un gol destul de mare. Dar degeaba ne invitau lectorii mai în faţă, parcă prinseserăm rădăcini acolo. Eu tocmai descopeream pe Márquez ca să citesc în timpul lecţiilor care nu mă interesau. Ea citea tot timpul.

Şi am dat în mintea copiilor. Venea cu părul împletit, ba chiar cu fundiţe în cosiţe. Când se lăsa pe spate, nu mă puteam abţine să-mi strecor privirea pe sub decolteu. Când o trăgeam de codiţe, îşi înfigea unghiile în dosul palmelor mele, râdea, chicotea. Dar nu ne hârjoneam tot timpul. Ne mai rămânea răgaz pentru discuţii serioase. Nu bârfeam regimul, aşa cum era moda pe vremea aceea, când voiai să-l faci pe celălalt să aibă încredere în tine.

Am aflat că se numea Otilia[1819]. Iar numele de familie

---

18 Academia „Ştefan Gheorghiu”; Monumentul Eroilor cu Leu se află la intersecţia bd. Iuliu Maniu cu bd. Geniului, în spatele lui fiind amplasat complexul fostei Academii (n. red.).

19 Otilia Valeria Coman, fiica preotului ortodox Gheorghe Coman, condamnat în 1960 la 6 ani de închisoare corecţională pentru „uneltire”. A făcut detenţie la Jilava, Aiud, Ostrov, Salcia şi a fost eliberat în urma Decretului 411/1964 (n. red.).

şi-l împrumutase de la o mică gară din Ardeal. Pseudonim forţat. Una din poveştile des întâlnite pe vremea aceea, când copiii erau despărţiţi de familii şi-şi căutau alţi părinţi ca să supravieţuiască. Fiii de chiaburi, de moşieri, de comercianţi, de exploatatori, nu aveau nicio şansă. Iar tatăl Otiliei fusese aruncat în închisoare. Ca să poată să meargă la şcoală, să scrie, să publice, fata a trebuit să-l renege.

Şi a ajuns una din tinerele speranţe. Cea mai mare speranţă din generaţia sa.

Şi tocmai când era pe culme, s-a produs defecţiunea. Partidul o adoptase ca pe fiica lui mult iubită, prin Gogu Rădulescu, unul dintre conducători, care-i făcuse rost şi de o casă de vacanţă la Corbeanca lui Ţânţăreanu. O adora. Iar cu Romulus Rusan forma un cuplu perfect. Un lung poem, cu nume de motan în titlu, care, după ce a fost interzis, circula pe sub mână în copii manuscrise, ca un material subversiv, a aruncat-o în disidenţă, unde a găsit-o revoluţia. Ion Iliescu i-a propus locul de vicepreşedintă a ţării, pe care l-a refuzat. Ar fi putut fi ministru al Culturii sau altceva în guvernele tranziţiei, dar nu s-a lăsat ispitită. A jucat, totuşi, un important rol politic, însă au dezamăgit-o persoanele în care a avut încredere şi pe care le-a promovat, cum a fost Emil Constantinescu. Din păcate, din punct de vedere literar, deşi a scris masiv, nu a mai putut urca niciun crestuş pe răbojul istoric.

Tot din Ardeal avea să vină şi prozatoarea Sânziana Pop. Cu un destin asemănător: percheziţii, anchete, persecuţie permanentă, suspectate, urmărite pas cu pas de Securitate, pentru vina de a fi fiicele unor „duşmani ai poporului aruncaţi după gratii”.

Frumoasă fiecare în felul ei, niciuna nu purta amprenta provinciei transilvane de care nu scăpase, sau nu voia să o facă, niciun poet atât de cult ca Octavian Goga, nici Beniuc, cel care ştia şapte limbi şi ruseşte[20],

20 Trimitere la versurile lui Mihai Beniuc: „Pe unde trec, pe unde mă duc/Lumea vorbeşte, şopteşte/Acesta-i poetul Beniuc/Ce ştie şapte

niciun politician atât de versat ca Iuliu Maniu.

După ani de puşcărie, tatăl Sânzianei dispăruse în necunoscut. Declaraţii după declaraţii, ameninţări, dar familia, într-adevăr, nu ştia unde se află. Lucru ce nu era crezut şi presiunea devenea şi mai insistentă.

Şi dacă elevei eminente i se îngăduie să meargă la facultate, este ca să fie folosită drept momeală sau chiar să devină colaboratoare a poliţiei politice. În timpul studenţiei este ameninţată de multe ori cu exmatricularea, dar intrase sub protecţia unor profesori cu mare prestigiu, cum era academicianul Alexandru Rosetti, care au convins puterea că sistemul nu va avea decât de câştigat de pe urma unei asemenea valori intelectuale şi literare.

Intrată în publicistică, ea este cea care primeneşte reportajul, salvându-l de schematism. O carte-mozaic, de povestiri şi reportaje, cu un titlu anume nepotrivit, dacă nu în zeflemea, cel puţin sfidător *Nu te lăsa niciodată*, nedumereşte, dar rămâne fără ecou. Sânziana rămâne de fapt autoarea unei singure cărţi, dar nici Lampedusa nu avea o zestre mai mare. Se întâmplase în scurtul răgaz când Puterea a îngăduit literatura onirică. După ce a căzut ghilotina peste acest curent, nici Dumitru Ţepeneag, nici Vasile Rebreanu, nici alţi visători nu au mai lăsat urme în literatura română. Prinţesa blondă nu s-a lăsat nici ea atrasă în capcana comunistă.

Dar romanul vieţii ei se va continua şi mai senzaţional. Dragoste mare cu actorul de teatru şi de cinematografie în vogă pe atunci, Dan Nuţu. Un cuplu fericit. Dar nu şi-a însoţit partenerul când a părăsit ţara ca să se stabilească în străinătate. După vindecare, întâlnirea cu un as al sportului se transformă într-o legătură permanentă. Nu o deranjează că sportivul are mai multă faimă decât scriitoarea. Dimpotrivă, este mândră când apare cu el la braţ în sălile de sport sau pe stadioane şi suporterii se ridică în picioare ca să-i întâmpine cu aplauze.

---

limbi şi ruseşte” (n. red.).

Refuză să scrie sub supunere. Dar libertatea de creaţie, adusă de revoluţie, soseşte prea târziu pentru ea…

Ileana Mălăncioiu

Singura poetă cu studii de filosofie. Doctor în ştiinţe, cu teza *Vina tragică*…[21]. Pornise din Godenii de Argeş, satul în care ţăranii deveneau mineri. La vagoneţii de sub pământ împingea şi tatăl său, fost contabil, dat afară pentru că nu se înscrisese la timp în gospodăria colectivă. Liceul la Câmpulung, unde este remarcată de revista de matematică şi fizică. Nu încape la facultatea de electronică, unde erau locurile asigurate pentru cei veniţi din producţie. O şcoală tehnică de finanţe, funcţionară în birourile minei din localitate, trei ani în praf de cărbuni, printre oameni în salopete de doc şi cizme de cauciuc, cel mai bun mediu ca să ajungi o poetă a clasei muncitoare. Poposeşte un timp şi la Piteşti, unde ne cunoaştem la cenaclul literar. Ne legăm, fără jurăminte, să rămânem prieteni.

În Bucureşti nu se dezlănţuie. Rămâne mereu mohorâtă, mereu îngândurată, mereu întunecată. Un aer de tânără care se pregăteşte pentru călugărie. Nu este lipsită de farmec. De feminitate. Ochii mari, nostalgici. Un debit verbal fără asemănare, uşor sacadat, uşor melodios. Cuvintele parcă i se lipesc de buza superioară, de unde nu vor să-şi ia zborul în neant. N-am îndrăznit niciodată să o sărut. Poate nici alţii. În capitală a cunoscut afecţiunea şi admiraţia unor bărbaţi din elita culturală, ca Eugen Jebeleanu, mai apoi Gabriel Liiceanu, Andrei Pleşu. Succese răsunătoare şi căderi pe măsura intenţiilor Puterii. Premii ale Uniunii Scriitorilor, ale Academiei, urmate de concedieri de la televiziune, de la *Viaţa Românească*, de la revista de cultură *Argeş*…

Peste toate acestea, Ileana Mălăncioiu rămâne cea mai renumită poetă a timpului. Şi cea mai ostilă regimului comunist.

---

21 Vina tragică. Tragicii greci. Shakespeare, Dostoievsky Kafka, Editura Cartea Românească, 1978 (n. red.).

Nimic altceva sub fustă

Foarte la modă erau Vera Lungu şi Emilia Căldăraru. Despre una mai zvăpăiată decât toate – nu-i dau numele – circula următoarea poveste: invitată la Slobozia, după întâlnirea cu cititorii, unde a avut un succes deosebit, a fost onorată cu o petrecere la casa de protocol a Comitetului Judeţean de Partid din staţiunea balneară Amara. Lume aleasă, toate notabilităţile judeţului.

Băuturi şi mâncăruri pe măsură. Cam după o oră, când toată lumea era bine dispusă, deodată poeta ţâşneşte în picioare şi ţipă ca din gură de şarpe: „Tovarăşe, vrei să mă f… ţi?” Toţi participanţii au rămas înlemniţi, inclusiv primul secretar care îi umblase cu mâna printre picioare, pe sub masă. Dar tot ea, după un moment de tăcere, a detensionat situaţia: „Păi de ce nu spuneţi aşa?” Şi după un moment de tăcere a început să-i explice că sexul scriitoarelor nu se deosebeşte cu nimic de al celorlalte femei, centrul creativităţii stând într-un alt punct. „Toate suntem la fel sub fustă!”

Fostele mele colege şi ale lui Labiş, Ioana Zamfir, Elena Dragoş, Mihaela Monoranu, Drina Sârbu s-au refugiat strategic în literatura de copii de la *Cutezătorii*, *Luminiţa*, *Cravata roşie*, *Arici Pogonici*. Rodica Thot se dizolvă în literatura umoristică de la *Urzica*, Adela Popescu scrie acasă, Valentina Sima îşi ia o catedră de şcoală elementară, Oniţa Bădilă intră în sistemul de cadre al Uniunii Scriitorilor, Ana Ioniţă, pe care ajunsesem s-o urăsc fiindcă lăsa să se creadă că-mi este soţie, dispare fără urmă. Despre celelalte nu mai ştiu nimic, după cum nu vrea să ştie nici istoria literaturii.

Dar florile comunismului s-au scuturat şi poetele zeloase au rămas neîncoronate.

Muntele vrăjit

Ispita

Pe Călinescu nu l-am văzut niciodată la Şcoala de Literatură. Dar dacă nu vine muntele la profet, vine Mahomed la munte. Curiozitatea mea se mutase într-un fel

de obsesie, de atracţie magnetică. Credeam că dacă îl văd, dacă îl aud poate înţeleg ceva dintr-un mister care părea indescifrabil: cum de este posibil ca într-o singură viaţă de om să încapă atâtea vieţi?

Răsfoisem monumentala *Istoria literaturii române de la origini şi până azi*, în ediţia originală (cea cu poza Mareşalului înfăşurat într-o mantie albă cu cruce, motiv suficient ca să fii anchetat de Securitate dacă a fost găsită cartea la tine). Ea fusese introdusă în şcoală subversiv, tot de Labiş, procurată de la acelaşi bătrân anticar, vânzător de cărţi pe sub mână numai persoanelor de încredere. Îmi aduc aminte cum ne înghesuiam şi ne loveam în capete deasupra ei, furişaţi într-o cameră dosnică, întorcând paginile cu sufletul la gură.

Aveam în faţă cea mai uriaşă carte din câte am văzut şi nu ne venea să credem că ea a fost plămădită de un singur om. Îţi trebuie o viaţă să cauţi, să strângi, să triezi şi să selecţionezi atâtea documente scrise sau fotografiate. Şi o altă viaţă ca să baţi atâtea drumuri şi să baţi la atâtea uşi, să-i faci să vorbească şi să asculţi atâţia oameni, să răscoleşti atâtea arhive şi biblioteci. Şi încă una ca să citeşti, să adnotezi, să extragi pasaje din sute şi mii – din sute de mii – de pagini (numai din opera lui Sadoveanu a lecturat 70 de volume din scoarţă în scoarţă), să cercetezi, să descifrezi şi să interpretezi nenumărate manuscrise, să răsfoieşti teancuri de ziare şi reviste. Şi ar mai fi nevoie de încă o viaţă numai ca să elaborezi planul şi să proiectezi arhitectura unei asemenea construcţii fără asemănare. Şi nu i-ar mai ajunge încă una unui om obişnuit să redacteze şi să aştearnă, literă cu literă, hectare întregi de hârtie, lucrare pentru un batalion de furieri şi pentru toţi grefierii tribunalelor din Bucureşti.

Şi mai erau *Cartea nunţii* şi *Enigma OtilieU Viaţa lui Eminescu*, *Viaţa lui Creangă*, *Opera lui Mihai Eminescu* (cinci volume), *Cronica mizantropului* şi *Sun sau Calea netulburată* şi multe altele. Şi înfiinţa redacţii şi conducea ziare, scria cronici, eseuri, monografii, articole de estetică,

polemici, pamflete chiar, articole ocazionale. De la Dimitrie Cantemir până la Nicolae Iorga, cultura românească nu a mai cunoscut un alt erudit cu o operă atât de vastă şi diversificată, în aceeaşi măsură profundă şi înălţătoare.

…În sfârşit, ba în primul rând, catedra. Un domeniu unde nu a avut egal.

Topiţi de admiraţie, ne vedeam atât de neînsemnaţi, atât de mici şi atât de neputincioşi încât ne întrebam de ce naiba încurcam noi lucrurile pe acolo. Dar, la urma-urmei, aveam viitorul în faţă. La vârsta lui Labiş, a lui Ion Gheorghe sau a lui Lucian Raicu, dacă i-ar fi căzut o cărămidă în cap, G. Călinescu ar fi rămas un mare anonim în toate sectoarele literaturii române.

Şi apoi aflasem că nu a pornit pe drumul vieţii decât ca un copil din flori al unei femei de serviciu. Originea plebee a unor mari personalităţi este o adevărată încântare pentru tinerii care provin din straturile de jos. Dacă a fost posibil o dată, se poate încă o dată şi de ce n-aş fi tocmai eu acela? Timpul nu este trecut… Poate un gând nebun. Dar fără puţină sminteală nu şi-ar fi desprins nimeni tălpile din ţărâna drumurilor comunale ca să ţâşnească spre tăria cerului.

Cred că niciunul dintre noi nu a fost ocolit de asemenea vis. Îmi aduc aminte că scrisesem pe prima pagină a singurului meu caiet de notiţe, pe când eram elev la Găeşti, cuvintele lui Napoleon: „Fiecare soldat poartă în raniţă bastonul de mareşal!” şi, dedesubt, cu litere mari de tipar, cugetarea lui Virgiliu: LABOR OMNLA VINCITIMPROBUS („Munca perseverentă învinge orice”).

I se luase catedra. Mai rău nu putea să fie mutilat. Dacă i s-ar fi tăiat mâinile, dacă i-ar fi fost amputate picioarele ar fi suportat mai uşor. Conducea Institutul de Literatură, dar catedra era esenţa existenţei sale. Pe micul piedestal din amfiteatru îşi juca principalul rol al vieţii. Cărţile, articolele, studiile, cercetările, toate acestea se aflau în trecut sau în viitor. Ori eşti mort în ele, ori aştepţi să te naşti. Numai prelegerile îţi dau sentimentul trăirii

imediate. Să fii ascultat cu respiraţia tăiată. Să vezi zeci de perechi de ochi cu privirea vrăjită. Să simţi cum ideile tale scormonesc în cutia lor craniană, modelează şi fac acolo alte aranjamente. Cum sentimentele tale bat la porţile inimilor atâtor tineri şi tinere care, pentru un moment, îşi uită identitatea ca să te urmeze precum Dante pe Virgiliu în Infern, în Purgatoriu şi Paradis.

Astfel se înfiripa statura vraciului din tot ce aflasem despre el. Să fie chiar aşa? Ţineam atât de mult să mă conving. O chemare irezistibilă, ca ispita unui oracol. Dar de unde să-l iau?

Magicianul

Am aflat că ţine, totuşi, un fel de curs de literatură comparată, facultativ, pentru studenţii de la filologie. Am invitat-o pe prietena mea, studentă la franceză, cu o oră mai înainte, ca să mai şuşotim în singurătatea amfiteatrului. Dar sala era deja plină. De abia ne-am găsit locuri pe treptele dintre bănci. De ce să ne formalizăm? în afară de studenţi, o mulţime de domni şi de doamne de toate vârstele care au dat năvală din oraş se aşezaseră pe genţi, pe ziare sau direct pe scândură. Unii s-au urcat pe tocurile ferestrelor. Dar cei mai mulţi au rămas în picioare, pe lângă pereţi.

Minutele trec greu. Ne-am pierdut răbdarea…

Aplauze. Mă uit spre uşă. Mi se pare că e o glumă. Un cetăţean oarecare s-a rătăcit pe acolo şi asistenţa aplaudă ca să-şi destindă nervii după atâta aşteptare?

Dar intrusul înaintează spre catedră. Urcă pe piedestal chiar, în urma lui vine un grup de domni, care nu ştiu de ce nu-l iau de guler să-l arunce afară. Ar putea fi un negustor din hrubele Lipscanilor. Sau un samsar de cereale din obor… Un cap cât o ciutură de puţ, un gât subţire, un pântec enorm.

Şi în mâinile bondoace o servietă gata să plesnească de atâtea hârţoage, ca a unui perceptor de la ţară. Iar hainele stau cam anapoda pe el… Aceasta este prima mea impresie. Care ar putea să fie falsă.

Ridică palma ca să oprească aplauzele. Un domn în stânga, un domn în dreapta se hotărăsc cu greu să se aşeze pe scaune. George Ivaşcu şi Mihail Novicov, universitari, îmi şopteşte prietena mea. Bărbatul de la mijloc tot scotoceşte în hârtiile din taşcă şi le înşiruie pe masă. Bine. N-are decât să fie marele Călinescu, dacă altfel nu se poate…

Dar asta n-a fost nimic. Când începe să vorbească mă sperii şi cred că am nimerit în altă parte. Parcă aş fi la un spectacol de circ, la numărul ventriloculului. Vorbeşte pe cel puţin două voci. Una gravă, guturală, alta ascuţită, chiar piţigăiată. De fapt, nu vorbeşte. Cântă. O melodie foarte bizară. Dacă melodie se poate numi o succesiune de dizarmonii.

Dar văd că pe nimeni nu deranjează. Dimpotrivă, este ascultat cu un fel de evlavie. Ca şi cum un şaman ar fi coborât printre noi, iar noi am coborât de pe crăci şi am ieşit din grote ca să-l ascultăm.

Trec aşa câteva minute în care urechile îmi sunt chinuite şi mintea îmi zbârnâie intrată în alertă. Ce-mi pasă mie de Don Quijote? De Dulcineea, de Rosinanta, de Sancho Panza şi de măgarul lui, de morile de vânt şi de burduful vrăjitorului Merlin?

Citisem cartea. Dar acum era altă poveste. Sau încă una care curgea pe dedesubtul întâmplărilor, care aluneca pe deasupra lor.

Încetul cu încetul am intrat în miracol. Nu mai eram eu acolo, nu mai eram noi, nu mai era nici el. Dispăruseră şi catedra, şi băncile, şi pereţii, şi plafonul. Ne aflam într-o altă lume, plutind parcă imaterializaţi în mirabila poveste a cavalerului rătăcitor.

Nu ştiu când a terminat. Când a părăsit sala. Când au plecat ceilalţi. Nu mai eram decât eu în amfiteatru, cu prietena mea lângă mine, care aştepta cuminte să ies din transă.

Enigma unei idile ratate

Dau să-i povestesc lui Labiş această nemaipomenită

întâmplare. O ştia. Fusese şi el acolo. Data viitoare o să mergem împreună. Îşi exprimă mai mulţi colegi această dorinţă. Dacă nu ne vor învoi, fugim. Ce o să ne facă la toţi?

Dar data viitoare a fost cu totul altfel…

Era şi acum însoţit de profesorii Ivaşcu şi Novicov. Trimişi, chipurile, să-i facă alai.

Profesorul îi ia, însă, de martori. De câte ori face câte o afirmaţie mai şocantă se întoarce spre unul şi spre altul, cerându-le consimţământul: „Nu e aşa, Ivaşcule? Nu e aşa, Novicovule?” Ei ce să zică? Dau din cap în semn de aprobare, cum dau caii de muscă.

Dar nu după mult timp intră o duduie şoptindu-le însoţitorilor câte ceva la ureche. Ei se scuză şi se strecoară spre uşă. „Îmi pare rău, zice magistrul în urma lor, ce mă fac fără voi?” îşi continuă discursul, dar din când în când se adresează scaunelor goale de lângă el: „Nu e aşa, Novicov? Nu e aşa, Ivaşcu?” Adică tot una e cu ei sau fără ei.

Azi începe cu PseudoCynegeticos… Suntem numai ochi şi urechi. „Odobescu este un scriitooor…” Ridică un deget spre cer. Noi, toţi, cu privirile în unghia arătătorului său. Ce o să ne spună? Ne aşteptăm la orice afirmaţie de care nu suntem în stare noi. Dar el lasă degetul în jos şi rosteşte foarte grav, de parcă ar fi vorba de descoperirea secolului: „Foarte mare!”

Să mori de râs? Să mori de plâns? Acesta este profesorul nemaipomenit? Ce să se fi întâmplat cu el? Un moment de amnezie? A intrat în declin? I-a fugit mintea spre altceva? O idee pe care o căutase şi nu o găsise şi a dat acum năvală? Şi de ce îşi fixase el privirea pe o studentă? Căuta, neputincios, un punct de sprijin în Univers?

Rămânem toţi cu un gust amar. Ne-am aflat în faţa unui eşec. Doamne, de nu s-ar repeta!

După ce termină lecţia, un mic scandal într-un grup de studenţi. Îi cunosc pe câţiva destul de bine ca să-mi

permit să mă ataşez lor. Au tăbărât cu toţii pe-o biată fată. Este tocmai cea pe care se oprise privirea profesorului când a avut blocajul acela. Nu e deloc o biată de ea. Bruneţică, ochioasă, plină de nuri, probabil şi cu anumite experienţe. Băieţii nu ştiu să o menajeze. Aşa, ca între colegi: „Nu fi tâmpită! Ce-ai de pierdut? îi zâmbeşti puţin, îţi ridici un pic poala fustei şi atâta tot!”

Sunt repede pus la curent. Profesorului îi cade, din când în când, cu tronc câte o fată. Când ea îi răspunde se află în culmea fericirii. Dacă rămâne indiferentă, el are o zi proastă. Devine irascibil, agitat, afurisit. Nimic nu-i mai intră în voie şi nu mai suferă pe nimeni. Obicei rămas din vechime, pe care doamna Alice l-a tolerat dintotdeauna, după cum îi îngăduie şi acum fel de fel de năzbâtii. Iar studenţii aceia aveau nevoie de buna lui dispoziţie ca să fie liber să îi urce pe culmile celor mai înalte exigenţe.

O invitau pe fată la un spectacol, la cofetărie, chiar la restaurant, ca să o îmbuneze. Dar nu se lăsa tentată. „E Călinescu, mă… îţi dai seama, Călinescu… Ce n-ar da alta să fie în locul tău?” „Te bagă într-un roman! A doua Otilie! Beatrice a lui Dante… Laura lui Petrarca… Julieta…”

Dar în sufletul ei nu există nicio coardă care să vibreze la asemenea atingeri. Fostă secretară-dactilografa a unui director şi trimisă la facultate de şeful ei, avea altă viziune asupra lumii. Şi alte perspective. Aşa că ne-a trimis pe toţi la dracu’, „cu babalâcul vostru cu tot”. Şi cum şi-au întors cu toţii privirile spre mine, socotind că trebuie să am mai multă imaginaţie că, de eram ucenic de scriitori, mi-a venit ideea genială a unei minciuni gogonate: „Am aflat că vrea să te înfieze… Lucru sigur… Fiica şi moştenitoarea lui Călinescu… Ai ce să moşteneşti…” Nu s-a pronunţat. Dar a rămas pe gânduri. Poate că voia să verifice.

Totul s-a terminat în coadă de peşte. Dar toate prelegerile următoare au fost splendide. Nu lipsite şi de lucruri comune. De afirmaţii uneori puerile. Dar ele intrau firesc în montarea coroanei, dând şi mai mare strălucire pietrelor preţioase.

Teatrul de acasă şi de peste tot

Nu am fost acasă la Călinescu. Dar au fost Raicu, Labiş, Carabăţ, Cosaşu, mi se pare Acsan şi alţi colegi.

Mi s-a spus că primul lucru de care dădeai cu ochii era o icoană cu Sf. Gheorghe care ucide balaurul, vegheată de o candelă veşnic aprinsă. Amfitrionului îi făcea plăcere să zăboveşti cât mai mult în faţa ei, dacă nu evlavios, cel puţin admirativ. Ca şi cum ar fi fost vorba de un tablou de familie. Dacă nu cumva viteazul oştean îl reprezenta chiar pe el. Pentru cine nu ştie, se numea chiar aşa, Gheorghe. Semnând doar cu iniţială G. Aproape toţi câţi au scris despre el au căzut în eroarea de a-i spune George.

Oaspeţii erau conduşi apoi în mica sală de teatru, din care nu lipsea, bineînţeles, o scenă minusculă. El – autorul dramei, el – regizorul, el – actorul principal, chiar în mai multe roluri în aceeaşi piesă, de multe ori în travesti. Efectul era adesea ilar. Şi-l poate imagina oricine cum putea să arate, cu trupul său dizarmonios, în veşminte orientale sau de epocă, interpretând personaje tinere şi graţioase şi şoptind vorbe de amor cu vocea lui spartă în multe cioburi. Ceea ce nu-l împiedica să fie Sun, frumosul prinţ mongol, poet, muzician, filosof şi îndrăgostit. Făcea totul cu multă convingere şi seriozitate. Uneori ca un cabotin, altă dată numai fără har. După spectacol se declanşau îndelungi discuţii. Dar cine îndrăznea să tulbure apele? Ca să se aleagă şi ei cu ceva, spectatorii nu aveau decât să se amuze.

De fapt, G. Călinescu nu a făcut altceva decât să joace teatru toată ziua şi în toate zilele. Poate şi când dormea. De la scena de acasă, până pe scena piedestalului de la catedră. Şi în cabinet, şi în cancelarie, şi la universitate, şi la institut, şi pe stradă, şi pe plaja mării. Şi în romane. Ar fi putut spune, fără să greşească, „Otilia sunt eu”. După cum era, rând pe rând sau în acelaşi timp, Moş Costache, Stelică, Domnişoara Aurica, Felix, Pascadopol. Îi întruchipa pe Bălcescu, pe Eminescu, pe Creangă. Iar în *Istoria literaturii* intra în pielea sutelor de

personaje, care mai de care mai bizare.

Iar când a devenit evident că boala îi este irecuperabilă şi fatală, a studiat capitolul respectiv de medicină ca să joace cât se poate de bine rolul unui bolnav neînchipuit.

Căpitan peste căpitanii mărilor albastre

Se discuta la Institutul de Literatură, unde G. Călinescu era director, manuscrisul unei viitoare cărţi de versuri a lui Virgil Teodorescu. Impetuos şi combatant, profesorul îl face arşice. Autorul turbează. Geo Bogza încearcă să-i ia apărarea: „Nu se poate, George, chiar nu găseşti nimic bun în tot volumul?” Demolatorul ridică vocea lui pe mai multe tonuri: „Bogza, tu eşti căpitanul mărilor albastre! în literatura română eu sunt căpitanul!” Fostul marinar, poet simbolist şi creatorul reportajului literar pe teren românesc, tace şi pufneşte. Pufneşte şi tace.

Firav, heraldic, cu lupa în mâna stângă – pe cealaltă o pierduse în război –, efigie de cărturar sadea şi intelectual de viţă, Perpessicius este prins cu un surâs pe buze. Magistrul nu-l iartă: „Perpessicius, de 40 de ani mă plictiseşti cu zâmbetul ăsta al tău cretin!” Virgil Teodorescu nu mai poate să rabde. Îşi strânge hârtiile mototol în mapă şi iese trântind uşa. Dar se întoarce din prag, aruncând scântei din ochi: „Ne întâlnim peste 500 de ani! Să vedem cine are dreptate!” „Şi peste 5.000, şi tot n-o să fii mai mult decât eşti!”

Dar căpitanul peste căpitani nu arunca totul peste bord. Într-o bună zi chiar a scris elogios despre o plachetă de versuri a colegului meu de la Şcoala de Literatură, Florin Mugur, biografie romanţată a unui luptător german, Filip Müller. Cu scepticismul şi umorul lui de evreu înţelept, când îl felicit, autorul plachetei mă pune la punct: „Nu prea ai de ce. Singurul meu merit este că am scris zeci de dedicaţii ditirambice şi mi-am tăbăcit limba cu cleiul plicurilor ca s-o trimit la toţi criticii din toate redacţiile şi la toţi câţi e bine să afle că exist”. „Dar a scris

despre tine chiar Călinescu…”. „Nu-ţi face iluzii. Cred că nu prea avea ce să facă după ce terminase o operă mare şi nu începuse alta, când a dat de cartea mea şi ce zice? Ia să scriu eu câteva rânduri despre prostioara asta. Şi le-a scris. Şi eu am intrat în istoria literaturii”. „Dacă o să meriţi. Nu te poate căra acolo, altfel, nici Dumnezeu”. Acesta era Călinescu: spontan, inegalabil, surprinzător, inegal, orgolios, vanitos chiar, despotic, dar mai presus de toate GENIAL. De ce să pretindem mai mult? Toţi oamenii de geniu au şi ei scrântelile lor. Lordul Byron s-a dus să lupte la Misolonghi în apărarea grecilor (şi a murit răpus de malarie). Puşkin şi Lermontov şi-au căutat moartea în duel, Lev Tolstoi şi-a părăsit familia ca să se sfârşească într-o gară îngheţată, Goethe s-a dus în peţit la o fată de 14 ani, pe când el era de mult septiiagenar…

În făptură de carne şi sânge a lui G. Călinescu sălăşluiau şi trăiau neliniştiţi mai mulţi inşi pe care GENIUL îi lăsa, amuzându-se, să-şi facă uneori de cap. Dar niciodată nu l-au abătut cu ispita lor de la treabă.

Noi, ucenicii şcolii de literatură, eram mereu în căutare de modele. De data aceasta nu am găsit decât unul, de excepţie, la care nu vom putea ajunge.

Vom fi cât se poate de talentaţi. Dar geniile nu se nasc în fiecare an şi nu se găsesc pe toate drumurile.

Labiş, Nichita şi femeia lor iubită

Născuţi la o distanţă de numai doi ani, iar într-un moment colegi de an în aceeaşi facultate, Nicolae Labiş şi Nichita Stănescu, în mod paradoxal, nu sunt contemporani în istoria literaturii. Nici cu o zi, nici măcar cu un vers. Este cel puţin curios şi explicaţia încă mai este aşteptată. Primul care a venit pe lume a fost Nichita Stănescu (31 martie 1933). Primul care a venit în literatură a fost Nicolae Labiş, născut în 1935. Când Nichita iese pentru întâiaşi dată în public, în *Tribuna* din 17 martie 1957, cu poezia „Pământ”, Labiş coborâse de pe scenă la sfârşitul lunii decembrie 1956 cu „Lui Marx”, ultima poezie publicată în *Gazeta Literară*.

Dar, venit din urmă, mai bătrânul Nichita nu a fost nici moştenitorul, nici continuatorul lui Labiş. Nu urmaşul, ci următorul. Labiş a fost înaintemergătorul, Nichita a mers mai departe.

Vrăjitoarea neagră

Dacă au ceva în comun, dacă este ceva care-i leagă nu poate să fie decât femeia pe care au iubit-o. Unul după altul. Labiş fără să ştie de existenţa lui Nichita Stănescu în acest triunghi. Nichita, cel care şi-a dorit să se vâre în situaţie. Doina, cu ispita, trebuie să fi avut ea ceva anume care să-i scoată pe amândoi din fire. Nu degeaba într-o vizită făcută de un grup de studenţi lui Lucian Blaga, la Cluj, marele poet, filosoful şi înţeleptul ajuns la senectute, a stat tot timpul numai cu ochii pe ea.

Întâmplarea a făcut să fiu coleg, la fabrica de scriitori numită Şcoala de Literatură, şi cu Labiş, şi cu Doina. Când am cunoscut-o eu, era o adolescentă de abia dezghiocată din copilărie, dar tipul urban, emancipat şi distins, cochetă şi elegantă, cu un tată ofiţer superior în uniformă albastră de paradă, tare mândru de ea şi de el. Brunetă – arămie. Părul creţ de la natură şi nevopsit. Ochii mari, poate cam prea proeminenţi, cu gene lungi şi curbate în sus, sprâncene stufoase. Un pufuleţ abia i se zărea deasupra buzei superioare. Buzele uşor congestionate ca la adolescentele cu hormonii răvăşiţi. Bănuiam şi sânii la fel sub bluza apretată. Sunt momente când pare că este gata să adoarmă şi e frumoasă atunci ca un copil legănat în braţele mamei sale. Alteori, înfiorată de stimulenţi externi sau, poate, din adâncul propriei fiinţe. Şi atunci e frumoasă altfel. Pe mine nu mă priveşte decât fugitiv. Dar îmi dau seama că de acum a încolţit în ea jocul de-a ispita. Nu ştiu ce mă face să cred că prin venele ei curge sânge de gitan, dar dacă ar fi aşa nu poate să descindă decât dintr-o ramură nobilă a acestei etnii. Prinţesa ţiganilor, îi spun „vrăjitoarea neagră” şi nu se supără.

Nu mi-a dat atenţie decât după o lună de când a venit la şcoală. Târziu, dar ce aveam de pierdut? O zvăpăiată.

De-abia ţineam pasul. Într-o zi, la o prelegere insipidă, ţinută de un lector de la Comitetul Central, la cursul de socialism, stând alături, ne jucam cu mâinile sub bancă. „Ce se petrece acolo?” Râdea. Îmi căzuseră pumnii în poalele ei. M-a înţepat cu un ac în dosul palmei. Mi-a dat sângele. M-a tamponat cu batista şi m-a legat cu eşarfa de la gât. Trei picături roşii.

— Să păstrezi această năframă. Să-ţi aduci aminte de mine. Şi să scrii o poveste.

A fost scrisă în basme.

Dar nu cu mine…

Rana s-a infectat. Mi s-a umflat mâna ca o pâine. Tratament ambulatoriu. Chirurgul mi-a crăpat pielea cu bisturiul în chip de cruce şi mi-a îndesat tifon sterilizat dedesubt. Mi-l schimba din trei în trei zile. Îmi plesnea pielea dezlipită. Dar tot nu am fost scutit de un început de septicemie…

Şi de atunci port un semn în formă de cruce pe dosul palmei stângi. Un stigmat pentru o iubire care nici nu a început. Blestemul meu. De câte ori privesc crucea asta, îmi aduc aminte de Doina.

Cu Labiş a început să cocheteze tot mai stăruitor, dar el nu se prindea. Eu unul mă bucuram, sperând că-l va putea sustrage din alunecările sale, când prieteni ca Ştefan Luca şi Porty Imre, colegi de clasă, sau Gheorghe Mărgărit şi alţii îl târau spre petreceri cu băutură şi bacante.

Fata avea deja o oarecare experienţă, printre altele, zăbovea cam mult în cabinetul directorului Petre Iosif. Dacă reuşea să încălzească inima de piatră a luptătorului din brigăzile comuniste aflate în tranşeele Spaniei, cum să nu poată converti şi pe flăcăul ăsta imberb?

Până la urmă, s-a întâmplat. Labiş avea nevoie uneori de un refugiu. De linişte. De odihnă. De protecţie. De afecţiune. Dar n-a fost să fie. La viaţa lui zbuciumată s-a adăugat cea de scandaluri. Doina voia prea mult să şi-l subordoneze. Dar n-avea pe cine. Desigur că a iubit-o. Însă

el iubea mai mult poezia decât femeia. Mai mult cărţile. Mai mult prieteniile. Mai mult petrecerile. Mai mult decât femeia, iubea aventurile cu femei. Cu femei plătite, trecătoare, iniţiate şi care nu pretindeau nimic mai mult.

Doina îl voia cu orice preţ. I-a înscenat şi o tentativă de agresiune, care ar fi trebuit să-l oblige la „reparaţiuni”, vorba lui Caragiale.

Punctul culminant a venit după promovarea Şcolii de Literatură. Absolvenţii din provincie s-au trezit în stradă, cu o diplomă de repartizare la o redacţie sau la o editură. Fără casă, fără masă. Ca toţi ceilalţi, Labiş rătăcea dezrădăcinat prin marile oraşe. Doina era bucureşteancă, avea locuinţă pe termen nelimitat în zona bulevardului Carol şi Calea Moşilor. Dar Labiş nu voia să-şi bage capul în jug. Cu o cerere la spaţiul locativ asupra căreia a uitat să mai revină, se afla mereu în căutarea unei gazde, unei cantine, unui restaurant. Idila s-a sfârşit lamentabil.

Dar la orizont se profila Nichita Stănescu. Încă anonim, însă fata şi-a dat seama cu cine are de-a face. Se cunoscuseră încă de pe vremea când Doina mai era cu Labiş. Între ei a mai fost şi scriitorul Călin Căliman, îndrăgostit-foc, dar repede expediat. Vor mai fi fost şi alţii. El spune că a cedat de bunăvoie pentru Nichita. Se putea să fie chiar aşa. În 1962, Doina şi Nichita s-au căsătorit. Cu acte în regulă. Douăzeci de ani de certuri şi de împăcări. Divorţul. După care mai continuau să se întâlnească, deşi Doinei îi luase locul mica Dora, cea mai devotată soţie de poet.

Povestea cu doi bărbaţi care iubeau o singură femeie a mai fost întâlnită în istoria scriitorilor români: poeţii Şt. O. Iosif şi Dumitru Anghel, atât de apropiaţi încât compuneau împreună aceeaşi carte – *Caleidoscopul lui A. Mirea* –, îşi împărţeau frăţeşte şi farmecele ei, cele mai intime…

Între timp, Doina Ciurea publicase cinci-şase cărţi, printre care şi un roman, *Ion Ion*, dar nu lăsa nicio urmă în istoria literaturii. Şi nici nu a avut norocul să intre în

cetatea celebrităţilor pe cealaltă poartă ca Beatrice a lui Dante Alighieri, Laura lui Petrarca sau Veronica Micle. Amantă, nevastă şi atât…

Două embleme, Labiş şi Tomozei

Au pornit în acelaşi timp din două puncte cardinale, ca să se întâlnească în centrul ţării. Din Iaşi şi din Târgovişte, vechile cetăţi de scaun ale Principatelor Române.

Nimeni altcineva nu a venit în Şcoala de Literatură cu faima lor. Copilul minune al Targoviştei ajunsese beizadeaua lui, ca şi cum ar fi fost os din os de domn, sau măcar descendent al stirpei de mari boieri cărturari, ziditori ai limbii literare şi literaturii moderne, Iancu şi Enăchiţă Văcărescu, şi moştenitor al lui Cârlova, Eliade, Grigore Alexandrescu, de ce nu şi al lui Bolliac şi Bolintineanu. Preţuit de profesori, invidiat de colegi, elogiat de intelectualitate, devenise al doilea simbol al Târgoviştei, alături de Turnul Chindiei. Niciodată nu avea să mai cunoască atâta celebritate ca pe vremea când n-a avut decât iluzii. Prin Târgovişte nu circulau tramvaie, dar dacă ar fi fost călcat de un autobuz, n-ar mai fi fost nevoit să facă atâtea eforturi să-l întreacă pe Labiş, pe care nu l-a egalat niciodată.

S-au întâlnit întâiaşi oară la un concurs naţional de creaţie literară. Tomozei a primit menţiune, ceea ce nu era puţin într-o competiţie cu cei mai talentaţi elevi din toată ţara. Labiş, locul I. Cam aceasta a rămas distanţa dintre ei în tot timpul şcolii de literatură şi în tot restul vieţii. Tomozei mereu menţionat printre cei mai buni, Labiş veşnic neegalat.

La Şcoala de Literatură au fost colegi în acelaşi an. Poate în aceeaşi grupă. Tomozei i-a căutat prietenia, dar Labiş nu avea nici timpul şi nici pornirea să-şi aleagă amicii. Până la urmă, toţi putem pretinde că i-am fost cei mai apropiaţi colegi. Dar nimeni nu s-a lipit mai mult de el decât Tom. Şi în timpul vieţii, şi după moarte. Nimeni nu a făcut mai multe decât el pentru a nu fi uitat „Albatrosul

ucis”.

De la cuvântarea emoţionantă rostită la catafalc, la articole, anchete, culegeri, plachete, cărţi, emisiuni radio, comentarii în toate revistele posibile… Nu cumva sub această avalanşă de declaraţii şi de acţiuni se ascundea şi o undă de satisfacţie pentru că a pierit mai devreme? „îmi scriam lungile poeme ori sonetele cu dorinţa de a-l ajunge din urmă pe Labiş, ba chiar…”, mărturiseşte el. Ce va fi stând în înţelesul acestor puncte de suspensie?

Gurile rele spuneau că atunci când s-a aflat de accidentul lui Labiş şi toţi prietenii fugeau la spitalul unde era internat, Tomozei s-a dus acasă la el (care casă?) ca să-şi încarce valiza cu manuscrise. Dar iată că a prins bine… Nu cred că şi-a însuşit unele creaţii ca să le publice pe numele său. Deşi era evidentă influenţa unor poeţi ca Eminescu. Esenin, şi chiar Labiş, îşi formase un stil al său care i-ar fi dat de gol raptul, chiar dacă n-ar fi fost vorba de „minima moralia”.

N-am observat să aibă ceva în comun, dar deosebirile erau evidente. Labiş venea dintr-o familie aşezată, de intelectuali de ţară, cu rădăcini în istorie, trecând chiar prin seminţia lui Ion Creangă, într-o zonă de bogate izvoare de tradiţii, obiceiuri, literatură populară. Învăţători i-au fost părinţii, mama, până şi în timpul refugiului din timpul războiului din judeţul Argeş.

După o despărţire care a părut foarte lungă, în care tatăl s-a aflat pe front, familia s-a reunit din nou. Primului născut i-au lipsit fraţii, dar cele două surori şi copiii satului, elevii de la şcoală, au fost de ajuns ca să se afle într-un climat de afecţiune şi bucurie. Se va fi lăsat dus de la Mălini la liceul din Fălticeni, precum altă dată Nică al Petrel de la Humuleşti la Şcoala de Cateheţi.

Urmărit parcă de un blestem, Tomozei a fost toată viaţa un însingurat, până şi atunci când a căutat să forţeze afecţiuni, ale lui, ale altora pentru el. Nu avea cum să simtă dezrădăcinarea. Nu putuse să aibă rădăcini înfipte nici în mahalaua Bucureştilor, unde spunea că se născuse,

nici pe străzile pavate cu bolovani de râu ale Târgoviştei. Nici căldura unei familii întregi. În casă nu se auzea alt glas de copil decât al său. Dacă trecea câteodată pragul vreun bărbat, acela nu era tatăl lui, pe care nu l-a cunoscut, pentru că el era „copil din flori”. Când mama nu-l lua cu ea prin casele în care făcea curăţenie sau spăla rufe, îl încuia în casă.

În compensaţie, când a crescut, şi de atunci înainte, băiatul şi-a dat permanent un aer de aristocrat. Nu a avut în nicio împrejurare tăria de a-şi recunoaşte originea umilă, cum a făcut-o Marian Popa, şi nu o ascunsese nici marele G. Călinescu. În Şcoala de Literatură este evidentă dorinţa sa de dominare şi chiar reuşeşte. Irimie Străuţ, coleg al său şi în biroul comitetului UTM, susţine că „Prinţul suav anapoda” era şi un colaborator zelos al Securităţii. Zice că ar exista chiar un dosar destul de voluminos, dar pe cine mai interesează? Nu este destul că l-a executat cum l-a executat poetul Cezar Ivănescu în cartea sa *Vremea asasinilor*?

Nevoia de afecţiune, teama de singurătate, pofta puterii şi de dominare… La 20 de ani era căsătorit cu o frumoasă şi fragilă poetă, Elena Dragoş, colegă din Şcoala de Literatură, dar cuplul eşuează lamentabil. Acelaşi lucru se întâmpla şi cu Ileana Tomescu, excepţională actriţă la „Teatrul Nottara”, şi cu Dora Popovici, pe care am văzut-o într-un spectacol pentru copii la Teatrul de la Grădina Icoanei, în rolul iepuraşului numărul 5. Nici familie, nici soţii, nici copii. O viaţă ratată. Se întorcea de fiecare dată la mama sa ca un câine bătut. Nu-i mai rămâneau decât amantele. Dar nici ele nu se arătau satisfăcute. Cel puţin nu devine dependent de alcool, nu cade în mizerie. Mereu are ţinută şi caută să se impună…

Dimpotrivă, Labiş nu era interesat de „căsuţa noastră, cuibuşor de nebunii”. I-am făcut cunoştinţă cu fosta mea iubită de la Găeşti, rămasă o bună prietenă, Lucia Măiescu, studentă la psihologie, poetă şi ea, propusă pentru Şcoala de Literatură, dar respinsă din cauza

dosarului. Îi va fi reţinut numele?

Bineînţeles că ar avut oricând succese în rândurile fetelor noastre.

Dar spre deosebire de alţii, el îşi vedea de treburile lui. De altfel, nici ele nu-şi făceau iluzii, de parcă s-ar fi aflat în prezenţa unei feţe bisericeşti. Numai Doina Ciurea a îndrăznit. Până acolo încât, aflându-se pe o grămadă de nisip adusă în curte de constructori, şi-a dat drumul peste el când trecea prin apropiere şi, bietul, n-a avut decât s-o prindă şi să cadă cu ea, îmbrăţişaţi, motiv de mare scandal… Mă miram de ce nu se apropie Tomozei de ea. Cu pielea lor uşor bronzată, cu genele lor lungi, cu ochii specifici unei anumite populaţii de origine indiană, cu aerul lor de căutată nobleţe, s-ar fi potrivit cât se poate de bine. Dar n-a fost să fie. Însă, după dispariţia lui Labiş, au păşit amândoi pe aceeaşi potecă. îl adulmecaseră pe un alt mare poet, Nichita Stănescu, şi, fără să ştie unul de altul, s-au pornit să-l vâneze. Doina l-a luat în căsătorie, Tomozei în custodie.

Cum în poezie nu a reuşit să fie primul, cum în dragoste nu a putut să fie cel mai iubit dintre pământeni, cum în căsătorii a ratat lamentabil, Tom al nostru a căutat să pună mâna pe cât mai mulţi poeţi, ca un adevărat geambaş, pe care să-i manevreze pentru ca, eventual, să intre în istoria literaturii şi prin ei. Şi într-adevăr nu se poate vorbi despre Labiş sau despre Nichita Stănescu fără a se pomeni şi numele lui Tomozei. Adrian Păunescu a cochetat cu prietenia lui, dar a avansat pe drumul său. Pe Marin Sorescu, pe Ştefan Bănulescu sau pe Fănuş Neagu şi Ion Băieşu cred că nici nu i-a încercat şi au rămas prieteni numai de bună ziua. Pe Nicolae Velea l-a ocolit pentru că prozatorul prinsese obiceiul să ceară cu împrumut mici sume de bani, pe care nu-i mai înapoia. Dar a căutat scriitori cu renume în devenire, rămaşi cam fără rosturi la vremea aceea, cum se întâmpla cu Florin Mugur, Cezar Ivănescu, Dan Cristea, Ilie Purcaru, Luiza Maria Cristescu.

Ileana Mălăncioiu. Rând pe rând, au fost alungaţi sau l-au părăsit de la revista *Argeş*, unde îi adunase. Ultimul, târşindu-şi piciorul, şi Florin Mugur, care îl purtase atâta vreme în cârcă. Fideli i-au rămas piteştenii Dan Rotaru, Popa Argeşeanu şi, cu rezerve, succesorul său, Sergiu Nicolaescu. Nu cunosc poziţia poetelor Otilia Nicolescu şi Elisaveta Novac. Pe alţii nu i-a mai găsit să-i momească. Dezavuat şi de conducerea judeţului, s-a retras la Bucureşti, din ce în ce mai mult în lumea celor neimportanţi.

Spre deosebire de Tomozei, Labiş nu şi-a subordonat şi nu şi-a anexat pe nimeni. A avut şi norocul să nu fie căţărat în funcţii de conducere, pe care nici nu le-a râvnit, nici nu le-a cerut.

În calendarul ortodox al literaturii române, Tomozei este trecut la sărbătorile de peste an cu cruce neagră. Labiş, cu cruce roşie, de foc, în rândul marilor sfinţi.

Poetul imposibilelor iubiri

Două lucruri nu a apucat să le facă Labiş: să-şi scrie opera fundamentală şi să iubească total. Amândouă esenţiale în egală măsură pentru destinul său de poet şi pentru soarta de om. Dar tot atât de adevărat: era, şi mai este, socotit drept cel mai de seamă poet al generaţiei sale. Şi că prima carte pe care a publicat-o în timpul vieţii se numeşte chiar aşa: *PRIMELE IUBIRI*. Şi atunci?

Nu ştiu ce ştiu alţii. Eu, unul, pot depune mărturie că în timpul celor doi ani petrecuţi la Şcoala de Literatură, iubirile lui cele frumoase au fost puţine, palide, trecătoare şi aproape fără ecou în creaţia sa literară.

Ca şi cum n-ar fi fost…

O zi cu Labiş

Cu toate că trăiam într-un regim cazon, multe zile săreau din şabloane. Dar n-o să le numărăm aici pe cele de excepţie. Dacă tot era la modă problema tipologiei în literatură, hai să luăm în consideraţie o zi tipică.

Cineva străin nu l-ar fi remarcat în sala de curs. Ca oricare altul, era atent în timpul lecţiilor interesante,

uneori, şi lua şi notiţe, iar la cele plicticoase se lăsa purtat de gânduri. În schimb, unii lectori nu ezitau să-l sâcâie, dintr-o nestăpânită curiozitate de a afla ce mai e cu băiatul ăsta despre care se spunea că ar intra în legendă. îl provocau la discuţii în recreaţii, îi rosteau chiar numele în timpul prelegerilor.

Dar în pauza de după-masă ni-l făceam stăpân pe timpul nostru liber. Îi convenea, nu-i convenea, ne adunam în jurul său ca atraşi de un magnet. Din întâmplare, eram repartizaţi în acelaşi dormitor. Avantaje şi dezavantaje. Nu trebuia să fac eforturi ca să ajung în preajma lui, să-l văd, să-l ascult, să ne ciocnim câteodată. Dar dormitorul nostru devenise un adevărat loc de pelerinaj în care se strângeau, nu ştiu cum, şi tineri din afara şcolii, studenţi de la Universitate, de la teatru, de la arte plastice, de la teologie. Mi se tasase salteaua, mi se lustruise pătura, mi se deşelase patul transformat, ca toate celelalte, în canapea de grădină publică. Unii veneau numai ca să se poată lăuda că se află în prietenia lui, alţi îi înfăţişau manuscrisele – ca şi cum el ar fi fost un sacerdot care să le sfinţească –, alţii ca să împrumute cărţi, alţii numai ca să asculte sau să se facă ascultaţi. El mai mult tăcea. Nu-i făcea plăcere să contrazică, să pronunţe sentinţe, să tragă concluzii. Nu lua pe nimeni în derâdere. Cel mult râdea gutural şi înfundat, cu pumnul la gură. Nu-i înfrunta niciodată pe cei slabi, chiar dacă mai erau şi proşti.

Asistam la adevărate spectacole. Actori principali: Radu Cosaşu, minte scăpărătoare, care despica firul în patru şi căuta răspunsuri la orice problemă, Lucian Raicu, inteligent, aşezat, cu biblioteci întregi în cap, Ion Acsan, cunoscător ca nimeni altul al istoriei, filosofiei şi literaturii antice şi orientale, Ion Buda, care clătina din capul lui cât o ciutură, Nicolae Motoc, agitat fără voie, Ion Gheorghe, mereu bănuitor, Horia Aramă, cu gâtul ca de cocor şi cuminte ca un şcolar premiant, Mihai Negulescu, cel cu ochi de căprioară, Nicolae Stoian, mutat din viitoarea fierărie a lui Iocan în trecutele poeme ale lui Maiakovski,

Ovidiu Zotta, cu ochelarii grei pe un nas borcănat şi iubit de una dintre cele mai frumoase colege, Dumitru Carabăţ, gata oricând să-ţi vorbească despre orice film celebru, Florin Mugur, cu ochii jucăuşi, Gheorghe Tomozei, cu gene de actriţă, cei doi juveţi isteţi la minte şi iuţi la vorbă, G.D. Vasile şi Nicolae Ungureanu, Irimie Străuţ, care clocea un scenariu cu greva minerilor de la Lupeni, Ion Grecea, căpitan de grăniceri pe fâşia Editurii Militare… începeau cu discuţii solemne, ca de toast, ca să se trezească spirite încinse, vorbind toţi deodată ca în toiul unui banchet.

Un lucru care pare foarte ciudat este acela că asemenea întâlniri aveau loc chiar dacă Labiş lipsea dintr-un motiv sau altul. De unde se vede că ne făcuserăm din el un adevărat spirit tutelar. Iar el trebuia să plătească un bir pentru începutul de celebritate.

Făcând parte din grupe diferite, mă feresc să spun cum se comporta el la seminarii şi în orele acelea stupide de studiu obligatoriu. Seara venea de obicei târziu, după stingere. Era invitat la diferite cluburi ale tineretului sau ale pionierilor, la cenacluri literare din facultăţi, din casele de cultură. De multe ori trebuia să răspundă invitaţiilor în familie.

Să bea… Iată un lucru care se întâmpla destul de des. Venea aproape de miezul nopţii. Dezechilibrat, împleticit la pas şi la vorbă, confuz, cu sclipiri de luciditate ca fulgerele din norii nebuloşi, ca să cadă epuizat pe saltea, unde adormea îmbrăcat.

Dar se trezea întotdeauna înainte de a suna deşteptarea. Liniştit, refăcut, cu obraji îmbujoraţi, plesnind de sănătate. Cu mâinile încrucişate sub ceafa, cu ochii pe jumătate închişi, murmură de parcă ar fi spus o rugăciune. Acesta era timpul lui de creaţie.

Dar iubirile?

După cum se vede, într-o asemenea zi tipică nu e loc nici de un bob zăbavă pentru dragoste. Şi în privinţa asta zilele curg cam la fel, una după alta. Nu ştiu nimic despre iubitele şi iubirile lui Nicolae Labiş petrecute înainte de

venirea lui la Bucureşti. Dar ştiu că între 17 şi 19 ani, vârsta din miezul fierbinte al marilor iubiri, el nu şi-a întâlnit dragostea cea mare. Şi nici marea poezie de dragoste. Şi, după toate probabilităţile, aşa ceva nu s-a întâmplat niciodată în viaţa lui.

Nimeni nu-şi poate închipui un tânăr frumos, sănătos, normal care să nu iubească „măcar o dată în viaţa lui”. Mai ales dacă este şi poet. Şi încă un poet de talia lui Nicolae Labiş.

Nu a întâlnit fiinţa ideală, spun unii. Dar ce înseamnă fiinţa ideală la vârsta primilor fiori de dragoste? Ce alt ideal de fată decât cea pe care s-o furi din priviri, să te îmbeţi de zâmbetul ei, să cazi în extaz când îţi răspunde la strângerea de mână sau îi mângâi pentru prima dată părul, când îşi culcă duios capul pe umărul tău, când alunecaţi întâia oară strâns îmbrăţişaţi în starea de fericire?

Era prea puţin? Cătălina nu oferea nici ea cu mult mai mult. Dar pentru o singură oră de autentică iubire, Hyperion şi-ar fi dat nemurirea în schimb.

Nu a găsit femeia care să se poată ridica la înălţimea lui intelectuală, spirituală şi morală? Asta căuta? Aşa să fi fost?

Nu mă număram printre prietenii lui intimi. Poate că ar fi prea mult chiar afirmaţia că eram prieteni. Cert este că mă căuta din când în când ca pe unul care era în stare să-l asculte şi să-l înţeleagă. Dar de cele mai multe ori mă ocolea pentru că încercam să-l fac să priceapă că excesele lui bahice pot avea asupră-i un efect distructiv.

De data aceasta îmi spune că a văzut o fată nemaipomenită. Dacă vreau, să merg s-o văd şi eu. Vinde flori în faţa Restaurantului Kiseleff. Trecusem de multe ori pe acolo, chiar făceam cumpărături, dar priveam mai ales la coşurile şi vasele cu flori… Era, într-adevăr, de o frumuseţe stranie. Părul bogat împletit în cozi, castaniu cu reflexe de aur, faţa uşor smeadă, sprâncenele stufoase, iar ochii de un verde tulburător. Înaltă, subţirică şi suplă, aşa cum nu mai văzusem alta în etnia lor. O prinţesă rătăcită?

El îmi spune că îi place. Eu îl întreb dacă ar fi în stare să o iubească. El zice că dacă ar încerca ar fi respins. Eu îl sfătuiesc să insiste. Ştiu că n-o să-i cadă în braţe, dar o asemenea încercare poate însemna foarte mult la vârsta asta. „Un adevărat poem care aşteaptă să-l scrii!”

Îl zăresc peste câteva zile rezemat de zidul restaurantului. Pe trotuar, resturi de flori strivite sub tălpile trecătorilor. Fata plecase sub aripa ocrotitoare a unui ţigan de mahala… Petale risipite, frunze veştede, o lacrimă într-un colţ de ochi…

„Am un drac în mine şi vreau să-l omor”.

Îngerul nu are strat, demonul nu are astâmpăr. Poate de aceea pleacă de acasă şi rătăcesc hoinari prin lume. Însă când unul, când altul, se întorc la gazdă, fiecare cât se poate de posesiv. Iar dacă se întâmplă să se întâlnească, începe lupta contrariilor. Între poruncile celor doi stăpâni, omul nu are putere să aleagă. Norocul lui că îngerul biruie. Sub dominaţia lui, numai blândeţe, bunătate, bucurie.

Omul acela n-ar fi putut să fie decât Labiş. Încă adolescent pe atunci, în trup, dar, pentru tot ce a făcut, pentru tot ce lăsa în urma lui, nu i-ar fi fost de ajuns o viaţă întreagă. Câte vieţi i s-au zămislit sub cojoc?

„Despre morţi, numai de bine!” Labiş nu trebuia să moară ca să se spună atâtea lucruri bune despre el. Avea atâtea calităţi recunoscute încât i s-ar fi putut înălţa statuie din viaţă. Lucru pe care îl ştia şi el. Şi nu-l lăsa indiferent. Starea permanentă era una de normalitate. Cu unele exagerări de modestie şi de discreţie. De parcă s-ar fi jenat să-i deranjeze pe alţii cu faima sa. Făcea totul ca să fie ca ceilalţi: îşi spăla ciorapii la chiuvetă, împrumuta lama de ras, nu refuza jumătatea de covrig de la un coleg… Era evident că se temea să nu-şi piardă libertatea, devenind prizonier într-o impusă imagine ideală.

Dar, nu se oprea la atât. Ca într-un joc în care copiii se strâmbă, scot limba la trecători, dau cu pietre după câini, umblă cu băţul prin gard ca să întărâte potăile, intră în bălţoace, se caţără pe garduri, sar din copaci, anume ca

să nu fie prea cuminţi, Labiş avea momente de excese. Autodemitizarea a devenit o a doua latură a personalităţii sale. Şi nu în beneficiul echilibrului. De multe ori, cele două tendinţe ajungeau în conflict acut. Ceea ce însemna energie consumată inutil şi o istovire zadarnică. Şi, ca un blestem, tocmai în răgazul de împăcare cu sine se ridica din străfunduri nevoia de alte experienţe şocante.

Alte rătăciri, alte sfâşieri…

Se spune că în fiecare om sălăşluiesc binele şi răul. Labiş nu a făcut rău nimănui până la cei 21 de ani câţi i-au fost daţi pe această lume. Dar el a ajuns şi o victimă. Pradă uşoară a acelor prieteni care poate chiar îl iubeau, dar erau atât de viciaţi încât aşa îşi manifestau ei dragostea, nărăvindu-l spre ispite şi satisfacţii subumane. Însă nimic şi nimeni nu i-a făcut mai mult rău decât şi-a făcut singur. Îngerul bun îl părăsise…

Nu ştiu cum era, cum arăta, cum se manifesta în timpul escapadelor nocturne, care, până la urmă, i-au fost fatale. Dar am să prezint aici numai câteva semne văzute la lumina zilei.

Vorbeam de modestie şi de discreţie. Dar avea şi destule momente când voia să atragă atenţia asupra sa cu orice preţ, ba chiar să se dea în spectacol.

Am să încep cu plăcerea de a poza. Serios ca Arghezi, în familie şi în diferite situaţii oficiale sau solemne. Clovn din proprie iniţiativă, cu limba scoasă, cu clondirul în mână, cu mâinile în şolduri etc. Dar mai ales în travesti. Travestit în cioban, în tractorist, în birjar. Şi, ca şi cum n-ar fi fost de-ajuns, poza în chip de statuie şi chiar de monument.

Şi nu se opreşte aici… îmi vine greu să cred, însă relatarea o face profesorul Savin Bratu, pe care nu l-am prins niciodată cu minciuni. Labiş, declară el, şi îşi ia martori, şi-a pus straie de femeie – s-o fi şi fardat? – şi a bătut pe jos toate străzile dintre Şcoala de Literatură şi Universitate, cu un alai pe măsură… Ce va fi vrut să demonstreze? Să sfideze? Să provoace? A fost o treabă pe

cât de puerilă, pe atât de inutilă. Idioată, aş zice, dacă n-ar fi vorba de el, dacă nu mi-ar fi teamă că nu sunt în stare să-i înţeleg rostul. În cei aproape doi ani cât am stat în preajma lui, nu i-am observat asemenea apucături. Să fi fost doar o variantă în seria iniţiativelor stupide? Oricum, s-a întors împotriva lui şi nimic nu i-a stricat mai mult imaginea.

Lume multă pe un trotuar de pe strada cu restaurantul Kiseleff. Vorbe în şoaptă, un cor de exclamaţii. Pe o fereastră de la etajul al doilea al clădirii din faţă, se cobora un sicriu spânzurat în funii. Cei care mânuiau sforile nu se dovedeau prea dibaci şi coşciugul se balansa periculos, se izbea de zid, se apleca ba pe o parte, ba pe alta, gata să azvârle mortul din el. La o smucitură, cadavrului i-a sărit o mână peste marginea copârşeului. În secundele de respiraţii oprite, s-a auzit un hohot de râs sarcastic. Era Labiş.

— Ce-ţi veni?

— Am crezut că zboară…

— Eşti macabru…

L-am luat de acolo pentru că toată mulţimea era indignată. Dar el continua să se amuze…

Altă dată, venisem de la piaţă cu o pasăre ca s-o dau la bucătărie, la sfatul medicului care mă pusese la regim. Curtea şcolii era plină de studenţi. Labiş mi-a luat găina din mână ca s-o taie el. Am crezut că e o glumă. Mihaela Monoranu, moldoveancă de-a lui, îl ruga cu vorbe dulci să nu facă aşa ceva. I-a amintit şi de versurile lui Eminescu:

„Nu e păcat/Ca să se lepede/Clipa cea repede/Ce ni s-a dat?”

Dar totul a fost în zadar. A pus pasărea jos, cu un picior pe picioarele ei, cu alt picior pe aripi, i-a ridicat capul cu mâna stângă, cu cuţitul în mâna dreaptă, i-a retezat gâtul şi a aruncat-o în sus, să zboare fără cap. A vrut să-şi dovedească sieşi ceva? Să ne dovedească nouă? Cine ştie ce? Să fi simţit nevoia să se descarce de tensiune în acest fel?

Şi, în sfârşit, povestea cu buhaiul… Se apropiau sărbătorile de iarnă. „Hai să facem un buhai!” „Hai!” Iniţiativa era tot a lui. Cum-necum, a făcut rost de o oală mare. A dat o raită prin Piaţa 1 Mai, cu Străuţ, şi au retezat coada unui cal. Nu mai era nevoie decât de o piele cu care să fie legată oala la gură şi să se agaţe de ea şuviţele de păr din coada calului. În drum spre şcoală, a intrat într-o curte cu câini mulţi, care lătrau în disperare. Dar, minune, nu l-a muşcat nici măcar cel pe care l-a luat în braţe. De data aceasta, chiar cred că făcea o glumă, dar fetele erau speriate pentru că episodul venea după cel cu pasărea tăiată. Iar el spunea că va jupui câinele ca să-i folosească pielea la buhai. Nu ştiu ce s-ar mai fi întâmplat dacă n-ar fi sosit stăpâna animalului care tremura în braţele lui.

Îi plăcea să pună la cale farse amuzante. Să improvizeze şi să interpreteze jocuri tari. Uneori să afişeze cruzime.

Dar va fi fost numai atât? Nu cumva în venele lui avea şi o picătură de satanism? Când scriitorul Marin Preda îl certa pentru viaţa dezordonată pe care o duce şi îi atrăgea atenţia mai ales asupra pericolului care îl aştepta după excesele bahice şi erotice, el îi răspundea tranşant: „Am un drac în mine şi vreau să-l omor!” Vorbe de clacă?

Jocul de-a moartea

Citesc epitaful lui Nicolae Labiş. Nu e săpat nici în lemn, nici în piatră, nici în marmură, nici în bronz. E scris cu creion colorat, pe un petic de carton de ambalaj. Primul lui epitaf. Gândit de mintea lui, scris cu mâna lui. De fapt, nu e decât un fel de repetiţie. Zadarnică repetiţie. Pentru al doilea, cel definitiv, nu a mai avut timp. I l-au scris alţii. Atunci când nici jocul nu a mai fost pus la cale de el.

Venisem din vacanţa de iarnă cu o zi mai devreme. Se pusese o furtună şi-mi era teamă că se înzăpezesc drumurile şi nu mai circulă trenul. Mai era şi un concert la Ateneu pe care n-aş fi vrut să-l scap. Portarul mi-a dat drumul înăuntru, dar m-a avertizat că este oprită căldura

în tot căminul. Aveam de gând să-mi las geamantanul în dormitor, să cobor la fochist – care locuia la demisol, lângă cazanul lui – şi, dacă va fi cazul, să-mi caut adăpost la vreun coleg dintre cei care locuiesc în oraş.

Mai venise cineva? Bătrânul portar nu avea de unde să ştie, de-abia intrase în tură şi moţăia înfăşurat într-o şubă veche. Parcă era un exponat de muzeu. Sau un paznic la o poartă de vechi cimitir.

Întâmplarea făcuse să avem paturile în acelaşi dormitor. Deschid uşa, ca Ion Gheorghe, cu piciorul. Adică o împing puţin cu genunchiul, pentru că am găsit-o fără clanţă. În semiobscuritate, primul lucru pe care îl fac este să-mi îndrept privirea spre ferestre. Sunt înfundate de zăpada viscolită şi cu geamurile îngheţate.

Dar pe geamurile dinăuntru deosebesc nişte contururi ciudate. Ne-au pus vitralii? Răsucesc comutatorul. Nu e curent. Mă apropii, nu ştiu de ce, călcând tiptil. Ca şi cum mi-ar fi fost teamă să nu se destrame viziunea aceea atât de înceţoşată.

Cu litere mari, de o palmă, un cuvânt în semicerc: juveţii. Dedesubt, portretele caricaturizate al lui Gh. D. Vasile şi al altui oltean, Ungureanu şi nu mai ştiu cum, care avea să ajungă în învăţământul superior, pe la Galaţi, unde, probabil, nu s-a lăsat de poezie.

Nu putea să fie decât opera lui Labiş. Lui îi plăcea să facă fel de fel de glume şi mai avea şi talent la desen.

Dar iată-l şi pe el: stă întins pe pat, îmbrăcat şi încălţat, cu căciula pe cap. Nu deosebesc dacă s-a culcat cu faţa în sus sau pe brânci. Dar ce importanţă are? El vine de departe, tocmai din fundul Moldovei, de pe lângă Fălticeni. Dar nu i-o fi frig? Mă aşez pe marginea patului, îmi scot rufele din geamantan, apoi stau cu mâinile pe genunchi, întrebându-mă încotro s-o iau. Şi care ar fi timpul potrivit să bat pe la alte uşi. Mai erau două-trei ore până să se însereze, dar nu se ştie dacă mai circulă tramvaiul. Îmi trec în revistă posibilele gazde de noapte. Nu e uşor să deranjezi hodoronc-tronc o familie. Cred că

am să încerc să debarc la Letiţia, o bună prietenă, studentă la cinematografie, care are o mamă foarte cumsecade şi locuiesc singure pe strada Dr. Felix. De câte ori am trecut pe acolo doamna m-a primit ca pe propriul său copil. Cred că îşi dorise să aibă un băiat. Şi nu era de ajuns că Letiţia asta – care avea să ajungă peste câţiva ani regizoare renumită la Televiziune, unde a dat lovitura cu un Pirandello, iar mai târziu în străinătate – era mai mult un băieţoi la vremea aceea.

Şi cum stăteam aşa dus pe gânduri, deodată îmi dau seama că ceva nu este cum ar trebui să fie. Ce anume? Da, asta e, el stă ţeapăn. Nicio mişcare. Ascult. Nici nu respiră măcar.

Încerc din nou comutatorul. De data asta se aprind becurile. Toate. În camera inundată de lumină, Labiş nu e Labiş. Căciula lui cu moţul tuflit, vestitul lui cojoc, pantalonii, bocancii… Peste toate astea se suprapun, fără voia mea, imaginile sicrielor din timpul războiului, când cei de acasă făceau un simulacru de înmormântare pentru bărbaţii pierduţi pe front.

La căpătâi – epitaful: „Aici zac io, Nicolae Labiş!”

Dumnezeu să te ierte, Nicolae, am rostit, dar cu gândul să mă iau la harţă cu el de cum s-o ivi. Nu găseam farsa deloc amuzantă. Ba chiar mi se părea cam macabră.

Ce-o fi vrut? Să ne sperie? Cu mine chiar a reuşit! Ca să nu rămân singurul tras pe sfoară, iau dormitoarele la rând, chiar şi pe al fetelor, ca să adun cât mai mulţi. Parcă îmi luase Dumnezeu minţile: „Veniţi, că a murit Labiş…” „A murit Labiş…”

Nu am găsit pe nimeni. Numai glasul meu, amplificat ca într-o cutie de rezonanţă. A murit Labiş. A murit Labiş. A murit Labiş. M-am simţit deodată vinovat că m-am lăsat prins în acest joc stupid. Jocul de-a moartea.

Dar au început să duduie caloriferele sub presiune. Mănânc ceva din pachet şi mă culc. Somn de coşmar. Şi de câte ori mă trezesc din visele acelea încâlcite dau cu ochii de mortul improvizat. Aştern o pătură peste el. Ca un

linţoliu. Ca un capac de sicriu.

Sting luminile, închid ochii.

Dar aud cum umblă cineva pe coridoare şi prin hol, cum loveşte în uşi şi se izbeşte de pereţi, o voce hârâită, mucegăită, coclită parcă în cimitir: „Veniţi, a murit Labiş!”

Iar afară se înteţea furtuna de zăpadă…

— De ce ai făcut asta?

— Am vrut să văd ce faceţi voi dacă mor.

— N-ai văzut cine ştie *ce*…

— Până data viitoare.

Nu ştiam cât o dă pe glumă, cât vorbeşte serios. Dar m-am auzit că spun:

— Data viitoare n-o să mai fie… Până atunci ne îngropi tu pe toţi… Şi noi nu ştim să facem farse…

N-a fost un simplu joc, deşi mă lăsase să cred una ca asta. După acea întâmplare eu nu l-am mai văzut îmbrăcat aşa cum venise de acasă. Acolo, sub cojocul lui mocănesc, sub căciula lui cu vârful tuflit, chiar murise cineva. Ziua aceea de iarnă viscolită a fost cea în care Nicolae Labiş s-a despărţit de băiatul din sat de la Mălini, de vârsta de aur şi eresuri a copilăriei şi a primei adolescenţe. Se săturase să tot fie un genial pui de ţăran. Pe peticul acela de carton în care scrisese primul epitaf îşi semnase certificatul de maturitate. Şi legitimaţia de poet recunoscut naţional. Poate şi o filă de paşaport pentru literatura universală. De ce nu, pentru eternitate. Acolo şi atunci şi-a luat el rămas bun într-o singurătate de ritual de la cel care a fost… A apărut a doua zi într-o tunică neagră, strânsă pe trup, cu buzunare pe piept, cu bumbi mari, încheiaţi până sub bărbie. Pantaloni bufanţi de aceeaşi culoare, cizme înalte şi lustruite. Cu părul abundent, despicat în cărare pe creştet şi căzut pe frunte şi în uniforma aceea de altă epocă putea să pară un tânăr ofiţer de pe vremea şcolilor de iuncheri.

Ofiţer fără epoleţi şi fără grade. Ce i-ar fi trebuit lui însemne exterioare? în lumea în care se afla, adică printre tinerii poeţi, era cel mai mare în grad. Oficial şi neoficial,

era recunoscut drept poetul încă fără egal. Un Eminescu al generaţiei sale. Nimeni nu-i contesta prezentul, nimeni nu avea îndoieli asupra viitorului său. „Eşti aici, Labiş?”, întrebase Sadoveanu. Labiş şi ceilalţi. Nimeni deasupra lui, totul de la el în jos.

Îşi ştia locul. îl accepta fără falsă modestie. Avea conştiinţa propriei valori. Dar fără pic de infatuare. I se cereau colaborări în toate revistele. I se publica aproape totul, poate prea în grabă. Primea şi drepturi de autor, destul de substanţiale pentru o pungă de student. Se bucura de aprecierea lui Sadoveanu. Era primit în casa lui Arghezi. Se vorbea despre el, ca de un adevărat fenomen, în toată lumea literară. Şi chiar în lumea politică.

Dar toate astea nu-l împiedicau să fie unul ca toţi ceilalţi în viaţa de fiecare zi. Viaţă de student căminist. Îşi spăla şi el ciorapii şi batistele la chiuvetă, împrumuta o lamă de ras sau o cravată, schimba impresii, glume şi ironii, se putea tachina cu oricine, fără supărare. Îşi procurase chiar două săbii boante, de antrenament. Cred că lua şi lecţii de scrimă pe undeva prin oraş. Făcea partide în holul de sus cu Atanasie Toma, care avea ceva pregătire în acest domeniu. Uneori îi rezista Dumitru Carabăţ. Dar era loc pentru oricine voia să încerce. Răsuna ore întregi zgomotul fiarelor lovite. Se putea auzi destul de des: „Lovit! Mori!” sau „Lovit! Mor!”

Mori… am murit… Ecou anticipat?

Poeţii au, de obicei, construcţii fragile, adeseori probleme de sănătate, se simt vulnerabili, îşi fac complexe. Labiş părea construit pentru o sută de ani şi mai bine. Era cel mai echilibrat dintre noi. Printre atâţia inşi care simulau suferinţe sau şi le stimulau, din dragoste sau de ordin existenţialist, el era optimistul incoruptibil. Nu l-am auzit niciodată să se plângă că-l doare ceva. Nu l-am văzut niciodată căzut în melancolie.

Ca orice vitalist, nu putea să creadă că i se poate întâmpla ceva rău. La care se adăuga convingerea că are o anumită misiune pe lumea asta. Iar aceste două forţe

împerecheate puteau să facă din el o fiinţă invulnerabilă. Ceea ce şi era. Dar totul pe lumea asta are o limită.

Ştiam că o să mă ocolească multă vreme. Nu-i plăcea să-l dădăceşti. Nici mie nu-mi făcea plăcere. Dar nu puteam să asist pasiv cum îşi erodează viaţa în excese. Credeam că a alunecat pe panta pierzaniei, fără să-şi dea seama. Dar ştia ce face.

Sfida aneantizarea din nevoia de a se elibera de teama ei. Ca în acele jocuri în care copiii întărâtă câinii, se căţăra în vârful copacilor sau se arunca în vârtejurile de apă. Şi nu numai că sfida, dar chiar încerca să o stârnească. Să vadă, odată şi-odată, ce putere are. Cât este el de tare. Dacă reuşeşte ea. Dacă va fi el învingătorul.

Adeseori geniile nu vor să ia în seamă faptul că sălăşluiesc şi ele în nişte maşini biologice cu posibilităţi limitate, care, solicitate peste măsură, pot să cedeze, chiar să se sfărâme. Labiş se lăsa ispitit în lumea exceselor. „Eşti chiar inconştient?” „Greşeşti?” Şi Baudelaire ştiuse că un organism biciuit fără cruţare poate să ajungă la neputinţă. Şi Lermontov ştia că prin orice inimă poate să treacă un glonţ. Şi lordul Byron ştia că poate să cadă în luptă înainte de a apuca să apese pe trăgaci. Dar aceasta era varianta absurdă. Care se putea întâmpla oricui, dar nu şi lor.

Nu pierdea niciun prilej ca să-i arunce provocarea în faţă. Dar cu fiecare exces nu făcea altceva decât să-şi apropie tot mai mult clipa fatală. În schimb, nu-i permitea să păşească în sanctuarul creaţiei sale. Nu o întâlnim decât de două ori: în *Moartea căprioarei* şi în *Albatrosul ucis*. De fiecare dată la modul cel mai realist, în condiţii de determinare, fără nicio umbră de mister. Căprioara cade detunată de puşcă, albatrosul doborât de furtună. Labiş este un demiurg atât de stăpân pe elemente încât ele nu-i pot scăpa de sub control.

Lui îi era de ajuns să trăiască în lumea faptelor concrete, la timpul prezent, în „miezul unui ev fierbinte”. Deocamdată universul lui este cel de sub tălpile şi de sub paşii săi şi de cât poate cuprinde cu braţele, cu privirea şi

cu gândul. Ca şi personajul lui Camil Petrescu, este omul care vede idei. Dar nu şi himere.

În toată poezia lui din timpul Şcolii de Literatură (1952 – 1954) nu era interesat decât de ceea ce îi spuneau simţurile şi îi confirma raţiunea. Ceea ce nu simte şi nu cunoaşte nu există. Ar fi putut să spună şi el ca pictorul realist Courbet, hrănit, de fapt, din ideologia iluminismului şi a marii Revoluţii Franceze: „Nu pot să pictez îngeri, pentru că n-am văzut niciunul!”

Labiş scrie atât de fidel din sfera orizontului cunoscut încât uneori s-ar putea identifica nu numai motivele, ci chiar şi personajele. De pildă, prietenul său Portik Imre, în momentele lui de furie, îşi dezgolea bustul ca să ne arate unde a fost înjunghiat între spete şi îşi sumeţea pantalonul ca să vedem unde a fost împuşcat de duşmanii de clasă pentru că a trecut de partea comuniştilor. Şi scrie Labiş: „Cel mai bun dintre noi poartă în spate o dâră de cuţit/Fusese activist şi a primit-o fără să se clatine, bărbăteşte/De aceea i-i chipul mai palid, glasul mai repezit/Şi câteodată tuşeşte!”

Se ştie că Gheorghe Tomozei nu şi-a cunoscut niciodată părintele, că mama sa a fost nevoită, într-un timp, să servească prin diferite case. Şi Labiş aşterne pe hârtie: „Celui mai vesel flăcău dintre noi/ I-a murit şi bunicul şi tatăl în război. /Mama lui a tors, a cârpit şi-a spălat pe la case/De aceea scrie poezii cu lozinci care sunt totuşi frumoase”. Ca să adauge mai jos: „Celui mai tânăr dintre noi, celui cu unghiile netăiate, /I-a trimis taică-său răspuns că nu mai vrea să-l ştie/Dacă-l mai întreabă-n scrisoare, în loc de sănătate, /De ce n-a intrat încă în Gospodărie” – acesta ar fi putut să fie Mihai Negulescu, Ion Gheorghe sau Sorin Comăniţă. Oricare dintre noi, cei porniţi de la ţară, dar ai căror părinţi ezitau să intre în colhoz. Îi arătasem şi eu o scrisoare de acasă în care spunea tata că stau ăia pe capul lui să se înscrie; dacă nu, îi dau feciorul afară din şcoală: „Dacă e pe-aşa, vii acasă, om muri, om trăi, ce-o vrea Dumnezeu, dar eu pământul nu

mi-l dau cu mâna mea, asta s-o ştii”.

Nu se poate ca tocmai el să fi fost ocolit de marile întrebări ale creatorilor dintotdeauna. De unde venim, unde ne ducem, ce am fost înainte de a fi zămisliţi, ce se află dincolo de ultimul hotar, în ce măsură suntem jucării în mâna destinului, care este preţul libertăţii, în ce relaţii ne aflăm cu divinitatea?... Dar toate acestea le amâna pentru o vreme de răgaz, pentru un timp de maturitate. Nu stăruia asupra poeziilor sale, nu le şlefuia, nu le cizela, le lăsa aşa cum ieşeau din mână, uneori ca din bardă, ca din topor. Decât să zăbovească, mai bine mai scrie una, două, trei... Poezie de tranziţie... Poate că va reveni asupra lor... Pe altele le da uitării după ce le punea ultimul punct. Dacă iei fiecare poezie scrisă în timpul uceniciei de pe Kiseleff ţi se pare că este cât se poate de ocazional, numai din întâmplare, atinsă din când în când de aripa geniului. Dar privind opera în bloc parcă ai avea în faţa ochilor ultima statuie a lui Michelangelo, încă nedesprinsă din blocul de piatră. N-a mai avut timp de mai mult.

Hoaţa de suflete sta la pândă precum puşca încărcată care aştepta căprioara la adăpătoare.

Şi într-o noapte de decembrie, pe când se îndrepta dintr-un restaurant spre cuibul unei curtezane, a întâlnit-o pe cea nevăzută, pe o linie de tramvai cu zăpadă îngheţată. Şi nu l-a mai iertat...

„Lui Ioniţă, care a fost o surpriză pentru mine, intrând pe nesimţite şi trainic în categoria acelora ce-mi insuflă sentimentul simpatiei şi preţuirii...

Mi-i încă foarte greu să prevăd clar viitorul colegilor mei, mulţi – printre care şi eu – punând probleme foarte diferite, dar văd în Ioniţă Marin pe întâiul şi cel din urmă Ioniţă.

Vremea, ea singură, curge cu certitudine – aşi dori să mă întâlnesc cu fostul meu coleg de seminar; în viitor. Pentru asta, fiecare din noi, în egale măsuri, va trebui să-şi tocească tălpile şi să-şi ascută minţile, căci inimă avem cât ne trebuie, amândoi, slavă domnului!

Cu dragoste…”

Niciun tramvai nu a dat peste Labiş

Poetul mergea paralel cu tramvaiul. Vehiculul fix pe şine, omul în balans pe peronul îngheţat, cu zăpada spulberată de vânt. Tramvaiul pe care îl aştepta să se urce în el îşi micşora viteza ca să oprească în staţie. Omul se grăbea să ajungă la scară… Nici de data asta liniile paralele nu erau destinate să se întâlnească tocmai la infinit…

Toată lumea ştie că Labiş a fost lovit de un tramvai. Este de crezut. Obiectele nu văd, nu aud, nu simt, nu judecă. N-au conştiinţă, n-au voinţă, n-au sentimente. N-au viaţă. Oamenii sunt cei care văd, care aud, care simt, care judecă, care au minte, voinţă, conştiinţă. Dar sunt atât de fragili, atât de vulnerabili. O creangă căzută dintr-un copac, un ghiveci căzut de la fereastră, o cărămidă căzută de pe schelă, o alunecare pe gheaţă sau pe o coajă de banană, un bolovan sau o gropiţă în cale, o împleticire, o clătinare, o clipă de neatenţie… Se poate muri din atât de puţin…

Chiar când eşti Labiş, când te-ai luptat cu inerţia unui timp absurd, când ai spart canoanele impuse de un sistem aberant, când ai creat alt drum pentru literatura unui popor, când încă nu ţi-ai desăvârşit opera, când nu ai motiv să strigi: „Clipă, opreşte-te!”, precum Faust, când te simţi atât de puternic încât ai putea să opreşti în palmă fulgere şi trăsnete, meteoritul Tungus…

Muşchi, oase, tendoane, sânge, vene… Nevolnica limită biologică, la fel pentru genii, pentru oameni de rând… Labiş nu avea simţul pericolului. A văzut moartea cu ochii o singură dată, pentru totdeauna. Dacă a învăţat ceva din această întâmplare, nu i-a mai fost de niciun folos.

Oricâte variante au fost lansate în circulaţie, şi se vor mai lansa, una singură nu poate să fie pusă la îndoială: corpul său era îmbibat cu alcool în momentul accidentului. Poate numai în stadiul de uşoară ameţeală, poate în stare de euforie, poate şi mai avansată. Şi că venea în staţia de

tramvai şi mergea pe peron nesigur pe picioare, clătinat, împleticit, o mărturisesc toţi câţi l-au văzut ultima dată.

Uneori, într-o asemenea stare, nici nu este nevoie de o cauză din afară. Nicolae Velea nu a fost lovit nici de tramvai, nici de autobuz, nici de sania cu zurgălăi. A murit singur, căzut în zăpadă. Nu ştiu de unde venea şi în ce stare era atunci. Dar toţi Bucureştii scriitorilor îl ştiau setos de băutură. Şi era tânăr. Şi era un scriitor de excepţie… Nici pentru Marin Preda nu a fost nevoie să se cutremure pământul şi să fie strivit de zidurile căzute peste patul său de la Mogoşoaia. Nici Nichita Stănescu nu s-a prăbuşit cu avionul. Primul a murit înecat în vomă, celălalt avea ficatul ars ca pe jar…

Suntem atât de fragili. Şi nu toţi sfârşim eroic. Nici lordul Byron n-a murit de glonţ. Plecase spre front, dar a avut ghinionul să-l muşte ţânţarii în mlaştinile din Missolonghi. Labiş a lovit un tramvai pe care nu l-a putut arunca de pe şine…

Copilul minune nu putea să moară pe eşafod

Nicolae Labiş începuse să intre în legendă încă de pe vremea când se răsfăţa în palatul de la Şosea. Dar cred că tot de pe atunci a cunoscut şocul de a vedea lumea reală, în toată cruzimea ei, precum prinţul Śākyamuni, cel care avea să devină Buddha, întemeietor de religie mondială… Până atunci, totul pentru el fusese iluzie şi amăgire. Dar nici după acel moment critic nu a renunţat la speranţă. Atunci a început el lupta cu inerţia…

Poate se socotea chiar un predestinat. Avea şi semnale: clanurile literare se abţineau acum să-i mai îndrume paşii, să-l iniţieze în meserie. Se mulţumeau să se laude că i-au deschis ochii şi l-au ţinut de mână când bâjbâia, de-abia ieşit din scutece, să-şi găsească drumul. L-au îndemnat, l-au sfătuit, l-au dădăcit mai ales la „poşta redacţiei”, rubrica pentru începători a revistelor. Iată câteva monstre de-a dreptul monstruoase: „Am primit poezia *Muntele cântă* şi ne-a bucurat dorinţa dumitale de a scrie. Numai din aceste versuri nu ne-am putut, însă,

forma o părere despre posibilităţile dumitale şi deci te rugăm să ne mai trimiţi. Să ne informezi asupra vârstei dumitale *şi apartenenţei sociale*. Îţi recomandăm să încerci a oglindi în versuri aspecte din mediul în care munceşti”. Cu salutări tovărăşeşti, colectivul de poezie: *Cristian Sârbu*, *Mihu Dragomir*, *Eugen Jebeleanu*. Sau „Dumneata prinzi un moment care oglindeşte lupta de clasă, atât de aspră la ţară, şi la care participă până şi copiii. Nu e păcat ca un lucru autentic, concret, să se termine cu 5 – 10 versuri cu totul abstracte? Ar trebui să modifici sfârşitul, eventual descriind pe câţiva din «cei tot mai mulţi» care citesc ziarul în poartă! Transformă deci sfârşitul poemului şi trimite-ni-l cât mai repede. Te salutăm tovărăşeşte, *Veronica Porumbacu*” şi, încă: „E bine ca dumneata să mai încerci să descrii portrete ale muncitorilor fruntaşi, ţinând seama de *indicaţiile noastre*. De asemeni, poţi foarte bine să ne trimiţi şi alte materiale care să oglindească munca rodnică a întregului colectiv în cadrul căruia îţi desfăşori şi dumneata activitatea”. *Cu salutări tovărăşeşti* – semnătură indescifrabilă. Mihai Petrescu îl sfătuia şi el la poşta redacţiei *laşului Literar*. „Ai putea să ne trimiţi pentru fiecare număr aspecte noi din viaţa satului sau ceea ce găseşti mai caracteristic în viaţa de acum a Moldovei”.

Ajuns redactor, Labiş răspunde, la rândul său, unui începător la poşta redacţiei: „Pe când eram la vârsta ta, de cele mai multe ori, scriam poezii din plăcere, din distracţie… în afară de talentul pe care nimeni nu ţi-l poate da, în afară de singură natura şi împrejurările vieţii în care trăieşti, se mai cere încă un lucru foarte important, cultura… Până atunci să scrii despre lucruri apropiate lor, despre sufletul lor, fără nicio preocupare pentru subiecte date de alţii… Nu-i nevoie ca de la început să scrii despre ura ta împotriva imperialiştilor… Nu vei reuşi să-ţi arăţi dragostea ta pentru patrie în versuri convingătoare, până când nu vei scrie despre dragostea ta pentru o persoană iubită. Dacă cineva, prin vreun cerc literar, îţi va spune că trebuie să scrii poezii politice, arată-i scrisoarea mea. Până

atunci, scrie numai despre ceea ce simţi”. Alt redactor, altă viziune, altă concepţie, alt om…

Acum, cei care îi fuseseră dădace, şi-l atribuiau ca şi cum ar fi fost ţâşnit din coapsa lor divină, sau, precum Atena, direct din ţeasta acestor zeităţi. Era amuzant, era grotesc, însă Labiş s-a purtat întotdeauna cu respect şi nu s-a arătat contrariat niciodată.

La început, marii corifei ai literaturii se întreceau să se arate care mai de care mai îngăduitori cu pruncul năzdrăvan, convinşi că o minune nu ţine, pe aici, pe la noi, decât trei zile. Dar el s-a impus atât de repede şi atât de categoric, încât, nedumeriţi, nu au mai avut altceva de făcut decât să-l recunoască şi să-l elogieze, cel puţin mimetic şi declarativ. Cine putea să-l contrazică pe Sadoveanu, fără să se compromită…

În acelaşi timp, puterea l-a legitimat şi a căutat să-l confişte făcând din el copilul partidului, care trebuia educat în spirit comunist şi programat să devină cel puţin un Eminescu al acestei epoci. I se îngăduiau şi unele năzbâtii în jocurile sale, iar sancţiunile erau destul de blânde, mai mult nişte avertizări. Ameninţarea cu excluderea din UTM nu era pentru el un semnal care să-l înspăimânte. Că nu primise, şi el, o locuinţă, care să fie numai a lui, nu însemna că are de ispăşit vreo pedeapsă. Se datora şi spiritului său de boem, căruia nu-i convenea să-şi asume povara unei gospodării. Nu este exclus să fi fost aici şi mâna scriitorului Paul Georgescu, şeful sectorului de literatură din secţia de propagandă a C.C. al partidului, la vremea aceea declarat maiorescian îndârjit. Poate credea şi el, precum maestrul său, că poetul nu ar putea crea într-o stare de fericire. Fericire dată de un amărât de apartament la bloc…

Am mai spus-o şi în altă parte că Labiş avea acces la C.C. fără oprelişte. Portarii şi ofiţerii de pază nu-i mai cereau să se legitimeze, ba chiar îl salutau cu respect. Când m-a luat şi pe mine cu el, a fost suficient să le spună: „E cu mine!”

Să se fi degradat relaţiile până acolo încât puterea să-l elimine din organizaţia de tineret, din redacţii, din literatură, sau să-l arunce în închisoare? Erau vina lui şi frica de el atât de mari încât să-l condamne la sancţiunea supremă? Ce putuse să facă el mai mult şi mai rău decât Doina Sălăjan sau Aurel Covaci şi alţi tineri scriitori care deveniseră indezirabili în urma evenimentelor din Ungaria? Dată afară din serviciu, trimisă la munca de jos, poeta a fost interzisă la publicare un timp, după care a tipărit o seamă de volume de versuri. Despre Aurel Covaci există mărturisiri că a fost văzut în libertate în timp ce era condamnat la închisoare…

Se mai spune că Nicolae Labiş cântase „Trăiască Regele” la nunta Ioanei Zamfir cu Toma Athanasie într-un local de lux, dar mireasa nu-şi aduce aminte de aşa ceva, însă poate dovedi că restaurantul acela nu a existat decât în imaginaţia celor care au lansat această poveste. Poate mai avusese şi alte manifestări de bravadă, mai ales în stări de euforie bahică. Dar nu scrisese şi nu distribuise niciun poem-pamflet cum avea să facă mai târziu Ana Blandiana, cu motanul ei, pentru care nu păţise nimic. Nici nu participase la şedinţele de meditaţie transcendentală precum Marin Sorescu, dizgraţiat, dar nu şi exclus. Personal continui să cred că nu puterea l-a aruncat sub roţile tramvaiului. Cu aceleaşi argumente: nu prezenta niciun pericol pentru sistem, dimpotrivă, sistemul avea nevoie de el, singurul la data aceea care avea şansa de a deveni un poet de talie universală.

O părere, şi atât. Dar trăiam într-o lume guvernată de legile absurdului. Nici condamnările, cu sau fără judecată, pe faţă sau în ascuns, cu sau fără explicaţii, nu erau excluse. Iar la vârful puterii se aflau aceleaşi personaje care se debarasaseră de tovarăşii de drum în modul cel mai odios: lui Foriş i se zdrobise capul cu ranga, Lucreţiu Pătrăşcanu, se zvonea, fusese împuşcat pe vizeta uşii de la celulă. Alţii dispăruseră fără urmă. Pe când Ana Pauker,

Vasile Luca[22] şi Teohari Georgescu au fost lăsaţi în semilibertate. Niciun tribunal, chiar din acea vreme atât de tulbure, nu ar fi avut motive să-l condamne pe Labiş. Nu s-ar fi putut nici aduna şi nici fabrica măcar atâtea dovezi. Justiţia avea totuşi nevoie de justificări, fie chiar aşa, de ochii lumii. Condamnările legale la moarte nu mai erau foarte frecvente. Dar cele subterane? Un accident, un atac de cord, altceva la fel de sumbru. Lui Gheorghe Gheorghiu-Dej avea să-i vină şi lui rândul, se spune, iradiat de tovarăşii din Comintern, ca şi liderului bulgar Gheorghi Dimitrov.

În marea majoritate a opiniei publice, cazul Labiş intră în această categorie.

A fost sacrificat din raţiune superioară? A fost înlăturat într-un joc de interese? A fost împins spre sinucidere? O clipă de neatenţie? Fatalitate? Se va afla vreodată?

Oricum, copilul minune nu putea să dispară decât în mister.

Umbre pe pânza vremii

Albatrosul doborât

Aveam întâlnire cu Letiţia Popa. Primele ei cuvinte, rostite din mers:

— Ştii că pe Labiş l-a lovit un tramvai?

O spunea ca pe un fapt divers. Nu mi-am dat seama că încerca să mă ocrotească sau să mă pregătească de ce era mai rău.

— Bine i-a făcut, poate-i mai vine şi lui mintea la

22 Vasile A. Luca (1898-1963), lăcătuş de meserie, ilegalist comunist, a fost închis timp de 10 ani în perioada interbelică (1924-1928,1933-1939), la data ultimei arestări fiind vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. Arestat pe 14 august 1952 şi condamnat de Tribunalul Suprem prin Sentinţa 180/1954 la muncă silnică pe viaţă, pentru „activitate intensă împotriva clasei muncitoare”. Pedeapsa a fost comutată, prin Decretul 5/1963, la 25 de ani de muncă silnică. A fost închis la Jilava, Râmnicu-Sărat, Aiud, unde a şi decedat pe 27 iulie 1963, cf. http://www.biblioteca-represiunii. ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/L/L%20 03.%20Luca%20-%20Luzi/Luca %20Vasile/ (13.01.2018) (n. red).

cap…

Se putea ceva mai stupid? N-am să-mi iert niciodată această tâmpenie.

Iar fata a ţipat la mine, de-a dreptul furioasă:

— E la Spitalul de Urgenţă!

Nu suntem lăsaţi să intrăm. Insist. Vine o doctoriţă ca să ne explice că s-au interzis vizitele, au fost prea multe, îi fac rău, în plus trebuie pregătit pentru a fi examinat de un medic specialist din Cehoslovacia. O rog ca măcar să-i spună că am venit să-l văd. Pleacă fără niciun cuvânt, dar noi nu ne dezlipim de poartă. Se întoarce după un timp ca să mă ia numai pe mine şi numai pentru 5 minute.

Învelit cu pătura până sub bărbie. Capul, într-o cască uriaşă de ghips. Faţa pământie şi scorţoasă ca un vechi pergament. Buzele vinete. Nu i-au mai rămas decât ochii aşa cum îi ştiam. O ureche îi rămăsese îndoită sub cască. I-am îndreptat-o cu degetul. A fost ultima atingere. În loc de o strângere de mână…

„Pasărea cu clonţul de rubin”… în şoaptă, ca o spovedanie…

Ştia. Nu-i fusese greu să afle. Tot trupul, de la gât în jos, îi era inert. Măduva coloanei vertebrale – secţionată în zona cervicală. Un cap viu pe un trup mort. Nu cred să existe pe lume ceva mai cumplit decât să-ţi priveşti propriul cadavru…

O rezervă obişnuită, cu un pat obişnuit. Nu este conectat la niciun fel de aparatură. Nu trăieşte decât din propriile lui rezerve, care sunt aproape epuizate. Sora lui, Marga, şi Eugen Mândrie îmi cer să-i înlocuiesc pentru câteva momente. Rămaşi singuri, simt că mă prăbuşesc. El este cel care mă încurajează: „Lasă, bătrâne, că tot mergem la vară la Mălini”. Un proiect al nostru de care ştiau şi părinţii lui, după cum mi-am dat seama la o întâlnire cu ei peste 10 ani.

Salonul a fost inundat deodată de medici. Nu am mai avut cum să rostesc măcar un cuvânt de despărţire. Din prag, casca aceea de ghips care îi înconjura capul mi s-a

părut o imensă aureolă de sfânt…

Noapte de decembrie

S-au făcut multe speculaţii în legătură cu accidentul tragic care avea să curme viaţa poetului. Nu lipseşte ipoteza că a fost ucis din ordin superior. Mă repet: exclud această variantă. Admit că Puterea, care pusese să fie zdrobit cu ranga capul unui fost secretar general de partid sau ordonase să fie împuşcat fără avertisment, în celulă, Lucreţiu Pătrăşcanu, ar fi fost în stare de un asemenea scenariu dacă ar fi avut interesul să o facă. Dar Labiş nu reprezenta pentru ea niciun pericol real la data aceea. Dimpotrivă, interesul ei era să-l facă un poet de curte – doar era cel mai talentat. În timpul studenţiei la Şcoala de Literatură chiar răsfăţat…

Alţii au presupus că a fost victima unei cabale de scriitori roşi de invidie. Nici asta n-o cred. Putea să pună la cale fel de fel de şicane – admonestat pentru o colegă sedusă şi abandonată, pus în discuţie pentru abateri de la morala proletară – sancţiuni mărunte, dar în niciun caz să suprime o viaţă de om.

Plecase dintr-un restaurant, unde băuse cam mult, pe urmele unei balerine care-i acceptase avansurile. A căzut pe spate, între roţile vagonului care l-a târât câţiva metri în timp ce capul i se lovea de caldarâm.

Unii dintre martori au fost evazivi, alţii au tăcut sau au dispărut fără urmă. În rest, mister!

Evadarea din obseda (n) tul deceniu

Schimbarea la faţă a artei şi literaturii în lagărul socialist în a doua jumătate a secolului trecut se pune, de obicei, pe seama reformelor politice iniţiate şi conduse în Uniunea Sovietică de Nikita Sergheevici Hruşciov, iar în ţara noastră de Nicolae Ceauşescu. Se poate vorbi într-adevăr despre o anumită descătuşare din constrângerile ideologiei comuniste în primii ani ai acestor dictatori. Şi tot atât de adevărat este că atunci când s-au pus din nou zăgazurile, puhoaiele nu au mai putut fi în întregime stăvilite. Dar dezgheţul a fost numai la suprafaţă şi destul

de efemer, în structura sa, comunismul a rămas tot pietrificat în imuabile tipare şi canoane.

Nu am căderea să judec fenomenul în spaţiul sovietic sau al ţărilor satelite. Aş aminti numai că mai înainte de vopsirea gardului pe partea dinspre stradă, au existat un Pasternak şi un Soljeniţîn Ba chiar Şolohov dădea semne de netotală supunere.

Dar să venim la noi acasă. Nicolae Ceauşescu, precum Hruşciov, şi mai târziu Gorbaciov, era privit ca o speranţă. Nici nu se putea aştepta mai mult în contextul dat. Adrian Păunescu îi închina poeme, Dinu Săraru şi-l făcea erou literar în romanul său *Clipa*. Dar curând se ajunge la un dezmăţat cult al personalităţii. Chiar şi scriitorii care au avut încredere în el la început vor ajunge să fie dezamăgiţi. Deceniului obsedant îi urmau deceniile aberante.

Labiş îmi citise odată, pe un buştean din fundul grădinii Şcolii de Literatură, *Balada căpcăunului*. Era vorba de un uriaş care vârâse în colivie o mulţime de păsări. Iar ele, în loc să protesteze măcar, îi ciuguleau bucuroase firimituri din palmă şi-i cântau osanale, mulţumindu-i că le-a luat sub ocrotirea sa. Mărturisesc că nu i-am înţeles tâlcul. Ceea ce l-a pus pe gânduri. Dacă nici eu nu m-am priceput, câţi aveau să priceapă? De fapt, aveam de-a face cu o parabolă. Sau cu o fabulă cu morala inclusă. În care căpcăunul uriaş era Stalin, ce întruchipa imperiul sovietic, iar prin păsări trebuia să înţelegem popoarele şi ţările subjugate.

S-o publice sau nu? Asta era dilema. Că nimeni nu-i înţelegea dedesubtul însemna că totul este în zadar. Dar dacă i-l înţelegea cine n-ar fi trebuit, treaba devenea periculoasă. N-am ştiut ce sfat să-i dau. Nu ştiu dacă a dat vreodată poezia la tipar. Dar în cercuri din ce în ce mai largi, aceste versuri circulau în manuscris sau din gură în gură ca o producţie folclorică.

Croitor de drumuri

Minunea adevăratei schimbări la faţă începuse ceva

mai înainte. La capătul acestui drum, de fapt o întreagă reţea de drumuri, stă Nicolae Labiş.

Nu ca disident politic. El nu a fost un luptător anticomunist. La urma-urmei, a îndrăznit cu mult mai mult decât o atitudine de frondă. Şi-a asumat o răspundere cu mult mai mare. Şi anume o reformă de structură a literaturii române. Nu prin manifeste şi proiecte. El nu este un teoretician. Ceea ce face este să scrie poezie altfel decât cum se cerea, cum se purta, cum se obişnuia. *Albatrosul* lui este cu mult mai de preţ pentru literatura română decât Albastroul lui Baudelaire pentru literatura universală. Am spune că din penajul lui sau din miţele cojocului autorului său se toarce prima urzeală a literaturii de nouă orientare.

Iar acest semn de început de nouă epocă s-a încrustat pe răbojul vremii cu mult înainte de declararea oficială a unei noi orientări.

Poetul *Primelor iubiri* avea să se stingă în decembrie 1956.

21 de ani şi 20 de zile. Prea puţin pentru o viaţă de om. La 21 de ani se luau băieţii în armată. La 21 de ani intrau în drepturile de cetăţeni. La 21 de ani puteau să intre în posesia moştenirii şi aveau libertatea să se căsătorească fără dispensă. Până la 24 de ani se considera perioada de formare a unui tânăr. Dacă este aşa, Labiş nu a trăit decât 20 de zile în maturitate. Au fost voci care să susţină că el îşi terminase combustia. Că, adică, a spus tot ce avea de spus şi a putut să spună. Că dacă el ar mai fi trăit n-ar mai fi făcut altceva decât să cadă în banalitate. Dumnezeu ştie. Dar omeneşte judecând, atâta cât poate să cuprindă judecata omenească la modul lucid, îţi dai seama că de-abia de-aici înainte ar fi început să clădească marea sa operă. Toate câte au fost până aici se pot numi creaţii de ucenicie, încercări şi experimente care, la el, s-au dovedit geniale.

Dacă Eminescu, Macedonski, Arghezi, Blaga, Bacovia, Ion Barbu, Nichita Stănescu, Mircea Cărtărescu

ar fi pierit la vârsta lui Labiş, n-ar fi existat în istoria elitelor literaturii române.

În Ajunul Naşterii Domnului din 1956 a căzut o stea. Dar nu din cer pe pământ. Dimpotrivă, a urcat din orizont spre cheia de boltă. Poate ca să călătorească şi alţi magi spre nemurire.

Labiş nu a fost un meteor care să dispară lăsând în urma lui doar o trecătoare dâră de lumină. Şi nici nu a rămas o stea singuratică…

Generaţia de aur şi de tinichea

Nu ştiu care va fi fost conjunctura astrelor la vremea aceea. Dar din 1930 şi până în 1935 s-a încropit pe ecranul literaturii româneşti o bogată generaţie de talente literare. Generaţia în care s-au născut Nicolae Labiş, Nichita Stănescu, Eugen Simion, Lucian Raicu, Ion Gheorghe, Marin Sorescu, Nicolae Breban, Alexandru Ivasiuc, D.R. Popescu, Titus Popovici, Dan Hăulică, Florin Mugur, Fănuş Neagu, Ion Băieşu, Tudor Mazilu, Paul Anghel, Dumitru Solomon, George Muntean, Corneliu Leu, Aurel Rău, Aurel Covaci, Ion Hobana, Ioan Grigorescu, Corneliu Ştefanache, Ilie Tănăsache, Petre Sălcudeanu, Sorin Titel, Gheorghe Suciu, Niculae Stoian, Ion Acsan, Gheorghe Achiţei, Gabriel Dimisianu, Horia Zilieru, Alecu Ivan Ghilia, Nicolae Gheran, Doina Sălăjan, Anghel Dumbrăveanu, Valeriu Cristea, Pop Simion, Platon Pardău, Horia Aramă, Anton Costache, Gheorghe Astalos, Corneliu Sturzu, Miron Scorobete şi lista ar putea să continue. Cu un an-doi mai înainte, Ion Brad, Ion Lăncrănjan, Dumitru Micu, Mircea Zaciu, Mihail Diaconescu, Dinu Săraru, Alexandru Andriţoiu. Puţin după, Mihai Negulescu, Gheorghe Grigurcu, Gheorghe Tomozei, Nicolae Velea, Darie Novăceanu, Augustin Buzura, Nicolae Manolescu, Mihai Ungheanu… O asemenea densitate, pe un segment atât de scurt de timp, nu se mai întâlneşte în istoria literaturii române…

Nu e vorba despre o grupare literară. Unii au fost prieteni, alţii adversari. Mulţi nici nu s-au cunoscut.

Fiecare a mers pe drumul său. Nu au avut o platformă declarată. Niciun mentor pe care să-l accepte deliberat, în jurul căruia să se adune. Dar dacă ar fi să spunem că s-au aflat sub influenţa lui Labiş poate că ar fi prea mult. Însă când nu au fost influenţaţi, au existat afinităţi. Şi sensibilităţi asemănătoare.

Alte stele de epoleţi… Au fost destui cei care roiau în jurul lui Labiş care să cânte pe vechile strune, poate şi mai cu foc, în conflict cu propria lor conştiinţă răvăşită. Ofiţeri avansaţi în grad, în armata sistemului cu solde pe măsură.

Un astru pe cerul pustiu

Poate să apară în orice clipă. Precum Cristos între apostoli după înviere. Ni se înrădăcinase atât de adânc în suflet această credinţă că nu mai aveam nicio îndoială. Dacă n-ar fi aşa, n-am avea ce să căutăm aici. Noi suntem generaţia ţâşnită din necesitate.

Suntem cu toţii la momentul primilor paşi, când orice creator artistic este convins că poartă în raniţă bastonul de mareşal. „Sau Cezar, sau nimic!” Şi ne este gâdilat acest orgoliu. Nu se pierde niciun prilej să ni se spună c-am fost selectaţi dintre cei mai buni din ţară. Şi să ne achităm de obligaţia pe care o avem. Să fim recunoscători pentru încrederea ce ni s-a acordat. Pentru condiţiile care ni s-au creat.

Lăsaţi la voia întâmplării, ce s-ar fi ales de noi? Ne-am fi pierdut, cu talentul nostru cu tot. Şi nu ni se cere nimic altceva decât să ajungem scriitori cu renume.

De fapt, partidul urmărea două scopuri majore: să-şi facă armata sa de scriitori supuşi, agitatori şi propagandişti, ostaşi pe frontul luptei de clasă pentru triumful comunismului. Dar tot atât de important era să promovăm un geniu literar cel puţin la înălţimea lui Eminescu. Eminescu, acel geniu pe care societatea burghezo-moşierească nu l-a înţeles, nu l-a preţuit, l-a condamnat la mizerie şi suferinţă.

Dar s-a dovedit că geniile nu pot fi fabricate. Şi dacă există, nici nu li se poate spăla creierul. Dar a existat

vreunul, măcar în germene?

Până unde ar fi ajuns Labiş dacă nu i s-ar fi retezat firul vieţii la 21 de ani? El era înzestrat cu sâmburele divin al celor aleşi. Dar pe Eminescu cel aşteptat l-am pierdut pentru încă un secol sau cine ştie câte...

Pentru asta, eram cu toţii vinovaţi. Toţi câţi am trecut prin Şcoala de Literatură. Ne priveau ca pe nişte sabotori. Dacă n-am fost în stare zeci şi zeci de selecţionaţi să dăm un singur poet genial, de ce naiba n-am stat acasă? De ce am mâncat şi am dormit pe degeaba, am stat la palat şi s-au aruncat pe noi milioane de lei, ca orzul pe gâşte?

Eşec total! Şcoala de Literatură a fost ştearsă de pe hartă. Petre Iosif a plecat cu tinicheaua agăţată de coadă, alţi activişti vânturaţi în muncile lor de răspundere prin fabrici, cine ştie mai pe unde. Noi, generaţia condamnată de propria-i neputinţă să rămână în mediocritate.

S-a mai tras un timp de Beniuc, de Dan Deşliu, de Victor Tulbure, de alte faimoase exemplare, dar şi ei şi-au pierdut potcoavele. Şi nici măcar un Nichita Stănescu sau Mircea Cărtărescu nu au ajuns pe bolta astrului care îşi tânguie singurătatea.

Dan Deşliu şi Labiş între cei doi poeţi români nu a existat niciun fel de altă asemănare decât destinul lor, la fel de violent şi de misterios: unul zdrobit de roţile tramvaiului, celălalt înghiţit de valurile mării.

Dan Deşliu. Nume? Pseudonim? Oricum, un renume. Poate că şcolarul din Mălini îl învăţa şi-l recita la vârsta aceea şi va fi fost şi impresionat de versurile lui patetice care nu lipseau din nicio carte de citire. Dar, după sosirea în Bucureşti, nu avea pentru el niciun dram de consideraţie. De fapt, niciunul dintre stihuitorii tinerei generaţii nu a putut să ia în inima lui locul idolului său decăzut, Gheorghe Mărgărit.

Pe de altă parte, nici Dan Deşliu nu s-a arătat interesat de apariţia noului venit în spaţiul literar. La acea dată, el era prinţul literaturii proletare, pontiful proletcultismului. Se credea atât de sus că nimeni nu-l

putea ajunge. Vulturul. Căruia nu-i păsa de lumea păsăretului de dedesubt. Iar Labiş nu era pentru el decât un puiandru care bate şi el din aripi ca să vânture aerul dimprejur.

La acea dată, corifeul corului comunist nu avea egal. Trecuse dincolo de barieră, deşi amprenta de mahala bucureşteană i-a rămas definitiv întipărită. Simţise acut nevoia să iasă din lumea „gropii lui Oatu" şi iată ca la numai 22 de ani, cu volumul de versuri *Lazăr de la Rusca* – activistul de partid ucis mişeleşte de duşmanii poporului – este încununat cu Premiul de Stat (Labiş nu l-a primit niciodată). Iar cu *Goarnele inimii*, *Cântec pentru tovarăşul Plan*, *Poem pentru „Scânteia luptătoare"*, *Cântec pentru slava lui Gheorghi Dimitrov* (secretar-general al Partidului Comunist din Bulgaria), *Cântec pentru Legea cea Marey* apărute în serie, toate într-un singur an, 1949, ajunge cel mai elogiat cântăreţ al partidului şi baladist popular cu rol agitatoric.

O experienţă de viaţă tumultuoasă şi aventurieră – visa să devină aviator şi chiar părăsise Liceul „Matei Basarab" din Bucureşti în 1938 pentru Şcoala de Aeronautică din Mediaş. Student la Conservator, actor timp de doi ani, fără a fi distribuit în roluri importante, unde nu se poate supune regulilor de subordonare sub autoritatea regizorilor şi nenumăratelor repetiţii. Evadează în presă, redactor la *Scânteia*, cu activitate aproximativă, dar se aruncă definitiv în poezie. Înzestrat cu o voce detunătoare, dar şi flexibilă, cu un arsenal de gesturi experimentate în teatru şi, probabil, în faţa oglinzii de acasă, cu o masculinitate virilă rar întâlnită, îşi declama manifestele agitatorice, nule din punct de vedere estetic, cu un succes pe care nu-l mai avea nimeni altul. Până la Adrian Păunescu şi Cenaclul său Flacăra, niciun alt poet român nu a putut să „mobilizeze masele" cu atâta eficienţă.

Dar Nicolae Labiş, deşi furat de poezia spectaculoasă a lui Mirón Radu Paraschivescu din *Cântece Ţigăneşti* şi

poemele avangardiste şi şocante ale lui Geo Bogza de dinainte de război, nu a fost ademenit şi de reprezentaţiile cu public ale lui Dan Deşliu.

Îmi amintesc bine cum într-o discuţie de grup cineva căutase să-l aţâţe spunând că personajul cu pricina nu e decât un farsor, un măscărici, un circar de bâlci. Labiş şi-a arătat caninii cu zâmbetul acela al lui semnificativ şi a schimbat subiectul. De unde se vede că nici pentru el nu exista un poet cu numele de mai sus.

Dar n-a trecut mult până ce Dan Deşliu să intre definitiv în eclipsă. El a fost marele poet al perioadei lui Stalin şi Gheorghe Gheorghiu-Dej, aşa cum marii poeţi sovietici Esenin şi Maiakovski fuseseră legaţi de cultul lui Lenin. Însă el n-a fost în stare la timpul potrivit de gestul lor final…

Epavă rătăcită a celui care a fost a trebuit să asculte cum se vorbea elogios despre Nicolae Labiş şi să privească neputincios cum trec pe lângă el Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ana Blandiana, Adrian Păunescu, oniricii, optzeciştii… A încercat să mai scrie şi altfel, chiar a şi publicat, dar era definitiv compromis. Sleit de puteri creatoare, cu conştiinţa încărcată, şi-a căutat salvarea în disidenţi îmi îngădui să povestesc aici o întâmplare legată de acest episod: la o şedinţă de seară a Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti, a citit scrisoarea lui Dorin Tudoran, poet „transfug” care acuza dictatura ceauşistă şi conducerea Uniunii Scriitorilor. Desigur că s-au găsit destui care „să ia atitudine”, dar totul s-a terminat în coadă de peşte. S-a întâmplat să ne întâlnim la ieşire, unde i-am făcut loc să mi-o ia înainte. Atât mi-a trebuit. M-a luat de braţ şi nu m-a slăbit până la el acasă, undeva pe Calea Victoriei, peste drum de Academie. Tot timpul, a monologat cu voce tare despre persecuţiile lui, urmărit în permanenţă de securiştii care au ajuns până acolo încât aranjaseră ca le restaurant să i se servească mâncarea în farfurii cu microfoane înglobate în ele. Şi că se aştepta ca în orice clipă să fie iradiat, să i se pună exploziv, să fie

aruncat sub roţile unei maşini sau unui tramvai, ca bietul Labiş, să i se găurească ţeasta de un glonţ rătăcit… M-a mai ţinut şi la poartă un timp care mi s-a părut infinit. Şi era după miezul nopţii. Şi am mulţumit lui Dumnezeu că nu m-a invitat înăuntru. Pe drumul de întoarcere – trăsesem la hotelul Muntenia – mi s-a părut că o umbră îmi calcă pe urme, dar n-am avut curajul să întorc capul. Iar când am auzit ciocănituri în uşă, am crezut că au venit să mă înhaţe. Aşa era atmosfera pe atunci, te puteai aştepta la orice. Dar anunţasem să fiu trezit la o anumită oră şi recepţia îşi făcea datoria.

Ciudat lucru, oricât a făcut pe opozantul, lui Dan Deşliu nu i s-a întâmplat nimic. Ba a prins şi câţiva anişori din *tranziţie*. Însă revoluţia nu-l luase în seamă.

Într-o bună zi, s-a aruncat în mare şi a trecut în zona interzisă. Un timp, nu s-a mai auzit de el. Dacă Saint-Exupéry, poetul aviator, dispăruse în cer, el de ce să nu dispară în nemărginirea mării? Ce alt sfârşit şi-ar fi ales meşterul marilor improvizaţii şi spectacolelor uluitoare?

Dar marea nu l-a răbdat şi s-a curăţat de el, lepădându-i leşul pe ţărm. A fost găsit sub un stol de ciori negre care se vânzoleau deasupra lui.

Un câine vagabond îi da târcoale. Identificarea a fost aproximativă.

Cred că nici de data asta nu a fost vorba de mână criminală, însă, ca de obicei, zvonurile şi bănuielile nu pot fi oprite. Ca şi în cazul lui Labiş, zdrobit sub tramvai, al lui Marin Preda sau Florin Mugur, găsiţi morţi, al lui Tomozei, decedat subit pe pragul casei, adevărul curat nu se va şti niciodată…

Cavalerul trac

— Hei, tu n-ai mâini?

— Am, ca să scriu cu ele…

Cred că acestea au fost primele noastre replici. îl văzusem de multe ori pe aici. Dar nu intrasem în vorbă. De fapt, de multă vreme urmăream să-l provoc. Pentru că altfel orice încercare de a intra în contact aluneca pe lângă

el ca apa de pe gâscă. Nu răspundea decât monosilabic şi evaziv. De data asta l-am prins pe picior greşit (când deschidea uşile cu picioarele). Motivaţia lui, cum că-i trebuie mâinile să scrie cu ele, nu ţinea de nicio logică.

— Îţi duci pe palme destinul ca Sfântul acela care-şi purta pe mâini capul retezat?

— Care Sfânt?

— Unul… Ce importanţă are?

Dialogul devenea absurd. Dar reuşisem să-l scot din muţenie. Credeam că este sfios. Se purta ca un pui de sălbăticiune retras într-un colţ de ogradă cu animale domestice. Dar dacă celorlalţi le alunecau privirile peste el, tânărul acela studia, din colţul lui, pe fiecare.

— Ai grijă de dovleacul tău, îmi zice.

Mi-am dat seama că ceea ce luam drept sfială nu era decât aroganţă. O aroganţă sub care se punea la adăpost şi în spatele căreia devenea chiar agresiv dacă cineva insista să-i intre în intimitate.

Ion… Gheorghe… Nume de mămăligari… De opincari… Numele cele mai des întâlnite în satele de câmpie. La el, nealterate. Cum i s-ar fi potrivit lui Jan sau Jenică, George sau Georgel? Ion. Gheorghe. Care Ion Gheorghe? Care a fost? Care este? Sau oricare dintre ei? Să fie puiul de ţăran care deschide cu piciorul uşile palatului, pentru că, vezi bine, n-are timp să stea ca viţelul la poarta nouă, Ion Gheorghe care este? Dar cine este cel care este?

Nu el a inventat romanul în versuri. Însă puţini scriitori au îndrăznit să încerce şi au reuşit şi mai puţini. Se prea poate ca ideea să-i fi venit de la romanul în versuri al lui Puşkin, o adevărată capodoperă a literaturii universale. Şi dacă a putut un nobil rus care scria numai de plăcere, de ce n-ar reuşi un ţăran care a schimbat sapa cu condeiul ca să-şi facă din această meserie un mod de existenţă? Fie şi roman în versuri, dar altfel şi altcum faţă de cele publicate până acum.

Băiatul de şaptesprezece ani dintr-un sat buzoian

avea ambiţia să-şi croiască drumul său în literatura română, poate şi universală. În povestea lui vom întâlni doi eroi literari despicaţi dintr-unul singur. Un fel de roman autobiografic cât se poate de bizar chiar în concepţia şi în structura lui. Nu dialogul personajului cu sine la diferite vârste, cu umbra sa, cu alter ego. O întâlnire eu cu mine.

Şi s-a apucat de treabă. Îi creştea romanul într-o zi cât altele în zece. În timp ce alţii scriau şi publicau poezioare de câte trei-patru strofe pliate pe comanda socială, el îşi vedea de istoria sa. Nu ştiu dacă mai arăta şi la alţii ce scrie. Era foarte suspicios. Mă bănuia şi pe mine, care, în răstimpuri, îi eram cel mai apropiat, în lipsă de alţi prieteni.

Rămân multă vreme sub influenţa acestei iniţiative. De ce nu mi-o fi trecut prin minte aşa ceva? Mă liniştesc. Pentru simplul fapt că nu s-a mai gândit nimeni la asta în afară de Ion Gheorghe.

Fac şi eu o dată o glumă pe seama lui. Atât mi-a trebuit. Eram cu o studentă pe un coridor al bătrânei Universităţi bucureştene. Flirtam, eram bine dispuşi. Când iată-l pe Ion Gheorghe. Îmi întinde mâna de departe şi începe să converseze cu mine fără să o ia în seamă în niciun fel pe fata aia pe care o ştiam foarte orgolioasă. Ca să dreg busuiocul şi să nu stric atmosfera, mă adresez frumoasei: „Silvia, ai ocazia să-l cunoşti pe unul dintre cei mai mari poeţi ai secolului, ca să ai cu ce să te lauzi toată viaţa”. Dezastru. Fata, crescută probabil la mahala, a început să chicotească precum precupeţele la piaţă, iar el îmi aruncă peste umăr: „Am terminat şi cu tine”. În zadar am încercat, în nenumărate rânduri, să-i dau o explicaţie, să mă scuz. Mai bine de o lună nu a vorbit cu mine.

Nu era zgomotos. Nu se manifesta în public. Nu l-am auzit să ia cuvântul prin şedinţe, să critice pe cineva sau să-l laude, să facă propuneri, după cum era obiceiul. Un nonconformist şi inadaptabil. Îşi ţinea părerile pentru sine, dar sărea la gât dacă era călcat pe picior. Ne feream cu toţii să-l provocăm, lăsându-l în pace, în singurătatea lui.

Pentru toate persoanele care nu-i conveneau avea un singur cuvânt de depreciere: urduroşii. Urduroşii din redacţii, de la Uniunea Scriitorilor, de la partid, din conducerea şcolii.

Urduroasă era până şi poezia la modă pe atunci. Îşi bătea joc, mai ales, de versurile lui A. Toma şi Dan Deşliu.

Îl zgândăream întrebându-l dacă nu este ros cumva de invidie. La rândul lui, mă întreba dacă sunt întârziat mintal să nu observ escrocheria celui care fabrica în serie: *Poem pentru „Scânteia luptătoare”*, *Cântec pentru Legea cea Mare*, *Cântec pentru slava lui Gheorghi Dimitrov*, ba chiar *Cântec pentru tovarăşul plan*. Şi merge mai departe, făcându-mă să cred că este o blasfemie să scrii aşa cum a scris Dan Deşliu despre *Lazăr de la Rusca*, un tânăr din lumea satelor asasinat de duşmanul de clasă pentru că s-a dat cu comuniştii. „Scrie tu ceva mai bun”. Replica nu s-a lăsat prea mult aşteptată. Plecând de la acelaşi motiv, iată *Balada ţăranului tânăr* şi *Cariatida*, două poeme gemene în care întâmplarea dramatică contemporană este transfigurată estetic spre culmile Mioriţei, iar personajele ating dimensiuni prometeice, rămânând, în acelaşi timp, profund umane.

Bâlciul de Sfânta Marie

Luasem obiceiul să hălăduim vara unii pe la alţii. De-abia plecase de la mine Anghel Dumbrăveanu, un tânăr şi frumos poet de la Timişoara, care a rupt inima la toate elevele şi studentele din satul meu aflate în vacanţă, când a dat peste mine o invitaţie să merg la bâlciul de Sfântul Ilie de la Titu-târg.

Pornim în iureş cu nişte cai nărăvaşi şi un birjar bine cherchelit. Dar venea chiar pe mijlocul uliţei un tânăr cu haina ţinută pe umăr în cârligul degetului şi care nu avea de gând să se dea la o parte. îl ocolim şi de-abia când ne aflăm în dreptul lui îmi dau seama că este Ion Gheorghe. Sar din căruţă, îl îmbrăţişez.

— Ce e, mă, cu tine?

— Eşti chiar atât de idiot să nu înţelegi?

Bine că nu mi-a zis urduros.

Îl prezint celorlalţi, lucru care nu-i face plăcere şi vreau să mă întorc acasă cu el. Dar se aruncă în căruţă.

— Dacă e bâlci, bâlci să fie!

Trebuie să trecem Argeşul prin vad. Roţile căruţei se înfundă în nisip până la butuci. Caii nu pot să ne mai ducă. Birjarul ne cere să coborâm. Pe la noi este un lucru obişnuit să treci gârla prin apă cu hainele ţinute deasupra capului. Dar Ion Gheorghe priveşte parcă hipnotizat trupurile goale ale fetelor, pe care se caţără valurile până la şolduri, până la subţiori. Şi parcă e căzut chiar în transă când, ajunse pe mal, fetele se îmbracă pe-ndelete, fără fereală şi fără sfială. „Verde, şalul părului, dintr-un ocol/ învăluie în faţă ce e gol. /Dară prin străveziul voal/se vede acea nucă de migdal/ce-n neştiinţa tatălui primordial/e pusă-anapoda, necum/la locul ce-l cunoaştem noi acum”. De aici să se fi inspirat?

Bâlciul ca bâlciul. Ion Gheorghe se leapădă de băţoşenia care părea a face parte din personalitatea lui. Îşi pune şi el pe cap un fes de carton îmbrăcat în hârtie poleită. Cumpără o trompetă colorată şi suflă în ea cât îl ţin bojocii. Intrăm şi la un circ, ne încercăm şi puterea cu maiul, mâncăm mici, bem bere, ronţăim alune, floricele de porumb şi turtă dulce şi se cam răzleţeşte cu un fel de naşă a mea, bucălată, dar cu nişte ochi verzi-albaştri de te bagă în boală, elevă în Bucureşti, având casă la Chitila, pe care o mai cheamă şi Ileana. O învârteşte şi o răsuceşte în lanţurile unei comedii până o lasă fără glas, iar când se opreşte vârtelniţa fata îi cade moale şi ameţită în braţe.

Noaptea noimelor

Ajunşi acasă, mama, care nu se aştepta la musafiri, a pus repede tuciul pe pirostrii. Am mâncat unt cu mămăliguţă caldă, cu ouă răscoapte şi brânză măruntă şi am băut lapte prins.

Îi aşternuse în odaia mare, dar el a venit cu mine pe un pat de fân improvizat în grădină, sub coroana stufoasă a unui dud, în care dormeam în toate nopţile de vară când

nu ploua, fără pernă şi fără cearşafuri.

Dacă nu ar fi fost noaptea aceea nu l-aş fi cunoscut. Ca să spun drept, îl considerasem destul de sărăcuţ în bagajul lui de cunoştinţe. Descopeream acum un alt Ion Gheorghe. Nu avea lecturi multe, dar erau bine făcute. Mitologie, folclor, etnografie, istorie veche. Nu pe fişe, nu cu adnotări sau conspecte. Nu cu acribie, detaşare şi obiectivitate de cercetător. El trăia lecturile. Unde lipseau fragmente le întregea din imaginaţie. Ca un muzeograf care reconstituie un vas de ceramică din câteva cioburi, întregindu-l cu pastă de ghips. Sau ca un discipol al lui Cuvier care reface scheletul unui animal fosil din câteva oscioare. Ion Gheorghe cel pe care îl aveam în faţă zidea o lume întreagă din cioburi arheologice, mărturii istorice, crâmpeie de legendă şi de mituri. Dincolo de unde ajungea cunoaşterea, el pătrundea cu intuiţia, cu deducţia, cu imaginaţia.

Am petrecut în noaptea aia cu Fârtatul şi Nefârtatul la facerea lumii şi am căzut de acord că aceste zeităţi păgâne vin de undeva din Epoca de Piatră, de dinaintea mitologiilor romanice şi dacice.

Am văzut cum pământul este înconjurat de un balaur, de nouă ori, în spirală, ca să nu fie închise definitiv în cerc orizontul şi destinul. Ne-am dat seama că Zamolxis (sau Zalmoxe) nu era zeul unic al dacilor: el stăpânea pământul, iar în cer era alt stăpânitor.

Ne întrebam de ce zeii Cabiri îl ucid pe al treilea frate, cine este zeiţa care hrăneşte din poală caii cavalerilor danubieni, dar cine să ne răspundă? Este cu mult mai simplu când o dăm pe poveşti. Ce dacă Dumnezeu umblă pe pământ cu tălpile goale prin ţărână, treaba Lui, ştie El ce face. Îi lăsăm pe El şi pe Sfântul Petru să tragă la casa unei femei nevoiaşe, care, după ce îi ospătează, îi culcă în acelaşi pat şi nu putem să nu ne amuzăm când vine acasă rumânul chefuit şi-l ia la ciomăgeală pe cel de la margine, care este portarul Raiului. Şi ce zice Sfântul Petru după ce este bine

bumbăcit? „Ia mai lasă-mă, Doamne, să mai stau şi eu la perete”, cu gândul ascuns ca să-l ia la pocit ţăranul şi pe bunul Dumnezeu. „Bine, Petre, dacă aşa vrei tu”. Iar stăpânul casei, după ce se mai odihneşte, ce zice, zice aşa: „Ia stai, domnule, că erau doi, ia stai să mi-l scarmăn şi p-ăla de la perete!”; şi dă-i, şi arde-i, şi perpeleşte-l tot pe taica Petrică.

Patul nostru de sub dud nu are „la margine, la perete” şi nici n-are cine să ne bată, dar cădem de acord că mitologia românească îşi are rădăcinile în preistorie, trecând necontaminată prin epoca dacică şi cea romană. Ca la confluenţa cu cea creştină Fărtatul să devină Dumnezeu, iar Nefârtatul să se transforme în Satană. Dar mai era până la ziuă…

O luăm pe sub munţii Buzăului ca să ajungem la tezaurul de la Pietroasele. Ion Gheorghe nu este pe deplin mulţumit de interpretarea lui Odobescu. Cloşca cu puii de aur trebuie descifrată altfel.

De unde se vede că încă de pe atunci el pusese la germinat în suflet şi în minte operele lui fundamentale şi, îndrăznesc să spun, cu adevărat monumentale: *Cavalerul trac*, *Zoosophia*, *Noimele*, *Dacia Phoenix*, *Megalitice*, *Mai mult ca plânsul*, *Vine iarba*, *Cultul Zburătorului*… Iar dorul lui de ducă, trecut la vârsta aceea peste un bâlci şi peste o gârlă, îl va mâna tocmai în îndepărtata Cubă, unde taie la trestie de zahăr câteva luni, şi pe un vas de pescuit în apele Atlanticului. Prin Danemarca, prin Irak, prin Vietnam şi prin China el nu trece ca un turist, nici măcar ca un cercetător. Oamenii şi lucrurile, societăţile şi civilizaţiile, faptele şi evenimentele nu vor fi pentru el obiecte şi subiecte de observat şi de studiat. Dimpotrivă, încearcă să se integreze în lumea aceea, să trăiască printre oamenii de acolo cu ei şi ca ei, să înţeleagă fenomenele dinăuntrul lor. Evită hotelurile şi restaurantele, vizitele protocolare, locuieşte cu băştinaşii, mănâncă împreună cu ei, lucrează cot la cot. Răsplata este excepţională. Pe de o parte, cunoaşte o altă lume în toată profunzimea şi în toate

articulaţiile ei, pe de alta, are satisfacţia să descopere semne de civilizaţie comune, la distanţă de mii de kilometri şi de mii de ani. Dar mai înainte văzuse nimfele şi drăgaicele din albia Argeşului, fetele din satul meu, la fel de goale cum le-a făcut Dumnezeu.

Doamne, cât de lungă a fost noaptea aia dacă au încăput în ea atâtea întâmplări! Şi uite că răsare luceafărul de ziuă şi bate luna în oalele de pământ puse cu gura în jos în parii gardului şi în cele două fesuri ale noastre aduse din bâlci şi proptite în capul ulucilor. Ţârâie greierii în iarbă, bat din aripi şi cântă cocoşii, ronţăie caii la iesle, trece pe marginea cerului Cavalerul trac şi joacă în poiene cioporul ielelor…

Ochii lui Dumnezeu

Mă pomenesc în iunie 2002 cu un mandat pentru Conferinţa Naţională a Scriitorilor din România. În drum spre Bucureşti dau pe acasă. Tata şi mama nu mai sunt, dudul din grădină a fost tăiat, iarba din curte a fost acoperită cu piatră şi nisip, în locul ciuturii puţului cu cumpănă se foloseşte o pompă submersibilă, trecătorii de pe drum îşi frâng gâtul să vadă cine e străinul ăla, nici eu nu-i cunosc, Ileana – care ajunsese contabilă la C.A.R. Şi se măritase cu un profesoraş rătăcit pe la noi – a ieşit la pensie şi-şi creşte nepoţii. Peste vadul prin care treceam dezbrăcaţi s-a construit o pasarelă, iar râul a rămas fără zăvoaie…

Aula Facultăţii de Drept. Lume multă. De-abia îl deosebesc pe Mihai Negulescu, de-abia o recunosc pe Adela Popescu. Şi ce tineri eram… Dintre veterani, Constantin Ţoiu, Corneliu Leu, Vasile Băran, Octavian Paler.

La ultima Conferinţă Naţională la care am participat i-am ascultat la tribună pe Eugen Barbu, pe Ion Lăncrănjan, pe atâţia alţii care nu mai sunt. Spunea Ion Alexandru: „Plouă pe osemintele Brâncoveanului pentru că Guvernul nu găseşte bani să cârpească acoperişul bisericii”. Şi altcineva: „Au fost secate lacurile şi bălţile

Dunării, de vin pescăruşii să se hrănească cu gunoaie din tomberoanele Bucureştilor” Erau acuzate de incultură tocmai persoanele care conduceau destinele culturii din România, învinuite editurile care publicau mai ales cărţi politice sau cu iz politic ce zăceau în rafturile librăriilor, în timp ce opere meritorii nu vedeau lumina tiparului sau apăreau în tiraje de bătaie de joc.

Scriitorii erau asimilaţi activiştilor de partid, dar nu erau plătiţi nici măcar ca oamenii de serviciu de la primării.

Şi George Macovescu, preşedintele Uniunii Scriitorilor, fost ministru de Externe, cel care conducea lucrările: „Tovarăşi, fiţi atenţi, că se înregistrează toţi ce spuneţi!” „Să se înregistreze şi să se ştie!”

Sunt prins blajin de mână. Lângă mine, un bătrânel scăzut la trup, cu plete lungi şi albe, cu barba stufoasă, căruntă şi ea. Parcă am în faţă o icoană adusă de mama de la Maglavit, care îl înfăţişă pe Petrache Lupu de vorbă cu Dumnezeu.

— Cine sunt eu?

— Iartă-mă, nu ştiu!

Am în faţă un om oarecare. Un moşneguţ. Dar ochii…

Numai Dumnezeu putea să-i pună sub sprâncene ochii aceştia, atât de netulburaţi, de netrişti, de nesuferinzi, de neîmbătrâniţi…

— Nu sunt Ion Gheorghe?

— Dacă spui tu…

Mă îmbrăţişează. Mă sărută.

— Ion Gheorghe, dar care?

— Unul… Toţi…

Ne aşezăm în sală. Am avea atâtea să ne spunem. Dar tăcem, îmi dau seama că nu voi mai avea alt prilej să-l întreb, să-l ascult. De ce tac?

Îl am lângă mine pe unul dintre cei mai mari poeţi români din a doua jumătate a secolului trecut. În rând cu Labiş, cu Nichita Stănescu şi Marin Sorescu. Dar niciunul dintre aceştia nu a scotocit atât de adânc la rădăcinile

misterelor mitologiei, folclorului, istoriei vechi şi preistoriei lumii şi a neamului nostru.

Deşi a primit numeroase premii ale Academiei şi Uniunii Scriitorilor, din păcate, creaţia lui abia a fost semnalată, consemnată şi comentată pe apucate. În mod sigur şi pentru că deranja foarte mult. Şi, poate, şi din cauza (dar nu din vina) lui, pentru că n-a ştiut să cultive prieteni şi prietenii şi nici să-şi piardă timpul în petreceri, acolo unde se fac jurămintele cele mai fierbinţi de frăţietate şi întrajutorare. A rămas toată viaţa ţăranul cinstit şi drept care nu umblă cu mişmaşuri şi nu ştie să-şi ascundă gândurile.

Cu toate că ne aflam la vârsta când se formează sau se influenţează caracterele şi am fost supuşi cu toţii aceloraşi presiuni, Şcoala de literatură nu a reuşit să ne uniformizeze. Ion Gheorghe şi-a păstrat nealterat caracterul pe care îl avea parcă din naştere, transmis din generaţie în generaţie, din timpuri ancestrale: „Marele Unu, imaculat şi fecior”.

Nu trece mult şi îşi cere scuze că trebuie să plece. Dar n-am apucat să schimbăm nici două vorbe. Ei, ce să-i faci? Asta e! Poate altă dată. Altă dată? Are programare la policlinică.

Şi se duce…

Ne tot ducem…

Asaltul ardelenilor

Marea invazie a ardelenilor în Bucureşti a avut loc în primii 15 ani din cea de-a doua jumătate a secolului trecut. Dar puţin mai înainte poposise în cetate un „flăcău de pe Crişuri cu sufletul în trei învelişuri”. El este cel care le-a aşternut sub picioare puntea suspendată care le-a deschis poarta principală şi le-a crăpat porţile dosnice sau le-a pus scările ca să se caţere pe metereze.

Au fost destui şi dintre cei care nu au profitat de asemenea înlesniri, dar şi mai mulţi care nu au vrut să-l recunoască drept înainte-mergător, ba chiar l-au contestat, fie parţial, fie total.

Unii au aterizat direct în posturi sau în funcţii prin redacţii de reviste, de ziare şi edituri, la radio (apoi la televiziune), prin ministere şi diferite instituţii, la catedrele universitare sau în institutele de cercetare. Dar mulţi alţii au trecut prin carantina de pe Şoseaua Kiseleff nr. 10, care s-a dovedit o bună rampă de lansare.

După ştiinţa mea, această năvală nu a fost nici organizată şi nici condusă. Iar Mihai Beniuc nu era un şef de clan. El nu făcea altceva decât să încurajeze şi să stimuleze ba pe unul, ba pe altul, ba pe câte mai mulţi, punând o vorbă bună ici-colo, unde trebuie.

Capitala României a exercitat întotdeauna o adevărată fascinaţie pentru cărturarii din Transilvania. Să ne amintim numai de zbuciumul şi idealul lui Titu Herdelea, care nu era altul decât Liviu Rebreanu la vârsta căutărilor, şi este de ajuns.

De cum soseau pe malul Dâmboviţei se apucau temeinic de lucru. Ne putem întreba azi cum ar fi arătat cultura şi literatura română fără Gheorghe Lazăr, Treboniu Laurian, Titu Maiorescu (regăţean la prima generaţie), Ioan Slavici, George Coşbuc, Octavian Goga, Liviu Rebreanu, stabiliţi în Bucureşti înainte de marea migraţiune.

Dar nici mai înainte, nici în timpul perioadei la care ne referim şi nici după aceea nu poate fi vorba de o dislocare şi de un exod în masă al scriitorilor peste munţi. Ardealul nu a fost depopulat de creatori. Cu Aurel Rău, Bacoński, Romulus Guga, cu Alexandru Andriţoiu – care s-a întors la Oradea –, multă vreme cu Augustin Buzura şi D.R. Popescu, cu Dan Tărchilă, cu Alexandru Căprariu şi mulţi alţii nu se poate vorbi de o provincie literară în partea de apus a ţării.

Piticul satului, un Prometeu dezlănţuit

Titanul Prometeu, cel din mitologia greacă, se dezlănţuise furios împotriva zeilor. De altfel, această răzvrătire i-a adus condamnarea. Cu Mihai Beniuc lucrurile s-au petrecut în ordine inversă, adică mai întâi a

primit condamnarea. O condamnare pe viaţă. Încă de pe când era un copil de o palmă. Şi anume să crească mai încet, să crească mai puţin decât alţii.

Când se afla într-un grup de scriitori, dacă lipsea Veronica Porumbacu, el era cel mai scund. Dar toată lumea se obişnuise atât de mult cu acel lucru încât nici nu se mai băga de seamă. Reuşea să domine orice situaţie. Cu toate că te privea de jos în sus, printre sprâncenele stufoase şi peste fruntea lui de zimbru, aveai impresia că ţi se uită în creştetul capului. Să fi fost vorba de o simplă sugestie? A fost întotdeauna şi un bun psiholog. Când a aflat că este specialist în psihologia animalelor, Ion

Gheorghe a spus scurt: „Acesta a fost trimis să ne dreseze!” Ca de obicei, n-am ştiut dacă o spune ca pe o glumă sau chiar se teme de aşa ceva.

Poetul de pe Crişuri avea şi vocaţia de dascăl. Ceea ce îi făcea o deosebită plăcere. Se voia un călăuzitor al noilor generaţii. Chiar în lumea misterelor pe care le-a dezlegat cu puterile lui nelimitate:

„Când voi izbi o dată eu cu barda/Această stâncă are să se crape/Şi va ţâşni din ea şuvoi de ape! /Băieţi, aceasta este arta”. Reuşise. Nu mai avea de ce să se teamă. Câştigase pariul. Piticul satului ajunsese un mare savant şi unul dintre poeţii de frunte ai ţării.

Ca să parcurgi un drum atât de lung şi încă atât de repede mai e nevoie de ceva, de încă multe în afară de o motivaţie puternică. Cel puţin de o voinţă ieşită din comun, de o inteligenţă cum rar se întâlneşte.

Pentru mine biografia lui era un adevărat roman captivant. Pornit dintr-o familie de ţărani, cu handicapul despre care am convenit, student la Cluj, cu studii completate în Germania, unde se specializase într-un domeniu de care nu auziseră încă nici mulţi savanţi. Cine credea la vremea aceea că şi alte vietăţi sunt înzestrate cu suflet şi inteligenţă în afară de fiinţa care avea orgoliul să se socotească singura raţională? în prima sa lucrare ştiinţifică publicată, Mihai Beniuc avea îndrăzneala să

contribuie la demolarea unui mit. Titlurile sunt absolut tranşante: *Învăţare şi inteligenţă la animale* (1934; avea 27 de ani, vârsta savanţilor în devenire) şi *Ce simt şi pricep animalele* (1938). Singurul profesor specialist în psihologia animalelor ar fi putut să facă o strălucită carieră universitară.

Dar un demon i-a suflat în ureche sau un înger i-a deschis ochii să nu se mulţumească doar cu atât. Nu avea voie să ucidă în el poetul din faşă. *Cântece de pierzanie* (1938) şi *Cântece ţigăneşti* (1941) fac din Mihai Beniuc şi Miron Radu Paraschivescu nici mai mult, nici mai puţin decât copiii teribili ai literaturii de pe pragul războiului. Urmează *Cântece noi* (1940), *Poezii* (1943), *Oraşul pierdut* (1943).

Inteligent, cult, om de ştiinţă şi poet, nu lipsit de un anume farmec personal, se poate considera un om împlinit la vârsta de încercare de 33 de ani. Cu mare conştiinţă a propriei valori, nu este lipsit nici de orgoliu dacă poate să scrie, şugubăţ însă şi convins: „Pe unde trec, pe unde mă duc/Lumea vorbeşte, şopteşte: / Acesta-i poetul Beniuc/Ce ştie şapte limbi şi ruseşte”.

Poezia lui erotică nu este doar un imn închinat zeiţei de pe altarul iubirii. Cutreierat de amintirile unui timp idilic, „goi rătăceam ca nişte zei eleni (…) /Iubito, hai să mergem iar la scaldă!”, ajunge aproape de imposibila întoarcere: „De pe vârtelniţa timpului, uituc, /îmi dapăn tristeţile gheme…”, pentru că aşa a fost să fie: „cântecul dragostei s-a stins…”, „Trecutul nostru dacă e mort/Pe noi ne-au cuprins nămeţii”. Nu lipsesc experienţele nefaste. Dezamăgit, acuzator, dar şi în zeflemea, el poate să scrie: „Femei, grămezi de carne şi minciuni! /Talentul meu de mult nu va mai cânta”. Poate să existe vreun tânăr, cel puţin o dată dezamăgit în dragoste, în sufletul căruia să nu aibă ecou asemenea versuri?

Dar nu aceste jocuri adolescentine caracterizau poezia lui Mihai Beniuc din acea perioadă. Cine-l citeşte, chiar pe fugă, nu poate să nu rămână în urechi, multă

vreme, cu ţăcănitul obsesiv la meliţei care aminteşte de răpăitul mitralierelor, iar puzderia de ţăndări din tulpinile tocate prezintă viziunea de coşmar a unei grămezi albe de oase zdrobite.

Oricum, i-a prins bine după „eliberare”. Când l-am descoperit noi sau, mai exact, ni s-a descoperit el nouă, ucenicilor de la Şcoala de Literatură, avea o bibliotecă întreagă de cărţi publicate, nu şi fără concesii şi compromisuri de felul: *Un om aşteaptă răsăritul*, *Steaguri*, *Pe aici nu se trece*, *înfrunte comuniştii*, *Partidul m-a învăţat*, *dar şi Mărul de lângă drum şi alte volume cu poezii de serie*, *dar şi câteva capodopere*.

Făcea parte dintre scriitorii care ne-au fost recomandaţi drept modele. Nici nu era nevoie. Multe dintre versurile lui circulau printre noi pe cale orală. Era gata oricând să se găsească cineva care să recite pe de rost versuri din primele volume ale lui Mihai Beniuc. Până şi eu, orientat spre lecturi de proză, i-am reţinut strofe întregi ca acelea de mai înainte, citate din memorie după cincizeci de ani.

Spre deosebire de M.R. Paraschivescu, de Zaharia Stancu, Sadoveanu, Camil Petrescu şi alţi scriitori pe care îi tot aşteptam, dar nu mai soseau, Mihai Beniuc venea destul de des la Şcoala de Literatură. Mi se pare că avea şi un seminar de creaţie la secţia de poezie. Oricât de erudite îi erau explicaţiile, se strecura peste toate o undă de umor, izvorâtă din gesticulaţie şi mai ales din privirea ochilor săi saşii.

Nu mă băgăm în vorbă. O singură dată, când am rămas foarte puţini, am îndrăznit să-l întreb:

— Nu puteţi să faceţi nimic pentru Blaga?

A tuşit în pumni, a privit în stânga şi în dreapta…

— Tinere… eşti prea tânăr ca să înţelegi, dar ai să te maturizezi.

La următoarea întâlnire, când m-am alăturat grupului format în jurul lui, s-a apucat să ne spună o parabolă care părea că nu are nicio legătură cu nimic: „Să presupunem

că există în viaţa ta un om la care ţii foarte mult. Pentru care ai fi în stare să-ţi dai chiar viaţa ca să o salvezi pe a lui. Dar, la un moment dat, omul acela ar fi atins de o boală foarte molipsitoare. Cu ce i-ar fi lui de folos să te îmbolnăveşti şi tu şi să mori lângă el sau chiar înaintea lui? Nu e mai bine să te păstrezi ca să-l ajuţi pe cât poţi din afară?”

Nu ştiu dacă l-a ajutat într-un fel pe Blaga de la distanţă. Dar am aflat că a făcut foarte mult ca să fie pus în circulaţie Octavian Goga, la urma-urmei mai vinovat în viziunea Partidului Muncitoresc Român decât poetul de la „curţile dorului”. Însă venise timpul când pentru asumarea unei asemenea răspunderi nu riscai să plăteşti cu capul.

Idilă sub zidurile Kremlinului

Nu vă sfătuiesc să credeţi povestea de mai jos, care poate să fie absolut apocrifa. O înşir aici pentru că ea circula, la vremea aceea, peste tot împreună cu poetul, se lipise parcă de biografia sa, făcea parte cumva din personalitatea lui precum bastonul lui Arghezi sau pipa lui Jean Bart. Nu am avut posibilitatea şi nici interesul să aflu dacă este autentică. Cum avem noi sânge fierbinte mediteranean şi trăim la porţile Levantului, ne dăm în vânt după snoave şi zvonuri, mai ales când este vorba despre nişte personalităţi mai mult sau mai puţin celebre. Aşa că am ciulit bine urechile şi mai ţin încă minte povestea pe care cum am cumpărat-o aşa o vând, fără să o înfloresc sau să o veştejesc.

Şi povestea spune că la puţin timp după intrarea armatelor roşii în ţara noastră, Moscova a invitat şi din România doi poeţi recomandaţi ca fiind reprezentanţii cei mai de seamă. Era un mai vechi obicei al sovieticilor de a capta interesul unor intelectuali din alte ţări. Care chiar dacă nu vor fi racolaţi şi investiţi cu misiuni anume, puteau să aducă servicii activităţii de propagandă, de construire a unei imagini favorabile, cum s-ar spune azi. Chiar fără voia lor. Rând pe rând, au fost atraşi în acest joc George Bernard Shaw, Romain Rolland, Pablo Neruda, Jorge

Amado, Anatole France, Louis Aragón, Rabindranath Tagore şi, de la noi, Panait Istrati, mai târziu Mihail Sadoveanu, Zaharia Stancu, Ion Pas şi alţii. Cu unii chiar s-a reuşit.

La data aceea nu puteau să fie alţii mai potriviţi decât Mihai Beniuc, „toboşar al vremurilor noi”, şi Marcel Breslaşu, care semnase în publicaţii de stânga încă înainte de război şi se înscrisese în Partidul Comunist încă din anul 1940.

Ca o favoare deosebită, li s-a îngăduit să fie însoţiţi de consoarte.

Cu toate că Moscova nu-şi vindecase rănile războiului, le-a oferit condiţii excepţionale, ca să se simtă cât mai bine şi cât mai obligaţi. Adevăr? Fabulaţie? Cum erau ei ţinuţi în atâta răsfăţ, au căzut în capcana de a crede că toate acestea sunt semne de recunoaştere a meritelor literare. Şi le-a mai trecut prin minte că nimeni în ţară nu a putut să-i înţeleagă şi să-i preţuiască la adevăratele lor merite, nici chiar persoanele cele mai apropiate. În această stare de ameţeală de pe urma succesului simţeau nevoia de a face o mare nebunie. Şi ce nebunie puteau să facă ei acolo sub zidurile Kremlinului cu zeci de mirese şi de miri în fiecare zi veniţi să-şi unească destinele la mausoleul lui Lenin? Aşa că unul dintre ei, nu are importanţă care, a pus ochii pe cea mai apropiată femeie din afara binomului conjugal. Adică pe nevasta partenerului. Şi cum s-a întâmplat să i se răspundă pe aceeaşi lungime de undă, aventura a fost dusă până la capăt. Bineînţeles că cei care au rămas cu valenţele rupte nu se puteau lăsa nici ei păgubiţi. Dar nici nu s-au obosit să caute altă cale de răfuială şi de compensaţie.

Aşa încât cei doi rapsozi de pe ţărmul Dâmboviţei s-au întors din cetatea lui Ivan cel Groaznic, spune povestea, în altă formulă conjugală, dar în deplină armonie.

Iar dacă aşa au stat lucrurile înseamnă că au fost şi promotorii unui anume libertinaj, de inspiraţie sovietică, îngăduit acolo din cauza crizei de bărbaţi provocate de

război. Libertinaj care avea să fie supus represaliilor, ca şi autorii lui, în timpul duetului prezidenţial Ceauşescu. Poate că nu întâmplător atât Mihai Beniuc, cât şi Marcel Breslaşu se vor fi simţit căzuţi în dizgraţie în acea perioadă.

Oricum, acea aventură l-a supraînălţat în ochii noştri pe poetul *Cântecelor de pierzanie*, care devenise în acest fel şi un erou de fapte neconvenţionale şi senzaţionale.

Fiii clanului

La vremea când Mihai Beniuc avea un cuvânt greu de spus în problema literaturii române a început o adevărată invazie a ardelenilor în capitala ţării.

Mai în glumă, mai în serios se spunea că dacă dintr-o redacţie ar lipsi un ardelean aceasta s-ar dărâma. Vor fi cât mai mulţi. Aproape de fiecare dată încap chiar mai mulţi. Iar unii dintre ei cu mult mai sus. Titus Popovici (*Setea*, *Străinul*), inspector în Ministerul Artelor, Ion Dodu Bălan, vicepreşedinte al Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, profesor universitar, editor, critic şi istoric literar (*Condiţia creaţiei*), Ion Brad, ambasador (*Cântecele pământului natal*), Octavian Paler, redactor-şef la Radio şi la ziarul *România liberă* (*Viaţa pe un peron*), Francisc Păcurariu, diplomat (*Psalmii neliniştiţi*), Petre Sălcudeanu, ministru în perioada de tranziţie (*Corabia cu suflete*), ca şi Mircea Maliţa (*Cronica anului 2000*), Aurel Dragoş Munteanu, alt ambasador (*Scarabeul sacru*), Augustin Buzura, academician (*Vocile nopţii*, *Absenţii*), Dumitru Micu, profesor universitar în Bucureşti (*Romanul românesc contemporan*), Nicolae Breban, director de revistă, în conducerea partidului, apoi transfug şi revenit (*În absenţa stăpânilor*, *Animale bolnave*), Alexandru Andriţoiu, redactor-şef al revistei *Familia* din Oradea (*Porţile de aur*), D.R. Popescu, preşedinte al Uniunii Scriitorilor (*Duios Anastasia trecea*, *Vânătoare regală*, *Vara imposibilei iubiri*).

După cum este uşor de observat, ei sunt şi scriitori de prima mână, unii chiar deschizători de drumuri în

istoria literaturii. Dincolo de ei, scriitorii cu funcţii mai mărunte, dar cu inimi mari şi cărţi pe măsură.

Daţi-mi voie acum să aprind o lumânare crucificatului Aurel Covaci, cel iluminat precum Apostolii Domnului să înţeleagă toate graiurile pământului în care au fost scrise operele fundamentale ale literaturii universale, ca să le tălmăcească pe româneşte. Şi să ard o boabă de tămâie la căpătâiul lui Ioan Alexandru, cel aflat la răscrucea *Vămilor pustiu* care ne-a cântat încă o dată *Cântarea Cântărilor*, deputatul ce a încercat să-i alunge, ca pe nişte demoni, cu Sfânta Cruce, pe ortacii lui Miron Cozma care dăduseră năvală în Parlamentul ţării. Să ascultăm „confidenţele" Doinei Sălăjan, dar să nu uităm fata blondă care-şi cânta *Serenada la trompetă* sub streşinile Bisericii Negre din Braşov în noaptea de Sânziene – Sânziana Pop. Elena Mătase ţine în palme *Nodul pământului*, Petre Stoica se furişează printre *Pietre kilometrice*, *Oul* este piatra de încercare a lui Gheorghe Suciu, Nicolae Ţie soseşte pe *Vântul de seară*, Tiberiu Utan într-o *Carte de vise*, în hora cu *Scriitorii moderni* se prinde Ion Negoiţescu. Feriţi linia, trece Ogarul cenuşiu[23]! Cu un lighean de frizer, cu bărbuţa lui Emil Constantinescu şi cu o cuţitoaie pe care să i-o puneţi în mână puteţi să faceţi din bărbatul acela mereu meditativ şi adesea melancolic o dublură a lui Don Quijote şi s-o numiţi Romulus Rusan.

Dar haidem şi la *Balul intelectualilor* ca s-o scoatem regină pe Ana Nucului, dacă tot am fost invitaţi de fraţii Ştefan şi Remus Luca. Am putea să dăm acolo peste un tip de aventurier, marinar, lăcătuş, pictor, scenograf, gazetar, scenarist, regizor numit Francisc Munteanu, care sperăm să nu facă scandal de data asta. Cuminte, retras într-un colţ, *Puiul de moţ*, Rusalin Mureşan. Cu *Stele fără amurg* şi o *mie de cânturi* zăboveşte pe prundul Dâmboviţei Ioan Meiţoiu, iar Ion Omescu se adăposteşte în coliba unui *Veac de iarnă*. Dacă *Adam evadează* îi ia urma Corneliu, celălalt

23 Romulus Rusan, America ogarului cenuşiu, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1977 (n. red.).

Omescu, pe când Mircea Sântimbreanu mână turma cu *Muma mamuţilor mahmuri*. Braţ la braţ cu *Poeţi contemporani* Aurel Martin, pe când Nicolae Mărgeanu aprinde *Focul din pădure*. Pe *Pământul spânzuratului* şi-a ridicat statuie Pop Simion, în timp ce Traian Iancu se răsfaţă cu *Dragostele mele* în *Târgul de fete* şi Mircea Rusu ameninţă cu *Utopica*, iar *Copacul* îi oferă roade şi adăpost lui Sorin Titel, în vreme ce Tiberiu Utan se refugiază pe *Steaua singurătăţii*. Cordovanii cu ţundra sură ai lui Ion Lăncrănjan mai sunt blestemaţi să umble şi pe *Drumul câinelui*, cel mai ticălos dintre toate. Alexandru Ivasiuc sare din *Vestibul* pe *Interval* ca să zboare cu *Păsările* în noua constelaţie de scriitori.

Şi iată-i cum izvorăsc ca dintr-o fântână arteziană cu gura în Bucureşti şi rădăcinile peste munţi, izvorăsc şi nu se mai opresc Ana Şoit, vorbă dulce, melodie lină, în care se leagănă sufletul românesc, Maia Belciu, cu o *Blană de focă* pe umeri, Ileana Berlogea între *Pirandello* şi *Bernard Shaw*, Ovidiu Bârlea la sfat cu Ion Creangă1, Petru Creţia, care cochetează chiar cu bizara doamnă Virginia WoolP, Valeriu Cristea, care pune în rafturile bibliotecilor volumul *Interpretări critice*. Ovidiu Drimba dă lovitura cu *Istoria culturii şi civilizaţiei*, Paul Everac citeşte contorul lui Aurel Baranga, deschide *Uşile împărăteşti* şi *Cartea lui Ioviţă*, priveşte cum se arde *Un fluture pe lampă* şi joacă leapşa cu *Don fuan din Grădina Icoanei*, Traian Filip aţâţă *Dansul focului*, Mihai Gavril ne invită la un *Prânz profan*, de la Veronica Huber aflăm *De ce nu mai are puricele potcoave de argint*, de la Ion Ianoşi cum devine cazul cu *Romanul monumenta P*.[24]

Scuzaţi, faceţi confuzie… Da, doamnă, da, domnule, nu e „ahoe”, a zis George Tudor. Seamănă, dar nu răsare. Domnul pe care-l vedeţi a pornit în căutarea celebrităţii pe iapa uriaşului fiu al lui Gargantua, după ce s-a aghesmuit cu François Villon1 în cârciumile de mahala pariziană, a

24 Ion Ianoşi, Romanul monumental şi secolul XX, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1963 (n. red.).

călătorit pe aripi de Pajure[2526], a fost martor la *întoarcerea fiului risipitor*, ca să înfulece din pulpa celui mai gras viţel, a răpit-o pe Ileana (Cosânzeana) şi face politică şi filosofie scărpinându-se în barba cât o mătură. Domnule, doamnă, faceţi loc, trece scriitorul, traducătorul, editorul, graficianul, eruditul, mereu îndrăgostitul Romulus Vulpescu.

Prinţul negru şi suav anapoda

Gheorghe Tomozei şi Florin Mugur nu au fost prieteni în timpul Şcolii de Literatură. Colegi de an, mi se pare şi de grupă de studii, dar fiecare cu problemele lui. Şi aveau probleme! După câte cunosc eu, mai grave decât oricare alţii.

Veniţi din medii sociale şi culturale cu totul diferite, nu se asemănau decât prin nefericirea lor.

Care, la Mugur, era foarte evidentă, deoarece fusese însemnat pentru totdeauna, dar Tomozei reuşea s-o ţină ascunsă de curiozitatea oricui.

Mai târziu aveau să se întâlnească şi să se întovărăşească într-o activitate de mare importanţă, până acolo încât să poată uita fiecare de sine. Dar o nenorocire lângă o altă nenorocire nu rămâne pe jumătate, dimpotrivă, se însumează. Dacă ei căutau să-şi vindece sufletele bântuite de neputinţe, de spaime şi de năluci, nu au reuşit. Dar să nu anticipăm.

Copilul năzdrăvan

Trăsături delicate, manifestări aristocratice. Dacă ar fi fost să provină dintr-o anumită seminţie, aşa cum şopăcăiau gurile rele, n-ar fi putut fi decât descendentul unui prinţ bizantin. Dar el era românaş de-al nostru, din populaţia de mahala. Avea, fără îndoială, câteva picături de smoală în sânge, care la el se traduceau într-o undă de

25 Opurile magistrului François Villony adică Diata Mare şi Lasata, Adaosul Jergul şi Baladeley traducere de Romulus Vulpescu, Editura Tineretului, Bucureşti, 1958 (n. red.).

26 Mateiu I. Caragiale, Pajere. Aigles. Royaux, echivalenţe franceze de Romulus Vulpescu, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1983 (n. red.).

farmec în plus.

Se născuse în Bucureşti şi pe străzile acestui oraş şi-a petrecut primii ani. După cum se ştie, periferia capitalei nu a fost un handicap pentru scriitorii români. G.M. Zamfirescu, Camil Petrescu, Eugen Barbu, Nicolae Crevedia şi chiar Delavrancea au fost copii ai mahalalei. Ca să nu mai vorbim de alţii, ceva mai mărunţi, dar foarte fecunzi, de talia lui Petre Bellu.

Printre ei ar putea să fie numărat şi Gheorghe Tomozei, chiar dacă s-a mutat pentru un timp de pe malul Dâmboviţei pe malul Ialomiţei.

Eu l-am întâlnit la vremea când era copilul-minune al largoviştei.

Dumnezeu binecuvântase Liceul „Ienăchiţă Văcărescu” din Târgovişte cu un pui de poet.

Nici nu ieşise bine din găoace când l-a aruncat în arena circului. Putea să-şi frângă aripile cu atâta încărcătură de dragoste şi de încredere. Dar el a rezistat. Pentru că era un talent autentic. Viguros şi robust încă de pe atunci.

Rezista şi la laude, şi la suprasolicitări. Trebuia să participe la fel de fel de concursuri şi de festivităţi. Devenise o adevărată emblemă a oraşului. Dacă nu cumva un fel de mascotă…

Îmi aduc aminte că la o întrunire pe teme culturale – unde, printre elevii invitaţi, mă aflam şi eu – un personaj din prezidiu voia să ne convingă, printr-un discurs fierbinte, că eroul nostru este urmaşul în linie dreaptă al tuturor poeţilor Văcăreşti (bunici, părinţi, nepoţi şi veri), al lui Ion Heliade Rădulescu şi Grigore Alexandrescu, şi chiar al lui Vlahuţă, care fusese avocat la Tribunalul Dâmboviţei, de ce nu şi al lui Brătescu-Voineşti, că şi el trăise în acelaşi judeţ.

— Iubăreaţă mamă a mai avut, observă cineva, probabil un director de cămin cultural de pe la ţară, spre hazul celor din jur.

— Dar taică-său cu ce s-o fi ocupat? se întreabă

altcineva.

Profesorul meu, poetul Aurel Iordache, care sta lângă mine, îmi şopteşte:

— Băiatul n-are tată.

Nu mai aveam de ce să mă amuz. Ne aflam la numai câţiva ani după război. Era plină ţara de orfani. Multă vreme, pentru mine Gheorghe Tomozei a fost un biet orfan de război. Care creştea în ochii mei pe măsura succeselor sale, aureolate de faptul că este fiul unui oştean care şi-a lăsat oasele pe undeva prin stepa rusească sau prin munţii Tatra. Dar trebuie să existe un echilibru în lumea aceasta. Se spune că totul se compensează. În cazul de faţă, părinţii spirituali ai lui Tomozei îi încredinţau acestui băiat o misiune de mare importanţă: „Urmaşilor mei Văcăreşti/Las vouă moştenire/Creşterea limbii româneşti/Ş-a patriei cinstire”. Iar el s-a supus cerinţelor testamentului. Gheorghe Tomozei nu s-a abătut de la această poruncă în tot ce a scris ca poet sau a coordonat în calitate de conducător de publicaţie.

Parcă nici nu mai avea loc în Târgovişte prin 1952. Cuibul devenise prea mic pentru el. Şi trebuia să-şi ia zborul. Şi astfel, Cetatea cu Turnul Chindiei i-a înapoiat capitalei copilul împrumutat, ajuns acum băiat mare. Dar în Bucureşti, mai ales la Palatul de pe Kiseleff, era prea mare densitatea de poeţi pe metru pătrat. S-a trezit, deodată, unul printre ceilalţi. îl rodea invidia pentru faima lui Nicolae Labiş, dar ţinea veninul în el. De-abia peste un an debutează în revista începătorilor, *Tânărul scriitor*. În timpul primelor luni de ucenicie nu străluceşte nici ca student, nici ca poet. Dar nu se lasă vârât în şabloane. Îşi caută un drum al său, modalitatea de exprimare care i se potriveşte cel mai bine.

Ca orice senzual, nu se arată interesat nici de zboruri înalte, nici de afundări abisale. Când ţi se oferă destule satisfacţii pe coaja planetei de ce să te aventurezi în vârtejurile vântului turbat sau în magma tenebroasă unde colcăie larvele instinctelor?

Dubii şi certitudini în schimb, este tânărul cel mai arătos. Tocmai se-mplinea ca bărbat. Potrivit de statură, brunet, cu o podoabă capilară abundentă, cu sprâncene frumos arcuite, cu gene ca de actriţă, cu nasul potrivit, cu buze senzuale, cu priviri languroase, era tipul masculului seducător, liniştit, aflat în aşteptare, adică aşa cum le place fetelor să iubească. Maladiv, meditativ şi uşor melancolic, avea aerul unei nobile detaşări de zgomotoasa noastră agitaţie. Nu intra în dispută, nu se amesteca în coterii, părea un adevărat înger la data aceea.

Şi atâta tot.

Cine ar fi bănuit ce dramă afurisită ascunde-n el, care-l macină zi şi noapte. Un singur lucru nu ştia, şi anume că puţin ne-ar fi păsat nouă de situaţia aceea care îi marcase viaţa. Poate chiar ştiam câte ceva, dar asta nu-l scădea cu nimic din preţuirea noastră. Ba chiar dimpotrivă. După câte am aflat, rămăsese fără tată chiar mai înainte de a se naşte. Acela nu murise de glonţ, dar fugise ca din gură de puşcă.

De obicei, „copiii din flori” nu-şi pierd timpul să privească nostalgic în urmă, ci, dimpotrivă, îşi concentrează toată energia şi toate abilităţile să-şi croiască un drum în viitor şi uneori ajung foarte departe. A ajuns şi el cât a putut de sus, dar, spre deosebire de G. Călinescu sau Marian Popa, n-a avut tăria să-şi recunoască ascendenţa maternă, pe cât de umilă, pe atât de cinstită. Gheorghe Tomozei, Tom al nostru, că numai aşa îi spuneam, nu se putea scutura de acest complex. Mai bine i-ai fi dat cu măciuca în cap decât să-l întrebi cine este tatăl său, din ce familie vine. I se părea că toată lumea stă cu ochii pe el şi nu aşteaptă decât un prilej potrivit ca să dea năvală în această intimitate dureroasă, într-un timp s-a răspândit zvonul prin Bucureşti cum că ar fi fiul natural al poetului Eugen Jebeleanu. Poate că aşa ceva i-ar fi convenit, dar nu putea să admită împrejurarea, pe care o găsea mizerabilă. Şi anume aceea că mama lui, servantă prin diferite case, ar fi avut o aventură cu autorul *Inimii*

sub săbii. (Aflând acest lucru, m-am apucat să-i studiez cu atenţie de câte ori am avut posibilitatea să o fac. Se asemănau, într-adevăr, din multe puncte de vedere.)

Niciunul dintre ei nu a confirmat, dar nici nu a negat o asemenea ipoteză. Iar tăcerea poate să fie şi ea un răspuns.

Uitarea în personaje, mântuirea în poezie

Cred că Tom făcea eforturi să se abţină ca să nu cadă în blestemul acelui bărbat care l-a părăsit înainte de a veni pe lume. Văzând cât de mult a suferit mama lui, pentru care avea un adevărat cult, poate chiar se jurase să nu facă să sufere nicio femeie din cauza lui. O singură dată şi-a dat drumul la gură faţă de mine. Nu-şi dorea decât o familie tihnită, cu mulţi copii, neapărat mulţi copii, pe care să-i iubească şi să-i crească frumos.

Chiar a încercat, şi încă la o vârstă când alţii consideră că de-abia îşi încep viaţa de burlăcie. Primul mariaj, cu o colegă a noastră, n-a ţinut… Avea să urmeze o actriţă de pe Magheru, Ileana Tomescu, femeie teribil de inteligentă şi talentată. Eşec total! în sfârşit, o interpretă de la Teatrul Creangă („Iepuraşul ţup-ţup, cu coadă stufoasă şi urechi de pluş”). Alt rateu.

Aproape toată viaţa lui sentimentală a fost una anapoda; pentru că nu a găsit femeia pe care să o poată face fericită, nu l-au mai interesat decât satisfacţiile efemere. Un senzual dezlănţuit. Don Juan. Casanova. Nici nu le mai număra. Dar în urma acestor întâlniri nu rămânea decât cenuşa din vatra unui foc de paie spulberată de vânt.

Nu lipsesc incidentele. Una dintre amantele lui pasagere cere în justiţie să i se recunoască copilul. Are martori că au petrecut împreună. îl iubeşte şi ar putea să-i fie soţia ideală. Dacă nu, măcar o alocaţie de întreţinere. Cu acest prilej, Institutul Minovici face dovada că bărbatul are probleme. Ceea ce face să-i crească şi mai mult acţiunile în lumea femeilor de o anumită categorie. Dar de-abia acum se înţelege mai bine nefericirea lui, împinsă

până la exasperare. Fostul copil din flori sau de pe maidane care îşi dorea atât de mult o căsnicie aşezată aflase că sămânţa lui nu poate să germineze. Vinovat fără vină, nu găsea altceva mai bun de făcut decât să-şi caute uitarea în braţele pierzaniei. Şi mântuirea în poezie.

Refugiu în sanctuar

Starea poetică a lui Gheorghe Tomozei a fost dinainte şi cu grijă pregătită. În timpul uceniciei de pe Kiseleff îşi căuta stilul, limbajul şi motivele literare în ceasloave şi cazanii, în vechile traduceri ale Psaltirii şi Bibliei, la cronicari şi la Coresi, în baladele cu haiduci, în doine şi în cântece bătrâneşti, în *Alexandria* şi *Esopia*, în urice şi zapisuri, în cele aproape o sută de variante ale *Mioriţei* şi la Anton Pann. Îi citea cu adevărată evlavie pe Eminescu şi pe Blaga, cu multă atenţie pe Ion Pillat şi pe Bacovia, cu plăcere *Misterele Bucureştilor*[1], *Craii de Cur tea-Veche*[27][28], *Maidanul cu dragoste*[29] şi, amuzat, *Cântecele ţigăneşti* ale lui Miron Radu Paraschivescu.

Dacă nu se poate mântui prin iubire, măcar îşi transfigurează existenţa în momentul când aşterne literele pe hârtie. Iubita lui din poezie este suavă, neîntinată, fără păcate. Dragostea lui din poezie este curată, nepătimaşă, regeneratoare.

O carte întreagă de poezie erotică este intitulată chiar aşa: *Patruzeci şi şase poeme de dragoste*, dar sub amprenta iubirilor închipuite sau visate se află multe poeme în volumele *Vârsta sărutului*, *De treci râul Selenei*, *Noapte de echinox*, *Fântâna culorilor* şi chiar *Suav anapoda*.

Căftănit şi mazilit în pragul sanctuarului poeziei de dragoste se opresc toţi demonii şi toţi monştrii. Care îl aşteaptă să iasă din altar ca să-l înhaţe din nou. Încă din

27 George Baronzi, Misterele Bucureştilor, Tipografia Jurnalului Naţionalul, Bucureşti, 1862 (n. coord.).

28 Mateiu Caragiale, Craii de Curtea-Veche, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1929 (n. coord.).

29 G.M. Zamfirescu, Maidanul cu dragoste, 2 voi., Editura „Naţionala-Ciornei”, Bucureşti, 1933 (n. coord.).

timpul Şcolii de Literatură se dovedeşte un bun făcător de publicaţii.

Este unul dintre iniţiatorii celor două gazete clandestine care apar chiar în timpul sesiunii de examene, *Fronda* şi *Ştim totul şi nu spunem nimic*, ce vor circula în exemplare unice.

Gazeta literară şi *Luceafărul*, unde va fi repartizat, aflate sub patronajul unor mari personalităţi, nu-i oferă posibilitatea să-şi dea întreaga măsură. Şef de rubrică, de secţie, redactor-şef adjunct, nu e puţin lucru. Dar orgoliul lui nu-i îngăduie să fie al doilea.

Cerut cu insistenţă de poetul Dan Rotaru, recomandat şi de mine, dar mai ales printr-un joc de conjunctură – redactorul-şef al revistei *Argeş*, Mihail Diaconescu, optase pentru o catedră universitară în străinătate – preia conducerea acestei publicaţii, împreună cu Florin Mugur (pe care-l exploatează fără limită de decenţă). *Argeş* era cea mai bună revistă de cultură la data aceea. Tomozei vine la Piteşti, îi atrage în colaborare pe cei mai de seamă scriitori ai timpului, obţine aprobarea pentru restituirea unor opere foarte valoroase, lansează nenumărate debuturi, angajează redactori dintre cele mai fecunde condeie, din domeniul criticii şi istoriei literare, din creaţia propriu-zisă şi din ziaristică, cucereşte preţuirea oamenilor de cultură şi a autorităţilor şi primeşte dreptul de a conduce cu mână liberă.

Dar nu după multă vreme îşi pierde controlul şi se lansează în excese nemăsurate. Este efectul dezastruos al nefericirii personale care se împleteşte cu „ameţeala de pe urma succeselor”.

Exercită presiuni asupra colaboratorilor şi angajaţilor, conduce pe toane, face cheltuieli fără acoperire din bugetul revistei (se va pregăti chiar un proces de delapidare, stins la timp prin intervenţie politică), încearcă să abuzeze de favorile unor doamne şi domniţe din redacţie sau din aria ei de influenţă, îl torturează pe secretarul general Ion Popovici până acesta

se eliberează în urma unui atac de cord, îi elimină pe Corneliu Marcu şi Toma Biolan, după care îi dă afară, fără să se justifice în vreun fel, pe

Dan Cristea, Cezar Ivănescu, Ileana Mălăncioiu, Elisaveta Novac şi, dacă-mi aduc bine aminte, pe Ilie Purcaru. Organizează petreceri în grup, mai ales la Câmpulung, unde-şi făcuse o casă cu sprijinul autorităţilor locale. Încep disensiunile cu Florin Mugur, care refuză să se lase târât în asemenea necuviinţe. Bineînţeles că nu lipsesc pârele la „înaltele porţi”. Şi se întâmplă ceea ce era de aşteptat: cade în dizgraţie şi este mazilit.

Pragul de pe urmă

Dacă după această întâmplare Florin Mugur se regăseşte la Editura Cartea Românească în aprecierea lui Marin Preda, mai generos decât oricare alt redactor cu autorii pe care îi ajută să-şi lucreze manuscrisele până a le face să strălucească, Gheorghe Tomozei este gata-gata să se scufunde în anonimat. Resemnat, bolnav de neputinţă şi de singurătate, începe să îmbătrânească înainte de vreme. Iar inima lui, atât de înfocată, atât de năbădăioasă, dă semne de oboseală. Se plânge de insomnii, de ameţeli, de confuzii. Este cel mai derutant moment de criză. Oamenii care au mai avut momente de cumpănă, care au mai fost bolnavi, care s-au mai simţit ameninţaţi, care au mai sărit peste alte hopuri fac mai uşor faţă unor asemenea situaţii. Ca pe front, primul atac e mai greu, la urmă te obişnuieşti şi cu şuieratul gloanţelor, şi cu exploziile obuzelor, şi cu roiul de trasoare, şi cu fiorii morţii. Gheorghe Tomozei s-a pomenit deodată în linia întâi. Luat prin surprindere, fără niciun fel de pregătire, cel care călărise caii mari ai destinului se pomeneşte aruncat din şa în praful unui drum care nu duce decât într-o fundătură. Prinţul suav ajunge un simplu călător prin lume, anonim ca un cerşetor.

Ca şi cum n-ar fi fost de ajuns, apare un adevărat rechizitoriu al lui Cezar Ivănescu. În cartea *Timpul asasinilor*[30], care îl acuză pentru moartea lui Labiş. E

30 Cezar Ivănescu, Stela Covaci, Timpul asasinilor (Documente şi

lovitura de graţie. Nu are putere să se dezvinovăţească. Rănit fără leac, încovoiat sub lovitură, îşi târăşte paşii spre ultimul refugiu.

În tot universul nu mai există decât o singură fiinţă în care să aibă încredere, la care poate să găsească înţelegere. Femeia pe care o divinizează este mama lui. Nu ezită să facă această mărturisire în orice împrejurare. Este singurul lucru sfânt pe care reuşise să-l păstreze. Păşea în faţa ei cu evlavie, de parcă ar fi fost să se roage la icoana Maicii Preciste.

Spre ea şi-a îndreptat paşii de pe urmă. Să-l mai ocrotească o dată. Cum făcuse de atâtea ori. Iar dacă nu va putea să-l salveze, măcar să sfârşească în braţele ei.

În confuzia lui nu-şi da seama dacă mai există cu adevărat sau a rămas numai o amintire.

Se spune că a fost găsit mort pe pragul casei.

Florin Mugur în cămaşa nefericitului

Obsesia

Cu Florin Mugur m-am găsit într-o obsesie. Obsesia lui, în care m-am trezit captiv la un timp, când aproape uitasem că am trecut şi eu prin aşa ceva. O adevărată criză mistică în care căzuse chiar acolo, în acel mediu ce părea definitiv sterilizat din punct de vedere ideologic.

Obsesia lui de atunci se putea numi *Jumătate de om călare pe jumătate de iepure şchiop*. Trecusem pe lângă basmul numit aşa ca pe lângă oricare altul, acceptând convenţia fără să-mi pun întrebarea cum de este posibil. Întâlnisem în folclor şi în mitologii nenumărate creaturi bizare, sirene, minotauri, centauri, oameni cu cap de câine, oameni cu cap de pasăre, ciclopi, căpcăuni, tot felul de corcituri monstruoase, dar le luam aşa cum erau. Însă Florin Mugur voia să ştie ce mister se ascunde dincolo de arătarea aceasta fără seamăn în lume. Cum adică o jumătate de om neîmperecheată cu o jumătate de peşte, de cal, de bou, de nimic altceva, ba încă şi călare pe o

---

mărturii despre viaţa, moartea şi transfigurarea lui Nicolae Labiş), Editura Libra, Bucureşti, 1997 (n. red.).

jumătate de iepure, care, pe deasupra, mai era şi şchiop. Nu ştiu pe ce se baza afirmaţia lui că nu există în toată literatura şi în toată filosofia cunoscută o metaforă atât de enigmatică. De-abia mai târziu mi-am dat seama că nu se pornise să dezghioace acest mister, pe care nu-l desferecase nimeni, numai din curiozitate ştiinţifică. Atunci când, într-un moment de restrişte, mi-a mărturisit că se simte chiar aşa, o jumătate de om călare pe-o jumătate de iepure şchiop.

De fapt, ce făceam noi putea să fie interpretat ca o evadare. O dezertare din rânduiala stabilită. Ne aflam acolo ca să fim îndopaţi, ca gâştele puse la îngrăşat, cu educaţii comuniste. Nu se cheltuia cu noi ca să ne pierdem timpul cu cai verzi pe pereţi.

Cum de nu l-am remarcat în zilele examenului de admitere? Florin Mugur nu era unul dintre cei care pot să-ţi treacă pe dinainte fără să-i observi.

Când am sosit eu la şcoală, cam la o lună după începerea cursurilor, grupurile şi ierarhiile prinseseră deja contur. Am rămas o vreme singuratic şi străin printre ceilalţi. Trebuia să atrag într-un fel atenţia asupra mea, ca să fiu luat în seamă. Până una-alta, sondam terenul. Mi-am început tatonările cu lectura listelor de candidaţi admişi, care mai erau încă afişate. Erau acolo destule nume care păreau aranjate: Horia Aramă, Radu Cosaşu etc., dar al lui părea prea făcut. M-a izbit un nume: Florin Mugur. Prea făcut, prea artificios, prea botanic, prea floral, prea preţios. Nu putea să fie vorba, mi-am zis, decât de un tip superficial, infatuat, băiat frumos şi ambiţios, emancipaţie din mahala, poetul străzii lui. Nu era unul pe care să-l caut. Dar el a fost cel ce mi-a ieşit în întâmpinare.

Prima impresie pe care mi-am făcut-o când ne-am aflat faţă în faţă a fost aceea a unui om bătut. Bătut rău de tot. Peste picioare, peste umeri, peste omoplaţi, dar mai ales în cap. Mai era încă timorat, calvarul nu luase sfârşit. Încă mai avea acea atitudine întâlnită la fiinţele slabe şi chinuite, care se tem până şi de umbra lor. Îi tremura

capul, i se zbăteau ochii, îşi târşea un picior ce părea rupt din şold.

Cine îi făcuse asta? Cine a putut să-l lase mutilat pe viaţă? Şi de ce? Cu ce s-a făcut el vinovat faţă de acel cineva?

Întrebările mele porneau din curiozitate, erau exterioare. Ale lui, fundamentale. De ce, Stăpâne, m-ai pedepsit?

Iluzoria fericire

Avea destule motive să fie un tânăr fericit. Mulţi îl credeau chiar aşa, ba îl şi invidiau. A fost, după câte ştiam, primul dintre noi care a publicat o carte. Ca să publici în volum când nu împliniseşi încă 20 de ani era, pe vremea aceea, un eveniment cu totul ieşit din comun. Alte timpuri, alte moravuri. Azi avem poeţi care tipăresc imediat după ce au învăţat alfabetul şi sunt încununaţi cu lauri în clasa a doua primară, cum s-a întâmplat cu micul geniu din Piteşti – să-l ajute Dumnezeu!

— Cristian Gava, devenit cetăţean de onoare al oraşului la opt ani şi jumătate.

Placheta lui Florin Mugur era un poem în care se nara voinţa de luptă a unui tânăr revoluţionar german (de ce german?), pornind de la o biografie reală. Întâmplarea aceasta l-a făcut să crească foarte mult în ochii noştri, dar şi mai ceva în aprecierea autorităţilor. Era pentru prima dată când la Şcoala de Literatură nu se ardea gazul de pomană. Şi dacă cineva mai putea să aibă îndoieli, ele au fost spulberate de articolul plin de elogii semnat de G. Călinescu la rubrica sa „Cronicile optimistului”, ţinută în revista *Contemporanul*, care parcă adăuga încă o pagină magistralei sale *Istorii a literaturii române de la origini până în prezent*. I-au urmat alţi corifei, mai mici, mai mari, în diferite publicaţii, întâlniri cu cititorii, invitaţii la cluburi muncitoreşti, la cenacluri literare, la case de cultură, chiar la Casa Universitarilor.

Toată lumea aceea anostă se arăta mulţumită. Până şi câinele nostru de turmă, directorul politic, se mai

înseninase. Pe faţa lui, mereu acră şi încruntată, se întindea acum un fel de zâmbet, până la urechi, ca uleiul pe fundul unei tigăi. Putea să-şi atribuie un succes personal. Munca lui de educaţie începuse să dea roade. Era cazul să devină „şi mai exigent, şi mai intransigent”.

Dar faima s-a stins foarte repede, ca orice foc de paie. Iar Florin Mugur a rămas cu sfâşierile lui interioare, atât de netipice în atmosfera de optimism din perioada de expansiune a literaturii proletare şi comuniste.

Însă asupra lui Florin Mugur se îngrămădeau alte şi alte merite. Se amintea că încă din 1948, adică la vârsta de numai 14 ani, publica în *Brigadierul*, suplimentul literar al ziarului *Tânărul muncitor*, un poem eroic închinat celor care lucrau pe şantierele de voluntari ale patriei. Iar *Cântecul lui Philipp Müller* era un strălucit pas înainte pe această cale (cine să bănuiască pe atunci că va veni vremea în care să publice *Destine intermediare* sau *Cartea regilor*, volume din care aflam că tot universul a intrat în agonie, declinul devine o stare de fapt, pe când poetul, poezia şi întreaga existenţă umană stau pe pragul prăbuşirii?).

Când am fost introdus în familia lui mi-am dat seama că prietenul cel mai apropiat era tatăl său, intelectual de rang mijlociu, care lucrase mult timp în ziaristică, pe cât de modest, pe atât de cumsecade. Îşi iubea fiul şi îl ocrotea cu o dăruire mai mult decât firească.

Cu Philipp Müller, Florin Mugur ajunsese purtătorul nostru de steag. O glorie care ar fi putut să-l facă fericit. Dar el nu credea în iluzii.

Jumătate de om călare pe jumătate de iepure şchiop

Era fascinat de unul dintre cele mai stranii basme din literatura universală. *Jumătate de om călare pe o jumătate de iepure şchiop*. Dar de ce venea cu această poveste peste mine?

Mie nu-mi tulbura mintea. Încă de pe vremea când îngânam primele vorbe cântam în cor cu alţi copii întâmplarea melcului care se urca pe buştean ca să toace

la leuştean. Nu mă întrebam nici dacă, nici cum este posibil aşa ceva. Nu mă miram de nicio ciudăţenie, nu mă apucam niciodată să scotocesc dincolo de aparenţe. Că un cal mânca jăratic şi zbura până la vântul turbat, că o coajă de săpun găsită în urechea lui se putea preface într-un zid până la cer, iar peria într-o pădure fără sfârşit, că zmeii furau fetele oamenilor ca să le ducă pe alt tărâm, că se băteau munţii în capete peste izvoarele cu apă vie şi cu apă moartă, că se potcovea púncele cu 99 de ocale de fier la un picior nu mă deranja în niciun fel.

Dar Florin Mugur ştia el ce ştia. Ştia că eu veneam dintr-o altă civilizaţie, care, în multe privinţe, nu-şi smulsese încă rădăcinile din străvechime, din comuna primitivă. Mă auzise povestind întâmplări auzite şi crezute, dar şi văzute şi trăite. Cu Fáltatele şi Nefârtatele care au făcut lumea şi se certau pe ea, cu Dumnezeu şi Sfântul Petru care umblau cu tălpile goale pe coaja pământului, cu zmeii-paralei, cu Muma Pădurii, cu balauri cu câte nouă capete… Dar am văzut cu ochii mei un şarpe cu două capete şi un copil născut cu tot trupul acoperit de păr, care avea şi un crâmpei de coadă, şi un ghem de foc ce plutea ca un balon în aer până s-a aşezat pe vârful clopotniţei care a detunat şi a sărit în ţăndări aprinse şi am văzut luna care sângera sfâşiată de vârcolaci. Şi am mai văzut un om, pe care îl ştiam zdravăn, cum l-au pocit ielele în jocul lor, şi o fată cu ochii încercănaţi, cu buzele veştede, galbenă ca turta de ceară, despre care se spunea că face dragoste cu cineva sau ceva care cobora pe coşul casei şi pierea înainte de revărsatul zorilor. Şi am văzut mortul care s-a strâmbat şi a gemut când i s-a bătut un ţăruş în inimă, ca să nu se facă strigoi, din pricină că sărise peste el un motan negru.

Florin Mugur era lipsit de asemenea experienţe. Trotuarul străzilor marelui oraş nu oferea găzduire pentru asemenea poveşti. Iar educaţia lui nu fusese lăsată la întâmplare. El trăise în lumea faptelor din Vechiul Testament şi din alte cărţi sfinte, unde lucrurile erau cu

mult mai clare: un Dumnezeu unic, mare, puternic şi răzbunător şi poporul ales, aflat în grija Lui printre alte seminţii pe care trebuia să le domine.

Rugul refuzat însă el era fiul rătăcitor, care nu scăpase necontaminat. Basmul acesta românesc, pe care l-a studiat cu osârdie şi l-a găsit fără egal în lume, parcă fusese anume creat ca să se regăsească Florin în el. Un fel de oglindă în care-şi privea întreaga existenţă. Beteşugurile lui fizice făceau din el o jumătate de om. Călare pe o jumătate de destin care şi el şchiopăta. Nimic nu era întreg, nicidecum perfect. Ţâra după el un picior moale şi mai scurt, şi îi tremura capul.

Când le avea – succesul, satisfacţia, bucuria, fericirea, erau numai pe jumătate. O jumătate de viaţă.

Dacă ar fi fost să-şi aleagă, i-ar fi plăcut să trăiască în povestea lui David. Cel care, băiat fiind, a doborât la pământ teroarea poporului ales, întruchipată în uriaşul Goliat. Să cânte din n-ai, să scrie *Cântarea Cântărilor*, să se urce pe tron, să iubească nenumărate femei frumoase şi să aibă nenumăraţi copii. Dacă nu, măcar Samson, chiar dacă ar fi fost să piară odată cu duşmanii poporului său. Sau să fie Iacob, cel care s-a luat la trântă cu Dumnezeu. Dar nimeni nu l-a întrebat ce doreşte. Rolul era de mult distribuit. Marele regizor îl punea să repete povestea primului fiu al lui Avraam. Poate şi povestea lui Iov.

— Dar de câte ori mă întindeam în pat – îmi povestea el – în loc să dorm legănat de vise, începeam să urc un deal, printr-un crâng de mărăcini, gâfâind sub povara sarcinii de lemne pe care o duceam în spinare. Şi venea tata în urma mea, cu scăpărătorile într-o mână şi jungherul în cealaltă. Şi aşezam frumos vreascurile uscate pe pământ şi când rugul era gata mă culcam pe el cu faţa în sus şi îmi dezgoleam gâtul şi tata ridica jungherul să mi-l înfigă unde bate sufletul. Şi nu ştiam dacă şi de data asta se va încurca vreun berbec cu coarnele în rugi. Şi mă trezeam ţipând şi lac de sudoare. Şi-l iubeam pe tata, şi-l iubeam pe Dumnezeu, dar de ce să nu se întâmple odată ce trebuie să

se întâmple? De ce mereu şi mereu coşmarul pe care l-am avut în noaptea când am fost paralizat? Şi m-am pomenit că nu mai am niciun chef să strâng vreascuri pe care să fiu înjunghiat şi ars. Dar asta însemna şovăială, nesupunere, început de răzvrătire. Şi aşa ceva se pedepseşte.

— Aveai sentimentul vinovăţiei?

— De fiecare dată mă împotriveam şi tot de atâtea ori mă aşteptam să fiu şi mai aspru pedepsit. Şi pentru că nu se lămureau lucrurile, n-am mai vrut să intru în joc. Ţineam ochii deschişi până îmi amorţeau trupul şi creierul de nu mai simţem nimic şi nu mai aveam nicio vedenie.

— Înseamnă că te-ai vindecat de coşmar! Fusese un fel de nebunie de care ai scăpat.

Stăm pe un buştean gros din curtea Şcolii de Literatură. Priveam colegii care se preumblau pe alei. Şi trecătorii de dincolo de gard, care îşi făceau promenada la Şosea. Ce ştiam noi despre ei? Ce ştiau ei despre noi?

Şi mi-am început povestea mea. Povestea mea şi a Dumnezeului meu… îmi dăduse tata poruncă să nu las copilul la drum. Copilul era fratele meu Ion. El de doi ani şi jumătate, eu cu doi ani mai mare. Şi eu dezlegasem poarta şi ne jucam pe marginea şoselei. Prima interdicţie majoră de care n-am ţinut seama. Poate că un pui de drac îmi şoptise la ureche: încearcă, să vezi ce se întâmplă… Şi ce putea să se întâmple dacă ne jucam cuminţi pe marginea şoselei…

El era calul şi ţinea cu o mână de un căpătâi al băţului, eu, omul care îl mână: „Dii, murgule, dii, dii, dii, căluţul meu!” Şi el alerga şi necheza şi sărea şi eu îl mânam şi toată lumea era a noastră şi nu mai era nimic pe lume în afară de noi.

Dar era ziua Sfântului Toader. Şi în ziua de Sfântul Toader flăcăii satului şi bărbaţii tineri îşi încură caii, ca să nu-i mănânce lupii şi să nu se îmbolnăvească de răpciugă. Poate că îmi zbârnâise şi mie la ureche ceva în legătură cu această alergare de cai, de ne jucam chiar de-a călăreţii.

Şi s-a pornit cavalcada din capul satului, cuprinzând

toată şoseaua din gard în gard. Ne-am trezit cu ea la numai câţiva paşi de noi. Şi m-au aruncat în şanţ. Când m-am ridicat, fratele meu se zbătea în ţărâna drumului ca un pui cu gâtul tăiat. Au sărit oamenii cu găleţile cu apă, dar n-a folosit la nimic. Nu avea nicio lovitură, nici nu era atins măcar. Boala lui era „boala copiilor" pentru 15 ani de zile. Cădea din picioare, de parcă ar fi fost secerat. Când îl apuca în somn, se zguduia patul cu el de ziceai că e gata să se surpe casa pe noi.

A vândut cărămida şi lemnăria casei pe care voia s-o construiască în vara aceea. A umblat cu el prin doctori, pe la biserici, pe la mănăstiri, a fost şi la Petrache Lupu, sfântul de la Maglavit. Pe urmă a luat calea ghicitoarelor şi vrăjitoarelor.

Şi pentru că eu eram de vină, mă ascundeam în grajdul vitelor şi mă rugam, cu ochii în lacrimi, şi băteam mătănii, şi mă loveam cu fruntea de pământ, şi sărutam pământul: „Fă-l, Doamne, sănătos pe fratele meu!"

Şi pentru că nu-l făcea, mă rugam să-mi dea mie boala şi să rămână el cum a fost. Şi iar mă aruncam la pământ, de parcă aş fi fost fulgerat şi mă cutremuram cum era cutremurat el, dar prefăcătoria e prefăcătorie şi nu ţine.

— Mă gândeam chiar să-mi pun capăt zilelor, înţelegi tu asta?

— Înţeleg, m-a bătut şi pe mine gândul ăsta, zice Florin.

— Şi am fost bântuit atunci de prima îndoială, mă crezi?

— Te cred, cum să nu te cred…

— Nu voia? Nu putea? Nu auzea? Iartă-mă, Doamne!

— Nu avem voie să ne îndoim.

— Şi s-a mai întâmplat o dată, Florine. De data asta totul a pornit de la un fleac. Începusem şcoala. Pe atunci se scria pe o tăbliţă de ardezie cu condei de piatră. În prima zi ajung acasă cu tăbliţa făcută cioburi în traistă şi fără condei. Şi tot aşa. Parcă era un făcut. Tata mi-a mai

dat patru ouă, şi-mi cumpăr încă una de la prăvălie, dar mi-a spus: „Dacă o spargi şi pe asta, n-ai de ce să mai dai pe acasă!” „Nu mai dau”, i-am răspuns încăpăţânat, dar şi hotărât să nu se mai întâmple. Însă eram urmărit de ghinion… Am luat tiptil drumul bisericii, prin porumburi, şi m-am urcat în turnul clopotniţei. Mi-am pus traista într-un colţ şi am început să mă rog, bătând cu fruntea în scândurile prăfuite. Îmi pipăiam cucuiele şi eram mulţumit că răsăriseră destul de multe, ca să vadă Dumnezeu cât sunt de credincios şi cât de fierbinte mă adresez Lui… Mai eşti pe aici, Florine?

— Mai sunt…

— Şi după o sută de mătănii, căutam în traistă să văd dacă m-a ascultat Dumnezeu. Şi el nu vrea să mă asculte. Şi eu nu înţelegeam de ce. Şi s-a înserat. Şi au început liliecii să se desprindă din boltă şi să fâlfâie în jurul capului meu. Şi parcă se clătinau şi se crăpau mormintele, văzute de acolo, de sus, în faptul serii. Şi când am ridicat traista zornăind în ea cioburile ca nişte oase care se lovesc unul de altul am strigat: „De ce, Doamne, de ce?”… Mai eşti pe aici?

— Te ascult.

— Şi m-am apucat să trag clopotul. Să trag clopotul noaptea, ca nebunul. Pentru că numai cu câteva clipe mai înainte îmi venise să mă spânzur de funia lui. Sau să mă arunc cu capul în jos din vârful clopotniţei. Băteam clopotul de s-a auzit în şapte sate. Să se audă şi în cer.

— Şi nu ţi-a răspuns?

— Nu! Nici până azi, dar ţie?

— În noaptea când am refuzat să mai duc snopul de lemne uscate în cârcă, să mă mai sui pe rug şi să-mi dezgolesc gâtul pentru a fi înjunghiat, atunci când credeai tu că m-am vindecat…

— Că ai scăpat de un coşmar am zis…

— În noaptea aia m-am trezit exact ca gândacul din *Metamorfoza* lui Kafka. Nu mai aveam febră, nu mai transpiram, nu mai deliram, dar eram paralizat. M-a

trăsnit prin somn, poate chiar în clipa refuzului meu… Şi am rămas pocit pe o viaţă întreagă.

— Numai de un singur picior…

— O jumătate de om… în căutarea unei jumătăţi de iepure.

Şi după un timp:

— O jumătate de nimeni călare pe o jumătate de nimic…

— De ce te plângi? Tu eşti cel care l-a strâns în braţe pe Dumnezeu, te-ai luat cu el la trântă şi nu i-ai dat drumul până când nu ai fost lovit peste şold. Te-a rănit, dar te-a şi binecuvântat. Te aşteaptă gloria şi fericirea. Vei avea soarta lui Iacov, tată de seminţii…

— Sau a lui Iov. Plin de bube pe o grămadă de gunoi…

— Până şi Iosif a fost răsplătit după ce a fost trecut prin acea grea încercare.

— Ce ştii tu?

Tăceam. Priveam în gol. Florin Mugur nici atât nu putea să facă. Îi fugeau privirile de la stânga la dreapta, de la dreapta la stânga. Şi toată lumea se afla într-o continuă clătinare. Se balansau copacii, clădirile, străzile, oamenii, rândurile şi literele de pe hârtie, toate fiinţele şi lucrurile, orizonturile şi crugul cerului. Cum o fi să trăieşti într-o lume deformată, care se strâmbă mereu la tine? M-am trezit exact ca gândacul din *Metamorfoza* lui Kafka.

— Să nu te plângi! Tu eşti cel care l-a strâns în braţe pe Dumnezeu şi te-ai luat cu El la trântă. Şi, ca să se elibereze, te-a lovit peste şold. Dar te va ajuta cum l-a ajutat pe Iacov. Să fii fericit şi să ai un şir nesfârşit de urmaşi strălucitori!

Înmulţiţi-vă şi cuceriţi pământul

Am atins încă un punct sensibil. Poate cel mai vulnerabil. În privinţa asta Florin Mugur era tipul evreului habotnic. Datoria de a avea urmaşi era principala obligaţie faţă de comunitate şi singura cale de supravieţuire. Refuzul sau neglijenţa perpetuării însemna o adevărată

blasfemie, sfidarea Puterii divine, iar neputinţa un semn că Pronia nu te-a găsit demn de un asemenea rol.

— Uită-te la mine, o caricatură…

În tot timpul şcolii de pe Kiseleff, Florin Mugur a avut multe prietene, dar nicio iubită. Însă imediat după absolvire a început să-l curteze o droaie de studente de la Universitate, drăguţe, inteligente şi mai toate din provincie. Şi el se afla într-o mare confuzie: nu ştia dacă e vorba de afecţiuni autentice sau de jocuri din interes, pentru casa pe care o avea în inima Bucureştilor şi poziţia sa socială şi profesională. Ce să facă, să se căsătorească cu o oarecare numai pentru a avea descendenţi sau s-o aştepte pe cea devotată, care merită într-adevăr să fie mama copiilor săi?

Prăbuşirea

A găsit-o, în sfârşit. Frumoasă, blândă, sfioasă, modestă, evlavioasă, Iulia părea desprinsă din icoane. Fără îndoială că au fost făcuţi unul pentru altul. În sfârşit, a cunoscut şi el fericirea. Una fără margini.

Dar tânăra femeie s-a epuizat într-un şir întreg de sarcini nereuşite. Doctori, tratamente, speranţe, îngrijorări. Până la urmă, s-a născut un băieţel. Debil. Care nu a putut supravieţui. Mama lui a trecut şi ea în lumea celor drepţi. Peste Florin Mugur s-a surpat întreaga lume.

Rătăcitorul cel blând

Fusese unul dintre cei mai apreciaţi elevi ai Şcolii de Literatură şi, fără îndoială, că ar fi fost un bun redactor de revistă sau de editură. Dar dacă aproape toţi colegii lui din provincie (Ştefan Luca de pe la Târgu-Mureş, Dumitru Carabăţ de pe la Brăila, Lucian Raicu şi Horia Aramă de pe la Iaşi, Ion Gheorghe din satul Florica, judeţul Buzău, Mihai Negulescu de la Fântânele, judeţul Prahova, Nicolae Stoian din Creaţa de Ilfov, Gh. D. Vasile din Lişteava Doljului, Doina Sălăjan din Oradea, Adrian Beldeanu din Bârlad, Mihaela Monoranu, Irimie Străuţ, Sorin Comăniţă de prin alte locuri din ţară) au fost repartizaţi în Bucureşti, pe Florin Mugur l-am întâlnit profesor într-un sat din

nordul judeţului Dâmboviţa, la Cobia. Nu ştiam ce făcuse ca să cadă în dizgraţie şi să primească o asemenea osândă. Bolnav, dezechilibrat, vulnerabil din toate punctele de vedere, i-a fost greu să se adapteze într-o lume care îi era cu totul necunoscută şi ostilă. Noroaie, praf, frig, salariu mic, gazde scumpe şi, peste toate, răutatea inconştientă a copiilor care îşi râdeau de infirmităţile lui. Şi în fiecare toamnă era mutat de la o şcoală la alta şi o lua de la început.

Capul Bunei Speranţe

Prin intermediul doamnei Raşela Năstase, profesoară la Institutul de învăţământ Superior din Piteşti, care purta încă pe braţ ştampila unui lagăr de exterminare a evreilor, a ajuns la primul secretar al judeţului Argeş, care l-a înţeles şi l-a promovat în redacţia revistei de cultură. Ca adjunct al redactorului-şef care era Gheorghe Tomozei.

Înainte de se angaja m-a căutat ca să afle de la mine dacă nu este aici cumva un climat ostil evreilor. L-am liniştit cu exemplele doctorilor Friedman, Schtosell şi Anceanu, apreciaţi şi simpatizaţi de toată lumea.

Au fost primii ani în care şi-a putut dovedi întreaga măsură a puterii sale creatoare. Dar prea târziu ca să poată fi fericit.

Coleg de an cu Gheorghe Tomozei la Şcoala de Literatură, mi se pare şi de grupă de studii, dar fiecare cu problemele lui. Şi aveau destule. Nu pentru că ar fi fost suspectaţi, urmăriţi, persecutaţi sau aşa ceva. Dimpotrivă, se aflau pe poziţii destul de bune. Motivele lor de nefericire au intrat pe poartă odată cu ei…

Ceea ce îi apăsa şi îi rodea pe amândoi în această perioadă de strălucire profesională era blestemul de a nu avea urmaşi. Dar dacă Tomozei îşi îneca amarul în orgii bahice şi erotice, Florin Mugur îşi trăia lucid sfâşierile, refuzând ameţirea şi amorţirea simţurilor şi gândurilor.

Colaborarea lor, de altfel foarte eficientă, se baza pe o relaţie de subordonare. Tomozei era cel cu indicaţiile, Mugur cu execuţia. Cu o râvnă de sclav îndatorat, el ducea

în cârcă toată revista.

Supunerea lui a mers până acolo încât i-a servit de martor lui Tomozei când acesta m-a denunţat autorităţilor că am atitudine şovină şi antisemită, ba chiar acţionez în acest sens.

Întocmindu-mi dosarul pentru o acţiune în justiţie împotriva desfacerii abuzive a contractului de muncă, Mugur mi-a zis:

— Astâmpără-te! Că nu rezolvi nimic! Ştii bine că mortul nu se mai întoarce de la groapă!

— Dar se poate face strigoi… Dacă mă fac, te urmăresc toată viaţa…

S-a îngălbenit şi a început să tremure şi mai tare. Era superstiţios.

Apus de soare

Din redacţia revistei *Argeş*, redactor la Editura Cartea Românească, devenit coleg cu Mircea Ciobanu şi Cornel Popescu, apreciat de Marin Preda, căruia i-a şi publicat o carte de interviuri.

Se simţea dator faţă de scriitorii piteşteni şi i-a publicat în serie pe Miron Cordun, Ludmila Ghiţescu, Otilia Nicolescu, Elisaveta Novac, Dan Rotaru. Mă solicita şi pe mine, dar nu am răspuns.

Generos ca nimeni altul, îşi amâna cărţile sale ca să le tipărească pe ale altora. Devenise un fel de instituţie de binefacere. Toţi trăgeau de el, pentru interesele lor, dar nimeni nu se gândea că la urma-urmei este şi el un om, care are nevoie măcar de puţină linişte şi de multă odihnă. Bolnav, obosit, singur, măcinat de angoase, nefericit, îmbătrânit înainte de vreme, se stinge fără de veste…

Hoţii îi devastează casa, ce nu cară, distrug, nu mai rămâne nimic din strânsura lui de cărturar, din gândurile aşternute pe hârtie.

Malenkov; „abdicat” la Bucureşti

Dacă primul mare eşec al politicii economice a Partidului Comunist a fost prăbuşirea Canalului Dunăre-Marea Neagră în varianta sa dejistă, întâiul mare rateu de

cadre a fost falimentul Şcolii de Literatură.

Şantierul s-a lichidat, şcoala a fost desfiinţată.

Şi dacă lucrările la Canal au fost reluate sub Ceauşescu şi *Drumul fără pulbere* a devenit o certitudine, pepiniera de scriitori a rămas definitiv abandonată.

Palatul din Şoseaua Kiseleff nr. 10 a fost destinat să devină muzeu. Semnificativ, nu? Azi, acolo, este altceva. Cu totul altceva…

De-abia trecuse un cincinal de când Şcoala de Literatură şi Critică Literară „Mihai Eminescu" se deschidea cu surle şi trâmbiţe. Copiii partidului, crescuţi după principiile sale şi înarmaţi cu ideologia clasei muncitoare, erau meniţi să cânte marşul triumfal al operei de făurire a unei lumi noi. Dar din ouăle puse la clocit în acest incubator ieşeau şi altfel de pui decât cei aşteptaţi…

Straniul preludiu

Că aşa au stat lucrurile s-a văzut la conferinţa pe ţară a tinerilor scriitori, care trebuia să fie prima dintr-o nesfârşită serie şi să preceadă Congresul scriitorilor maturi. Dar a fost ultima. Pentru că în loc să fie una de recunoştinţă, de mulţumire şi de angajamente, a dat fiori puterii.

Totul a început normal. Acea normalitate după tipic, statornicită şi ea după modelul sovietic. Lucrările se desfăşurau în aula Bibliotecii Centrale Universitare. Am fost chemat în grupul de tineri care ocupase, mai mult sau mai puţin abuziv, loja oficială, situată chiar deasupra uşii de la intrare şi exact faţă în faţă cu scena pe care era instalată masa prezidiului. În centrul grupului, Nicolae Labiş. Ceilalţi, colegii lui de la şcoală.

Faptul că nu toţi delegaţii şi-au respectat locurile în sală, înscrise pe mandat, era un început de defecţiune. Deocamdată tolerat ca o mică năzbâtie a unor copii ceva mai zburdalnici, inocentă şi lipsită de urmări.

Suntem solicitaţi să ne înscriem la cuvânt toţi cei care avem câte ceva de spus. Mă aşez la coadă, pentru că se strânsese prea mult năduf în mine. În aplauze

furtunoase intră în sală prezidiul. Microfonul îi aparţine lui Mihai Beniuc. La un colţ de masă şi colegul nostru Nicolae Stoian.

Se citeşte lista vorbitorilor. Numele meu lipseşte. Labiş mă ia cu el şi intrăm în culise. Tocmai se anunţa programul şi se dădeau nişte indicaţii. Îi facem semne exasperate lui Stoian. Până la urmă îndrăzneşte să se dezlipească de scaun şi să vină la noi. Se vede că este în mare încurcătură. Dar insistăm. Cu greu acceptă să-l pună la curent pe Miu Dragomir, principalul organizator al conferinţei. Acesta ne priveşte cu nedumerire şi indignat prin ochelarii săi cu lentile groase. Nu pe mine mă ia el în seamă. Dar e vorba de Labiş. Până la urmă vine la noi. Mă întreabă ce am de gând să spun. Nimic altceva, îi asigur, decât să mulţumesc redactorilor de la revistele care m-au încurajat şi m-au sprijinit să scriu, publicându-mi primele lucrări. Era în regulă. Îmi publicase şi el câte ceva în *Tânărul scriitor*. Mai intrau în discuţie *Contemporanul Luceafărul Flacăra*, *Urzica*. Se duce să şuşotească la urechea lui Beniuc. Care ne priveşte şi el la început consternat, ca să sfârşească prin a face un semn afirmativ. Miu Dragomir transmite mesajul: „să nu vorbesc despre nimic altceva. În niciun caz să nu-mi treacă prin minte să pomenesc despre conflictele mele din Şcoala de Literatură, să-i atac pe directorii Hoajă şi Petre Iosif. Promit şi mă angajez cât se poate de solemn să mă ţin de cuvânt. Nicolae Stoian se simte obligat să îmi atragă atenţia că a garantat pentru mine şi îi pot pune situaţia în pericol. Sunt gata să jur că mă voi limita la relaţiile mele cu unii redactori de reviste.

Cine nu a trăit acele timpuri nu poate să înţeleagă acceptarea unor asemenea restricţii. Şi nici să preţuiască aşa cum se cuvine libertatea cuvântului.

Atmosfera era electrizată. Simţeau acest lucru şi tovarăşii din prezidiu care deveniseră neliniştiţi, nervoşi. Era suficientă o singură scânteie ca să se producă explozia.

Iată-mă la microfon. Povestea mea este una simplă, care, probabil, în alte împrejurări nu ar interesa pe nimeni. De fapt, povestea unei poveşti.

— Am scris o poveste cu nişte copii şi nişte lupi… O duc la revista *Flacăra*. Sunt chemat peste o săptămână. Redactorul ţine să mă prezinte şefei. Care mă felicită că am scris o poveste foarte frumoasă. Dar trebuie să fac nişte corecturi. Pentru că, aşa cum este, nu se află în conformitate cu realitatea. Care realitate? am întrebat-o…

— Realitatea cea adevărată. Lupii nu atacă oameni.

— Ba atacă, am zis eu, şi îi mai şi mănâncă…

— Unde ai citit dumneata aşa ceva?

— N-am citit…

— Şi atunci cum? Să ştii că eu am parcurs foarte multă literatură rusă şi sovietică şi n-am întâlnit niciunde că lupii se dau la oameni.

Eu continui către sală.

— Aş vrea s-o invit pe tovarăşa redactor-şef de la *Flacăra* să treacă prin pădurile de la noi într-o iarnă cu nămeţi. Să văd ce ar mai zice, dacă ar mai putea să spună ceva. Poate m-ar crede atunci că dintr-un bărbat care a avut un asemenea ghinion nu au mai rămas decât oasele şi picioarele din cizme. La data aceea nu a vrut să mă creadă.

— De ce nu i-a mâncat şi cizmele? m-a întrebat domnia sa.

— Nu ştiu, poate pentru că nu erau pâslari…

— Ce tot îndrugi dumneata? m-a întrebat. Lupii sunt lupi peste tot şi au aceleaşi obiceiuri. Dacă în Uniunea Sovietică nu mănâncă oameni…

— Aţi citit Krasnaia Şapocika?

— Scufiţa Roşie, cine n-a citit-o?

— Lupul din povestea aia le înghite şi pe babuşca, şi pe nepoata ei.

— Dar nu este scrisă de un autor sovietic, mi-a zis.

— Era adevărat, continui eu dialogul cu participanţii la conferinţă. Povestea e scrisă în Occident. Şi lupul era capitalist. Numai vânătorii care l-au spintecat pe burtă au

fost sovietici. Cât despre lupii noştri, ce să spun? Nu şi-au pierdut încă năravurile burghezo-moşiereşti… Se află de-abia la începutul reeducării. Proces care n-a ajuns până acum să se desăvârşească decât la nivelul redactorilor-şefi…

Am fost ţinut în aplauze.

Poetul Mihai Beniuc, care se făcuse şi mai mic decât era, se ridică în picioare.

— Timpul dumitale s-a epuizat.

Fără îndoială că există pe undeva stenograma şi înregistrarea de acolo, de atunci.

Teroarea modelelor

Povestea mea a fost una destul de amuzantă, poate şi relaxantă. Dar foarte gravă în esenţa ei. Nu întâmplător a fost primită cu satisfacţie şi folosită ca argument în multe luări de cuvânt.

Cu sau fără ea, tot s-ar fi pus problema modelului sovietic. Care devenise o problemă fundamentală pentru literatura română. Poate şi pentru alte literaturi din ţările satelite. Existaseră destule încercări de evadare. Dar problema, după ştiinţa mea, s-a dezbătut public pentru prima dată la această adunare de tineri scriitori, care s-au dovedit foarte maturi şi foarte îndrăzneţi.

Modelul sovietic devenise o adevărată teroare în toate domeniile.

În literatură modelul sovietic a fost la început personajul erou. Eroul ideal, fără fisuri, puternic, frumos pe dinăuntru şi pe dinafară, inteligent, isteţ, curajos, devotat cauzei, superior duşmanului din toate punctele de vedere, gata de orice sacrificiu, inclusiv cel suprem.

Dar se observă după un timp că asemenea figuri, în loc să devină exemplare pentru tot omul, încep să fie puse la îndoială, ba chiar devin incredibile. După mai bine de un deceniu de la război, se consumase perioada romantismului revoluţionar şi se cerea revizuit proletcultismul.

Se ajunsese la saturaţia exemplelor total pozitive.

Populaţia nu mai era dispusă să înghită gogoşi frumoase pe deasupra şi goale pe dinăuntru, adică umflate artificial. Şi tocmai când scriitorii noştri cei mai zeloşi se adaptaseră bine acestui sistem, sovieticii au schimbat cartea de reţete culinare. Apare teoria tipicului în literatură şi în artă care devine lege prin adoptarea Raportului de activitate prezentat de Malenkov, secretar general al P.C. (b) al Uniunii Sovietice la ultimul congres pe care l-a mai apucat generalisimul Stalin. În formula acestei reţete, personajul rămânea tot un exemplu de urmat, dar cu faţă mai umană. Adică mai zgâriat pe ici, pe colo, mai pătat din loc în loc, dar nu în punctele esenţiale. Ca întotdeauna, când se tuşea la Moscova, se strănuta în tot lagărul socialist.

Dezbaterile care au urmat după lansarea acestei teze au devenit de-a dreptul aberante. Bătălia se da pe stabilirea procentelor: cât la sută trăsături pozitive şi cât la sută trăsături negative. Unii credeau că este suficient să-ţi înnegreşti personajul 5%, alţii propuneau mai mult, dar în niciun caz să se ajungă până la jumătate, în castelul de pe Kiseleff, prin dormitoare, prin spălătoarele comune noi făceam glume de felul ăsta: „Îi pun albeaţă într-un ochi, îi rup un picior, îl castrez, că ouăle nu-i atârnă mai mult de 0,5% din total”. Dar în presă, în adunările de la uniunile de creaţie problema era luată foarte în serios. După fel de fel de propuneri s-a ajuns la ideea eroului sandviş: la început pozitiv, pe la jumătate puţin rătăcit, în final apoteotic.

La conferinţa tinerilor scriitori din România reacţia devenise de-a dreptul virulentă. Unul dintre vorbitori a întrebat retoric:

— După ce îmi iese cum îmi iese, să zicem frumos, unde trebuie să-l zgârii, de unde să ciupesc? Să-i pun un cucui în cap sau un buboi în şezut?

Nu mai lipseşte mult până să se ceară renunţarea la modelele străine, de oriunde ar veni ele. Ceea ce se poate interpreta chiar ca o atitudine sau o manifestare antisovietică.

Detronarea lui Malenkov

Malenkov era un rus mare ca un urs, care avea toate calităţile de a fi bine dresat. După principiul lansat de el la congresul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, modelele personajelor trebuia căutate tot în viaţă, în realitate. Dar să nu fie luate în consideraţie exemplarele excepţionale, oricât de seducătoare ar fi ele. Literatura nu trebuie să fie o copie a realităţii sau a unor indivizi. Ci o sumă de elemente recoltate din mai multe fapte, de la mai mulţi indivizi. Dar nici nu trebuie să ne mulţumim cu o medie statistică. Tot ce ne interesează este tipicul. Însă nimeni nu înţelegea prea bine cum arată aşa ceva. Şi se ajunsese, ca de fiecare dată, la excese. De pildă, în unele teatre şi filme actriţele frumoase nu mai primeau roluri pentru că nu erau tipice. La noi ajunsese vedetă de cinema Lică Gheorghiu, cam balşoaie, cel puţin de la brâu în jos, dar fără alte calităţi în afară de aceea că era fiica „Regelui Ghiţă”. Iar Silvia Popovici, o frumuseţe a ecranului şi a scenei, cum se dovedise în Dardée şi în rolul Julietei, intră temporar într-un con de umbră, deşi avea talent cu carul.

Pe la microfonul conferinţei tinerilor scriitori se perindă tot felul de personaje. Simţeam că s-au făcut recrutări subterane pentru vorbitori care să contracareze afirmaţiile neconvenabile. Dar prezidiul pierde controlul. Preşedintele lui anunţă, ca de obicei: are cuvântul cutare, se pregăteşte cutărică. Şi cutare sau cutărică este alungat din scenă dacă spune ceva care să nu ne intereseze. Iniţiativa conducerii lucrărilor a trecut în loja centrală înţesată cu tineri scriitori, chiar câte doi pe un scaun, mulţi în picioare, cu un nucleu în jurul lui Labiş. Prin ropote de picioare, strigăte şi fluierături luăm dreptul la cuvânt celor care bat apa în piuă sau susţin tezele oficiale. Şi îi impunem la microfon chiar pe cei care urcă pe scenă fără a fi anunţaţi după listă. Teza tipicului în artă şi literatură este spulberată.

S-ar putea spune că, de fapt, aici s-a cerut „abdicarea” lui Malenkov. Nu din funcţia de secretar general al P.C. (b) din Uniunea Sovietică, ci de diriguitor al

treburilor literare.

Se cere ridicarea blestemului

Pe vremea aceea, nenumăraţi cetăţeni sufereau din cauză că se întâmplase să fie copii de preoţi, să fi avut vreun bunic cam zurbagiu sau un unchi fugit în străinătate, ca să nu mai vorbim de rudele din rândul chiaburimii, burgheziei sau moşierimii. Aceşti vinovaţi fără vină erau şi interzişi pentru publicistică sau admişi în literatură numai ca personaje malefice.

Parcă îl văd la microfon pe Radu Cosaşu, cu privirea sclipind de inteligenţă prin lentilele ochelarilor.

— Am cunoscut pe şantierul hidrocentralei de la Bicaz, spunea el, un tânăr inginer care provenea dintr-o familie de ţărani săraci, a făcut o şcoală de ucenici şi şcoala medie la seral, în timp ce muncea pe şantier. La facultate a ajuns şef de promoţie şi a terminat studiile în U.R.S.S. Conduce una dintre cele mai grele lucrări subterane şi este cotat cel mai bun specialist… Am scris despre el un reportaj, dar mi-a fost refuzat materialul. Motivul? Ţineţi-vă bine! Este căsătorit cu o fiică de general care a luptat în Răsărit. Ba mai mult, acest tânăr inginer de elită nu poate să fie avansat tot din această cauză. Colegii lui au ajuns şefi de lot sau şefi de şantier. Chiar mai sus, dar el a rămas la un punct de lucru ca un simplu brigadier. Ce vină are? El l-a trimis pe general pe front? Sau fiica acestuia, care avea pe atunci de-abia opt ani? Ce pericol poate să prezinte pentru societate această pereche de oameni ai muncii care lucrează amândoi pe şantier, în creierii munţilor şi locuiesc într-o baracă de lemn dintr-o colonie muncitorească? Până când ei, şi alţii ca ei, să ducă povara originii sociale ca pe o ghiulea agăţată cu lanţuri de picioare?

Parcă am vorbi cu toţii prin gura lui. Suntem strânşi aici, în loja centrală, aproape toţi colegii săi de an de la Şcoala de Literatură.

Şi iat-o pe Tita Chiper, proaspăt absolventă a şcolii de pe Kiseleff, ajunsă reporter la ziarul şantierului de la Bicaz.

Se ridică pe vârfuri să ajungă la microfon. Ca să demaşte cealaltă faţă a absurdului. „Mulţi mânuitori ai condeiului, zice ea, dar mai ales cei care-i dirijează, au rămas cu meteahna de a vedea în fiecare lucrător de pe şantier un erou”. Şi face o dezvăluire şocantă: „Nu am întâlnit pe nimeni care să vină acolo dintr-o chemare eroică, din devotament sau abnegaţie, din patriotism şi spirit de sacrificiu. Unii vin să strângă ceva bani ca să-şi refacă gospodăriile sau să-şi ridice case noi, să încropească zestre pentru fete; alţii pentru că au fost daţi afară ca elemente necorespunzătoare din armată, din învăţământ, din cercetare, de pe unde lucrau; sunt şi tovarăşi de-ai noştri care au fost destituiţi din munci de răspundere şi trimişi la munca de jos; şi foşti puşcăriaşi care nu-şi găsesc de lucru;

şi ţărani care au rămas fără pământ şi fără vite; şi bărbaţi părăsiţi de neveste; şi aventurieri în căutare de noi senzaţii sau chilipiruri; şi muncitori plătiţi prost acolo unde au lucrat; şi ciobani cărora li s-a urât să pască şi să mulgă oile; şi feţe bisericeşti răspopite sau răscălugărite; şi inşi care vor să-şi spele autobiografiile ca să li se uite trecutul; şi alţii care s-au pornit încoace cum s-ar fi dus oriunde ar fi fost repartizaţi. Ei nu devin eroi decât atunci când nu au încotro. Adică numai dacă nimeresc într-o situaţie-limită, care le solicită potenţe şi calităţi pe care nu şi le bănuiau, cum ar fi o surpare în tunel, o inundaţie… în viaţă, spune Tita Chiper, oamenii nu sunt aşa cum ar vrea cineva să fie. Şantierul nu este neapărat o şcoală de educaţie pentru toată lumea. Mulţi dintre cei care se află aici ajung beţivi, scandalagii, violenţi, înrăiţi, hoţi chiar. Şi am să vă spun acum un lucru incredibil, care să vă cutremure, cum m-a cutremurat şi pe mine. Acei eroi se luptă să supravieţuiască în fiecare ceas, pentru că nu se poate altfel, pentru că asta este meseria lor. Şi iată că este posibil ca printre ei să se găsească şi sinucigaşi. Chiar fostul nostru coleg de la Şcoala de Literatură, Tomiţă, îl ştiţi, băiatul ăla blond, redactor-şef al ziarului de şantier, s-a spânzurat de clanţa uşii”.

Nu cere nimeni un moment de reculegere. Tăcem cu toţii, de parcă ne-am afla pe marginea unui mormânt.

După care Tita reia, cu vocea sugrumată de emoţie:

— Cunosc şi eu foarte bine povestea inginerului Gheorghe Cocoş şi a Rodicăi. Şi nu este numai a lor… Ar trebui să se pună, în sfârşit, capăt acestei practici nefaste de a stigmatiza oameni nevinovaţi chiar pentru a nu ne face duşmani în plus.

Reproduse din memorie, spusele lor nu pot fi aidoma celor înregistrate de stenograme sau pe bandă de magnetofon. Dar acestea au fost ideile. Care, în atmosfera de atunci, erau de-a dreptul incitante. Aş zice chiar incendiare. Şi pot afirma că în ziua aceea Radu Cosaşu a fost ideologul acţiunii, iar Tita Chiper Fecioara noastră din Orléans. Dacă nu ar fi intrat în sală Tudor Arghezi, la braţ cu doamna sa Paraschiva, spiritele nu ar fi putut fi potolite.

Toată conferinţa[31] s-a terminat în coadă de peşte. Niciunul dintre cei puşi să supravegheze, să orienteze lucrările şi să tragă concluziile nu a îndrăznit să ia taurul de coarne.

Dar Puterea şi-a dat seama că a eşuat în intenţia ei de a-şi crea o armată de scriitori care să stea cu arma la picior, gata să primească ordine pe care să le execute fără murmur şi şovăială.

Şi nu mai e îngăduită nicio altă conferinţă naţională a scriitorilor tineri. Cei în vârstă erau mai uşor de controlat…

Iarna lupilor siberieni

Siberiile profesorului Novicov

Eu, unul, eram cucerit de prelegerile Prinţului roşu. Nu numai că era un bun cunoscător al literaturii ruse, pe care o iubea cu patimă, ca pe o femeie din înalta aristocraţie, dar reuşea să facă din lecţiile sale adevărate spectacole pe care le simţea şi în care trăia ca un actor

31 Consfătuirea tinerilor scriitori (20-22 martie 1956), care a precedat Congresul Uniunii Scriitorilor din România (18-23 iunie 1956); la această consfătuire, Radu Cosaşu a ridicat chestiunea „adevărului integral” în literatură (n. red.).

romantic. Tot atât de adevărat era că intra în scenă cu aureola propriei sale legende, fabuloase şi enigmatice.

Aflasem că este născut la Odessa, cu trei ani mai înainte de Revoluţia bolşevică din octombrie 1917, dar habar nu aveam cum, când şi de ce a ajuns şi s-a stabilit în România. Dacă familia lui fugise de comunism, cum se face de intrase în mişcarea comunistă din ţara noastră, implicat atât de mult încât îşi avusese celula sa în închisoarea de la Doftana, alături de Ilie Pintilie, Gheorghe Apostol, Gheorghiu-Dej şi alţi fruntaşi ai partidului scos în afara legii? Oricum, nu-şi pierduse înfăţişarea de aristocrat, nici accentul slav din vorbire.

Dar şi mai captivante erau parantezele pe care le deschidea. De pildă, dacă venea vorba despre iarna siberiană, era atât de convingător încât simţeai frigul până în măduva oaselor, oricât de cald ar fi fost în sala de curs. Probabil că fusese prea speriat, chiar la vârsta copilăriei, cu perspectiva unui surghiun în lumea de gheaţă. Dar dacă voia cumva să ne avertizeze pe noi, cu mine n-a mers. Mă ispitea misterul siberian. Cu zăpezile şi viforniţele sale, cu taigaua, cu fenomenul tungus, cu igluurile săpate în zăpadă, cu minele de diamante, cu urşii albi, cu vulpile argintii, cu lupii polari, cu renii cafenii, cu ceţurile nebuloase, cu aureolele boreale. Mă vedeam fie în convoiul deţinuţilor, fie în şuba prinţului tolstoian care îşi însoţea iubita pe drumul fără întoarcere, fie în sania lui Dostoievski, în noaptea de Crăciun, după ce îi fusese comutată pedeapsa cu moartea, chiar pe eşafod, cu o clipă înainte de execuţie.

„Pahod na sibir”, frate rascolnic!…

Siberia de acasă

Câteva zile pe acasă, mi se pare în timpul de pregătire a sesiunii de examene. Puterea locală credea că a prins timpul potrivit. Au băut la noi ţuică şi au mâncat murături primarul cu câţiva fruntaşi ai comunei, până după miezul nopţii. Veniseră să rezolve problema înscrierii tatălui meu în gospodăria colectivă. De bunăvoie şi nesilit

de nimeni. Altfel vor aranja ei lucrurile ca să fiu zburat din şcoală. Ne ameninţă chiar cu Bărăganul. Aveam şi noi Siberia noastră.

…O vizită la o fată de peste cinci sate, împreună cu un prieten, unchiul ei, însurat cu o verişoară de-a mea.

Vorbe multe, ziua mică, toate nemurile adunate, cădem de acord că ne potrivim, ne trezim că se înserează. Când ieşim din casă ne dăm seama că s-a lăsat un ger cumplit. Tatăl fetei ne roagă să rămânem peste noapte, dar eu fac pe viteazul. Plecăm în clinchetul înăbuşit al clopoţelului de la gâtul calului. Ca să nu ocolim prin cele cinci sate de pe şosea, o tăiem pe un drum de câmp. Dar tot ni se urcă noaptea în spinare. Cer senin, spuzit de stele, lună plină. Scârţâie, trosneşte, ţipă zăpada sub tălpicile saniei şi sub copitele calului. Ne vârâm până la gât în fân. Dar ni se lipesc nările. Când respirăm pe gură simţim cum ne intră aerul rece în plămâni, de parcă s-ar umple alveolele cu gheaţă. Din când în când ne mai dăm jos. Mergem pe picioarele înţepenite, pe care nici nu le mai simţim. Dacă nu ne-am ţine de oplenele saniei, am cădea în zăpadă şi acolo am rămâne. Aburii scoşi din pieptul calului se condensează şi îngheaţă în păr, îmbrăcându-i capul, gâtul, greabănul, coastele, apoi tot corpul într-o carcasă transparentă. Când ajungem la sfârcul pădurii, îmi aduc aminte că pe aici a fost găsit un om mâncat de lupi. Adică nu i s-au mai găsit decât oasele şi picioarele de la genunchi în jos, rămase întregi în cizme. Iar noi nu ne-am putea apăra decât cu biciul…

Tata ne iese înainte cu felinarul. M-a aşteptat cu poarta deschisă, îl ajut să deshame. De-abia reuşim. Ştreangurile de cânepă, curelele din piele au devenit rigide, de parcă ar fi fost turnate din metal. În grajd ne apucăm să buşumăm calul cu şomoioage de paie. Şi îl frecăm aşa până se zvântă de apa din gheaţa topită şi de sudoare. Vita înainte de toate, asta este legea la noi. Vine şi rândul meu. Duduie soba, dar îmi e tot trupul amorţit. Pun la urechi căştile aparatului de radio cu galene. Cea

mai scăzută temperatură înregistrată la noi în ţară de-a lungul timpului. Temperatură siberiană.

Dacă nu ni s-ar fi îmbolnăvit calul, m-ar duce cu sania la Găeşti. Nu mănâncă şi tremură. L-am învelit în pături şi veterinarul îi face injecţii în fiecare zi. Dacă o ţine tot aşa, va fi luat în casă. N-ar fi pentru prima dată. Am stat în aceeaşi odaie cu miei, cu viţei, cu purcei, cu căţei, în timpul iernilor geroase. Chiar cu o namilă de vacă, atunci când s-a îmbolnăvit. Este uşor de imaginat de ce mă precipitam acum spre palatul de marmură de pe Şoseaua Kiseleff.

Până la Mătăsaru să tot fie vreo 10 kilometri. Plec la drum ca soldaţii pedeştri, cu o raniţă în spinare.

Noapte albă la palat

Se întorsese iarna. Ninge cu fulgi mari cât vrabia. Primitiv cum sunt, nu pot să privesc spectacolul pe fereastră. În poartă.

Ioana Zamfir, care îşi aşteaptă logodnicul. Îi iau obrajii îmbujoraţi în palmă şi o sărut pe buze. Mă bate în piept cu pumnii ei mici, dar râde. Suntem oarecum în familie: împreună cu Toma, a pus ceva la cale. Sora ei, Rădiţa, studentă în anul I, nu e de lepădat…

În ziua aceea, când se dezlănţuise potopul de zăpadă a doua oară în Bucureşti, am pornit spre Herăstrău. Era de-a dreptul fascinant cum cădeau fulgii pe lac. Da năvală atât de multă zăpadă încât apa nu mai prididea să o topească. N-a trecut mult până să devină totul alb, din cer până pe pământ, copacii, lacul, casele, oamenii, Arcul de Triumf.

Dar nu avea să ţină cine ştie ce această pace. A început să şuiere vântul. S-a pus viforniţa.

Se astupau străzile. Se oprise circulaţia. Nu se mai ţineau cursuri. A răzbit până la noi doar o asistentă universitară, Cecilia Rădulescu, dar în loc să facem gramatică ne-a povestit ce era pe afară. Printre altele, văzuse cu ochii ei cum a sărit o pisică de pe un gang, în spinarea unui trecător, iar acesta mergea cu ea între spete,

fără să-şi dea seama. Au scos tancurile, care cărau saci cu pâine.

Cecilia era cu-adevărat o fată frumoasă. Dar acum ni se părea chiar o zână a zăpezii. M-am trezit că scriu, cu ochii la ea, pe toate paginile caietului în care luam notiţe: „Te iubesc! Te iubesc! Te iubesc!” „Ce scrii acolo, tovarăşe student?” „Tâmpenii!” „Faci o poezie?” „Una fără rimă şi fără speranţă…” Colega mea de bancă mi-a confiscat caietul. Şi a plâns pe pagina lui. Şi vântul zguduia ferestrele…

Nu ştiu cum a început. Şi nici de ce. Probabil din nevoia de a ne descărca în vreun fel. Unii în pijamale, alţii în chiloţi, cei mai mulţi înfăşuraţi în cearşafuri şi în pături. Cântam, jucam, săream, în paturi şi peste ele, făceam tumbe. Dulapurile, noptierele, scaunele, capetele paturilor deveniseră instrumente muzicale în care băteam cu vârful degetelor, cu podul palmei, cu pumnii, cu coatele, cu linguri, cu umeraşe, cu tot ce aveam la îndemână. Unii făceau ca buhaiul, alţii imitau caprele de carnaval, cine putea, fluiera pe degete. Unul îi da cu „Vine capra de la munte, cu steluţe albe-n frunte”, altul cu „Mâine anul se-nnoieşte, pluguşorul se porneşte” sau „Steaua sus răsare ca o taină mare”. Nu se mai înţelegea nimic, un adevărat vacarm, îngeri şi demoni, strigoi şi stafii, Ion Acsan privea spectacolul dintr-un colţ ca un neofit la orgiile dionisiace, Ion Grecea, căpitanul de grăniceri, încerca să facă puţină linişte, dar cine să-l asculte… S-au scos la bătaie toate rezervele de prin geamantane, şuncă, ouă, prăjituri, nişte sticle de palincă şi de vin… Zorile zilei ne-au găsit cu ochii umflaţi sau cârpiţi, cu pumnii vineţi… Revelionul nostru păgân…

Atenţie, vin lupii!

Nu avem probleme. Fochistul dispune de combustibil cât îi trebuie. Magazia de alimente este înţesată. Caloriferele sunt fierbinţi. Ni se serveşte masa cu regularitate.

Directorul politic e cu noi. Ne scoate din dormitoare

şi ne vârâ în clase. Trece din sală în sală, ca să ne dojenească şi să ne ameninţe. Ne ţine predici comuniste. Ne bate la cap cu *Aşa s-a călit oţelul* cu *Tânăra gardă*. Şi cu eroii noştri, Vasile Roaită, Olga Bande, peste care trece foarte repede, ca să ne preseze cu exemple din Lenin şi Stalin.

Nu mai pot să rămân întemniţat. Pornesc hai-hui prin oraşul care pare mai înţepenit decât Pompeiul sub lavă. Păşesc peste crestele nămeţilor, care în unele locuri se înalţă mai sus de primul etaj al caselor. Gardurile sunt toate îngropate. Semaforul de la intersecţie este încă viu. Rând pe rând se aprind farurile verzi, roşii, portocalii. Dar sub coaja zăpezii, pe care o luminează de jos în sus.

Roşu, verde, portocaliu, verde, roşu, portocaliu. Sub picioarele mele. Calc pe curcubeu, urc spre cer.

Oraşul este pustiu. Un bărbat deschide geamul şi iese pe fereastra de la etajul doi direct în stradă. Mă bat gândurile să-mi îndrept paşii spre Şoseaua Ştefan cel Mare, la căminul studentelor de la cinematografie. Dar prietena mea de acolo, Victoriţa Dobre, m-a repudiat de mult. Rătăcesc la întâmplare, pe străzi necunoscute. Mai exact pe deasupra lor. Dar, cum-necum, nimeresc la internatul Liceului „Iulia Haşdeu”, unde a fost pensionul de fete. Am acolo câteva cunoştinţe, Ioana Stoicheci, Coca şi Elena Filimon. Sunt înconjurat de fete, care mă bombardează cu sute de întrebări. Mă privesc ca pe unul căzut din cer. Cred că simt nevoia să mă pipăie, ca să vadă dacă sunt real. Aş face şi eu la fel, dar din alte motive… Toate sunt în pijamale şi în cămăşi de noapte, dar au uitat să se sfiască.

Pedagoga şi o tânără profesoară care locuia la internat. Nu mă lasă să plec. Mă culcă la infirmerie. Toată noaptea urlă vântul în ferestre. În mine urlă chemări ancestrale.

Bătrânul nostru portar ne aduce vestea că urlă lupii în Colentina şi prin Herăstrău. Că ar fi venit în haite tocmai din Rusia, unde este o iarnă şi mai grea. De ce nu şi

din Siberia? îl întreb. Poate că şi din Siberia, dracul mai ştie?

Cu Siberia nu-i de glumit

Am ajuns, în sfârşit, la anticarul nostru, la care mă dusese prima dată Labiş. Se mergea şi mai greu decât atunci când păşeam pe deasupra troienelor, pentru că străzile erau înţesate de soldaţi şi de muncitori scoşi din întreprinderi, de oameni chemaţi la muncă voluntară, care spărgeau nămeţii şi încercau să croiască pârtii. Era o forfotă ca în zilele de bâlci.

Înfăşurat într-un halat de molton în carouri, cam decolorat, încălţat în şoşoni de postav, cu o căciulă tricotată trasă peste urechi, anticarul sta la pândă în dosul ferestrei de pe care măturase zăpada. Toate cărţile lui au loc în rafturile din casa scării ce urcă în spirală pe lângă un perete căptuşit şi el cu hârţoage până la etaj. Probabil că sunt primul client de după potopul de zăpadă. Dar nu rămânem multă vreme singuri. Ne pomenim cu un al treilea personaj, care parcă a răsărit din pământ. Sau a sărit dintr-o carte. Cu un picior înţepenit, cu o manta militară vopsită în negru şi fără epoleţi, cu un enorm fular roşu.

Ne-am speriat de iarnă?... Asta e iarnă?... Nu aşteaptă să răspundem. Îşi continuă monologul de parcă ar fi singur pe acolo. Când răstit, când în şoaptă, ba se mai şi bâlbâie. A stat mulţi ani într-un lagăr din Siberia. Lucra în mină. Nu ne spune dacă era de cărbuni, de aur sau de diamante. Acolo, în fundul pământului, e atât de cald încât n-ar fi vrut să mai iasă la suprafaţă. Dar umiditate multă, apă pe jos, ploaie din boltă... Nu era prea mult de la gura minei până la baracă, însă destul ca să îngheţe hainele pe ei şi aburii din respiraţie. Lupii siberieni nu se mai speriau de gloanţele santinelelor şi se aruncau în haite asupra convoiului de oameni îngheţaţi. Şi toată noaptea dădeau târcoale barăcilor şi scheunau pe la uşi. Ca să se poată dezbrăca, intrau în sala de baie, unde puneau pe ei jeturile din furtunuri cu apă caldă. În fiecare dimineaţă culegeau

câţiva morţi din patul comun.

Anticarul ridicase gulerul de la halat, îşi înfundase urechile cu ghemotoace de vată şi se urcase în vârful scării, unde ştergea cu o cârpă cotoarele cărţilor şi lălăia un fel de cântec fără nicio noimă. De bună seamă, ca să nu aibă ce să spună în caz că va fi anchetat şi să nu se vorbească despre el că trage cu urechea ca să-şi trădeze clienţii. Numai eu rămâneam vulnerabil. Pentru că ascultam povestitorul cu multă atenţie, deşi mă gândeam că s-ar fi putut să fie un provocator. Începusem chiar să-l cred. Însă personajul acela straniu nu se mulţumeşte cu atât. Ne povesteşte ce se întâmpla şi prin alte lagăre de exterminare. Nu putea să nu-i urască pe prietenii noştri de la răsărit. Scăpase din încercuirea de la cotul Donului, mersese sute de kilometri pe jos, fiind oprit şi aruncat în tranşee de-abia pe ultima linie de rezistenţă, Nămoloasa-Iaşi. Unde a ascultat mesajul regelui, de la 23 august 1944, care declara încetarea războiului cu sovieticii. Numai după câteva minute, soldaţii armatei roşii au semănat linia frontului cu megafoane prin care cereau fraţilor români să depună armele şi să se întoarcă fiecare la casa lui, aşa cum a fost făcută înţelegerea între cele două state. Abia dezarmaţi, au fost conduşi spre garniturile de tren ca să-şi aleagă fiecare vagonul ce îi convenea. Iar pe vagoanele de marfa puse la dispoziţie scria cu creta: Bucureşti-Galaţi-Călăraşi-Sibiu-Piteşti-Slatina-Craiova… Şi-au ales gările cele mai apropiate de casele lor. Au primit pâine şi marmeladă, apoi s-au închis uşile şi s-au zăvorât pe dinafară. Şi trenul s-a pornit la drum lung, oprindu-se numai ca să schimbe locomotiva. Peste multe zile au debarcat pe un peron din fundul Rusiei, unde îi aştepta un lagăr de triere. El a nimerit în lotul celor trimişi la o mină din Siberia.

Am pornit cu paşi repezi spre palat, fără să mai întorc capul. Dar până la poartă mi se părea că-mi calcă cineva pe urme, gata să mă înhaţe de umăr. Şi multă vreme tresăream de câte ori deschidea gura politrucul

nostru şi intram în panică atunci când privea spre mine şi spunea că vor fi aruncaţi peste bord toţi cei care…

Care ce? Ţi se putea găsi o vină din orice. Să-l asculţi pe unul dintre cei care au trecut prin infernul siberian era o adevărată crimă.

Moş Gerilă pe tractor

Campania de iarnă a început de prin octombrie, când eminenţa cenuşie a şcolii ne-a recomandat, de fapt ne-a dat sarcini, să scriem poezii şi povestioare pentru Revelion, care să fie propuse revistelor şi ziarelor. Partidul avea nevoie de condeiele sale tinere în lupta pentru combaterea misticismului şi dezrădăcinarea concepţiilor religioase. Încă din anii precedenţi apăreau prin publicaţii prelucrări şi adaptări ale Pluguşorului, Sorcovei, Vasilci şi altor creaţii literare tradiţionale. Astfel, în loc de cei patru boi, pluguşorul era tras de un tractor, ca şi sania lui Moş Gerilă, care îl detronase pe bătrânul Crăciun. Iar urările din sorcovă se adresau şi conducătorilor noştri iubiţi. Se mai cereau şi creaţii noi şi valoroase, care să înlocuiască poveştile retrograde şi mistice cu cei trei crai de la răsărit şi cu Pruncul Sfânt născut în iesle. Existau destule dovezi că ne bucuram de încredere. Doar ne aflam în perioada în care Niculae Stoian, secretarul nostru de UTC, scria versurile memorabile care s-au învăţat şi s-au recitat mulţi ani în grădiniţe: „Dă-mi tăticule şi mie/o lopată şi-o mistrie”, Horia Aramă îi sfătuia pe copii să doarmă fără grijă, pentru că asupra fericirii lor veghează zi şi noapte tătuca Stalin din Kremlin, iar Gheorghe Tomozei îi zidea statuie din cuvinte viteazului ostaş sovietic. Am avut norocul cu o poveste gata scrisă. Cu nişte copii care au fost înconjuraţi de o haită de lupi, pe un drum înzăpezit, în timp ce mergeau spre şcoală. Dar şi ghinionul să fi fost respinsă de şefa revistei *Flacăra*, spre care fusese orientată. Pe motivul că în toată literatura sovietică domnia sa nu găsise un asemenea precedent. Destul de grav pe atunci să nu respecţi modelele literare care îşi trăgeau sevele din mantaua lui Gogol şi erau poleite cu

ideologie marxist-leninistă!

Tot mai mai bate vântul din stepa sovietică

O primăvară ciudată. Cea mai bizară din câte am văzut. A izbucnit tot atât de brusc precum căzuse a doua jumătate a acelei ierni cumplite.

Prin parcurile şi grădinile oraşului încă mai stăruiau petice şi grămezi de zăpadă. Dar înmugureau copacii şi ciripeau păsările.

Se bombarda Dunărea. Nu ştiu dacă se trăgea cu tunurile sau se aruncau bombe din avion. Poate că puneau geniştii dinamită şi trotil. Oricum, fluviul nu mai cunoscuse atâtea explozii din timpul războiului. Un război cu Iugoslavia părea iminent. Eu, care trăisem între 1950 şi 1952 în Banat, asistasem la asemenea pregătiri. Când am venit în Bucureşti am dat de Tito încă din Gara de Nord, mare cât o casă cu etaj, cu barda în mână şi plin de sânge, ca un măcelar. Iar asemenea panouri erau plantate prin toate pieţele publice, pe la multe intersecţii. Nu eram entuziasmat de perspectiva de a deveni erou într-un asemenea conflict.

Luase Dunărea foc. Scria în ziare, se comunica la radio. Era bombardat podul de gheaţă. Dar dacă ne duceau în eroare? Ştiind cât suntem de manipulaţi, ne temeam, ca iepurii, până şi de umbra noastră.

Curgeau sloiuri pe râuri. În nopţile reci ele încremeneau în cele mai bizare poziţii. Dimineaţa, gheaţă la mal…

Rătăcesc cu prietena mea prin parcul dintre Muzeul Antipa şi Bufet. Am fugit din palat. Hai să fim eroi de poveste în adâncul unei păduri fără margini. Am presărat tărâţe în urma noastră şi tărâţele au fost mâncate de vulpi. Am presărat cenuşă şi cenuşa a fost spulberată de vânt şi spălată de ploi. Ce mai este de făcut? Ne iubim, ce să facem…

N-ar fi prima oară când evadăm. Atmosfera de la palat este atât de intoxicată încât nu se poate respira la infinit.

Iubita mea descoperă un ochi de apă. Sub pojghiţa lui de gheaţă, o mulţime de bănuţi. Sunt bule de aer, dar ce contează. Loveşte uşor cu vârful pantofului şi apar tot mai multe monede. Parale şi icuşari, napoleoni şi pistoli, zloţi, franci şi ruble de argint, de aur, „Ăştia sunt ai mei, ăştia sunt ai tăi”. Ne împărţim comoara, o adunăm la un loc. Suntem bogaţi. Şi ne îmbrăţişăm deasupra tezaurului.

Mână în mână, ne apropiem de Şosea. Automobile, troleibuze, motociclete, pietoni. Lume. Anul trecut, exact pe vremea asta, Şoseaua Kiseleff era pustie şi moartă. Dar noi aveam imaginaţie. Eu şi prietena mea aruncaţi în alt timp. Doamne şi domni în trăsuri. Promenada de la Şosea. Bătaia cu flori. Cavaleri care săltau în şa pe aleea călăreţilor. Biciclete cu roţi înalte. *La belle époque*. Sunt cu Sara în trăsură? Galopez pe un cal vânăt-rotat?

Un ofiţer de Miliţie ne-a făcut vânt înapoi, în pădure. Ambasada sovietică era înconjurată de trei rânduri de oameni în uniformă, cu pistoale la brâu, şi de mulţi civili cu banderole roşii pe braţ. În acest perimetru intra şi Şcoala de Literatură. Nu ştiu cum de ne-am putut strecura afară, dar nu ne mai dădeau voie să ne-ntoarcem. Ne aşezăm pe un trunchi de copac doborât de vânt. Avea rădăcinile putrede. Se spune că atunci când moare un om cade o stea. De data asta a căzut un copac cu rădăcinile ca nişte şerpi. Că şi şerpii mor câteodată…

Un sfert din planetă se afla în doliu. Iubita mea descoperă două gâze. Boii Domnului. Trag unul de altul. S-au împerecheat şi nu se mai pot despărţi. Insecte fără minte… Habar nu aveau ei că ne părăsise tătuca Stalin.

Urlau sirenele. Sirenele de alarmă rămase din vremea războiului şi altele noi. Sirenele locomotivelor, fabricilor, vapoarelor. Din Moscova, din Bucureşti, din Budapesta, din Sofia, din Berlin, din Mongolia, din toate oraşele lagărului socialist.

În aceeaşi clipă au încremenit trenurile şi tramvaiele pe şine, vapoarele pe apă, strungurile şi tractoarele. Şi oamenii de pe străzi, din ateliere, din birouri, de oriunde s-

ar fi aflat. Trei minute care au părut o eternitate. Ne-am trezit şi noi împietriţi unul în braţele altuia. Cu respiraţia aproape tăiată. Fără voia noastră, ca sub puterea unei porunci căreia nu ne puteam împotrivi.

Mână în mână ne apropiem de Şosea. Automobile, autobuze, motociclete, pietoni… Lume… în primăvara trecută, exact pe vremea asta, Şoseaua Kiseleff era pustie şi moartă. Dar noi aveam imaginaţie. Eu şi prietena mea de atunci… Doamne şi domni în trăsuri… Promenada de la Şosea… Bătaia cu flori… Cavaleri care săltau în şa pe aleea călăreţilor… Biciclete cu roţi înalte. „La belle époque”. Eram căzuţi în transă, galopez pe un cal vânăt-rotat?

A trecut un an de atunci… Eu cu Aida, pe o bancă din acelaşi parc. Soare blând de început de primăvară. Dar ne înfăşoară o aripă de vânt rece.

Vânt de stepă sovietică.

Dincolo de gratii

Mă întâlnesc cu Andriţoiu pe scara palatului. Urcă la etaj. Ne cunoaştem foarte puţin. Aşa cum arăta, cam ţigănos, cu mustăcioara neagră şi cu ochii isteţi, ar putea să fie un băiat de Bucureşti. Poate mai de pe la periferie. Dar el a venit de la Oradea. Este un asimilat sau un adaptat. Şi încă destul de reuşit. îl poţi lua drept băiat de prăvălie, ucenic în frizerie, calfa în brutărie, vânzător de covrigi, orice în afară de muncitor în fabrică ori pe şantierele patriei. Chiar haimana de mahalale.

Însă el este scriitor cu diplomă. Singurii scriitori cu diplomă din România erau absolvenţii Şcolii de Literatură şi Critică Literară de pe Şoseaua Kiseleff nr. 10, din Bucureşti. Şi pentru prima dată în istoria ţării. Aşa cum se întâmpla, de fapt, în toate ţările socialiste care îşi înfiinţaseră asemenea şcoli după modelul Institutului „Maxim Gorki” din Moscova.

Noi, ucenicii de atunci, eram cu ochii pe fraţii noştri mai mari, care îşi luaseră zborul din cuib. Ce se întâmpla cu ei, se va întâmpla şi cu noi. Şi ce altceva în afara unui certificat în care să se specifice că suntem scriitori

autentici? La ce ne va fi de folos hârtia aceea? Cu ce vom fi noi mai moţaţi decât cei fără patalamale? Vom primi în plus o cartelă de alimente? O cartelă de îmbrăcăminte? Alte facilităţi?

Când mă întâlnesc din întâmplare cu Alexandru Andriţoiu, absolvent de aproape doi ani al Şcolii de Literatură, mă întreabă, în treacăt, de Labiş. Îi spun că de-abia a plecat în oraş. Rămâne ca Vasile Roaită când sta el atârnat de mânerul sirenei. El mă agaţă cu o privire aproape exasperată, eu nu trec mai departe. Până la urmă deschide gura ca să zică:

— Dă-mi un leu.

E rândul meu să rămân uluit. Dar adaugă:

— Ţi-l dă Labiş!

— Ce să faci cu un leu?

— Iau tramvaiul. Şi un covrig.

Aveam cinci lei şi, în dulap, o felie de caşcaval şi una de pâine, rămase de la suplimentul de dimineaţă. Nu face nazuri.

Cum am mai spus şi în altă parte, Şcoala de Literatură asigura studenţilor săi condiţii incomparabile cu cele din sistemul învăţământului de stat: căldură, curăţenie, hrană din abundenţă, gratuitate la spectacole. Din punct de vedere material nu te sâcâia nicio grijă. Nu-ţi rămânea decât să înveţi. Învăţaţi, învăţaţi, învăţaţi! Lenin. O lozincă pe toţi pereţii. Şi să scrii. „Scrieţi, băieţi, cum o fi, numai să fie pe linie”. Linia partidului, linia marxism-leninismului. Lucru pe care îl şi făceam. Cu mai multă sau mai puţină convingere, cu mai multă sau mai puţină tragere de inimă. Altfel, aici, nu se putea. Aveai de ales: ori nu erai apt, ori nu voiai să te încadrezi. Şi cum lipsea un contor de precizie, puteai să te trezeşti duşman de clasă numai pentru faptul că nu te-a înzestrat Dumnezeu cu harul creaţiei literare. Ba chiar că ai înşelat vigilenţa celor care te-au selecţionat şi recomandat şi te-ai strecurat în mod perfid în sistem. Am asistat la excluderi zgomotoase pe această temă. Mai blândă se arăta oficialitatea cu cei

proşti fără voia lor. Erau şi ei copiii patriei. Nu puteau primi legitimaţia de scriitor, dar tot erau buni să lucreze undeva în redacţia unui ziar, fie de şantier sau de uzină. Mi-ar fi prins bine dacă aş fi făcut şi eu parte din această ultimă categorie… Oricum ar fi fost, câtă vreme te aflai sub acoperişul şcolii te bucurai de protecţie maximă. Nici griji, nici nevoi. Exista cineva care să-ţi asigure şi căldurica, şi păpica.

Nu din considerente umanitariste. La mijloc era un interes foarte clar. Investiţia pe care o făcea partidul conducător, din banii ţării, pentru a-şi pregăti şi asigura armata de condeieri devotaţi. Modelul era unul sovietic. În timpul revoluţiei, Lenin oferise scriitorilor care voiau să se înregimenteze propagandei şi agitaţiei comuniste casă, masă şi santinele. De fapt, un fel de lagăr, privit ca o binefacere. Şi cum să nu fie aşa când afară îi aşteptau foamea, frigul, poate chiar gloanţele? Scriitorii aceia, atâţia câţi au acceptat, nu se puteau socoti decât nişte păsări care au intrat în colivie de bunăvoie.

Iar modelul sovietic îşi avea rădăcini adânci. La nenumărate curţi imperiale regale, ducale, princiare îşi găseau adăpost, încă din Antichitate, artişti din toate domeniile, ocrotiţi, oameni chiar bine plătiţi ca să-şi slujească stăpânii. Artiştii şi bufonii…

Să ne mai amintim că în ajunul unei lupte însemnate cu mamelucii în Egipt, Napoleon a ordonat categoric şi ireversibil: „măgarii şi savanţii la mijloc!” Ca să nu încurce lucrurile în timpul bătăliei, să nu piară inutil. Şi, în sfârşit, pentru că erau mai preţioşi decât soldaţii.

Ce se întâmpla după ce se închidea poarta în spatele tău? Două lucruri erau sigure: fiecare absolvent primea repartiţie într-o redacţie sau editură. Iar acolo un salariu lunar, modest, dar sigur. Şi o promisiune de locuinţă.

Chiar cei care cădeau la examenul de absolvire – şi nu erau puţini – precum şi eliminaţii din timpul anului ajungeau mai bine decât au fost mai înainte. De pildă, Mircea Drăgan, fost strungar la Târgovişte, dat afară din

şcoală pentru abateri grave de la disciplina „liber consimţită” şi pentru abateri grave de la morala proletară, în loc să se întoarcă la uzina din Târgovişte, de unde venise, a aterizat la conducerea ziarului din Piteşti – *Secera şi ciocanul*, pe care l-a păstorit ani de-a rândul. O excepţie a fost făcută cu Fănuş Neagu, care, deşi burduşit de talent, a fost aruncat învăţător într-un sat din Bărăgan. Dar Ion Lăncrănjan din Oarda de Alba, fost muncitor metalurgist, rămâne, pentru scurt timp, un fel de preparator sau asistent la şcoala pe care o terminase, ca să lucreze apoi în redacţiile *Tânărului scriitor*, *Luceafărului*, *Gazetei literare*, *Vieţii Româneşti*; Ion Băieşu, din judeţul Buzău, redactor la *Scânteia tineretului* şi *Amfiteatru*; Gheorghe Achiţei, din judeţul Neamţ, la *Luceafărul*, *Contemporanul* rector al Institutului de Arte Plastice din Bucureşti; Remus Luca, din Mureş, la *Viaţa Românească*; Dumitru Micu, din judeţul Sălaj, la *Scânteia*, *Contemporanul* apoi profesor la Universitatea din Bucureşti; Emilia Căldăraru, din Tulcea, la *Gazeta literară*. Colegii mei Mihai Negulescu, Ion Gheorghe, Nicolae Stoian, Doina Sălăjan, Mihaela Monoranu, Rusalin Mureşan, Ieremie Străuţ, Ştefan Luca, Nicolae Labiş, porniţi cu toţii de prin diferite sate, au devenit redactori în capitală.

Dar după repartiţie, şcoala îşi lua mâna de pe tine. Rămânea să se descurce fiecare cum poate. Însă protecţia de la palat îi făcuse vulnerabili în faţa vieţii cotidiene. Pe de altă parte, ei au considerat că altcineva trebuie să le rezolve problemele şi rămâneau într-o sterilă aşteptare. Ceea ce întârzia, mai ales, era locuinţa, mereu promisă şi mereu amânată. Până una-alta, domnii poeţi şi doamnele poete, cu diplome şi semnătură în diferite publicaţii, locuiau care cum putea, cât se putea de provizoriu şi chiar mizerabil: Ion Gheorghe sub o scară de bloc de pe Splaiul Independenţei, Doina Sălăjan la un cămin de fete de la Gara de Nord, Nicolae Labiş cu Aurel Covaci într-o cameră de la periferie, unde îşi găteau la o lampă cu benzină, iar

Gh. D. Vasile nu avea nici sobă…

Salariile primite erau destul de modice. Dar după aplicarea Legii Sadoveanu se putea câştiga destul de bine din publicaţii.

Este de ajuns să spunem că tarifele stabilite atunci, între 2000 şi 5.000 lei pe coala de editură, au rămas neschimbate până la începutul actualei tranziţii, când ajunseseră derizorii. În primii ani, Mihail Sadoveanu, Victor Eftimiu, Aurel Baranga, Aurel Mihale, Nicolae Jianu şi mulţi alţii încasau sume uriaşe. Mai erau premiile Academiei, premiile de stat, premiile Uniunii Scriitorilor la care aveau acces şi scriitorii tineri, indiferent că absolviseră sau nu Şcoala de Literatură şi Critică Literară: Titus Popovici – Premiul de Stat pentru romanul *Setea*, în 1958; Francisc Munteanu – Premiul de Stat în 1954 pentru *în oraşul de pe Mureş*; Lucian Raicu – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru *Liviu Rebreanu*, în 1967; Ion Gheorghe – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru volumul *Nopţi cu lună pe Oceanul Atlantic*, 1966; Eugen Simion – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru volumul *Orientări în literatura contemporană*, 1964; Dumitru Radu Popescu – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru romanul *Vara oltenilor*, 1964; Simion Pop – Premiul Academiei pentru volumul *Paralela 4*5, 1958; Sânziana Pop – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru romanul *Serenadă la trompetă*, 1969; Nicolae Velea – Premiul Academiei pentru volumul de proză scurtă *Poarta*, 1960; Fănuş Neagu – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru *Cantonul părăsit*, 1964; Ion Băieşu – Premiul Uniunii Scriitorilor pentru volumul *Iertarea*, 1968. Şi exemplele sunt cu mult mai multe.

Mai era şi Fondul literar. O vacă bună de muls, cu ugerul plin de lapte pentru cei care ştiau să sugă diurne, ajutoare, împrumuturi… îmi permit să povestesc aici o întâmplare care pare anecdotică: câţiva scriitori tineri se strâng în jurul unei mese într-un restaurant. Se mai adaugă şi alţii, crezând că este vorba de o rară ocazie. Când se caută în buzunare, constată că nu are nimeni bani

nici măcar să-şi plătească partea lui. Ca să nu devină suspecţi, mai comandă un rând şi îl trimit pe Băieşu cu o cerere de împrumut la Fondul literar. Între timp, ospătarii stau cu un ochi pe ei, cu un ochi pe uşă. Băieşu soseşte transpirat şi chiţăie de la intrare, fluturând teancul de bancnote. S-a făcut. Directorul Traian Iancu aprobase de urgenţă şi casierul se executase. Ce timpuri!... Să mai punem la socoteală şi casele de odihnă şi de creaţie ale Uniunii Scriitorilor, castelul regal Pelişor, de la Sinaia, vila de pe ţărmul Mării Negre, conacele de la Bălceşti, Valea Călugărească, Valea vinului, vestitul complex de la Mogoşoaia, pe care îl făcuse să strălucească, altă dată, Martha Bibescu.

Şi nu era un lucru foarte nou. Între cele două războaie mondiale se putea câştiga din scris atât de bine, încât Liviu Rebreanu îşi putuse cumpăra micul său domeniu – vilă, vie, acareturi, atelaje – de la Valea Mare, judeţul Argeş. Toţi membrii Societăţii Scriitorilor Români aveau permis pe căile ferate, la clasa I, în număr nelimitat de călătorii. Iar Casa de creaţie de la Buşteni oferea găzduire până şi unor scriitori debutanţi, cu familie cu tot, cum era cazul lui Mihail Ilovici din Găeşti (vezi *Buşteniada*, de Neagu Rădulescu).

Dar şurubul a început să se strângă. Premiile au rămas simbolice şi onorifice. Drepturile de autor, de-a dreptul precare. Editurile au devenit întreprinderi cu obligaţii de a aduce venituri (public o carte într-un tiraj de 75.000 la Albatros. Preţul de vânzare, 5 lei pe exemplar. 75.000 x 5 = 375.000 lei, din care eu încasez 3 600 lei. Editura rămâne cu un venit de peste 250.000 lei).

În anii tranziţiei se înfruptă unii din Fondul literar până se ajunge la fundul sacului, care este aruncat ca o cârpă netrebuincioasă. Dispar casele de creaţie, se evaporă palatul de pe Şoseaua Kiseleff, unde funcţionase Şcoala de Literatură, iar editurile devin centre de comandă, ca la pantofi sau lenjerie, unde clientul vine cu materia primă şi plăteşte integral serviciile.

Când Alexandru Andriţoiu mi-a cerut un leu cu împrumut, am rămas multă vreme pe gânduri. Deci asta ne aşteaptă pe noi, ucenicii vrăjitori din palatul de pe Kiseleff. Un covrig şi apă de la robinet. Poate nici atât. Păi, în asemenea împrejurări, ar fi bine să rămâi student aici, ca Emil Cioran la Paris, până la peste 40 de ani.

Gândurile viclene mă trăgeau însă în altă parte. Şi nu numai pe mine… Vorbind despre libertatea creatorului, Lenin afirma că aşa ceva nu poate să fie decât o iluzie în lumea capitalistă, unde, în realitate, fiecare ziarist, fiecare scriitor este dependent de sacul de bani al burgheziei. Trebuie să recunosc deschis că ne cam interesa această variantă. Dacă nu în primul rând, pe undeva, în cine ştie ce plan, probabil că au luat în calcul şi această posibilitate unii scriitori care au trecut Cortina de Fier: Petru Dumitriu, Paul Goma, Petru Popescu, Dumitru Ţepeneag, Aurora Cornu, Monica Săvulescu, Gabriela Melinescu, Haralamb Zincă… Era lumea în care Hemingway îşi înarmase un vas, proprietate personală, ca să-l trimită în războiul de pe mări şi oceane. În care existau scriitori proprietari de vile, de avioane, de iahturi. Aşteptam să auzim despre transfugii noştri că au ajuns foarte bogaţi. N-am auzit.

În schimb, într-o ţară socialistă, cum era Uniunea Sovietică, Ilia Ehrenburg a încasat atâţia bani pe o carte încât şi-a permis să cumpere un tanc pentru Armata Roşie, care i-a purtat numele până la Berlin. Nikolai Ostrovski era cazat permanent în staţiunea balneară de la Soci, lui Şolohov i se construise o vilă în satul său, trai neneacă…

În vremea când Andriţoiu împuşca francul şi nu avea după ce să bea apă, îi intrase sub tipar volumul *în Ţara Moţilor se face ziuă*. Carte bine plătită, pe atunci, în 1953. La care s-a mai adăugat şi suma încasată odată cu Premiul de Stat. Dar băiatul nu s-a pricopsit. Exista un obicei pe atunci la scriitorii români să trăiască de azi pe mâine. Când nu aveau, ştiau să rabde, când aveau nu ştiau să pună deoparte. Katanga şi alte localuri le-au tocat la mulţi

banii. Şi sănătatea. Şi demnitatea (Am cunoscut un prozator de mare valoare care ataca pe oricine îi ieşea în cale cu o sintagmă invariabilă: „Poţi să mă împrumuţi până mâine cu 25 de lei?” Alţi câţiva stăteau la pândă pe la restaurantul Uniunii Scriitorilor pentru a profita de evenimente ca lansări de cărţi, aniversări, onomastici, când se invitau fără jenă).

Existau şi scriitori care câştigau bine şi ştiau să se gospodărească: Mihail Sadoveanu, care în perioada interbelică se bucura şi de o sinecură de la C.A.M.[32], nu-şi vindea cărţile decât la mare preţ şi cerea bani chiar şi pentru o conferinţă sau o întâlnire cu studenţii. Marin Preda, unul dintre cei mai importanţi scriitori români, nu a trăit ca un om bogat. Ioan Alexandru, care locuia cu o droaie de copii într-o singură cameră, trăsese o linie cu creta pe duşumele, ca să-şi separe, chipurile, cabinetul de lucru de restul spaţiului comun. Sub protecţia lui Gogu Rădulescu, unii scriitori îşi aranjau reşedinţe la Corbeanca. Dan Deşliu locuia într-o casă spaţioasă chiar pe Calea Victoriei, vizavi de Academie. Dacă se întâlneau două persoane pe scara lui Nicolae Velea, nu aveau loc să treacă una pe lângă alta, atât de strâmt era locul. Dincolo de gratiile coliviei era jungla din cuşca largă a lagărului socialist, îngrădită de Cortina de Fier.

În primii ani ai tranziţiei unii scriitori şi-au pus imaginaţia, inteligenţa şi voinţa în slujba unor vocaţii noi. Vadim Tudor conducea al doilea partid politic din România, în aprecierea electoratului, George Muntean este mare maestru în masonerie, Petre Sălcudeanu şi Marin Sorescu au fost miniştri, Adrian Păunescu, Mircea Dinescu – parlamentari. Un poet, armeanul Varujan, a ajuns chiar ministru la Finanţe. Trecerile au loc şi în sens invers. Un prim-ministru, Radu Vasile, a ajuns poet (Gurile rele spuneau că nu se ştie cât a pierdut politica, dar nu a

32 Casa Autonomă a Monopolurilor sau Regia Monopolurilor, care avea sediul pe Calea Victoriei unde în perioada comunistă a fost Comitetul de Stat al Planificării, iar după 1990 Ministerul Industriilor (n. coord.).

câştigat nimic literatura). Ion Iliescu, Adrian Năstase, Teodor Meleşcanu au ajuns autori peste noapte.

Unii poeţi, romancieri, dramaturgi au lăsat condeiul şi au intrat în afaceri. Călinescu spunea cam aşa despre Eminescu, poetul nepereche (săgeata bătea spre Arghezi), că dacă s-ar fi apucat de altceva ar fi putut fi un geniu financiar, politic sau în oricare alt domeniu.

Aşteptăm geniile începutului de mileniu, chiar dacă ar fi să evadeze din poezie ori să se refugieze în regatul ei…

Mărţişorul în rezistenţă

Mărţişorul era pentru noi, ucenicii Şcolii de Literatură, un fel de insulă magică, minune a lui Dumnezeu, care rezistă în bătaia valurilor şi în învârtejirea vânturilor.

Socotit de autorităţile estetice dintre cele două războaie cel mai mare poet român de la Eminescu încoace, sau unul dintre cei patru stâlpi ai literaturii contemporane – împreună cu Blaga, Rebreanu şi Sadoveanu –, la jumătatea secolului XX Arghezi nu mai era, oficial, nimeni şi nu mai era nimic. Adică nu mai exista în rafturile bibliotecilor, în manualele şi programele şcolare, în cursurile universitare, în cataloagele librăriilor, în paginile publicaţiilor. Nicăieri în afară de memoria celor care l-au preţuit şi de inima celor care l-au iubit.

Dar aceasta era numai varianta oficialităţilor care au vrut să-l nimicească şi se îmbătau cu apă chioară crezând chiar că l-au distrus. În realitate, acţiunea lor a avut efect de bumerang. Nenumăraţi intelectuali care-l acceptaseră pe Arghezi ca un mare poet, înainte de catastrofa, numai pentru că aceasta era ierarhia stabilită de cei în drept să o facă, îi căutau acum cărţile şi se găseau destule pe la prieteni, pe la cunoştinţe ca să vadă cum stau lucrurile în realitate. Ca să nu mai vorbim de mulţimea unor cetăţeni de rând, care nu prea auziseră de numele lui şi îl descopereau de-abia acum, cu uimire şi admiraţie. Niciodată cărţile sale nu au circulat din mână în mână ca

în aceşti ani de prohibiţie. Circulau copii dactilografiate sau scrise de mână, multiplicate cu indigo pe foiţe subţiri ca ale ţigaretelor.

În ciuda încercărilor de manipulare tot mai insistente, noi ne culcam şi ne sculam cu poezia lui Arghezi pe buze. Ar fi trebuit să ne taie cineva limba ca să nu-i mai rostim numele şi versurile.

Fascinaţia Mărţişorului

Ardeam de dorinţa de a afla ce se petrece acolo. Unii dintre noi îşi luau inima în dinţi şi treceau, aşa, ca din întâmplare, prin faţa Mărţişorului. O casă, o curte, o grădină, pomi, flori, legume, iarbă, păsări, un câine şi cam atât. Adică atât se vedea din drum. Nici iscodind cu imaginaţia nu puteam să mergem prea departe, de teamă că am ajunge să cădem în fabulaţie. Ceva mai târziu, Labiş, el singur, a putut să pătrundă în această casă a tăcerii. Şi prin el să fim părtaşi la ceea ce se petrecea acolo.

Până una-alta, nu ne rămânea decât să culegem informaţii, care de unde poate – din cărţi, din reviste, din amintirile contemporanilor. Şi să le comentăm la temperaturi înalte. Şi cu cât aflam şi deduceam mai multe, cu atât creştea interesul nostru pentru Mărţişor şi devenea tot mai greu de stăpânit nerăbdarea noastră.

Ce fel de om era şi cum mai arăta puiul ăla de oltean, născut în Cărbuneştii Gorjului, rămas de mic orfan, care a trebuit să-şi câştige singur existenţa încă de la vârsta de 12 ani, cu meditaţii de algebră, ajutor de pietrar, laborant la Fabrica de zahăr din Chitila, la 19 ani călugăr şi diacon, apoi student şi bibliotecar la o universitate din Elveţia, ceasornicar la Geneva, ziarist în România, poet publicat în mai toate revistele literare, dar cu primul volum, *Cuvinte potrivite*, apărut de-abia la vârsta de 47 de ani, închis la Jilava după Primul Război Mondial şi în lagărul de la Târgu-Jiu în timpul celui de-al Doilea Război, distins cu Premiul Naţional în 1946, ca să fie exclus din literatură peste doi ani şi în 1949 să primească lovitura de graţie?

Nu putea să fie decât un titan. Oricum, din

descrierile celor care l-au cunoscut în anii lui buni era un bărbat robust, puternic, tare în pumni, gata de orice confruntare, în orice clipă.

L-am văzut din întâmplare. Zărit din spate putea să pară un adolescent cu basca trasă poznaş pe o sprânceană, care foloseşte bastonul în glumă. Numai privindu-l de aproape îţi puteai da seama că poate fi vorba de un fenomen de regresie fizică a trupului. Aproape că îşi târşâia picioarele. Îi tremura capul şi nu mai era stăpân pe mâini. I se voalase vocea. Scăzuse în trup. Îmi amintea de supravieţuitorii lagărelor naziste, văzuţi în filme şi fotografii. Să fi fost vorba de consecinţele izolării lui la Mărţişor?

Mărţişorul... Scria pe poarta lui „Lăsaţi orice speranţă, voi care intraţi!”? Trebuia să aflăm.

Damnatul

Când şi-a deschis pentru prima dată cursurile Şcoala de Literatură, în toamna anului 1950, era în vogă articolul apărut în ziarul partidului comunist aflat la putere, reluat de întreaga presă şi de posturile de radio şi retipărit în broşuri, în tiraje de masă, cu titlul infamant şi incendiar: „Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei”.

La şedinţa inaugurală a participat Sadoveanu, ca reprezentant al Puterii, dar şi ca scriitor. Masiv, falnic, imperturbabil, părea desprins din lumea „urieşilor”. Nicio cută de îndoială, nicio umbră de nesiguranţă, nicio undă de regret, nicio adiere de vină. Singurul dintre cei patru stâlpi ai literaturii române interbelice care reuşise să se aranjeze. Situat pe cea mai înaltă treaptă pe care a putut să ajungă vreun scriitor în această ţară, puţin îi păsa ce se întâmpla cu ceilalţi.

Dintre cei patru coloşi nu mai rămăseseră decât ei doi. Unul – elogiat, celălalt – persecutat. Lucian Blaga, împins pe linia moartă până în 1960, când face compromisul cu un „Profil de epocă”, publicat în *Contemporanul*, nu va mai reveni niciodată pe vechea sa poziţie.

Sadoveanu avusese abilitatea să se dea cu Puterea (după unii, să se vândă). Arghezi avusese prudenţa să nu i se împotrivească. Dar pentru autorul *Cuvintelor potrivite* chiar faptul că se abţinea putea să fie un pericol. Erau vremuri cumplite, când oamenii erau răpiţi noaptea din paturile lor, anchetaţi, bătuţi, schingiuiţi pentru vina că au fost miniştri, parlamentari, directori, membri ai unor partide „istorice", artişti, gazetari, savanţi, diplomaţi, comercianţi, industriaşi, proprietari, ofiţeri, preoţi, gospodari ai satelor, oameni de afaceri, oameni de cultură. Judecaţi sumar şi în secret, fără posibilitatea de a se apăra, cu acuzaţii absurde şi sentinţe aberante dictate dinainte sau fără niciun fel de judecată, aruncaţi în temniţe sau în colonii de exterminare. Nichifor Crainic, Radu Gyr, Petre Pandrea, Vasile Voiculescu, Vladimir Streinu, Şerban Cioculescu, Păstorel Teodoreanu, Virgil Carianopol, Vasile Militaru, Ştefan Augustin Doinaş şi mulţi alţii.

De ce va fi fost cruţat Tudor Arghezi? ne întrebam noi în nesfârşitele noastre dezbateri. Răspunsuri contradictorii, niciodată pe deplin satisfăcătoare.

Poate că era o nucă prea tare pentru fălcile mecanismului şi ca să poată fi zdrobit era nevoie ca mai întâi să fie făcut vulnerabil, prin mobilizarea opiniei publice. Circula un zvon, că s-ar putea afla sub protecţia lui Gheorghiu-Dej, care şi-o fi adus aminte că au fost amândoi internaţi în lagărul de la Târgu-Jiu, destinat luptătorilor antifascişti. Sau a lui Petru Groza, despre care circula o legendă, anume că atunci când agenţii trimişi de Moscova i-au prezentat spre aprobare listele cu cei 10.000 de intelectuali care trebuiau exterminaţi, şi-ar fi pus numele deasupra, rostind o frază ce putea rămâne celebră: „Dacă este pe aşa, începeţi cu mine!" Nu se putea să nu se ţină seama şi de reacţia străinătăţii, care îl cunoştea şi îl preţuia mai ales pentru vestitul său pamflet „Baroane", scris împotriva ambasadorului la Bucureşti al Germaniei fasciste[33], tradus şi preluat în presa democrată din mai

33 Manfred von Killinger (1886-1944), ambasador al Germanie naziste

multe ţări.

Cazul lui Arghezi este unul fără precedent în istoria noastră. Nu a fost acuzat nici de activitate antistatală, nici politică. Vina lui este de natură estetică şi morală. Se repetau şi pe teren românesc procesele fără justiţie în care au fost implicaţi nenumăraţi intelectuali sovietici. Nu spusese el despre cartea lui că robul a scris-o, domnul o citeşte? Că se bucură şi plânge domniţa tolănită pe canapea? Că a văzut umbra lui Dumnezeu printre plăvani? Că s-a strâns în braţe cu un înger? Că Rada, de pe colnic, a zvâcnit un şold spre cer de i s-a deschis fetia ca un giuvaier? Că Năstase osânditul a înjunghiat-o cu tot cuţitul pe florăreasa Ţinea, pentru că „Tu n-ai voit să spui/Nimănui/Unde înnoptai, / Curvă dulce, cu mărgăritărel de mai!”…

Nu se lăudase el că a iscat giuvaieruri noi din bube şi noroi? Nu-şi intitulase o carte chiar aşa, *Flori de mucigai*, pereche cu *Florile răului,* cartea afurisită a sataniculuiBaudelaire?

Partea vătămată în acest straniu proces ar fi chiar poporul, reprezentat de partidul aflat la putere. Rechizitoriul este întocmit şi susţinut de un membru al Comitetului Central al PMR, redactor-şef al ziarului *Scânteia*. Reprodus de întreaga presă subordonată şi de postul de radio, multiplicat în broşuri în tiraj de masă, care se distribuiau gratuit, articolul defăimător şi incendiar este dezbătut, din sarcină, în unităţile de învăţământ şi cultură, în redacţii, în instituţii, în întreprinderi, în cartiere, în sate şi organizaţiile de partid, de tineret, de sindicat, de femei, ca pe vremea condamnării lui Vasile Luca, Ana Pauker şi Teohari Georgescu şi alţi deviatori. Ceea ce nu se spune însă era că unul dintre motivele demolării marelui poet era să se facă loc unui versificator submediocru, profesoraş pe la Urziceni, unde fusese coleg de liceu cu viitorul savant I.C. Parhon, care va ajunge, cel puţin cu numele, şef al statului român. Comunist din ilegalitate, pe numele mic şi

în România între 1941-1944 (n. coord.).

mare Alexandru Toma, care scrisese la adresa regelui României „Câine rău, nu intraţi, /Ba intraţi şi-n cap îi daţi!” sau, cu ocazia abdicării, „Ia-ţi lădiţa şi mămiţa/Şi adio Dâmboviţa”. Şi încă un fluviu de produse proletcultiste ce ni se prezentau drept o culme a creaţiei angajate: *Silvester Andrei salvează abatajul* (poezie), *Flăcări pe culmi*, *Sună ghiocel*, *sună clopoţel* şi alte lucrări mediocre care îl duc în rândul nemuritorilor de la Academie.

Rămas fără tipografie, fără drept de semnătură, fără nicio altă sursă de venituri, Arghezi şi-a asigurat subzistenţa gospodărindu-se ţărăneşte pe bucata de pământ a Mărţişorului. Nu se jena să vândă cireşe cu kilogramul. Oază, insulă, ogradă, ogor, orice ar fi putut fi, era atât de arghezian acest petic de pământ şi cerul de deasupra părea al lui. Cerul cu soarele şi luna, cu stelele şi luceferii. Dar nu se vindecase de patima scrisului. Chiar dacă i s-ar fi luat plaivasul şi hârtia, ar fi continuat să scrie cu degetele pe bolta cerului. Şi când i s-ar fi tocit unghiile de la mâna dreaptă, ar fi scrijelit pe sprânceana orizontului cu unghiile de la mâna stângă.

Mărţişorul vesel

Printre cei care frecventau Mărţişorul în această vreme era şi colegul nostru Nicolae Labiş. De-abia îl aşteptam să vină să ne povestească. Şi cu darul pe care îl avea, ne făcea pe toţi participanţi la acele întâlniri care nu erau nici serate literare, nici şedinţe de cenaclu, nici reuniuni, nici sindrofii, nici şezători, ci din toate câte ceva şi ceva mai mult. Erau acolo şi ochii, şi urechile, şi sufletele noastre.

Alt canal de comunicare nu aveam. O vedeam uneori pe Mitzura pe scena teatrului, ţinută mai ales în roluri episodice, dar în afară de replicile din piesă nu ne comunica nimic. Se topea în culise şi se strecura ca o umbră pe drumul spre casă. Nici prietenii, nici studenţii de la universitate nu puteau să-l scoată din muţenie pe Baruţu, care le era profesor de educaţie fizică. Un al

treilea fiu[34], de fapt primul în ordine cronologică, regizor pe undeva prin Europa, fruct al păcatului de pe vremea când bibliotecarul de la mănăstirea Cordelierilor din Freiburg sau ceasornicarul din Geneva a făcut fericită o doamnă flamandă sau valonă, era, desigur, şi mai inaccesibil.

Seniorul Mărţişorului nu se sfia să primească acasă, ca pe vremurile bune, prieteni, admiratori, confraţi, oameni de cultură, alte persoane, unele de-a dreptul dubioase. A fost ocolit de mulţi dintre cei care se afişau cu prietenia lui înainte de urâta întâmplare. Dar l-au căutat şi unii dintre cei care-l ţinuseră la uşă când le ceruse audienţă în vreme ce se aflau în jilţuri înalte. Ca, de pildă, profesorul Rosetti, pe atunci director al Fundaţiilor Regale. Despre care poetul relua cu plăcere zugrăvirea unui portret prezentat cândva lui Caraion: „El are palton de la Paris, căciulă de la Moscova, mănuşi de la Atena, fular de la Viena, şoşoni de la Stockholm, batista de la Roma, iar izmenele, pe care nu şi le-a scos, după cum miroase, cred că sunt de aici”.

Tot de la Labiş aflam o întâmplare pe care îi plăcea foarte mult lui Arghezi s-o povestească şi s-o repovestească. Cică semănase printre pomi nişte lucernă care răsărise de toată frumuseţea. Dar avea probleme cu găinile vecinului. S-a certat cu ăla, l-a ameninţat că-i otrăveşte orătăniile, că-l dă în judecată, a reparat gardul. Nimic… „Ce să le fac, domnule, găina e găină, zboară pe deasupra, trece pe dedesubt, n-o să le leg pe lanţ ca pe câine”. Trece ce trece şi într-o dimineaţă ce vede vecinul? îl vede pe poet cum umblă prin lucernă cu un coş sub braţ şi se apleacă ba ici, ba colo, să culeagă un ou sau două. Azi aşa, mâine aşa, şi tot aşa, până ce vecinul face un ţarc din sârmă împletită şi îşi pune păsările la regim de stabulaţie. „De unde să ştie el că eu cumpăram ouă de la piaţă şi le semănăm seara ca să le culeg dimineaţa?”

34 Eli Lotar (1905-1969), fiul Constanţei Zissu şi al lui Tudor Arghezi, unul dintre cei mai mari fotografi suprarealişti (n. red.).

Altă dată, ne povestea într-o redacţie un domn, Vasile Firoiu, vechi gazetar, care tipărise, în sfârşit, prima lui carte. Crezând că este un moment potrivit ca să se prezinte la Arghezi, cere o programare, pe care o şi obţine de la Mitzura, fiica poetului. Scrie dedicaţia, face un pacheţel cochet, îşi pune cel mai bun costum, îşi repetă în gând formula protocolară, ia un taxi şi… la drum.

L-a găsit aşezat pe un scaun la umbra unui pom, cu nişte hârtii pe genunchi. A văzut de la distanţă cum este îmbrăţişat cu privirea şi cum îi zâmbeşte amical. Şi până să apuce să salute, a auzit glasul maestrului:

— Ce bine îmi pare că ai venit! Nici nu-ţi dai seama cât mă bucur!

Oaspetele a rămas de-a dreptul descumpănit. De unde mă cunoaşte? Ce motive are să se bucure? apoi a început să se umfle în pene, spunându-şi că este cineva şi e ceva dacă până şi Arghezi îl întâmpină ca pe un vechi şi preţios prieten. Se vede treaba că i-a citit cartea şi îl apreciază.

— Nici nu ştii cât îmi pare de bine. Fii bun şi adu-mi dumneata bastonul ăla de colo, că-l aruncai după o javră de câine şi nu aveam pe cine să trimit după el. Îmi pare nespus de bine că ai venit!

În cercuri mai restrânse, îi plăcea să spună o epigramă a lui Păstorel, omiţând numele autorului, în care era vorba despre nişte rahaţi ce s-au apucat să scrie în loc să pută… îşi mai amintea de o şarjă de-a lui la adresa lui Nicolae Iorga, din vremuri uitate, cu care acum îl gratula pe A. Toma: „Mi-aprinsei şi eu o vatră/într-o scorbură de piatră. /Moş Pârţag îmi dă târcoale/Cu o găleată cu bale”.

Dar când a recitat cineva o epigramă, tot a lui Păstorel, care suna cam aşa: „Sadoveanu filo-rus/Stă cu curul la Apus/Ca s-arate-apusului/Care-i faţa rusului”, l-a somat să nu-i mai treacă pragul, pentru că la Mărţişor nici nu se face, nici nu se discută politică.

Trece lebăda pe ape…

Ca pentru mulţi dintre români, şi pentru Arghezi

hazul era o sursă de rezistenţă. Se pare că e un specific naţional. Iar el avea nevoie mai mult decât oricând să reziste. Un adevărat maestru în arta mistificării şi diversiunii, Sorin Toma, cu sprijinul singurului partid care avea puterea în ţară, reuşise să facă din el un adevărat proscris. Ca în Roma antică, pe timpul dictaturii, oricine putea să-l arate cu degetul, să-l demaşte. La cel mai mic semn sau fără niciun semnal, puteai să fii înhăţat, trimis după gratii sau poate şi mai rău. Pregătirea era făcută.

Oaspeţii veneau, oaspeţii plecau. Glumeau, râdeau şi se duceau. Dar rămânea familia. Atât Baruţu, cât şi Mitzura aproape că au renunţat la viaţa lor personală pentru a fi în preajma tatălui, pe care să-l protejeze. Iar părinţii au fost atât de uniţi, încât nu au putut să supravieţuiască unul altuia.

În bastionul lui cu ziduri şi metereze iluzorii, marele poet rezista ca un bătrân castelan în armură. Grija lui cea mare era să-şi ocrotească, în primul rând, copiii şi pe mama lor. Acesta a fost motivul care l-a determinat să opună o rezistenţă pasivă. Şi pe când alţii înălţau osanale puternicilor zilei, el tot se mai întrecea în psalmi cu David, poetul rege.

Încetul cu încetul – prea încet – furtuna se potoleşte. Puterea se gândeşte că i-ar fi de mare folos să-l recupereze. Contextul internaţional devine mai favorabil după moartea lui Stalin, când Hruşciov demască ororile Gulagului. Gheorghiu-Dej eliberează din închisori majoritatea deţinuţilor politici şi mulţi dintre ei sunt repuşi în drepturi.

Din 1954 i se dă voie să publice traduceri. În 1955 intră în rândul „nemuritorilor” de la Academie. Deputat în Marea Adunare Naţională.

Bătrân, bolnav, scăzut la trup, aproape infirm, o umbră a celui care a fost. Nu mai era de aşteptat de la el decât ultima pâlpâire. Cântecul de lebădă. Sau poate nici atât. Dar dacă nu ar fi avut la dispoziţie decât ultimii 13 ani, de la 74 la 87, tot ar fi rămas unul dintre cei mai mari

poeţi ai României: *Prisaca* (1954), *Stihuri noi* (1956), *Stihuri pestriţe* (1957), *Cântare omului* (1956), *1907 – Peisaje* (1955), *Pagini din trecut* (1955), *Lume veche, lume nouă* (1958), *Tablete de cronicar* (1960), *Cu bastonul prin Bucureşti* (1961), *Frunze* (1961), *Poeme noi* (1963), *Ritmuri* (1966), *Răzleţe* (1965). Şi, în ultimul an (1967), ca o premoniţie, *Noaptea* şi *Litanii*. Nu mai avea timp să se grăbească încet, cum ne sfătuia pe noi. Precum Luchian, altă dată, cu o mână neputincioasă, dar cu o voinţă de fier, a mai creat o lume.

Şi tot căutându-l pe Dumnezeu, s-a mutat în celălalt Mărţişor.

— Tu eşti, Doamne?

— Cântă-ţi psalmii, Tudore!

„Să nu uiţi, Darie în

Vrea să mă cunoască Zaharia Stancu. Nu-mi vine să cred. În tot timpul uceniciei mele la Şcoala de Literatură nu am ajuns în intimitatea niciunuia dintre scriitorii printre care îmi căutam modelele. Cel care avea uşile deschise de la Arghezi la Titus Popovici sau Paul Georgescu era Nicolae Labiş. Invitat şi acasă, şi la masă. Şi nu numai de oamenii de litere. Rareori îi aparţinea iniţiativa, dar nu prea refuza. Uneori suporta foarte greu pentru că ceilalţi invitaţi, ba şi gazdele, îl preţuiau ca pe o piesă rară de colecţie. Îmi plăcea să-l ascult cum a petrecut pe acolo, iar lui îi făcea plăcere să-mi povestească. Nu numai întâmplările, ci şi ce se vedea dincolo de ele. Avea un deosebit spirit de observaţie şi darul de a-ţi zugrăvi un portret în câteva linii.

Mai păşeau praguri străine şi alţi colegi, forţând de obicei uşile. Cu năframa admiraţiei în vârf de băţ, cu interesul de a le vârî acestora sub nas manuscrisele de care erau convinşi că sunt geniale. Poate că mai erau şi alte pretexte şi alte motive. Treaba lor. Când se întorceau din colidant, fabulau cât încape. Dar uneori erau întorşi de la clanţă. Celor trei inşi care au sunat la uşa lui Beniuc, poetul le-a pus câte zece lei în palmă şi le-a închis uşa în

nas. Mărul de lângă drum nu-şi scutura roadele în fiecare zi pentru orice fel de trecător…

N-am auzit însă pe nimeni să se laude că l-a căutat acasă pe Zaharia Stancu. Sau măcar să fi avut o asemenea intenţie. Nici ca el să-şi arate interesul faţă de vreunul dintre noi. Iar eu, unul, nu încercam să mă vâr în atenţia nimănui. Şi nici ei nu se grăbeau să mă mângâie pe creştet.

Trimisul era un tânăr care mi se da drept prieten, lucra la *Gazeta literară* şi nu peste multă vreme avea să dispară în adâncul Occidentului. Mi se pare că numele lui de împrumut era Drăgan. S-ar putea să mă înşel. Dar nu mă înşel când spun că mă bucuram de multă simpatie din partea colegilor mei evrei. M-au ajutat de multe ori, chiar şi în momente foarte grele, fără să se aştepte la niciun fel de răsplată. Poate un acont pentru un viitor foarte îndepărtat.

Zaharia Stancu fusese scriitorul meu preferat. În cenaclul literar de la Găeşti, de la Timişoara, şi pe oriunde citeam pe vremea când eram elev, toată lumea observa că mă aflu sub influenţa lui. Şi nu făceam niciun efort să scap de această tutelă. Ba chiar era pentru mine un motiv de mândrie.

Dar – ciudat nu? – îl aveam mai aproape de inimă pe Sadoveanu. Ştiam că n-am să pot să scriu ca el. Poate că de aceea priveam întreaga sa operă de până la război ca pe un adevărat miracol. Şi miracolele nu se repetă. Uşor să scrii ca Zaharia Stancu, imposibil ca Mihail Sadoveanu.

Lăsase vorbă să-l aştept. Mi s-a arătat un scaun şi am fost lăsat singur în birou. Nu mă aşez. Vreau să mă găsească în picioare. Şi stau, şi aştept. Şi aştept şi trec greu minutele şi îmi bat în tâmple secundele numărate de un orologiu de perete.

Şi fără voia mea îmi umblă morişca din creier. Huruie. Pagini după pagini răsfoite sub pleoape. Personajele din literatura sadoveniană aparţineau parcă unei alte lumi, precum Sfinxul despre care citeam în cărţile

bisericeşti. Povestea *desculţilor* era, în schimb, una care se trăia aici, pe pământ, ieri, alaltăieri, oricum foarte aproape de zilele noastre. Putea să fie chiar a oamenilor din satul meu. Şi eu să fiu Darie. „Să nu uiţi, Darie!”

Autorul, elev la şcoala militară.

Amintiri din copilărie.

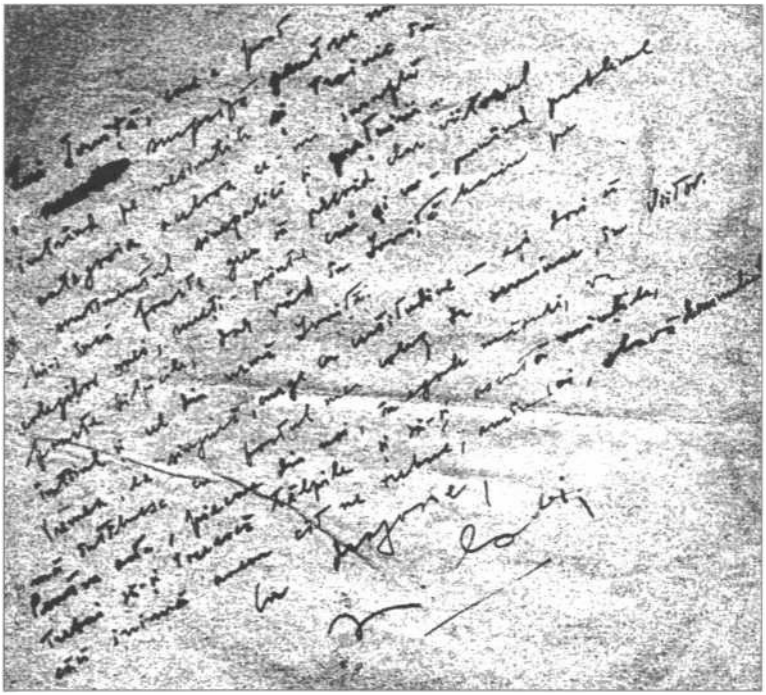
Autorul cu Aida, care nu a fost o himeră.

Două studente ale Şcolii de Literatură, poetele Elena Dragoş şi Mihaela Monoranu.

Nicolae Labiş pe terasa Şcolii.

Autograful lui Labiş pe primul număr al revistei *Ani de ucenicie*, Bucureşti, 1953 (publicaţia Şcolii de Literatură).

Gheorghe Tomozei şi Elena Dragoş înainte de divorţ.

Iarna, pe terasa Palatului. De la stânga la dreapta: Dumitru Carabăţ, Rusalin Mureşanu, Irimie Străuţ, Ungureanu, jos – Nicolae Stoian.

Marin Ioniţă şi dramaturgul Cornel Marcu.

Scânteia ilustrată

Manifestaţie a membrilor Uniunii sindicatelor de artişti, scriitori şi ziarişti, 1946. Ei vor fi „inginerii sufletului omenesc” ai regimului comunist.

Întâlnirea copiilor coreeni cu Mihail Sadoveanu (1880 – 1961), preşedintele Comitetului Permanent pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Română, 1952.

Elevilor Şcolii de Literatură li se cerea să „descrie portrete ale muncitorilor fruntaşi”. În imagine, tineri muncitori stahanovişti.

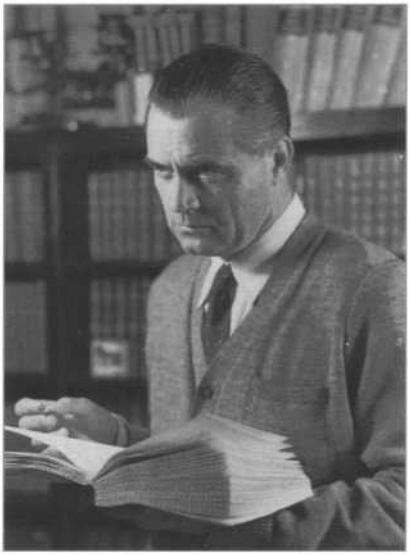
Cu Sara Leibovici şi un copil „împrumutat”, în parcul de la Şosea.

Arhivele Naţionale Istorice Centrale

Chiar dacă nu a venit niciodată la Şcoala de Literatură în perioada în care Marin Ioniţă a fost înscris acolo, profesorul G. Călinescu (1899 – 1965) era admirat de studenţi şi de tinerii literaţi.

Zaharia Stancu (1902 – 1974), scriitorul preferat al autorului.

Muzeul Național de Istorie a României

A fost în mai multe rânduri preşedintele Uniunii Scriitorilor din România.

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Tudor Arghezi (1880 – 1967), invitat de seamă la Consfătuirea pe ţară a ţăranilor colectivişti, 18 – 22 decembrie 1961.

Şi cum să nu fie aşa când, iată, că mai simt în tălpi căldura ţărânii sau frigul noroaielor de toamnă sau din

vremea topitului zăpezii. Când tot mă mai trezesc noaptea că mă înţeapă mărăcinii din tălpile crestate de glodurile şi pietrele de pe drum, că-mi zvâcnesc „trântiturile” fierbinţi, că îmi rod degetele pe dedesubt „păduceii”. Şi când tot o mai aud pe sora unor colegi dintr-o familie în care copiii umblau încălţaţi, chiar şi vara, că sunt neam de „burtă-verde” şi că tatălui meu îi cântă greierii în călcâie.

Şi fata nu spunea minciuni. Cum asta era hrana noastră de bază, după ce terminam carnea porcului tăiat de Crăciun: ciorbă de ştevie, de urzici, de lobodă, de ştir… acrită cu zarzăre şi prăjită, terci, chisăliţă, borş, poşircă, murături şi varză acră cu mămăligă friptă. Dar mai era şi lapte, mai erau şi ouă, mai era şi brânză, mai era şi pastramă, se mai tăia câte o pasăre în zile de sărbătoare sau de munci grele, la sapă, la coasă, la seceră.

N-am auzit să cânte greierii în călcâiele tatii. Dar dacă ar fi vrut şi-ar fi găsit loc în crăpăturile din pielea tăbăcită, atât de adânci că se vedea carnea roşie în fundul lor.

De ce să fiu eu mai bun la şcoală decât copiii ăia încălţaţi? Dracu’ ştie?

Dacă tot mă aflu sub influenţa lui Zaharia Stancu, dacă tot veneam din aceeaşi lume, de ce n-aş scrie şi eu un roman ca al lui? Nu cumva m-o fi chemat să-mi atragă atenţia că nu trebuie să-i calc pe urme? Sau să mă încurajeze să-i fiu urmaş?

Ţac-ţac, ţac-ţac, ţac-ţac, ceasul din perete. Scaunele înţepenite. Biroul mut. Poate că toate acestea fac parte din fosta avere a boierilor expropriaţi în martie 1949. Mobilierul, tablourile, covoarele, vesela, bibelourile de cristal şi de porţelan, perdelele, tot ce nu a dispărut pe drum a fost distribuit în cabinetele reprezentanţilor puterii. În afară de cărţi. Care au fost puse pe foc fără alegere. Chiar *Capitalul* lui Marx. Istoria P.C. (b) al Uniunii Sovietice şi *Zece zile care au zguduit lumea*. Pentru că erau scrise în franţuzeşte şi în nemţeşte. Să nu uiţi, Darie…

În orice caz, ţăranii mei n-au să poarte botniţe. Am văzut boieri, am văzut logofeţi de moşii, am văzut slugi la conac, chiar călări, chiar cu gârbaciul în mână, chiar cu câini după ei, dar de botniţe pentru oameni nu s-a pomenit pe la noi. E drept că proprietarii de pe aici nu erau podgoreni. Şi dacă nu erau vii, nu se culegeau nici struguri. Pe la noi nu se cultivă decât grâu şi porumb, floarea-soarelui şi rapiţă, sfeclă de zahăr şi tutun.

Sunt dulci boabele de grâu date în pârgă. Freci în palmă spicul, sufli pleava şi le arunci în gură. Şi le mesteci în măsele. Şi ţi se umple gura de lapte. Şi porumbul când dă bobul în lapte e bun de mâncat. Mai ales copt sau fiert. Dar nu ne năpustim ca lăcustele în lanurile de grâu în pârgă. În lanurile de porumb. Însă când intrăm cu secera în grâu nu ne ţine nimeni să nu zornăim în palme grăunţele cu chipul Maicii Domnului. Nu se cereau botniţe la gură. Iar supraveghetorii închideau şi ei ochii, chiar dacă era să scapi câţiva ştiuleţi de porumbi pe mâneca cămăşii sau pe crăcii pantalonilor. Să nu uiţi, Darie…

În satul meu nu au fost boieri. Nici moşii între hotarele lui. Tot pământul e cel de la Cuza. Mereu împărţit între moştenitori. Din ce în ce mai puţin pentru fiecare.

Este atât de sărac satul meu că de-abia s-a putut face rost de trei chiaburi. Şi asta numai pentru că aşa au venit directivele de sus: dacă nu aveţi niciun picior de boier, faceţi rost măcar de câţiva chiaburi, acolo, aşa, de sămânţă. Şi l-au închiaburit pe chirigiul satului, cel care ducea oamenii la gară şi sacii la moară şi, nenorocitul de el, făcuse rost şi de o rablă de trăsură cu burduful peticit şi cu roţile strâmbe. Şi încă pe unul care avusese cândva un cazan de făcut ţuică. Iar acum, umbla prin sate cu cobiliţa pe ceafă, strigând cât îl ţineau bojocii: „Marfă nouă, marfă nouă, pe bani şi pe ouă!” Avea în cele două coşuri, agăţate în cârligele cobiliţei, nasturi, copci, mosoare de aţă, ace, vopsele de var, boia de fire, cercei, mărgele, oglinjoare, piepteni, bomboane, naftalină, parfumuri, foarfece, galene pentru aparate de radio, caiele de potcovit caii, tot felul de

mărunţişuri, destul ca să fie încadrat la categoria burgheză, că, de – nu-i aşa? –, proprietatea privată şi comerţul generează capital zi de zi şi ceas de ceas…

Al treilea căftănit era, de fapt, pe jumătate proletar, pentru că se angaja vara să „bage paie la vapor” la un proprietar de batoză şi iarna să-i ferece pietrele de moară. Dar lua oameni cu ziua să-i lucreze puţinul pământ pe care-l avea, adică folosea muncă plătită – exploatarea omului de către om. Să ţii minte, Darie!…

Nu aveam boieri în sat, dar aflam ce se întâmplă pe la curţile celor de prin satele vecine. Aşa umbla vestea din gură în gură, că tot bătând Europa pe banii babacului tânărul Răducu Dragomirescu, vlăstar de viţă veche boierească se alesese cu o frumoasă elveţiancă scoasă dintr-un bordel de lux. Cei care l-au dispreţuit la început s-au lăsat încetul cu încetul atraşi de bairamurile la care erau invitaţi. Se spunea că o despuiau pe elveţiancă, îi turnau şampanie în creştetul capului şi îşi ţineau cupele între picioarele ei, din care sorbeau licoarea plescăind din limbă şi sugându-şi buzele de plăcere. Apoi o vedeai, aşa goală, cum o făcuse mumă-sa, noaptea, sub lună şi sub coroanele copacilor, cu biciul în mână. Şi asmuţea boierul Răducu haita de câini de vânătoare şi se repezeau dulăii la ea şi se întorceau chelălăind şi urlând de puteai să-i crezi pe cei care spuneau că fata, de fapt, fusese luată dintr-un circ unde era dresoare de animale sălbatice.

Naiba să-i ia de boieri, cine să-i mai înţeleagă? Pe Ionică al lui Preda, din satul Ragu, îl legase de stâlpul porţii, dezbrăcat şi uns cu miere să-l mănânce muştele, pentru că spărsese iazul de pe moşie şi dăduse drumul peştelui în pârâu. Ceea ce i-a prins foarte bine lui Ionică ăsta când au venit comuniştii la putere. Lucru care nu s-a întâmplat cu ăla pe care l-a ajutat boierul să-şi ridice casă nouă în locul celei mistuite de flăcări. Mai era chemat la curte câte un om sărman să-şi aleagă o vacă bună de lapte, cu viţelul lângă ea, mai era înzestrată câte o pereche de tineri căsătoriţi, mai era trimis la spital câte un om sărac,

mai era ţinut la şcoli înalte câte un copil care învăţa bine, dar de botniţe n-am auzit. În orice caz, voi avea de povestit multe altele pe care maestrul meu nu le-a prins în cartea lui.

Aproape că uitasem de mine, luându-mă cu boierii mei. Dar orologiul din perete mi-a adus aminte că sunt în biroul lui Zaharia Stancu. Cât timp să fi trecut de când stau singur aici? De ce nu mă voi fi uitat la ceas? Hai să mai stau zece minute. Nicio secundă mai mult…

Am să scriu povestea Floarei lui Marin Mocanu. Floarea lui Marin Mocanu…

La câteva case de noi, pe uliţa noastră. Prietenă cu mama. Mergeau împreună la lemne în pădure. Crăci uscate, doborâte de vânt, pe care le legau în crosnii şi le aduceau pe cap. Tot tovarăşe de drum se duceau în târg la Titu cu pui de găină, cu ouă, cu unt, cu brânză. Şi când îngropau cânepa în gârlă. Când o dezgropau. Şi cum n-avea copii, mă întreba dacă nu vreau să fiu băiatul ei. Şi când îi duceam câte o oală cu lapte, după ce i-a murit vaca, mă mângâia pe cap şi începea să plângă. Poate că de pe atunci o încerca zăticneala.

A înnebunit de pelagră. Mulţi oameni din satul meu aveau primăvara mâinile pârlite ca de flăcări, scorojite, cu pielea crăpată. Dumnezeu ne-a ferit de aşa ceva. Pe Floarea lui Marin Mocanu o ţin legată. Nu pentru că ar face rău cuiva, ca omul acela din satul Coada Izvorului, care fusese muşcat de un câine turbat. Ăla urla în lanţuri, făcea spume la gură, avea ochii tulburi, de fiară sălbatică, se repezea la oameni, îşi înfigea unghiile în carne, se muşca de unde apuca, urla şi scheuna şi avea mereu dinţii plini de sânge. Floarea lui Marin Mocanu era nebuna blândă. Cânta şi plângea. Şi atâta tot. Dar au legat-o fiindcă nu ştia ce face. Nu ştia de foc, nu ştia de apă, nu ştia de geamurile din ferestre, de garduri, de şanţuri, de gropi, de arături, de pădure, de mărăcini, de gârlă. Ca să nu se piardă în lume, au ţinut-o legată până i-au ţinut lumânarea. Şi s-a stins de moarte bună în timp ce cânta.

Cânta şi i se scurgeau lacrimile pe obraji. Să nu uiţi, Darie…

Să nu uiţi…

Sărăcia. Foamea. Pelagra. Tuberculoză. Caii de bătaie ai propagandei comuniste. Ne-au supt vlaga lipitorile satului, boierii, arendaşii, vechilii, regimul burghezo-moşieresc. Impozitele, jandarmii. Botniţele. Oamenii cu botniţe. Ţara oamenilor cu botniţe. Romanul *Desculţ* era tradus în toate limbile principale ale lumii. Pe toate meridianele umbla vestea că există undeva o ţară a oamenilor cu botniţe. Parcă ar fi fost vorba despre o ţară a oamenilor macrocefali, cu un singur ochi în frunte şi unul în ceafa, care ţopăiau pe un singur picior. Căpcăunii domnului Zaharia Stancu. Tovarăşului Zaharia. „Îi convine, nu-i convine, inginerului Croh, Desculţ al meu umblă în pantofi de aur pe toate meridianele globului”, spunea autorul romanului autobiografic la o adunare de scriitori, cu adresă la atitudinea critică a lui Ovidiu Crohmălniceanu.

Mergea el în pantofi de aur, dar rămânea botniţa. Popor primitiv. Hotentoţi.

Sărăcia, foamea, pârleala, oftica… Existau. Le-am văzut cu ochii mei. Scabia, păduchii. Cum să nu vrem să scăpăm de ele? De ce să ne mirăm că oamenii sărmani credeau în noua politică? Partidul avea secţii de agitaţie şi propagandă. Activişti. Gazete de perete, foi volante, manifeste, ziare, oratori. Discursuri şi conferinţe în care se amestecau adevăruri cu realităţi inventate. „Mureau oamenii de foame, tovarăşi! înnebuneau de pelagră! îşi mâncau carnea de pe ei!” Floarea lui Marin Mocanu, legată fedeleş, nu bea şi nu mânca. Dar nu-şi înfigea dinţii în carne. Omul ăla din Coada Izvorului, care muşca din sine, nu era nebun de turbare. El luase boala de la un câine. Turbat.

Să nu uiţi, Darie! Ce să nu uit? Toate erau atât de amestecate. Nu le doream decât binele alor mei. Vecinilor, rudelor. Să scape de boli, de foame, de sărăcie. Poate că

asta era calea. Şi, într-adevăr, în primele gospodării colective sărăcimea satelor îşi găsea salvarea. Se putea câştiga mai bine. Trăi mai bine. Dar, Doamne, cu ce preţ... Eram unul dintre cei care cunoscuse beciurile Securităţii. Văzusem un om cu tălpile arse până la os cu lampa de benzină. Altul ars cu ţigara aprinsă, între vertebre. Altul cu degetele de la mâini zdrobite în ţâţâna uşii...

Să nu uiţi, Darie... Laitmotiv... Să nu uiţi...

Ritmic. Obsesiv. Ca păcănitul motorului de la moară. Ca un dangăt de clopot. Ca un ciocan care bate cuie în ulucile gardurilor. Ca un ciocan care bate în toaca de lemn din clopotniţă. Ca un ciocan care bate cuie într-un capac de sicriu...

Să nu uiţi...

Darie sunt eu. Cu picioarele desculţe prin ţărână şi prin noroi. De când se petecea zăpada şi până când cădea bruma. Şi chiar pe brumă. Îmi târşeam picioarele pe drum. Mă loveam de toate pietrele şi de toţi bolovanii. Aveam nodurile de la glezne carne vie. Dar nu pentru că aş fi rămas cu picioarele moi dintr-un atac de poliomielită. Eram sănătos la trup. Numai la cap mi se întâmplase ceva. La cap şi în suflet...

Eu pot fi Darie. Dar pe fratele meu nu-l cheamă Gheorghe. Şi nu e mai mare. El e Ion. A venit pe lume la doi ani după mine. Şi a sărit peste el un cal în ziua de Sfântul Toader. Din vina mea. Boala copiilor. Epilepsie. Doctori, preoţi, ţigănci care ştiau să descânte... Să nu uiţi, Darie!... Se lepădaseră de mine. Şi tata, şi mama. Dacă veneam la masă mâneam, dacă nu veneam nu mă chemau. Nu mă întrebau unde mă duc, de unde vin. Şi umblam tăntălău pe uliţe. Şi mă lătrau toţi câinii. Şi mă băteau copiii cu pietre. Şi mă înjurau oamenii mari. Şi îmi dădeau femeile miloase de pomană. Îmi pierdusem până şi numele. „Bă, ăla, dă-te din drum că te calcă vaca... Bă, ăla, închide gura că intră muştele... Bă, ăla, ia vino încoace să-ţi dau nişte colivă...”

Bă, ăla... Ăla prostu... Urechile blegi sub căciulă. Nu

mai aveam nici nasturi la mintean… Mă încingeam peste mijloc c-un crâmpei de funie.

Şi toată iarna am dormit îmbrăcat în ieslea vitelor. Suflau peste mine şi mă încălzeau. Şi credeam că în felul acesta mă curăţ de păcate. Într-o noapte chiar am visat că mă veghează un înger la căpătâi şi că au venit trei magi de la răsărit să mă tămăduiască. Altă dată am simţit cum se trage ceva din mine. Din trupul care-mi amorţise. Din vârful degetelor de la picioare până în creştetul capului. Cum se trage şi se duce. Şi cum rămân golit. Şi în golul care a rămas dă năvală un fel de căldură plăcută, care îmi umple gâlgâind toate mădularele şi toate măruntaiele. Şi am crezut că dacă a fost un diavol în mine şi-a luat tălpăşiţa şi eu m-am umplut de sfinţenie.

Să nu uiţi, Darie!… N-am uitat. Să scriu povestea asta? De ce nu? Zaharia Stancu nu şi-a folosit povestea vieţii lui? Şi n-ar fi un plagiat. Alt desculţ, în altă parte de ţară…

Dar îmi vor tipări aşa ceva? Nu-mi vor cere ca băiatul acela să fie victima luptei de clasă? Cotonogit din porunca boierului sau arendaşului? De un logofăt de moşie sau de un jandarm, unelte oarbe în slujba exploatatorilor? Zaharia Stancu ştiuse s-o aducă bine din condei: condiţia umană în nedreapta orânduire capitalistă.

Fusesem sortit să ajung prostul satului. Fiecare sat îşi avea, pe vremea aceea, prostul lui. Cel din timpul copilăriei mele, Tantilică, îmbătrânise. Trebuia să fie cineva care să-i ia locul. Nimeni nu se îndoia că eu voi fi acela.

M-a salvat începutul şcolii. La care m-au lăsat să merg ca să nu fie puşi la amendă. Şi pentru că tot nu eram bun de altceva. Doamna învăţătoare a fost uimită. Prindeam totul mai bine decât alţii. Am ajuns să mă laude. Ba chiar să mă poarte prin alte clase, să mă înfăţişeze ca pe o minune.

Să nu uiţi, Darie!…

— Erai aici?

— Vă aşteptam!

Un bărbat destul de înalt, robust, într-un costum bine croit dintr-o stofă gri de bună calitate, cum nu se găseşte pe la noi, cu cravată bine asortată, cu părul grizonant, elegant, impunător, degajat, despre care îţi dai seama că este conştient de valoarea şi de autoritatea lui. Darie ajuns pe culmea gloriei. Voi porni şi eu pe acelaşi drum?

— Ia loc!

Mă aşez pe scaun ca pe o canapea din tren. Sau într-un fotoliu de avion. Nu ştiu unde voi ajunge. Poate că nu sunt decât în spinarea unui cal care să mă arunce la prima lui poticneală.

Ce mult te-am iubit în pădurea nebună…

Nu ştiam de ce mă chemase Zaharia Stancu. Dacă-i plăcuse povestea mea, pe care o trimisesem pe adresa redacţiei, nu avea decât să o publice. Doar nu sta în obiceiul lui să se intereseze de tinerii colaboratori. Neagu Rădulescu, într-una din cărţile sale, *Buşteniada*, un volum de amintiri, îi publica o caricatură în chip de dulău cu brâncile pe o grămadă de ciolane, mârâind la cei care încercau să se apropie. Şi asta cândva, între cele două războaie mondiale, pe când era şi el destul de tânăr.

Şchiopăta uşor – de piciorul drept, de piciorul stâng? – dar nu ştiu cum se făcea de-i sta bine. Nici pe departe un om atins de invaliditate. Dimpotrivă, foarte vânjos, viguros şi viril. Mai ales viril. Cred că nu i-ar fi rezistat nicio femeie.

Formează un număr de telefon. Are o voce foarte clară, cu un timbru foarte plăcut şi absolut inconfundabil. Nu este nevoie să se prezinte.

— Îmi trebuie urgent o fundamentare pentru casele de creaţie ale scriitorilor… Nu vor fi probleme, chiar acum vin de la tovarăşul Dej…

Iată de ce întârziase la întâlnire. De ce mă făcuse să aştept atât de mult. De ce nu se simţise obligat să se justifice în vreun fel. Eu şi Gheorghiu-Dej. Interesele mele şi interesele comunităţii de scriitori. Şi deodată creşte în

ochii mei. Şi simt cum mă inundă un val de căldură. De simpatie. De admiraţie.

Se plimbă prin birou şi tace. Este aici şi nu este. Sună telefonul, dar nu-l ia în seamă. Măsoară covorul în lung şi-n lat. Cred că a uitat de mine. Aş vrea să mă strecor pe uşă afară, pe nesimţite. Dar nu îndrăznesc să mă mişc. Îmi controlez până şi respiraţia, să nu fie zgomotoasă.

Îl mai întâlnisem de câteva ori. În diferite adunări. El acolo, pe podium, eu pierdut în masa participanţilor veniţi sau aduşi să asculte sau să aplaude.

Nu mai fusesem niciodată atât de aproape. Şi atât de mult împreună. Numai noi doi. Auzeam secretara: „Nu se poate, e cu cineva”. Eu eram acel cineva. Dar nu-mi acorda atenţie nici cât unei piese de mobilier. Să nu uiţi, Darie…

Se afla pe culmea gloriei. Dar nimic nu este etern. Ştia sau nu ştia că poate să intre şi el în eclipsă?

Romanul care l-a impus era unul autobiografic. Pentru care nici nu a fost nevoie de prea multă imaginaţie. Biografia autorului era una de-a dreptul fascinantă.

Păruse condamnat pentru tot restul vieţii. Un copil cu handicap în lumea rurală, într-o familie de ţărani săraci. Nu avea nicio şansă. Dar el îşi părăseşte satul la o vârstă când alţii bat poarca şi joacă leapşa, cu traista în băţ în lumea largă, târşâindu-şi piciorul mai scurt şi mai moale pe drumuri necunoscute.

Argat, ucenic, în cea mai împuţită meserie, tăbăcitul pieilor, băiat de prăvălie, vânzător de ziare şi de ţigări, copist la Prefectură, arhivar. Bântuit de dor de ducă, de o pătimaşă ambiţie a afirmării şi de o neostoită chemare spre o viaţă aventuroasă, nu prinde rădăcini nicăieri. Rătăceşte chiar prin Balcani, dar nu ajunge atât de departe, nici pe pământ, nici pe hârtie, ca modelul său Panait Istrati. Autodidact pe apucate, reuşeşte să-şi termine liceul, prin examene particulare, de-abia la 26 de ani. La 31 de ani îşi ia, la Piteşti, şi bacalaureatul. Dar cu mulţi ani mai înainte era distins cu Premiul Societăţii Scriitorilor Români pentru volumul de versuri *Poeme*

simple, apărut în 1927.

Se stabileşte, în sfârşit, în Bucureşti, dar nu face parte din seria dezrădăcinaţilor şi inadaptabililor. Dimpotrivă, se simte mai acasă decât în cuibul copilăriei sale.

Este unul dintre cei mai colţoşi, pătimaşi şi violenţi gazetari din perioada interbelică. Înavuţirea pe căi dubioase, corupţia, impostura sunt atacate fără cruţare în pamflete ucigaşe. Prin originea sa umilă, prin autoeducaţia făcută într-o lume nedreaptă, nu putea să fie decât de stânga ca scriitor, cetăţean, ziarist. Aşa şi este, ba chiar cu exces de zel. Dar nu e scutit de seducţia parvenirii. Îşi face loc, chiar prin mijloace obscure, spre straturile suprapuse ale societăţii. Este prezent la Palatul Mogoşoaia, unde patroană era una dintre cele mai culte, mai inteligente şi mai frumoase femei din lumea bună: Martha Bibescu, ea însăşi o talentată scriitoare. Şi la multe alte sindrofii. Ca să fie văzut şi neuitat, să se frece în coate cu somităţile timpului.

Gurile rele au perpetuat bârfa până la noi că nu s-ar fi dat în sus nici de la mezalianţă cu o casă de bani, ba chiar a încercat aşa ceva, însă jocurile erau făcute, Firma Malaxa preferându-l pe doctorul Palade, primul român care avea să ajungă la Premiul Nobel, dar cu cetăţenie americană. Însă primul copil al lui Zaharia Stancu, viitor medic şi scriitor şi el, se născuse, la Salcia, în 1926. Aşa că tatăl său nu putea fi holtei. Până una-alta, Zaharia Stancu a rămas ziaristul frenetic, atât de nesperiat în timpul dictaturii carliste şi antonesciene încât a ajuns deţinut politic în lagărul de la Târgu-Jiu. Poezia lui este şi ea destul de revoluţionară şi originală, deşi cu elemente tradiţionalist-naţionaliste, senzuale, semănătoriste sau gândiriste, cum aveau să fie denumite. Nu este un act lipsit de curaj să aduci în atenţia cititorilor români un scriitor sovietic, dar el îl tălmăceşte pe „cel mai mare poet al Rusiei cu satul în glas”, cum se caracteriza singur Serghei Esenin. De care se lasă şi influenţat. Dar numai pe partea

sa de psihologie rurală (jelania vacii căreia i se jupoaie viţelul când înfloreşte hrişcă pe câmpie sau a mamei canine care îşi vede căţelul răpit în chipul lunii de pe cer), poetul care saluta în oraş firmele măcelarilor pictate cu vaci dolofane şi caii birjarilor îi aminteşte mirosul de baligi al satelor neaoşe, garduri vechi, urzici îngălbenite… însă nu ajunge la profunzimea filosofiei din *Omul negru* şi nu va închina poeme lui Gheorghiu-Dej sau lui Ceauşescu, aşa cum făcuse mentorul său, Esenin, cu Lenin.

Cu o asemenea experienţă de viaţă şi cânt te-a înzestrat Dumnezeu, cu atâta har poţi să-ţi hrăneşti din propria-ţi substanţă o sumedenie de romane. Şi Zaharia Stancu ştie să o facă. A vagabondat el cât a vagabondat, s-a luptat câineşte cu viaţa, a cunoscut umilinţa, foamea, sărăcia, dar are ce să scrie. În pripă, fără zăbavă migăloasă, fără construcţii savante, tumultuos cum îi e firea, presat de timp, din nevoia de a dovedi şi de a se împlini, din nerăbdarea de a urca spre culmea gloriei – doamnă capricioasă, pe care dacă nu o cucereşti fără amânare s-ar putea să nu o mai întâlneşti. Şi romanul *Desculţ* se va amplifica prin adăugare, ca o garnitură de tren căreia i se ataşează alte şi alte vagoane. Din mers. Cu compartimente de lux, dar cele mai multe de clasa a III-a. Ba şi cu vagoane de vite, de marfa şi de balast. Cu *Dulăii*, *Costandina*, *Clopote şi struguri*, *Printre stele*, *Carul de foc*, *Florile pământului*, *Rădăcinile sunt amare*, romanul iniţial se va lungi ameninţător şi ameţitor, dar nu se va depăşi pe verticala calităţii.

Însă aşa ceva nu are, deocamdată, nicio importanţă. Zaharia Stancu este scriitorul momentului. Şi momentul era al lui. Se bucura de o deosebită consideraţie la vârfurile Puterii, iar romanul său, prin excelenţă popular, deşi tezist şi propagandistic, putea să înlocuiască cu succes şi Dox-urile care mai circulau încă, jerpelite, sau cărţile din ieftine colecţii editoriale.

Dar nici lui nu trebuia să i se lase funia prea lungă. Trăiam un timp când totul trebuia supravegheat, suspectat

şi planificat în măsuri de prevedere.

Şi cum da el aşa cu pasul în lung şi în lat, dus pe gânduri – dar până şi în gândurile lui cu o aroganţă întipărită pe chip – îmi venea să-i spun de acolo, din colţul meu, unde eram uitat: Ştiţi, domnule Zaharia Stancu, sau nu ştiţi că vi se pregăteşte ceva?

Era vorba de un anumit grup de oameni de litere, aflasem de la Labiş, pe care îi deranja faima lui Zaharia Stancu. Ba, mai mult, voiau să impună în prim-plan un romancier din rândurile lor. Au început să strecoare subtil, apoi din ce în ce mai insistent şi mai susţinut, ideea că se simte o mare nevoie de un roman cu şi despre intelectuali. Şi cine să o facă? G. Călinescu se epuizase în *Bietul Ioanide* şi în *Scrinul Negru* şi se mulţumea acum cu o *Cronica optimistului*, Camil Petrescu se afundase până-n gât în romanul istoric *Un om între oameni*, cu intenţie orientat pe acest drum, căruia nu va mai ajunge să-i dea de cap… Alexandru Jar e cu clasa muncitoare, lăsaţi-l acolo, acolo e locul lui şi îi stă bine… Petru Dumitriu se scaldă în orice fel de ape, de la *Drum fără pulbere* la *Cronică de familie*, dar nu este omul care să se angajeze dostoievskian în abisurile sufletului şi conştiinţei…

Până una-alta se insinua ideea că ar exista un abuz de literatură din mediul rural. Sadoveanu, Zaharia Stancu şi câţi alţii. O adevărată invazie. Literatura română contemporană miroase prea mult a sat. A opincă şi a coadă de vacă. Şi afirmaţia prindea, fiindcă nu era departe de realitate. Cel care se pregătea temeinic să umple golul asupra căruia se trăgea semnalul de alarmă era Paul Georgescu. Ovidiu Crohmălniceau îi croia pârtie, chiar alţii, mai mărunţei, sunau zurgălăii şi trosneau din bice. Autorul însuşi îşi pregătise saltul printr-un şir de cronici amabile, în care lăuda pe toată lumea, dar nu-şi făcea complexe în demolarea lui Titu Maiorescu, folosind în exces şi cu plăcere laturile mai umbroase ale biografiei sale. Ziarist, universitar la facultatea de filologie, redactor şi colaborator la reviste literare de prim rang, ajunsese şi

activist de partid, chiar în Comitetul Central, unde conducea sectorul de literatură. Nu-i mai trebuia decât condei. Şi avea.

După mai multe încercări va da la iveală un roman care a fost bine propulsat şi a intrat în vogă, dar seismul pe care l-a produs nu a făcut să sară de pe şină trenul rapid al lui Zaharia Stancu, nici să se clatine pe soclu statuia lui Sadoveanu.

Dar adevăratul pericol venea odată cu celebritatea lui Marin Preda. Care, pornit din aceeaşi zonă geografică şi din acelaşi mediu social, scria alt soi de literatură. De la Siliştea-Gumeşti până la Salcia nu sunt decât câţiva kilometri pe harta Teleormanului. Dar câtă distanţă de la ţăranul cu botniţă şi instinctual până la cel meditativ, diplomat şi chiar filosof…

Acum, între noi doi… Stau într-un colţ ca un pui de bogdaproste chemat la pomană şi el se plimbă prin birou ca Vodă prin lobodă. S-a acumulat atâta tensiune în mine, încât simt că e gata să fac explozie: „De ce m-aţi chemat, domnule? Să vă admir? Aflaţi că şi aşa vă admiram foarte mult! Sau vreţi să mă faceţi să cred că n-o să vă calc niciodată pe urme? Nu vă daţi seama că mă aţâţaţi şi mai mult?”

Vorbă să fie. Viaţa mea e prea simplă. Şi prea banală. Cel puţin în comparaţie cu a lui.

Mai mult temut decât iubit, cu mai mulţi adversari decât amici, a fost prins în răscrucea schimbărilor la faţă a României la vârsta de apogeu: 42 de ani. Şi s-a aruncat pe noul val fără ezitări. Lovitura cea mare o dă cu romanul *Desculţ* în 1948, care este mai mult un poem în proză, cât se poate de cantabil. Oricum altceva, oricum cu mult mai mult decât volumele de proză *Taifunul* (1937) sau *Oameni cu joben* (1941). Îşi dresase mâna pentru literatura de orientare socialistă în colecţia de articole publicate în 1946, „Secolul omului de jos”. Când crede că este cazul, devine pamfletarul caustic şi virulent. Fără să se sinchisească de considerente deontologice. „Pasternak? N-

am auzit de Pasternak!”, îşi intitulează un articol infamant la adresa scriitorului sovietic de talie internaţională, la data când acesta refuză Premiul Nobel sub presiunea lui Hruşciov. Preşedinte în mai multe rânduri al Uniunii Scriitorilor, obţine pentru această breaslă mai multe drepturi decât Sadoveanu, Beniuc şi toţi ceilalţi preşedinţi la un loc. Ca director al Teatrului Naţional dă acestei instituţii o strălucire care nu păruse posibilă. Membru al Comitetului Central al partidului unic şi în Consiliul de Stat, deputat în Marea Adunare Naţională şi chiar academician, are curajul să-i spună lui Gheorghiu-Dej că nu aceste onoruri l-au făcut scriitor, ci, dimpotrivă, scrisul l-a făcut să le merite, aşa că poate renunţa oricând la ele fără niciun regret.

Scriitorul cel mai iubit la vârful puterii intră într-un con de umbră după moartea lui Dej. Însă îşi reface imaginea printr-un adevărat manifest publicat şi difuzat în timpul invaziei Cehoslovaciei din 1968 de trupele sovietice, când se părea că ne aşteaptă aceeaşi soartă. Le cerea patetic scriitorilor să pună mâna pe arme şi îşi declara hotărârea de a muri luptând pe baricade. (Şi dacă scriitorii au primit puşti, pistoale şi instructori militari, iniţiativa i-a aparţinut şi lui Zaharia Stancu.)

Dar cât de mult era el ataşat de şeful partidului şi al statului? La întrebarea unui tânăr scriitor din anturaj, ce se va face dacă ar fi să cadă Ceauşescu, răspunde zâmbind:

— Să cadă el, pe urmă vedem noi.

Era foarte convins de valoarea literaturii sale. Într-o conferinţă a Uniunii Scriitorilor declara de la tribună: „Îi convine, nu-i convine tovarăşului Crohmălniceanu, *Desculţ* al meu umblă în pantofi de aur pe toate meridianele lumii”. Cartea era tradusă în nu mai puţin de 130 de limbi. Uite aşa, să se ştie pe tot globul că există undeva o ţară în care oamenii poartă botniţă şi mănâncă pământ de foame…

Mă uit la ceas. Nu trecuseră decât vreo zece minute. Doamne, cum am putut derula în minte toate acestea într-

un timp atât de scurt? Nu cumva se oprise timpul pe loc?

Nu vă contrazic, domnule Zaharia Stancu. Şi eu am mâncat pământ. Şi toţi copiii din satul meu. Şi femeile însărcinate. De sub talpa casei. Şi de sub buzele ţestului. Nu ştiu de ce de sub talpa casei. Aşa era tradiţia. Poate pentru că era pământul cel mai curat. Şi cel mai sfinţit din curtea noastră. Iar cel de sub ţest era rumenit ca un pesmet. Dar nu de foame mâneam noi pământ. Era aşa o atracţie cum e glodul de sare pentru vite. Dacă e să caut o explicaţie, poate că tocmai lipsa unor săruri minerale necesare organismului aflat în creştere şi pentru feţii (fetuşii) din pântecele mamelor lor ne îndemna instinctul să mâncăm pământ. Îi simt şi acum gustul în gură. Îmi plăcea. Dar asta nu se întâmplă decât primăvara şi numai de câteva ori în viaţă. Dacă a fost, aşa a fost. Că trebuie sau nu trebuie să o ştie întreaga lume, nu eu hotărăsc. Dar botniţe pentru oameni n-am văzut şi nici de auzit n-am auzit.

Trece în sus şi-n jos prin faţa ochilor mei şchiopătând uşor. Se leagănă, parcă măsurând timpul ca o pendulă. Îmi aduc aminte de o snoavă care circula pe vremea aceea. Cică îl întreabă Arghezi:

— Ce faci, Zaharia? Sănătos, sănătos…

— Sănătos cu un picior în groapă, maestre.

Nu se putea să nu ştie şi el că o asemenea expresie îl scoate din ţâţâni pe autorul Cuvintelor potrivite la cei peste 70 de ani ai săi.

— Cu un picior în groapă, zici? De ce te plângi? îţi ajunge şi unul singur pentru cât de mult scrii…

Şi tocmai când mă amuzam de întâmplarea asta, se opreşte în dreptul meu şi mă priveşte atât de stăruitor încât îmi îngheaţă zâmbetul pe buze. Cu o voce cristalină şi într-un fel de parcă am continua o discuţie de mult începută, mă întreabă, nici mai mult, nici mai puţin, ce am de gând să fac. Ce altceva decât să mă agăţ într-o redacţie şi să scriu, îi mărturisesc eu sincer. Şi chiar cu o undă de speranţă, dacă tot a zis, dacă o fi zis, că-i place cum scriu

şi vrea să mă cunoască.

— În Bucureşti?

— Dacă s-ar putea…

Un moment de suspans în care mă examinează din creştet până în tălpi. Mă simt de parcă aş fi despuiat.

— Este pe acolo, pe la voi, cineva, unul Iancu Vissarion, poate ai auzit de el…

Cum să nu fi auzit?

— Scria mai bine decât noi amândoi la un loc. Şi toată viaţa lui a trăit la ţară.

Ştiu unde bate. Dar nu mă interesează nostalgia lui după viaţa satelor. S-o fi născut veşnicia la ţară, dar te pierzi în anonimat dacă te eternizezi acolo. Şi ce mai ştie el despre satul contemporan? Botniţele care se pun acum oamenilor nu sunt ca să nu mai mănânce struguri. Ci pentru ca să nu se pronunţe. Taci, Gheorghe, taci, Ioane, taci, Mario! Dacă nu, te înhaţă maşina neagră şi te duce în beciurile Securităţii. Eu, domnule Zaharia Stancu, am trecut pe acolo. Eu am văzut un om cu picioarele arse cu lampa de benzină. Şi altul ars cu ţigara aprinsă între vertebrele şirei spinării. Şi altul cu degetele strivite în ţâţâna uşii. Şi altul cu unghiile smulse. Şi toţi erau de la ţară. Poate chiar din satul dumneavoastră, poate din satul meu…

De ce să mă întorc acolo de unde am plecat, domnule Zaharia Stancu? Iancu Vissarion a scris despre nevestele lui Moş Dorogan şi despre Ber-Căciulă. Eu să scriu despre oamenii ameţiţi şi înspăimântaţi?

Despre unchiul Mitică Beşleagă, fratele lui Arete, care a fost urcat într-o noapte într-o maşină de teren şi a pornit peste câmp? Şi ăia opreau din când în când să tragă cu arma în câte un iepure zăpăcit de lumina farurilor, şi zice şoferul, după un timp „Să dăm prin Bucureşti sau ocolim?” Şi zice căpitanul: „Ia-o pe centură şi dă-i bătaie înspre Bărăgan!” Şi unchiul Mitică Beşleagă ştia că-n Bărăgan au fost duşi nişte oameni şi lepădaţi în pustia câmpului, unde şi-au săpat bordeie în care trăiesc ca nişte

şoareci şi nişte popândăi pe sub coaja pământului.

— Dă-i, tovarăşe, hârtia s-o semneze!

Şi unul scoate dintr-o geantă coala gata scrisă în care subsemnatul Mitică Beşleagă cere să fie primit în gospodăria colectivă cu toată familia, cu pământul, vitele şi uneltele agricole pe care le are. Şi o semnează unchiul Mitică. Şi ei pun hârtia în geantă şi îi deschid uşa.

— Liber! dar să nu spui la nimeni de plimbarea asta, că dai de dracu'.

Şi, lăsat în mijlocul unui câmp necunoscut, unchiul Mitică se întreabă pe unde s-o ia ca s-ajungă la vreo gară, să se suie în vreun tren, aşa, fără bilet, fie ce-o fi, măcar până la Bucureşti. Şi cum începe să se crape de ziuă, ia te uită, frate! ăla parcă e frasinul de la poarta lui Marin al Neculii, ăla parcă-i cocoşul de tablă de pe creasta casei domnului învăţător, aia parcă e turla bisericii noastre… Mă, să fie al dracului, sunt chiar în fundul grădinii mele…

Tatăl meu lua pe înserate drumul pădurii, să doarmă pe culcuş de frunze şi de iarbă uscate, cu urechea la pândă, ca sălbăticiunile. Toamna îşi făcea vizuină în glugile de coceni şi în căpiţele de fân, iar în nopţile geroase de iarnă dormea cu vitele în coşar. Pentru pământ, domnule Zaharia Stancu! Şi pentru peticul ăla de vie, din care mânca struguri fără botniţă şi bea vin din ulcică smălţuită.

Ce să fac în satul meu, domnule Zaharia Stancu? Să mă fac şef de grajd la gospodăria colectivă? Şef de atelaj? Şef de brigadă? De coteţ de găini? Referent la Primărie? Să scriu articole la gazeta de perete?

N-aş vrea să-l las să-şi răcească gura de pomană. Dar tocmai intră Mihai Gafiţa, redactorul-şef al *Gazetei literare*. Într-un sacou de catifea vişinie, cum purtau la vremea aceea, ca un semn de distincţie, Traian Şelmaru, Ion Vitner, Traian Iancu, aproape toţi câţi se aflau la conducerea Uniunii Scriitorilor. Uşor roşcovan, uşor pistruiat, mereu agitat, nu amintea cu nimic de temperamentul domol şi de vorba molcomă ale unui pui de ţăran crescut într-un sat moldav din judeţul Suceava. Arăta

mai degrabă ca un urmaş al galiţienilor refugiaţi cândva în ţara lui Alexandru cel Bun. Dar nici asta nu explica de ce-i toca gura ca o meliţă. Nu am mai întâlnit pe nimeni cu un asemenea debit verbal. Prinde repede în ureche despre ce este vorba şi, neinvitat de nimeni, se apucă să-mi ţină o adevărată prelegere despre şansele şi avantajele pe care le are un scriitor care trăieşte direct în miezul evenimentelor, mai ales la ţară, unde pulsează o viaţă în profunde prefaceri… Să ne amintim, zice, că cei mai mari scriitori ai noştri au intrat în literatură de pe brazdă, de acolo şi-au supt seva operelor inegalabile Rebreanu, Agârbiceanu, Hogaş, Slavici, Gala Galaction, Panait Istrati, Ion Creangă…

— Ion Creangă, îl întrerup timid, şi-a creat întreaga operă la Iaşi…

— Da, dar trăia într-o bojdeucă, pe o uliţă ca cea din satul copilăriei, la Humuleşti…

— Rebreanu, în capitala ţării…

— Greşeşti, la Valea Mare, în judeţul Argeş, şi *Răscoala*, şi *Ciuleandra* şi…

Directorul său de-abia reuşeşte să-l întrerupă.

— Bucureşti, Bucureşti, toţi vă vreţi în Bucureşti… Dezrădăcinaţi, replantaţi, ofiliţi… La ţară cine să mai rămână?

Nu pot să mai rabd. Simt cum îmi bate inima în tâmple. Ştiu că pot să pierd orice speranţă. Dar n-ar fi pentru prima dată. Şi dau cu bâta în baltă.

— Dacă tot vă mănâncă grija ţării, de ce aţi plecat din Salcia? Sau din Omida?

— Dacă n-ai înţeles până acuma, nu pot să pierd eu timpul să te fac să înţelegi…

Şi sare Gafiţa să-l completeze:

— Altele au fost condiţiile atunci, altele acum. Ai auzit de Şolohov? Lui Şolohov i-au construit colhoznicii o vilă nemaipomenită şi Şolohov este fericit să trăiască printre ei, să ia parte la viaţa obştească, la bucuriile şi la toate problemele lor. Nu va trece mult timp până când şi la

noi… Desigur că trebuie să participi şi prin muncă. Munca îl înnobilează pe om. La noi toţi scriitori buni muncesc. Uite, tovarăşul Zaharia Stancu! Ştii în câte locuri munceşte? Fiul său, Horia Stancu, un romancier atât de talentat, îşi petrece timpul în spital, la căpătâiul bolnavilor, că, în primul rând e medic, doctor… Ia pe cine vrei, Beniuc, Vianu, Sadoveanu – toţi muncim, care încotro…

— Nici în Bucureşti nu umblă câinii cu covrigi în coadă, zice maestrul, care încă nu s-a aşezat în fotoliul său. Şi Gafiţa preia din zbor:

— Decât codaş la oraş, mai bine-n satul tău fruntaş!

Nu am încotro, trebuie să trec peste el:

— Când sunteţi cine sunteţi, vă convine să vorbiţi aşa.

Zaharia Stancu se apropie de mine şi îmi pune mâna pe umăr.

— Uite ce e! îţi dau toate cărţile pe care le-am scris şi toate funcţiile şi toate onorurile şi toată faima pe care am strâns-o şi toţi banii şi casa mea şi tot ce am, dă-mi vârsta şi talentul dumitale şi aruncă-mă în praful de pe uliţa unui sat. Să-ţi arăt eu ce poate să facă un scriitor bun care trăieşte la ţară în timpurile noastre, când mor ţăranii.

Moare lumea satelor. Cu tradiţiile ei cu tot. Dar de ce să mor şi eu odată cu ea? Atunci când toţi ţăranii îşi aruncă la oraş copiii, ca să-i salveze cumva, fie chiar într-o şcoală de ucenici, de ce să mă întorc eu acolo de unde am plecat? Să cânt prohodul acelei lumi care se duce? Să-i trag clopotele? Să-i scriu cronica ultimelor disperări şi ultimelor zvâcniri? Pentru ce? Pentru cine?

Poate că nu a spus aşa ceva decât ca să mă dea afară din birou cu vorbe bune. Dar părea atât de convins. Poate chiar i se făcuse dor de Darie cel din copilărie. Poate că fie şi aşa cum se afla el, călare pe culmea gloriei, nu era fericit.

Şi de ce mă chemase? Nu cumva să se citească în ochii mei? Crezuse că-l poate regăsi pe Darie? Era dezamăgit? Şi credea într-adevăr că am talent, că mă pot

afirma în lumea din care el fugise? Un alter ego?

Să nu uiţi, Darie…

Deodată, se prăbuşeşte în el. Parcă voia să-mi ceară ajutorul. Parcă voia să spună: „Am ajuns prizonier. Nu-mi pot rupe legăturile. Fereşte-te să cazi şi tu în captivitate…”

Fără îndoială, pornise la drum convins că are un rol mesianic şi acum încerca gustul amar al eşecului. Un moment de slăbiciune. Dar şi-a îndreptat spatele, şi-a scuturat umerii ca de-o povară şi a rămas ţeapăn ca o statuie…

Darie. Şontâc-şontâc, băiatul ăsta a ajuns să fie cunoscut pe tot globul. Ne-ar fi fost cu mult mai de folos să ajungă pe acolo Moş Nichita Coţcariul al lui Creangă, un ţăran mai isteţ, mai abil, mai bogat la minte şi la suflet decât o sută de diplomaţi şi de învăţaţi. Dar aşa a fost să fie…

Rătăcit în pădurea de lecturi făcute de-a valma la vârsta inocenţei literare, *Desculţ* a rămas cel mai iubit roman al adolescenţei mele. Şi primele iubiri nu se uită. Poate că *Desculţ* este un roman monocord. Dar cântat cu patimă şi cu foc. Se poate spune că autorul a atins virtuozitatea. Precum Paganini în muzică, atunci când îi aluneca arcuşul pe o singură coardă.

Se vede treaba că struna aceea a fost făcută din vână de om. Poate din vâna piciorului beteag al lui Darie. Sau din cel sănătos. Maestrul a mai cântat şi mai târziu, şi pe alte strune, fără să le depăşească. Strune de argint, strune de aur. Nu a reuşit. Doar vâna cântă. Sârma zbârnâie.

Moda modelelor sau două pe o macara

Pe vremea ultimului an de ucenicie la Şcoala de Literatură am cunoscut un student de la Arte Plastice care se afla şi el în ultimul an de facultate. Îmi spunea că la ei în atelier se aduc modele după care să picteze nuduri. Era vorba de nişte femei tinere, dacă nu întotdeauna foarte frumoase, niciodată lipsite de farmec şi de atracţie, care pozau în pielea goală. Din experienţa asta el s-a ales cu un fel de putere magică, aceea de a dezbrăca cu ochii minţii

orice femeie întâlnită în cale. Mergeam cu el pe stradă şi începea să-mi descrie cum arată pe dedesubt blonda sau roşcata sau bruneta aia. Cu lux de amănunte, dar în exprimări urbane. Nu ştiu dacă îi plăcea să se joace cu imaginaţia şi deducţia sau era de-a dreptul obsedat.

— Te-ai scrântit de tot!

— Cine mai e întreg la minte în zilele noastre?

Sunt întreg la minte. Nu dezbrac din ochi femeile pe trotuar. Nu le aduc imaginea noaptea în pat lângă mine. Nu le aştern pe nisipul plajei sau pe iarbă…

Dar le aştern pe coala albă de hârtie. Dezbrăcate de tot ce e de prisos. Şi e de prisos tot ce nu este esenţial. Şi esenţial e ceea ce corespunde scopului urmărit. Pentru că noi nu facem artă pentru artă. Aşa suntem învăţaţi. Arta face parte din ideologie. Şi nu din cea decadentă, de orientare idealistă. Noi trebuie să fim adepţi ai ideologiei materialiste, marxist-leniniste. Literatură militantă.

Ostaşi pe frontul luptei de clasă. Un scriitor adevărat este un activist de partid care luptă cu mijloace specifice. Aşa eram învăţaţi. Asta ni se cerea.

Mi-a fost repartizată o femeie la vârsta când se împlinesc ele mai bine, înainte de a începe să depună grăsime pe şolduri, să se lăbărţeze şi să se deformeze, când au trecut prin toate experienţele erotice şi se oferă cu pofta ultimei trăiri plăcute şi cu teama momentului care se apropie de alunecare spre apus.

Da, mi-a fost repartizată. Să nu vă mire. Trăiam un timp când scriitorii erau aruncaţi în haite la vânătoare de modele. La fel şi noi, pui de ogar sau de copoi aflaţi în perioada antrenamentelor. Se organizau foarte des deplasări de documentare în grup. Ba într-o fabrică, ba pe un şantier, ba la o fermă. Eram aşteptaţi şi primiţi la comitetul de partid, unde ni se făcea o expunere, de obicei plicticoasă şi înţesată cu cifre, despre succesele oamenilor muncii de aici, după care vizitam locul de muncă. Instruiţi să nu stăm de vorbă cu persoane nerecomandate, călăuziţi numai pe itinerarii dinainte fixate şi aprobate şi

supravegheaţi cu atenţie. După care ne întorceam la sediu pentru documentarea finală, unde ne era repartizat la fiecare modelul personajului literar despre care aveam să scriem.

Într-una dintre aceste documentări, la care am participat şi noi, câţiva studenţi ai Şcolii de Literatură, împreună cu scriitori deja confirmaţi, ne-au fost aduse modele: spărgători de norme, stahanovişti, fruntaşi în producţie…

Mie mi-a căzut o femeie. Avea, după buletin, 32 de ani, dar o luase înaintea timpului cu un cincinal şi jumătate.

Cunoşteam placa. Ştiam că modelele noastre erau întotdeauna bine pregătite să răspundă la orice întrebare. Uneori primeau cu câteva zile mai înainte indicaţii scrise, pe care să le memoreze bine, despre ce să vorbească şi ce să spună şi nimic mai mult.

Preşedintele sindicatului, care avea obligaţia să fie de faţă la această convorbire, avea şi el o problemă, aşa că m-a rugat să nu spun la nimeni că trage chiulul şi ne-a lăsat singuri-singurei.

Încep, bineînţeles, cu întrebarea cum se face de a ajuns să trăiască cu mai bine de şapte ani înaintea timpului prezent. Mă aşteptam să înceapă – aşa cum se întâmplase de atâtea ori – să turuie că având în faţă exemplul femeilor din Uniunea Sovietică, marea noastră prietenă, bastionul păcii între popoare, şi sub îndrumarea înţeleaptă a partidului, conştientă de necesitatea participării necondiţionate la construcţia socialismului, hotărâtă să nu precupeţească niciun efort, ba chiar să fie în stare de sacrificii…

Dar ea îmi răspunde scurt.

— Nu ştiu!

Să cred că e vorba de o mascaradă? Că au aranjat treaba asta ca să mă păcălească pe mine, ucenicul în ale scrisului? Dar o văzusem la panoul de onoare, într-o fotografie îngălbenită de veche ce era printre „eroii noştri,

mândria noastră", cu pieptul plin de decoraţii, iar pe macaraua pe care o văzusem îi fluturau cele şapte steaguri ale anilor câştigaţi în întrecerea socialistă.

— Cum aşa? Nu aţi făcut normele alea?

— Ba le-am spart pe toate!

— Ce v-a determinat…

— Păi aşa, că n-aveam ce face. Că n-am vrut eu să stau în cabină, cu mâna pe manete, până mă uită Dumnezeu… Că eu l-am uitat de mult…

Este o femeie singură. N-are bărbat, n-are copii, nu ştie să facă altceva. Devotată? Pe dracu'! Ce e aia? Face totul într-un fel de duşmănie. De ura pe care nu are asupra cui s-o reverse. Şi mai ales ca să uite de sine. Să simtă că nu mai există. Să fie numai ceva care face parte din macaraua aia… Sus-jos, jos-sus, la dreapta-la stânga, la stânga-la dreapta… Şi îndrăznesc:

— Dragoste mai faci?

De ce să n-o întreb dacă tot am ajuns aici? Urme vagi de femeie care a fost cândva frumoasă. O frumuseţe prea repede trecută. Îmi aduc aminte de meteahna prietenului meu student la Arte Plastice. Şi chiar mă trezesc că încep s-o dezbrac în gând. Şi ce găsesc sub salopeta albastră, plină de pete de unsoare îmbibate cu praf de şantier? Un trup care şi-a pierdut feminitatea, robot anexat, piesă a utilajului pe care lucrează.

— Dragoste? Am făcut cât altele o mie…

Şi tace. Cu capul în palme şi coatele pe masă. Povestea începe să mă intereseze. Dar nu-i găsesc căpătâiul de care să mă agăţ. Şcolile de ucenici, bine păzite şi cu morala la zi, sunt mai sigure decât aşezămintele de călugăriţe. Să se fi întâmplat aici, pe şantier, unde locuia într-un cămin de nefamilişti, şase persoane într-o cameră? Greu de crezut.

Dar iată că-şi dă drumul la gură… A deschis ochii pe lume într-un bordel. Era cea mai tânără şi cea mai scumpă. Muma curvelor o proteja. Nu o da decât foarte rar şi la persoane foarte importante. Clientelă veche şi selectă,

foşti miniştri, foşti diplomaţi, foşti generali, câţi apucaseră să nu înfunde temniţele, viaţa e scurtă, nu se ştie ce se întâmplă până mâine, să bem ultima cupă… Nu lipseau proaspeţii înscăunaţi la putere, trăim aici într-o splendidă armonie, ca animalele de tot felul duse pe pajişte la păscut.

Însă într-o bună zi au fost alungaţi clienţii, s-a golit localul, ele au fost înghesuite cu toatele în sala mare a restaurantului, în faţa unei mese cu pânză roşie şi cu flori în glastre şi o doamnă, adică o tovarăşă, pe nume Liuba Chişinevski, însoţită de alte câteva, a început să le vorbească cu o voce domoală, apoi din ce în ce mai patetică, înfierând cea mai ruşinoasă şi mai scârboasă formă de exploatare de tip capitalist, vânzarea trupului pus la dispoziţia poftelor bestiale, strivirea sufletului, călcarea în picioare a demnităţii. Dar iată că noua putere le oferea şansa să iasă din sclavie şi să-şi ocupe locul pe care îl meritau în societate, să-şi câştige existenţa prin muncă cinstită, să devină soţii şi mame, aşa cum este rostul pe lume al fiecărei femei. Partidul va avea grijă de reeducarea şi de recalificarea lor. Deocamdată nu au altceva de făcut decât să opteze pentru meseriile care le convin: croitorese, strungăriţe, sudoriţe… Care are ambiţie şi voinţă poate să facă şi liceul, la cursuri serale, să ajungă chiar studentă, pe urmă ingineră, profesoară, farmacistă… Toate uşile le sunt deschise. N-au avut încotro, pentru că stabilimentul a fost naţionalizat şi a devenit hotel şi restaurant în reţeaua comercială a statului. Iar lor nu li s-a dat voie să rămână de capul lor, pe stradă. Două dintre ele au nimerit pe şantier. Cealaltă, prietena ei, care lucra în schimbul doi, a fost găsită spânzurată de cârligul macaralei. Ea a ajuns eroină în întrecerea socialistă.

— De ce îţi spun eu „dumitale” toate astea? Poate tocmai că eşti un copil faţă de mine. Un copil nestricat…

— Doamnă…

— Eu sunt o femeie terminată… Nici nu mai ştiu dacă sunt femeie. Uite, salopetă de bărbat, bocanci de bărbat, caschetă de bărbat, centură de bărbat… Aşa mă trântesc şi

în pat… Aşa mă trezesc şi mă sui din nou pe macara…

În autobuz toţi se laudă cu eroii lor. Fiecare merită să scrii despre el o schiţă, o nuvelă, o baladă, un poem, un capitol de roman… Eu ce am de gând? Ce am de gând eu, care am fost cel mai norocos? Că nu toată ziua-bună ziua poţi să ai de a face cu o femeie care lucrează pe o macara. Între cer şi între pământ. Desprinsă, parcă în zbor, spre înaltele culmi ale viitorului. Dar eu tac. Tac ca prostul… „Cloceşte el ceva”. „Ce cloceşti, tovarăşe?…”

Nevoia noastră de modele. Obligaţia noastră majoră. Să fii inspirat direct din realitate. Urcă un compresor pe munte minerii din Maramureş? îi tragi un poem care să se intituleze chiar aşa, Minerii din Maramureş, şi devii mai celebru decât autorul baladei Meşterul Manole. Şi iei şi Premiul de Stat. Nicio grijă, mai sunt mineri harnici şi viteji şi în subteran. Salvează cineva abatajul? îl numeşti Andrei Silvester ca să sune frumos şi confecţionezi poemul *Silvester Andrei salvează abatajul* şi ajungi poetul epocii. Se ţine o conferinţă despre succesele tinerei agriculturi socialiste şi cooperatiste, dai drumul la un poem *Despre pământ*\ în care plesnesc de ciudă fantomele foştilor moşieri şi ajungi în fruntea plutonului de poete ataşate, devotate şi revoluţionare.

În realismul socialist era de neconceput să faci „literatură adevărată” fără a porni de la modele. Autorul romanului sovietic, cel care ne este dat mereu exemplu, a lucrat într-un detaşament de voluntari pe şantierele construcţiei socialiste, unde şi-a rupt coloana vertebrală şi şi-a pierdut vederea. Şi uite aşa „S-a călit oţelul” şi s-a aşezat în rând cu bătrânul Ostrovski şi Nicolae cel tânăr, şi el tot un Ostrovski. Iar Meresiev, aviatorul cu picioarele retezate, care a pilotat un avion de vânătoare chiar aşa, cu proteze de cauciuc, doborând zeci de aparate duşmane, este tot atât de real încât a făcut o vizită şi în ţara noastră, putând să fie văzut de oricine în carne şi oase.

Şi câţi alţii, pe cât de reali, pe atât de idealizaţi. Prioritară în toate domeniile, marea ţară a popoarelor

sovietice trebuia să fie neîntrecută şi în acest domeniu. La umbra acestor coloşi, eroii noştri dispăreau cu totul din peisaj. Dar după defecţiunea cu Ana Pauker, Vasile Luca şi Chişinevski a început să se simtă şi la noi o adiere subţire de vânticel de naţionalism. Să ni-i scoatem şi noi pe ai noştri deasupra. Că avem cu cine să ne mândrim, tovarăşi…

S-a tras de exemplul lui Vasile Roaită, băiatul care, ciuruit de gloanţe, a rămas atârnat de mânerul sirenei, ca să cheme la luptă şi după moarte. Ilie Pintilie, unul dintre cei mai înfocaţi comunişti, îşi găsise sfârşitul sub zidurile închisorii de la Doftana, prăbuşită la cutremurul din 1940. Olga Bancic a fost prinsă de Gestapo pe când lupta în rezistenţa franceză şi i s-a tăiat capul, ca pe vremea când ghilotina era în floare. Şi Ianoş Herback, şi Filimon Sârbu… Dar unde sunt romanele lor? Epopeea luptei comuniştilor în ilegalitate, măcar a grevei ceferiştilor de la atelierele Griviţa, înăbuşită în sânge? Avem cărţi întregi despre răscoala ţăranilor din 1907, dar proletariatul merită mai puţin? Era de datoria noastră, a tinerelor condeie, să umplem golul rămas. Să spălăm ruşinea celor dinaintea noastră, care nu au fost în stare până acum să răspundă încrederii ce li s-a acordat.

Cum să scrii şi să dai la publicat, în asemenea context, povestea unei prostituate, chiar dacă a ajuns eroină a întrecerii socialiste? Ţi-a fost ea recomandată, dar tu nu ai simţ de orientare? Clasa muncitoare, proletariatul n-au eroii lor curaţi?

„Eşti îmbibat de talent ca un burete de apă, băi, tovarăşe, dar trebuie să te stoarcă cineva… în loc să-ţi cauţi modelele potrivite, le aduci în prim-plan pe cele negative sau îţi sugi inspiraţia din deget, ca ursul laba, iarna, când hibernează. E timpul să ne trezim, pe ce lume ne aflăm…” Dacă l-aş fi ascultat pe directorul nostru politic deveneam copilul său răsfăţat, succesul său personal. Cu un roman despre Vasile Roaită, despre Ilie Pintilie, bun-rău, m-aş fi plasat pe orbită. Şi în niciun caz nu mi s-ar mai

fi urmărit cu atâta osârdie debarcarea.

Sau măcar de-aş fi ţinut-o aşa cum am început. Cu poveşti ca aceea a bătrânului dezumanizat, care îşi pierduse până şi numele (Luly văcarul), ca aceea a evreului neamţ, supravieţuitor dintr-un lagăr de exterminare, care descoperă călăul tocmai când era cu briciul la gâtul lui (Bătrânul Schneider) … Dar eu m-am apucat să spun povestea ţăranului colectivist care a aţâţat porcii carnivori, pe care-i hrănea cu carne crudă de cal, să-l sfâşie, nemaiputând suporta ruşinea că fiul său a ajuns activist fanatic (Porcii).

Însă compromisul tot a fost făcut. Cu volumul meu de debut, *Râdiţa*, bine scris, spuneau criticii literari, dar cu un final ce-i îndemna pe ţărani să intre în colectivă. Asta a fost propunerea Editurii Tineretului, o carte de proză scurtă. Însă tocmai când aşteptam să apară mi-a cerut neapărat ceva pe tema transformării socialiste a agriculturii. Dacă nu, să-mi pun pofta în cui. N-am fost în stare să mai rezist. Am însăilat o nuvelă în câteva zile, ba am mai trimis-o şi în copie la revista *Orizont* de la Timişoara. Care mi-a tipărit-o fără întârziere şi mi-a trimis atâta bănet încât tata a putut să cumpere, din târg, o vacă bună de lapte, cu viţelul lângă ea.

Dar era prea târziu. Tovarăşul Hoajă, urechea, ochiul şi pumnul partidului în Şcoala de Literatură, reuşise „să mă scuipe ca pe un sâmbure stricat”. Pierdusem trenul definitiv. Cartea aia n-am citat-o niciodată în bibliografia mea. Dar nu mi-e ruşine, ba chiar mă pot mândri cu romanul, scris mai târziu, dar proiectat încă de pe atunci, *Bătrânul şi umbra*, care a scăpat necontaminat, deşi a apărut în epoca de vârf a comunismului. Am avut necazuri mari pentru ea şi eu, şi lectorul de la Editura Eminescu, Nicolae Sorin, tracasat că a dat drumul la aşa ceva, până i-a plesnit un vas pe creier, de-a rămas infirm pe toată viaţa. Pentru că era o carte de împotrivire făţişă la acţiunea de comasare a satelor în centre de tip urban, ceea ce însemna dispariţia ţărănimii şi a tuturor tradiţiilor noastre.

Întâmplarea cu femeia de pe macara avusese loc în anii mei de ucenicie la şcoala de pe Şoseaua Kiseleff nr. 10, când ni se pompa în creier estetica realismului socialist. Când chiar acesta era criteriul de apreciere al unei creaţii artistice: să fie autentică (?!), să corespundă faptelor de viaţă (?!), să se poată recunoaşte în ea oamenii muncii.

Pe tăcute, erau permise şi unele exagerări. Puteai să-l pui pe chiabur să dea foc lanurilor de grâu sau stogurilor de pe arie, pe fostul moşier să pregătească un complot criminal împotriva activiştilor de partid, pe fostul ofiţer al armatei burghezo-moşiereşti să pună dinamită pe calea ferată, pe fostul poliţist să pună otravă în fântâni, pe fostul patron să se pună în slujba spionajului capitalist, chiar dacă nu văzuseşi şi nu auziseşi despre aşa ceva. Cu cât erau duşmanii mai mârşavi, cu atât replica dată lor trebuia să fie mai usturătoare. Pentru că lupta de clasă se ascuţea pe zi ce trecea, iar literatura trebuia să ţină pasul. Ba chiar să o ia puţin mai înainte.

Şi nimeni nu te certa dacă făceai din personajul pozitiv un fel de supraom. Pentru că noua metodă estetică însemna împletirea armonioasă a realismului critic cu romantismul revoluţionar. Iar literatura nu e copie fotografică după natură. Este obligatoriu să pleci de la un model, dar să nu rămâi prizonierul lui. Aceasta era şmecheria creaţiei, să împleteşti bici din ceva moale, ba chiar să-l faci să şi trăsnească. Sau măcar să facă plici. Plici din bici, sunt şi eu pe-aici…

A fost chiar declarată o campanie de descoperire a modelelor. Pe care trebuia să le raportăm. Şi pe cele pozitive, şi pe cele negative. Intra în practica uceniciei noastre. Poate că se mai afla şi altceva înapoia acestei acţiuni. Oricum, dezbăteam cazurile. Ce este modelul în realitate şi ce se poate face din el ca să devină un erou literar. Ce trebuie să înlături, ce trebuie să adaugi.

Ceva cu mult mai interesant decât în atelierele studenţilor de la Arte Plastice, unde le erau prezentate femei frumoase, despuiate şi plătite.

Dar pe mine avea să mă urmărească multă vreme imaginea aceea de pe un şantier al construcţiei socialismului: două femei pe o macara, una încarcerată în cabină, cealaltă – spânzurată de cârlig…

Sara

Aveam destule evreice printre colege. Unele la vedere, altele cu numele ascunse. Printre ele, Sonia Larian, cuplată cu Lucian Raicu, Ştefania Popovici, singuratică, şi multe altele. De niciuna nu m-am lipit. Bune colege şi atât.

Pe Sara am cunoscut-o la un spectacol de la Casa Studenţilor, ca de obicei, urmat de dans. Amândoi singuratici. Toţi ceilalţi erau strânşi în grupuri. Sau propteau pereţii.

— Te-ai rătăcit?

— Ce-ţi pasă?

— Ar fi o legendă nouă, cu o fiică rătăcită, pentru care să se taie viţelul cel mai gras!

— Dacă se întoarce de unde a plecat?

— Unde te duci?

— De unde să ştiu?

— Simplu. Orchestra iese din pauză.

— Vals.

— Vienez.

— Strauss.

— Dansezi?

— Vrei să ţopăi lângă mine? Ţine-ţi picioarele acasă!

Şi aşa începe relaţia noastră. Printr-un schimb de replici. Fără amabilităţi.

Refuză să o însoţesc spre casă.

— Nu ţi-e teamă?

— Numai de El! Dar e bun cu mine!

— Dar a îngăduit ca Iosif să fie vândut sclav de fraţii săi, care i-au prezentat tatălui veşmintele însângerate, spunând că a fost sfâşiat de fiare!

— Şi mai departe?

— N-aş vrea să ţi se întâmple şi ţie!

— Ia uite! Cară-te, băiete!

Ne întâlnim pe Kiseleff. Parcă ne-am cunoaşte de când lumea. Luăm în stăpânire parcul dintre Muzeul Satului şi bufet, pe stânga şi pe dreapta Şoselei. Acolo ne petrecem timpul, uneori până seara târziu, sub crengile copacilor, la cotiturile aleilor, la umbra felinarelor. Relaţia noastră nu începe cu giugiuleli. Ne confruntăm prin idei.

Un miliţian din patrula de doi ne ia la rost pe banca mai izolată, unde stăm prea apropiaţi.

— Ce faceţi, bă, voi aici?

Ce să-i spunem? Că încercăm să aflăm misterul dacă primul hominid a fost asexuat?

— Domnule ofiţer, dumneavoastră nu aţi fost niciodată îndrăgostit?

E om de înţeles.

— Bine, dar să fiţi cuminţi!…

Suntem…

— Dacă a fost plămădit după chipul şi asemănarea Lui, nu putea să fie altfel! Dar EL?

— Un duh. Oamenii şi l-au închipuit ca pe ei…

— Dar oamenii sunt bărbat şi femeie! Şi toate vieţuitoarele de până la el, masculi şi femele.

— „Nu cerceta aceste legi!” De le-nţelegi, înnebuneşti!

Dar noi aveam atâtea de aflat…

— De ce a făcut El din om fiinţa cea mai sublimă şi mai abjectă? De unde instinctul omuciderii? De ce Cain să-şi omoare fratele, pe Abel? Şi de ce să scape aproape nepedepsit? Ce vină au victimele?

Trec îndrăgostiţii pe alei. O chitară într-un boschet. Trosnesc frunzele. Două gâze se rostogolesc. Şi noi? Noi, Adam, Eva, şarpele, mărul, Cain, Abel, primatele, maimuţele, hominidul, hommo; Avram, Isaac, Iacob, Moise, profeţii, Iisusul răstignit, Mântuitorul care va să vină…

Niciodată nu am putut să pătrund în casa lor, dar Sara a ţinut să mă cunoască de la rădăcină. Îşi frâng vecinele gâtul peste gard. Cumetrele toate. Mătuşile.

Bătrânele. Toată suflarea satului. „Ăsta îşi aduse o jidancă!” Şi mama: „Maică, să nu-ţi spurci sângele!” Dar îi aşterne în odaia mare. Şi ne lasă singuri.

Fata, peste tot. Nu se sfieşte să intre nici în biserică. Ba şi la cârciumă. Vrea să mă ştie.

Din nou pe Kiseleff. Cu, fără bilet de voie. Ne întâlnim cât se poate de des. Fie aşa, pe fugă. Doar o amânare… Ai ei, ai mei… Fulgere, trăsnete, din toate părţile. Nici cerul, nici Iadul nu vor putea să ne despartă.

Sara vine destul de des la noi la Palat, de unde eu nu am voie să ies. Tovarăşul Hoajă stă pe gânduri. Destui evrei la conducere. Îşi aminteşte de Ana Pauker, de Iosif Chişinevschi, de Valter Roman, care a intrat în ţară pe tancurile sovietice. Leonte Răutu este chiar şeful propagandei comuniste. Paul Georgescu, şef al sectorului literar în Comiterul Central al Partidului. Directorul politic tot mai sta pe gânduri. A informat unde trebuie. Aşteaptă instrucţiuni.

— Nu mi-o luaţi! Fără ea, ce mă fac? Tăiaţi-mi mâna cu care scriu! Mâinile amândouă. Voi scrie cu gura pe pereţi. Astupaţi-mi gura. Scriu cu ochii pe tavan. Scoateţi-mi ochii. Scriu cu gândurile pe cer. Luaţi-mi viitorul. Luaţi-mi trecutul. Dar lăsaţi-mi iubirea!

Ne fotografiem cu un copil pe care îl cerem de la mama lui. Ne stă bine. Sfânta familie.

Primul sărut. Cu sfială. D-abia o atingere a buzelor, ca o fâlfâire de aripi de fluture pe petale. îmbrăţişări tandre. Fără patimă. Chemarea cărnii potolită.

Nu ne aşteptam să se afle vreunul dintre noi în exil. Ne simţeam legaţi pe vecie. Mama, tatăl şi fiul. Copilul nostru s-a născut fără atingere. În visurile şi în gândurile noastre. Odată şi odată, chiar se va întâmpla…

Sara nu-şi ascundea apartenenţa. O purta chiar cu înfumurare. Ca o sfidare. O căciuliţă tricotată de mână cu semne cabalistice. Un şal ca în Antichitate, cum l-or fi purtat vechile evreice. Niciodată cu capul neacoperit.

Ştiam că nimic nu poate să ne despartă. Dar, într-o zi,

n-a mai venit. Nici azi, nici mâine…

Ştirea zilei: un grup de evrei, cetăţeni români, care şi-au cumpărat dreptul de a se muta în Israel, a fost arestat la graniţă. Monede vechi, bijuterii, valori ascunse în bagaje. Până şi cuiele în care erau bătute scândurile ar fi fost turnate din aur.

O caut, nu o găsesc! O chem, nu-mi răspunde! Unde eşti? Bâjbâi în întuneric. Nici pe nori, nici pe vânt, nici pe pământ, nicio undă de glas…

— Feriţi-vă!… Trece nebunul… în braţe cu o nălucă…

Cele trei sirene

Au fost rând pe rând poreclite cele trei graţii, cele trei zâne, cele trei amazoane, cele trei ursitoare, cele trei nimfe, cele trei iele, cele trei vrăjitoare, cele trei belele, cele trei zeiţe, cele trei ciume. Acest triumvirat feminin, aflat pe atunci în vogă, era alcătuit din poetele Maria Banuş, Nina Cassian şi Veronica Porumbacu. Prima era în mod cert căsătorită, a doua destul de aproximativ, iar celei de a treia nu i se cunoştea starea matrimonială. Oricum, se arătau în lume ca un grup unit care trăia foarte puţin în afară de sine. La Uniune şi la Casa Scriitorilor, în excursii şi în călătorii de documentare, la întâlniri cu cititorii din casele de cultură, căminele culturale sau colţurile roşii în gospodăriile colective, la Palatul de pe Kiseleff, nu puteau fi văzute decât împreună. Numai vara, la mare, Maria Banuş îşi reţinea o cameră cu soţul ei, inginer metalurgist şi nu ştiu ce prin minister, iar Nina Cassian cu un scriitor aproape anonim, pe nume, mi se pare, Ştefănescu. Dar pe plajă îşi petreceau timpul laolaltă cu Veronica.

La noi veneau o dată pe săptămână, la aşa-zisele seminarii de creaţie şi de câte ori erau invitate sau aveau asemenea iniţiative. Îşi făcuseră multe prietene printre fete, dar nici băieţii nu rămâneau indiferenţi şi nu lipseau cei care să le suspecteze. Ne fuseseră prezentate drept cele mai de seamă poete ale literaturii române, de la origini şi până în prezent. Dar noi nu eram atât de nepregătiţi şi de naivi să înghiţim totul pe nemestecate.

Unii ştiau unele, alţii altele, mai multe, mai puţine, însă destul ca să încropim un tablou, poate aproximativ, dar suficient. Pentru că Iulia Haşdeu nu a apucat să ajungă prea departe, Elena Văcărescu a fost, fără îndoială, cea mai mare poetă din ţara noastră. Însă n-a ajuns regina liricii româneşti, cum n-a ajuns nici regina României, deşi nu a lipsit prea mult nici pentru una, nici pentru alta.

Nu trecea săptămână fără ca amazoanele să nu ne încânte privirea şi auzul. Şi nu numai nouă. Oriunde se aflau nişte scriitori, nu putea să lipsească grupul lor. Cel mai ciudat din câte puteau să existe.

Nina Cassian, androginul în fustă. Nici bărbat, nici femeie, omul primordial înainte de separarea sexelor. Născută cu zece ani mai târziu decât Maria Banuş, nefecioara nu părea deloc mai tânără. O faţă de piatră, colţuroasă, uscată, ca epiderma oamenilor de prerie. Buzele, privirea, pieptul, şoldurile, nimic senzual. I-ar fi stat mai bine cu pistolul la şold, lasoul în mână, în şaua unui cal de cowboy. Chiar aşa, ca de gheaţă, se pare că era axul grupului, cel care asigura coeziunea.

Veronica Porumbacu, pitulicea literaturii române. Cum voia să privească în ochi – oare ce căuta acolo? – orice persoană, nu putea să stea decât cu capul dat pe spate. Acesta e blestemul ei. Cel mai mult se chinuieşte cu Petru Dumitriu, care, în aparenţă, fără niciun motiv, se ridică din când în când pe vârfuri. Bărbatul este înalt de aproape doi metri. Fosta învăţătoare se pierdea printre elevii ei. Dar rămăsese din vremea aceea cu apucături didactice. Nu ştiu dacă avea familie, copii. Cum să-i ţină într-un pântece cât o pungă de tutun? Un coleg bun de glume spunea că Porumbaca n-are decât guşă şi pipotă. Şi în loc să cânte, cotcodăceşte!

Foarte sobră, îmbrăcată cu gust, dar modest, prea puţin fardată, fără nicio umbră de gest aluziv, Maria Banuş ne aducea aminte că activistele devotate nu erau departe de călugăriţele habotnice.

Dar eu căutam la ea fata zănatecă, nebună de

neastâmpăr, de nefrică şi de provocare, strigându-şi în gura mare, fără teamă de Dumnezeu şi în ciuda bunelor moravuri, pofta sacrificiului pe altarul iubirii.

O găseam la vârsta femeii luminate dinspre apus de un soare liniştit şi blând. Dar eu căutam la ea copila aceea zănatecă din aureola boreală, între luceafărul de ziuă şi soare-răsare, care, tăvălită în rouă ispitelor, îşi ducea genunchii pe altarul arderii de tot pentru un zeu păgân.

Chip de femeie echilibrată pe muchia de despărţire a apelor, inundată de liniştea evlavioasă dată de credinţa în zeul sub a cărui ocrotire s-a pus pentru totdeauna – Partidul Clasei Muncitoare –, hotărâtă ca numai pe el să-l slujească.

Dar eu iubeam fiinţa aceea neadaptată şi inadaptabilă, nemulţumită şi necredincioasă, agitată şi vulcanică, nesupusă şi revoltată, mereu în căutare de altceva, un altcum despre care nu prea ştia cum trebuie să arate.

Era azi femeia care şi-a ales definitiv drumul, fără regrete şi fără ezitări, ce se simţea bine în destinul în care s-a cuibărit. Şi se fereşte de orice tulburare şi nu-şi mai doreşte niciun fel de schimbări. Dar eu iubeam fata care la 14 ani trăgea biletul de papagal. Şi pe zodiacul cumpărat de la bătrânul vrăjitor sau şarlatan, vânzător de iluzii şi de certitudini, sta scris că această copilă nu-şi va găsi liniştea încă două decenii de-aici înainte, iar la 34 de ani va avea o cumpănă, după care va deveni o fiinţă de nerecunoscut. Încă 20 de ani de harţă, de luptă, de hăituială, de aventuri, de pericole căutate, de sfidarea autorităţilor şi cutumelor, de provocare a destinului…

De pe chipul ei nu dispăruse misterul seducţiei. Se afla la vârsta femeilor când sunt ele mai bune de iubit, cu ultima răbufnire a farmecelor pe ducă, cu maximă experienţă şi frisonate de gândul că nu se vor mai putea bucura multă vreme de harurile dăruite de natură şi în anumite scopuri.

Femeile coapte, gata să dăruiască totul, modele

ideale pentru pictorii de artă senzuală.

Fiica unui mare bancher, director la vestita Marmorosch-Blank, Maria Banuş s-a înrolat aproximativ de mică în armata comunistă. Cum să cred aşa ceva? La data când am cunoscut-o era femeia care şi-a ales definitiv drumul, fără regrete şi fără ezitări, simţindu-se bine în destinul în care s-a cuibărit.

Cum să nu admiri atâta frumoasă nebunie într-o zgâtie de fată?

Dă-ţi palme, băiete! Cum de te laşi furat de asemenea gânduri neghioabe în timp ce poeta îşi citeşte poema şi toţi ascultătorii o privesc ca pe o veritabilă preoteasă din vechime?

Iartă-mă, Doamne! dar dacă este adevărat că li se întâmplă până şi nevinovaţilor prunci să mângâie sânii la care sug, de ce am fi scutiţi tocmai noi, admiratori aflaţi la vârsta lesnelor descumpăniri, să nu ne strecurăm imaginaţia sub faldurile inocenţei şi sub piepţii unei bluze imaculate?

Candid şi obraznic, încercam jocuri şi cu Nina Cassian. Dar în zadar căutam pe faleza Dunării de la Galaţi o fetiţă cu codiţe şi fundiţe. Nu dam decât peste un fel de băieţoi în rochiţă, care nu ştia nici să râdă, nici să plângă, nici să glumească. Şi, oricum, nu avea timp de hârjoană. Când fetele de această vârstă încă mai săreau la şotron, ea studia la Conservatorul de artă dramatică şi la Belle Arte. La 20 de ani ai ei, îi deschideau uşa publicaţiile lui Miron Radu Paraschivescu şi Geo Dumitrescu. În 1945 se mărturisea într-un amplu poem, publicat în *România* liberă: „Am fost un poet decadent”.

Dar eu nu m-aş lăsa intimidat de acest prestigiu. Prea multă monotonie şi numai trei fiinţe în faţa mea. Şi mi-aş lăsa gândul să evadeze pe geam şi să umble vagabond pe afară, dar glasul poetei mă ţine totuşi legat, mă obligă să ascult măcar cu o ureche, nu toată ziua-bună ziua poţi să auzi aşa ceva. Şi atunci nu mi-ar rămâne decât să o dezbrac puţin cu privirea. Dar îmi e teamă să nu dau de un

trup prea ciolănos şi uscăţiv, cu muşchii de piatră, cu tendoanele de oţel, fără niciun strop de feminitate.

Pe Veronica Porumbacu de-abia poţi s-o dibui. Este femeia pe care trebuie s-o cauţi mult şi bine pe sub plapumă. Un coleg, Dumitru, ciocănar pe la un ştiu ce fabrică, în trecere pe la Şcoala de Literatură, spune că ar fi bună de făcut elice. Dar trebuie să recunosc că nu e lipsită de graţie feminină. Chiar aşa cum pare ea, copil izinit, oprit din creştere de o alimentaţie insuficientă, îmbătrânit înainte de vreme pe imaşul unui sat sau pe un maidan de mahala. Maidanul cu dragoste?

Seara, în dormitor, la spălător, printre multe altele ne mai aducem aminte şi de întâlnirile noastre cu cele trei sirene. Şi nu la modul cel mai reverenţios. Vom fi noi ucenici la o şcoală de tip comunist, ţinuţi în cazarmă, dar, de…

Am putea să-i furnizăm tovarăşului Makarenko şi alte elemente pentru o nouă ediţie, revizuită şi adăugită, a Poemului pedagogic…

Cele mai interesante seminarii de creaţie de la secţia de poezie a Şcolii de Literatură le realizează tocmai Nina Cassian. Nici chiar Mihai Beniuc nu poate s-o egaleze. În concepţia ei e vorba de mult mai mult decât un cenaclu literar în care să se tot pritocească lucrările participanţilor. Reuşeşte ceva între un atelier de creaţie şi un curs de istorie a artelor, cu aplicaţii practice. Aduce albume cu reproduceri după operele fundamentale de pictură şi sculptură, discuri cu muzică înregistrată, precum şi volume de poezie cu miros de anticariat şi, de fiecare dată, te poartă în acea lume subtilă în care artele se îngemănează… Şi atunci nu mai e deloc ceea ce pare a fi în toate celelalte momente. Ba se face chiar ascultată…

Devine o statuie, dacă se poate închipui aşa ceva, plămădită, în locul mulajului de argilă, din substanţa ideilor. Oricum, poezia ei aşa ceva a fost să fie: o poezie cerebrală.

Elena Farago, Magda Isanos, Otilia Cazimir, Claudia

Milian, Maica Smara şi toate câte vor mai fi fost până atunci şi-au clădit opera mai ales din sentimente şi au bătut-o în primul rând pe porţile inimii cititorilor. Nina Cassian era făcută să le bată în tâmple cu noiane de idei. În jocuri inteligente şi deloc ortodoxe. Asumându-şi riscul de a fi considerată o poetă decadentă. Ba chiar îşi face din asta un titlu de glorie. Devine de-a dreptul provocatoare prin sfidarea aruncată în 1945 în *România liberă* printr-un fel de poem în care recunoaşte încă din titlu că a fost un poet decadent. Dar nu-şi toarnă cenuşă în cap pentru aşa ceva.

Volumul de debut, *La scara 1/1*, apărut în 1947 (încă se mai putea publica după dorinţă şi după voinţă), îi pune definitiv pe frunte stigmatul de poet decadent. Dar asta ar fi însemnat să umble ca un Anticrist printre credincioşi. Şi poeta schimbă energic macazul. Nu ne sfiam s-o întrebăm cum de a fost posibil. Dar ea nu se simţea obligată să ne dea explicaţii. În 1949, când Arghezi este condamnat ca poet decadent, Nina Cassian publică un volum de poezie militantă, *An viu*, *nouă sute şi şaptesprezece*, închinat Marii Revoluţii din Octombrie.

„Profesoarei noastre de creaţie” îi apar volumele de literatură pentru copii *Nică fără frică* (Premiul de Stat, 1950), *Ce-a văzut Oana* (1952) şi, mai apoi, *Prinţul Miorlau*, *Botgros*, *căţel fricos*, *încurcă-lume*, *Chipuri hazlii pentru copii* etc. etc. Să fi fost insula ei de refugiu?

În schimb, despre Maria Banuş am putea spune că a fost comunistă înainte de comunism…

Copil al Bucureştilor la vârsta când cei mici învaţă să se ridice în picioare, să pronunţe primele cuvinte şi să descopere lumea, ea pune ochii pe Primul Război Mondial şi respiră atmosfera de sub ocupaţia militară. Fie că nu vrea să fie ascultătoare, fie că e scăpată din mână sau familia îi îngăduie unele excese, eleva de liceu nu este fetiţa cuminte care să nu se abată din drum de acasă la şcoală sau după ce sună clopoţelul. Iar în timpul studenţiei, la Facultatea de litere şi drept, este şi mai şi,

după unele escapade amoroase, intră în mişcarea ilegală, mai mult din spirit de aventură şi de nesupunere decât din înalte convingeri. Primeşte misiuni, nu lipsite de pericol. Adoră riscul. Trăieşte din plin tensiunea. Este tot ce le trebuia comuniştilor care activau pe ascuns. Dar este şi fata publicată de Arghezi la vârsta de 14 ani în *Bilete de papagal* Traduce din franceză şi din germană (Rimbaud şi Rilke), iar în cartea sa de debut *Ţara fetelor*, din 1937, pune pe jar toată lumea literarară obişnuită cu pelteaua sentimentelor suave ale copilelor poetei. Sfidând bunul-simţ comun, ea se mărturiseşte: „Să nu ţipaţi, genunchii mei, / Drum cu ferigi de nopţi, de ploaie. / Genunchi de fier cum vă îndoaie? / Vă mân spre el ca pe doi miei. // Pe drumul negurii vă-mping. // Vă vor lua poate între ei/ genunchi ce strâng, zvâcnind şi grei, / ca nopţile de astrahan. / Şi licurici de paşi se sting. // Să nu ţipaţi genunchii mei”. Aceasta era biografia ei, bineînţeles romanţată, care circula oral prin Palatul de la Şosea.

Însă aşa cum ni se înfăţişă nouă era cu totul alta. Femeie între două vârste, pe care, în mod ciudat, n-o interesează faptul că se trece şi ea. Nu avea timp de mărunţişuri. Ea se angajase în probleme la scară planetară…

Ceea ce a şi reuşit. Tovarăşa Maria Banuş ne arată cum bântuie prin castele şi prin conace, prin palate şi pe hotare de moşie stafia „domnului Fost!” şi, mai departe, cum „La masa verde stau faţă-n faţă (ai noştri şi ai lor), unii cer moarte (ei), alţii viaţă (noi)” începe domol, dar devine patetică atunci când ne citeşte din poemele sale, aflate în lucru, *Despre pământ* şi *Ţie îţi vorbesc*, *Americă*/, ce vor apărea în volume în 1954 şi 1955.

Despre Veronica Porumbacu nu circulă pe Şoseaua Kiseleff nicio legendă, nicio variantă biografică. Parcă nici n-ar fi existat în trecut. Parcă s-ar fi născut direct poetă comunistă: *Anii aceştia* (1950), *Mărturii* (1951), *Ilie Pintilie* (1953).

Ca să ţinem cât de cât mai aproape de modelele

noastre, se organizează aşa-zisele excursii de documentare. Pentru a ne cunoaşte cât mai bine patria, cu toate realizările oamenilor muncii, şi să transformăm artistic aceste realităţi.

Cele trei sirene ale noastre sau cele trei belele sunt, în aceste împrejurări, de-a dreptul încântătoare. Maria Banuş se entuziasmează în tăcere, Nina Cassian rămâne de piatră, iar Veronica Porumbacu ciripeşte întruna ca o vrăbiuţă beată. Pentru ea, orice coş de fabrică sau de centrală termică este un furnal, orice casă nouă un întreg sat al bunăstării, orice ţăran un fruntaş al recoltelor bogate, orice muncitor un erou în întrecerea socialistă. Când vede un viţel pe pajişte bate din palme şi sare de pe scaunul autobuzului ca un copil.

— Ia priviţi ce pui de vacă!

— Ce viţel frumos! exclamă şi Maria Banuş.

Dar Ion Gheorghe n-are de lucru.

— E mânz, doamnă…

Şi nu râde, iar toţi ceilalţi se abţin.

Popas la o fermă de vaci, punct obligatoriu în itinerar. Inginerul zootehnist nu mai pridideşte cu răspunsurile. Tovarăşele poete vor să ştie tot. Aşa se creează literatura nouă. Se ajunge, în sfârşit, la padocul viţeilor. Pe Veronica o interesează foarte mult chestia asta, că au fost smulşi de la sânul mamelor şi sunt hrăniţi cu biberonul, din găleată, cu lapte smântânit. Şeful fermei dezvoltă o adevărată teorie pe care ea nu o poate urmări până la sfârşit. Brusc, pasărea sare pe altă cracă. De data aceasta doreşte impetuos să fie dusă la taur ca să-i cunoască pe părinţii frumoaselor progenituri. Inginerul transpiră tot şi-i tremură bărbia.

— Nu cred că trebuie să ştiţi aşa ceva.

— Ba da, ba da! „Nimic din ce este omenesc nu ne este străin”, îl citează ea pe un clasic al filosofiei universale.

Omul încearcă să o lămurească, cu mare sfiiciune, cum este recoltată sămânţa de la nişte masculi

înfierbântaţi aflaţi în altă unitate, transportată în eprubetă şi vârâtă unde trebuie cu un fel de seringă…

O pauză jenantă. Nimeni nu ştie cum să ne scoată din încurcătură. O face Maria Banuş, întinzând mâna să scarpine un viţel sub bărbie.

— Vai, ce mânji frumoşi!

Inginerul tuşeşte în batistă şi închide ochii. Dar tovarăşul muncitor, mulgător şi crescător de viţei, ţine să pună lucrurile la punct.

— Mânjii sunt fătaţi de iepe, cucoană, ce dracu'…

Cam aşa arătau documentaţiile noastre în teren făcute în grup. Din aceste realităţi trebuia să scoatem noi esenţele pentru o literatură de tip nou.

O istorie a literaturii române din acea perioadă nu ar putea să nu ţină seama de tripleta acestor poete militante. Cele trei iele, cele trei vrăjitoare, cele trei ciume! Care nu numai că au scris „pe linie", răspunzând prompt „comenzii sociale" şi „spiritului de partid în literatură", dar au şi contaminat în bună măsură generaţia în formare, inclusiv pe ucenicii Şcolii de Literatură. Într-un fel şi ele victime ale epocii. Mai târziu, convingerile lor au suferit unele reaşezări. Prea târziu şi inutil.

Oricum ar fi, ele rămân poetele răsfăţate din perioada lui Gheorghiu-Dej. Cele mai răsfăţate!

În piciorul Arcului de Triumf

— Tinere, unde cânţi?

Aştept într-o cameră mică şi cochetă de la televiziune, împreună cu vestitul cântăreţ Gică Petrescu. Părul rar, roşcat, desigur vopsit. O cămaşă înflorată de mătase, nevârâtă în pantalonii albi, cu un zâmbet de om mulţumit de sine, care-i luminează faţa. Pe piept, un lănţişor de aur cu un medalion cât o decoraţie. Fredonează în surdină o melodie. Este însoţit de o tânără femeie, care nu se putea să-i fie fiică.

— Eu cânt pe hârtie…

N-are timp să-mi pună alte nedumerite întrebări, pentru că sunt invitat în biroul său de Ioana Prodan, şefa

sectorului de teatru.

— Te-am repartizat tinerei noastre regizoare Letiţia Popa, care îşi face debutul la noi.

Ne cunoaştem. Mă prezentase Florin Mugur, la o reuniune de la Casa Studenţilor.

— Colegul meu, un scriitor de care se va mai auzi!

Nu era frumoasă, dar îl avea pe acel ceva numit „vino-ncoace”. Eram blocat de o recentă întâmplare care pare amuzantă, dar care m-a lăsat pe gânduri: mergeam cu Tomozei la „Sector”. Convocaţi la o şedinţă UTM. în faţa noastră, un grup de fete de vârsta elevelor din ultima clasă sau a studentelor începătoare. N-am de lucru şi încerc să le agăţ. Ele grăbesc pasul şi chicotesc. Până când una se opreşte şi mă priveşte în ochi.

— Ia ascultă, nu vezi cât eşti de urât? Şi, după ce că eşti urât, mai eşti şi prost! Sau faci pe prostul!

O prind strâns de mână şi o ţin în mijlocul trotuarului.

— Îţi mulţumesc! Eşti prima şi singura femeie care îmi spune adevărul în faţă! Toate m-au minţit până la tine! Mama, care se lăuda că are cel mai frumos copil, bunica, vecinele… Nu ştiam de ce atâtea fete fug de mine!

— Asta e pagină de literatură, zice Tomozei. S-o scrii!

Cu Letiţia, studentă la Teatru şi Cinematografie, am rămas bun prieten. Dar lumea în care trăiesc ne mai joacă şi farse…

Parcul Herăstrău. Trecem pe sub o boltă de trandafiri. Pe alei, perechi de îndrăgostiţi. Totul pare un decor pentru idile. Ne aşezăm pe iarbă. Pe lac, iole cu pânze brăzdează apa în sus şi în jos. Caiace, bărci, lebede. La mal, băieţi şi fete care înoată şi se scufundă. O insulă în depărtare.

Noi, cu domnul Pirandello. Cele „şase personaje în căutarea unui autor”. „Omul cu floarea în gură”[35] în boscheţi. O scenă printre copaci. O văd şi eu în imaginaţia

35 Referire la piesele de teatru ale lui Luigi Pirandello, Şase personaje în căutarea unui autor şi Omul cu floarea în gură (n. red.).

mea. Spectacol. Letiţia, regizoare. Vorbeşte cu alte personaje care s-au oprit ca s-o asculte. S-a făcut târziu. Cade cortina. Tăcere. Undeva, cântă o chitară. Stăm unul lângă altul ca două statui. Sau ca două momâi. Şi trec ambarcaţiunile pe lac. Şi trec îndrăgostiţii pe alei. Şi miros de flori de trandafiri şi de tei. Şi cântă păsările în tufiş. Şi tăcem.

Şi deodată fata izbucneşte în plâns.

— Ce ai? Ce e cu tine? Ţi-e rău? Te doare? Să cer ajutor?

Plânge în hohote, cu fruntea pe genunchi. O întind pe iarbă.

O deschei la piept. O stropesc cu apă din sticlă. Apa i se scurge printre sâni.

— Letiţia, Letiţia…

Se ridică în capul oaselor.

— Sunt atât de urâtă? Sunt slută? Pocită?

— Ce-ţi veni?

— Stăm de ceasuri întregi aici şi n-ai pus mâna pe mine… Nu mi-ai spus o vorbă care m-ar fi făcut să mă simt fericită!

Începe ploaia. Una cu grindină. Ca la comandă. Ca la teatru. Asta mă scoate din încurcătură. Toată lumea caută să se adăpostească. Fugim şi noi. Arcul de Triumf. N-am ştiut niciodată că picioarele lui nu sunt monolite. O uşă deschisă. Urcăm scara. Oameni uzi şi înghesuiţi.

Un sacrilegiu. Ne oprim pe o treaptă. Scârţâie balustrada. Cineva aprinde un chibrit. Şi ne apostrofează:

— Bă, vouă nu vă e ruşine? Unde vă treziţi?

Nu ştiu dacă ne-am trezit. Dar balustrada n-am hărţuit-o noi…

Am rămas prieteni. În adevăratul sens al cuvântului. Şi aşa a fost să moară o iubire înainte de a se naşte.

Mă primea într-o garsonieră de pe strada Doctor Felix. O cameră, un pat, holul cu obiecte înghesuite. Mama ei mă privea ca pe fiul său. Regreta că n-a avut un băiat. Rămăsese văduvă de tânără. Când mă primea noaptea la

ele, nu mă lăsa să plec, îmi aşternea în hol, pe un maldăr de cărţi de câţiva metri cubi. Toată noaptea petreceam cu personaje care păreau a ieşi dintre coperte.

Au trecut vreo doi ani de atunci. Tânără regizoare la televiziune. Îmi răsfoieşte manuscrisul:

— Te anunţ eu! Aşteaptă să-ţi vină rândul!

De ce aş mai aştepta? în Italia. Cu bursă. Nu s-a mai întors. A pus acolo în scenă un Pirandello care a făcut senzaţie. După care n-am mai auzit nimic, dar chiar nimic despre ea.

Lopata şi patria

Muncă voluntară în cinstea zilei de 23 August. Nu e prima dată. Multe zile de sărbătoare, împărţiţi în echipe, am cântat, am plantat puieţi în parcuri şi pe străzi, am cărat moloz din clădirile demolate, am dat cu mătura pe străzi. Să cunoaştem câmpul muncii. Şi oamenii care construiesc ţara. Eroii viitoarelor noastre cărţi. Şi le simt băşicile în palmă. Şi sudoarea care se scurge de-a lungul trupului. Şi mirosul de corp încălzit. Şi tremurul mâinilor şi picioarelor. Şi crampele în muşchi. Totul pentru ţară! Pentru societatea socialistă. Pentru omul liber. Care munceşte şi construieşte pentru viitorul său şi al copiilor. Într-o ţară în care a dispărut exploatarea omului de către om. Scrieţi, băieţi! Scrieţi, aveţi ce!

De data asta avem de mutat şi nişte cărămizi chiar în curtea şcolii. Responsabil cu munca patriotică, unul Oproiu şi nu mai ştiu cum, fost cantonier, un bărbat mărunt şi îndesat, care nu ştiu cu ce merite a nimerit la Şcoala de Literatură, dar avea o putere de muncă de animal de povară. Nu ne lăsa să răsuflăm. Exemplu personal, el nu obosea niciodată. Fetele noastre, emancipate de la o vreme, coafate şi cu manichiură, nu prea se înfigeau în treabă. Dar, grosolan, el le amenința că le trece pe listă. Şi nu aveau decât să lase la o parte toate ifosele şi să se ostenească cu gândul la poemele şi poveştile pe care să le scrie.

Şantierul nostru literar şi şantierul patriotic, mână în

mână. Patria şi lopata.

Miting la Palat

— Strângeţi rândurile, tovarăşi! Şi toţi odată…

— Trăiască, trăiască!

— Şi încă o dată! mai tare, să se audă!

— Trăiască, trăiască, trăiască!

— Cine e responsabil cu lozincile?

Miting în curtea şcolii. Mitingul nostru mic. Mâine – cel mare, în oraş. Vom defila şi noi în coloana scriitorilor şi creatorilor. Cu pictori care-şi vor purta portretele dedicate, cu cântăreţi, compozitori, balerine – care vor dansa în faţa tribunei centrale –, cu actori, în roluri şi costume de epocă, şi arhitecţi ce-şi vor înfăţişă proiectele. Steaguri roşii fluturate în vânt. Portretele dascălilor comunismului în vârf de băţ. Cele nouă portrete ale membrilor Biroului Central al Partidului. Lozinci. Trompete. Tobe.

Am făcut repetiţie. Azi, în ajun, mitingul nostru. Cuvântarea o ţine directorul nostru politic. Comunist în ilegalitate. Muncitor în atelier. A trecut prin închisori. Legendă confecţionată… Dar ce mai contează?! „Dragi tovarăşe şi tovarăşi…” Dragele şi dragii lui. Tovarăşi şi tovărăşele. Ia te uită! Am băgat lingurile în acelaşi cazan? Am sorbit aceeaşi ciorbă?

„După cum ştiţi, azi serbăm ziua eliberării ţării noastre de sub jugul fascist de către glorioasele armate sovietice!” Cum să nu ne aducem aminte? La mine în sat fugeau fetele şi femeile tinere la pădure. Dar vitejii soldaţi sovietici le violau şi pe cele bătrâne. Nouă ne-au luat caii din bătătură, să-i pună la un tun ce se îndrepta spre Berlin. Cârciumarului i-au împuşcat butoaiele. Au băut vin din cizme. Au dat jos crucea de pe turla bisericii. Au făcut dormitor, pentru o noapte, în şcoală. Au spart clopotul din lăcaşul sfânt în ţăndări. Asta a fost în timpul invaziei. Pe urmă, s-au mai liniştit lucrurile. A început plata despăgubirilor de război. Nu mai veneau ruşii cu pistoalele. Ai noştri, de la primărie, ne-au luat viţica, patru oi, douăzeci de duble de grâu, douăzeci de târne de

porumb, lâna toată…

Treceau prin gară trenuri întregi, cu vagoane încărcate cu cereale, cărbuni, buşteni, petrol, cherestea, vite. Şi oameni civili. De prin Ardeal, de prin Banat, de la graniţă. Familii întregi. Drumul spre Siberia. „Stalin şi poporul rus libertate ne-au adus!” Tovarăşul Hoajă, fie-i ţărâna uşoară, nu răguşea. Dimpotrivă, prindea glas. Se înfierbânta. „Uniunea Sovietică, cu sacrificii de sânge, a eliberat România, Polonia, Ungaria, Bulgaria, Germania de Răsărit. Trăiască pacea între popoare! Să veghem asupra păcii! Hegemon al păcii e URSS!”

Ajutorul economic, social, cultural al Uniunii Sovietice este esenţial. „Noi le dăm cărbune, ei ne iau petrol; noi le dăm vite, ei ne iau cereale”, spune o zicală subversivă.

„Cultura rusă şi sovietică este cea mai avansată din lume!” Da! Sunt de acord! îi cunosc bine pe Gogol, pe Puşkin, pe Lermontov, pe Tolstoi, pe Dostoievski, pe Cehov, pe Esenin, pe Şolohov. M-au cucerit de la primele pagini.

Dosar. Mă amăgeşte, pentru colinele Lomonosov[36]. Student în Marea Uniune. Literatura rusă, la ea acasă. Literatura popoarelor de peste Ural. A eschimoşilor din Siberia. A ţărilor din lagăr. Ideologie marxistă. Scriitori eruditi şi talentaţi la nivel mondial. Ţineţi-vă bine! Veţi avea de-a face cu mine!

La război, ca la război. Noi la ei, ei la noi. „Vă ordon: treceţi Prutul!”[37] Războiul împotriva Uniunii Sovietice ne-a costat sute de mii de vieţi. Şi pagube materiale. Şi suferinţă incalculabilă. Invazie, cucerire, ocupaţie. Lacrimi şi sânge. Şi cu ce ne-am ales?

Tovarăşul Hoajă hodorogeşte neobosit. Capitolul actualizare: scriitori ai timpurilor noi! Copiii iubiţi ai

36 Trimitere la Universitatea de Stat din Moscova, care poartă numele lui M.V. Lomonosov. Clădirea principală a Universităţii este ridicată pe colinele Vorobiev (n. red.).

37 Ordinul dat de mareşalul Ion Antonescu în noaptea de 21 spre 22 iunie 1941, când armata română a intrat în cel de al Doilea Război Mondial: „Ostaşi, vă ordon: Treceţi Prutul!” (n. red.).

partidului! Partidul ne creşte! Ţara face sacrificii! Locuim în cel mai frumos palat din Bucureşti. Raţii de masă, cu calorii duble, ca la sportivii de performanţă. Cei mai buni profesori din Bucureşti. Cele mai bogate lecţii.

„Învăţaţi, învăţaţi, învăţaţi!”, lozinca marxistă. Să dăm opere nemuritoare. Să depăşim tot ce s-a scris până acum. Să zugrăvim omul de tip nou. Să luptăm cu armele noastre împotriva duşmanului de clasă, cosmopolitismului şi influenţei capitalismului putred. Să înfierăm burghezia, chiaburimea, sabotorii, parazitismul, pasivitatea, nepăsarea, neparticiparea, atitudinea de gură-cască.

„Omul, cel mai preţios capital!” „Nu există scop mai înalt decât bunăstarea şi fericirea omului!” „înainte, tovarăşi!”

„Oaie, oaie rapănă Şade-n cur şi deapănă”…

Fata desertului y

— Să ai grijă de ea, cum ai avea de mine!

— Pe tine te-aş pune în ramă!

— Ce să zică? E bună de altceva?

— Vezi că e ambasada cu ochii pe ea!

— N-o mănânc! Nici nu muşc din ea! E prea puţintică pentru un canibal ca mine! Dar de ce o lasă în junglă?

Fata deşertului. S-a născut într-un fel de colibă acoperită cu piei argăsite de oi şi capre întoarse pe dos. Şi a crescut cu lapte de iapă. Şi a mers mai mult călare decât pe picioare.

De la o vreme, Maria, studenta de la franceză pe care o cunoşteam din Şcoala de la Găeşti, îmi făcea vizite la Palatul de pe Kiseleff însoţită de o colegă. Mărunţică, măslinie, faţa lată, ochii oblici, părul negru, picioarele în paranteze, ca ale călăreţilor din stepă. Mongolă prin sânge. Chiar din Republica Populară Mongolă. Studentă în România. Multă studenţime străină în facultăţile noastre pe atunci. Din Coreea, din Vietnam, nu lipseau chinezi şi indieni, băieţi şi fete din ţările asiatice, africane, din America de Sud, din Europa Balcanică şi Centrală.

Fata din Mongolia mă căuta ca să o ajut la traduceri.

Îşi pregătea teza de doctorat. Era mai stăpână decât mine pe limba rusă şi franceză. Învăţase uşor limba română, pe care o vorbea fluent şi corect. Dar nu-i înţelegea dedesubturile şi ea de asta avea nevoie.

— Cum să înţeleg „Pe-un picior de plai, /Pe-o gură de Rai…”?

Îi explic în amănunt ce înseamnă Raiul în credinţa creştină. Mai greu e cu plaiul.

— Dar, „De-ar fi dorul vânzător…” sau „Mai am un singur dor/în liniştea serii…”

— Cuvântul „dor” este intraductibil, nu există decât în limba română!

Dar mongola nu renunţă. A găsit o zicală în colecţia de literatură populară a lui Tocilescu, mi se pare. Şi se încăpăţânează să o transpună. În Mongolia sunt turme de oi şi ciobani, şi legende. „Oaie, oaie rapănă/Şade-n cur şi deapănă!” Cum să traduci aşa ceva în limbaj uzual fără să-şi piardă savoarea? Fac apel şi la colegii mei, scriitori, poeţi, traducători. Nu reuşim.

De data asta, o iau în primire pe peronul gării din Găeşti. Maria, colega ei, mergea la bunici, în satul Răscăieţi. Ea vine cu mine. Fără mofturi. Fără ezitare. În documentare pentru lucrarea ei de doctorat.

Fierbe satul. „Ăsta al lui Gogu Neculii mai veni cu încă una. După jidancă, şi cu o tătăroaică. Asta mai lipsea”. O cunoscuseră pe Sara.

Mama îi face, totuşi, patul în camera de la drum. Oaspete de seamă.

O duc la moş Duran, cel cu Zodiacul, care mormăie ceva de neînţeles dintr-o carte veche şi zdrenţuită, scrisă cu litere necunoscute. La baba Rada din Dogari, care descântă de deochi şi de brâncă şi face farmece de dragoste şi de urât. Şi la vestita bobăreasă din Ludeşti.

Folclor nou nu găsim prin aceste sate.

Dar cu ce o ispitesc mai mult este legenda facerii lumii de către doi zei pereche, fraţi şi fârtaţi, binele şi răul. Ce unul face, altul desface. Pe o mână de plămadă adusă

din străfundul oceanului primordial ei fac o caleaşcă pe care o pun la uscat în vârful unui stâlp, care este axa lumii. Şi aşa a luat fiinţă Pământul. Legenda este culeasă de Romulus Vulcănescu de la un ţăran din satul Ragu, pe care noi nu-l mai găsim.

Noaptea jumătate. Singuri sub Calea Lactee. Drumul Robilor sub stele. Drumul Tătarilor pe pământ.

— Cine au fost tătarii?

— O ramură de mongoli. Rămasă de pe vremea lui Genghis-Han. Trăiau din prădăciuni. Năvăleau adesea şi în Ţările Româneşti. Jefuiau şi incendiau sate, luau vite, grâne şi ce mai găseau, duceau în robie bărbaţi, femei, copii.

— Tătarii erau canibali?

— Nu cred! Dar există multe poveşti. Care mai de care…

— Pică, puică, pe lopată!

— Pică, babo, de-mi arată!

— Şi muma tătarilor a fost coaptă în cuptor! Şi ei au ros-o, mirându-se că are carnea prea tare şi cu prea multe zgârciuri.

Şi fata s-a întors acasă pe sub brâul de stele, numit până azi „Drumul Robilor”.

N-am ajuns niciodată în Mongolia. Dar văd hergheliile de cai, turmele de oi, satele mutătoare, colibele cu parii smulşi şi încărcaţi pe spinarea cailor spre altă păşune, întinsul nesfârşit de nisip, smocurile de iarbă, arcurile cu săgeţi…

Puterea populară încearcă să-i stabilească, să le facă şcoli, să le aducă învăţători, să le sape fântâni, să le facă şi dispensare, şi cămine culturale, dar toate acestea sunt picături într-un ocean. O sfătuiesc să scrie un roman.

— Vino să-l scrii tu!

Cum de nu m-aş duce!…

La Bucureşti, fata publicase un fragment din teza ei de doctorat, în traducerea mea. Mulţumiri de la ambasadă. Directorul politic mă felicită şi el. Dar scrâşneşte printre

dinţi.

— Vezi cu restul cum faci!

O predau tot pe peronul gării din Găeşti. Întreagă şi nevătămată. Nu m-am atins de ea! JUR!

Omul de paie şi statuia de tinichea îmi pregătisem îndelung rechizitoriul împotriva lui Mihail Novicov, cel care mă trimisese să mă călesc în armată, precum Nikolai Ostrovski pe şantierele construcţiei socialiste. Cum se călise şi el în închisoarea de la Doftana chiar în anii studenţiei. Numai că el, ca şi prietenul său Nikolai, trecuse prin aşa ceva în numele unui ideal, îşi alesese calea luptei asumându-şi toate riscurile. Pe când eu nu aveam nicio vocaţie să îmi sacrific libertatea într-o cazarmă şi pe câmpul de instrucţie.

Văzusem şi revăzusem de nenumărate ori scena în care să-i arunc în faţă vorbe grele, cum că îndemnul acela a fost o adevărată tâmpenie. Nu sunt cu nimic mai călit după ce mi-au mucegăit oasele o jumătate de an într-un bordei cu apa până la glezne, pe care o scoteam cu gamela ca să nu se caţere pe prichiciul pe care dormeam. Şi dacă nu ar fi fost de ajuns, i-aş fi povestit cum căram nisip cu raniţa în pas alergător şi multe alte întâmplări şi fapte absolut absurde. Dar nu am mai fost în stare să o fac. Mă fascinau lecţiile lui de literatură rusă. Care nu erau nişte prelegeri clasice. El, de fapt, povestea poveştile autorilor şi personajelor. Şi povestea nespus de frumos. Iar mie nu-mi erau operele acelea străine. Avusesem norocul să-l întâlnesc la Oradea pe Aurel Covaci. Ne-am cunoscut la cenaclul literar. El îmi făcea rost de cărţile pe care le citeam, mai ales, în orele de somn obligatoriu şi de program de voie. Dar tot el m-a învăţat să citesc şi printre rânduri.

Să aflu că în afară de înţelesul la prima vedere exista o mulţime de neînţelesuri care trebuiau descifrate. Mă însoţea deseori până la poarta cazărmii şi stăm de vorbă până la ultimul minut, când îmi expira biletul de voie, ca să umblăm prin subteranele domnului Dostoievski sau să ne

îmbătăm cu demonul lui Lermontov. Pentru favoarea care mi se făcea de a fi învoit la cenaclu, caporalul avea grijă să mă pună planton în schimbul doi. Nimic mai potrivit pentru ca să pot continua monologul început cu Aurel.

La ce bun să mă răfuiesc cu Novicov? De altfel, nici nu mai era director al Şcolii de literatură. Mai venea de dragul nostru sau de dragul cursului pe care-l ţinea. Nu se alegea cu nimic altceva, pentru că, după voia sa, banii pe care trebuia să-i încaseze se vărsau direct într-un cont pentru copiii coreeni.

Când am început eu cursurile Şcolii de Literatură, la a doua încercare, după „satisfacerea stagiului militar”, director era un oarecare, mi se pare cu numele de Aldea. Dar numele nu are nicio importanţă, pentru că omul era neimportant din toate punctele de vedere. Din anonimat a venit, în anonimat s-a pierdut. Tipul omului şi intelectualului mediocru. Cred că ne iubea. Şi se mândrea cu noi, se simţea fericit că ne are sub aripi. Puii lui de aur. Dar era cloşca ce rămâne pe mal când bobocii de raţă sălbatică pe care-i are în grijă înoată pe baltă sau îşi iau zborul. El nu ştia decât să cotcodăcească. Conştient că nu poate să-şi depăşească nicicum condiţia prin propriile-i puteri, căuta să se agaţe de noi ca ciulinii de lâna oilor, sperând să fie vehiculat, în acest fel, într-un capitol din istoria literară că – nu-i aşa? – lâna noastră era de aur…

Adevăratul conducător al şcolii era aşa-zisul director de studii, de fapt mâna de fier a partidului. Ciocănarul acesta ajuns educator era tipul instructorului care vede în ucenici un material brut ce trebuie prelucrat ca fierul pe nicovală, bătut cu barosul după ce a fost înmuiat bine în foc.

„Directorul plin” nici nu sufla şi nici nu răsufla în faţa lui. Aldea acesta, sau cum l-o fi chemat, nu a făcut rău nimănui. Era pâinea lui Dumnezeu. Dar nici nu încerca să se împotrivească. În vremea interimatului său, cred că au fost siliţi să părăsească şcoala mai mulţi cursanţi decât pe timpul oricărui alt director. Privea neputincios întâmplările

nefaste ca pe o adevărată fatalitate. Drama neputinţei îşi pusese amprenta pe chipul său. Îşi dăduse seama că nu e decât omul de paie. Ne-a preţuit, ne-a iubit, dar ce folos?…

A plecat tiptil, grăbit, cu ochii în lacrimi, dar neplâns de nimeni.

Cine va fi noul căftănit? Eu l-aş fi vrut din nou pe Mihail Novicov, dar cine mă întreba pe mine? Pe noi? Democraţie-democraţie, dar directorii nu sunt aleşi de cei pe care-i conduc. De altfel, povestea aceasta cu democraţia alegerilor nu era, pe atunci, decât o gogoriţă. Nici secretarul de partid, nici preşedintele de sindicat, nici preşedinta organizaţiei de femei, nimeni, dar chiar nimeni nu ajungea într-o aşa-zisă „muncă de răspundere” înainte de a fi numit „de sus”. După care era propus pe lista de candidaţi şi susţinut nu numai prin vorbe, dar şi prin manipularea voturilor.

În dezbaterile noastre pe această temă, purtate, ca de obicei, în dormitoare sau în spălător, aveam în vedere două variante. Fie că se va oferi o recompensă unui personaj cu merite deosebite faţă de partid, fie că se va proceda, aşa cum era firesc, să fie adus un scriitor cu renume. „Prinţul rus” Mihail Novicov, luptător comunist în ilegalitate, singurul intelectual sadea printre deţinuţii politici de la Doftana, putea candida, credeam noi, cu succes. Numai că el alesese cariera didactică, unde se simţea în largul său. Profesor la noi, la Universitate şi la Institutul de limbi străine şi antrenat în multe alte şefii, pe la cinematografie, pe la Institutul de literatură al Academiei, pe la Uniunea Scriitorilor, nu avea timp pentru aşa ceva.

De data aceasta s-ar putea să cadă zarurile în favoarea Mariei Banuş. Poetă foarte apreciată, luptătoare din ilegalitate, tip de activistă cu o conduită ireproşabilă ar putea să înnoade firul rupt după defecţiunea cu Ana Pauker. S-ar dovedi că puterea este interesată să promoveze cadre din rândurile unei anumite etnii, ca să nu se creadă că aceasta este prigonită. De altfel, era nevoie

ca pe cartea de vizită a puterii să figureze mai multe nume de femei.

Mihai Beniuc, Zaharia Stancu ne-ar fi convenit de minune, dar şi ei aveau altceva mai bun de făcut. Ne aşteptam la Miron Radu Paraschivescu, poet comunist din ilegalitate, care ne cucerise cu biografia lui bizară şi cu acele sălbatice şi duioase cântece ţigăneşti, cam pus pe liber la acea dată. Sau la Dan Deşliu, aflat în vogă, actor fără scenă, tânăr, energic şi disponibil, dar care era foarte înfumurat şi îi plăcea să toasteze în chiolhanuri de pomină. Mai treceam pe listă pe Eugen Jebeleanu, Cezar Petrescu, Cicerone Teodorescu, Nina Cassian, Radu Boureanu, Demostene Botez, Aurel Baranga, Eusebiu Camilar, de ce nu Traian Şelmaru sau Ion Vitner. Dar mai mult l-am fi dorit pe Petru Dumitriu, scriitor prolific, viguros, falnic, talentat, cult, vorbitor de mai multe limbi moderne, care nu putea fi egalat. Boier sadea, care şi-a abandonat clasa trecând la inamic cu tot armamentul din dotare. Un fel de Alexei Tolstoi, care s-a pocăit fără să tragă o raită prin străinătate. Mai putea fi Mihu Dragomir. De ce nu Alexandru Jar, care luptase în Rezistenţa franceză, chiar dacă ieşise puţin cam şifonat după conflictul generalului Doncea cu Gheorghe Gheorghiu-Dej. Romanul vieţii sale era mai fascinant decât toate cărţile pe care le-a scris. Se spunea că nu a lipsit prea mult să cadă în ghearele Gestapoului şi să aibă soarta iubitei sale, Olga Bande, care a fost condamnată la moarte şi executată prin decapitare. Bianca era fructul iubirii lor, fata cântată în balade, dar rămasă orfană de mamă în împrejurări atât de cumplite.

Mai putea fi Anatol Baconsky, de la Cluj, care la vremea primei recrutări pentru Şcoala de literatură răspunsese la glasul trompetei că nu are decât o simplă pretenţie: să fie numit director. Dar bătea din pinteni Mihai Gafiţa, inteligent şi mai ales ros de ambiţia afirmării, care şi pusese un picior în conducerea Uniunii Scriitorilor.

Oricum, de data aceasta ne aşteptam la un scriitor. Unul dintre cei ale căror nume le-am vânturat aici,

cunoscut şi recunoscut şi legitimat prin cărţi cu certă valoare literară. Nu-i credeam pe cei care spuneau că ne vor trimite un activist de partid. Şcoala noastră se numea „Mihai Eminescu”, nu Jdanov. Chiar dacă se socotea literatura ca o formă a ideologiei, iar scriitorul un ostaş al partidului pe frontul luptei de clasă, unde trebuia să-şi dea şi viaţa dacă i se cerea. Făceam deci parte dintr-o unitate specială. Şi dacă o unitate militară nu poate să fie condusă decât de ofiţeri de profesie, nu se cuvenea decât un scriitor care să ne îndrume pe drumul literaturii. Altfel ar fi la fel de absurd, ca şi cum un activist de partid ar antrena o echipă de fotbal, de rugby sau de gimnastică, având numai meritul că a fost lider în greva de la Griviţa Roşie…

În lumea aceasta a activiştilor de partid se recrutau muncitori, lipitori de afişe electorale sau foşti ilegalişti trecuţi prin închisori, ba chiar simpli simpatizanţi înainte de „eliberare” sau cei care se declarau trup şi suflet cu partidul clasei muncitoare. Intelectualii, flori rare la nivelul conducerii ţării. Parhon şi Sadoveanu, Traian Săvulescu, ţinuţi mai ales pentru decor. Petru Groza, executant ca să nu fie executat. Despre Lucreţiu Pătrăşcanu nu se mai vorbea nimic la data aceea.

Cine va sta până la urmă în fruntea Şcolii de Literatură? încă un pumn de fier? Nu era de ajuns ghioaga tovarăşului Hoajă, activist de partid provenit din rândurile clasei muncitoare? Mai trebuie încă un braţ de robot, să fim strânşi într-o menghină până iese untul din noi?

Nu ştiu cum a fost prezentat noul director, pentru că am lipsit în ziua instalării sale. Am aflat că se numeşte Petre Iosif. Deocamdată atât. Dar asta nu-mi spunea nimic. Putea să fie un fel de nimeni, aşa cum fusese predecesorul său. Sau un cineva cum nu mai trecuse altul pe aici. Preferam a doua variantă.

M-am pus la pândă. L-am luat sub priviri de cum a coborât din maşină. Bărbat în apogeul vârstei, elegant, înfăţişare atletică. Păşea apăsat de parcă ar fi vrut să ştie

pământul că trece el pe acolo. Cu paşi egali, ca şi cum ar fi ţinut să ia măsura locului. La prima vedere, o persoană cât se poate de impozantă, conştientă de valoarea sa şi preocupată de sine. Dar nu puteai să-ţi dai seama dacă semeţia lui este firească sau una jucată de ochii lumii. Mi-aş fi reprimat bănuiala unei imagini anume căutate şi afişate ca să se poată impune. Dar n-am avut prilejul.

N-a mai trecut mult până ce personajul a început să ia în ochii mei proporţii monumentale. Şi cum să nu fie aşa? Născut în 1907 la Targovişte – iată că eram din acelaşi judeţ, un motiv în plus ca să-i acord încredere în avans – nu împlinise încă 30 de ani când, de-abia ieşit de pe băncile Facultăţii de Medicină, a pornit într-una dintre cele mai grave şi mai periculoase aventuri: Războiul civil din Spania, uvertura celei de-a doua conflagraţii mondiale.

Îşi va fi pus viaţa în primejdie pentru cauză? Era în stare de sacrificiul suprem pentru un ideal? îl va fi pornit pe drumuri setea de cunoaştere a condiţiei umane într-o stare-limită şi va fi dorit să înţeleagă la faţa locului suferinţa, durerea, moartea, rezistenţa, curajul, disperarea, înfrângerea, victoria, ca lordul Byron sau ca Hemingway? Sau urmărea un scop mai pragmatic, şi anume să se perfecţioneze rapid şi temeinic în profesia lui medicală? Oricum ar fi fost, i-au şuierat gloanţele şi schijele pe la urechi, se putea ca din clipă în clipă să fie amestecat cu pământul.

Să fi tras în oameni? A rănit, a ucis? El, medicul, îşi începea meseria de salvator de vieţi omeneşti omorând fiinţe umane? Dar la război ca la război. Viteazul este cel care ucide mai mult şi scapă cu viaţă.

Viteazul… Eroul… Modelul… Simţeam nevoia să-l ciocănesc cu degetul, ca pe oul încondeiat.

Pe mine, unul, mă fascina cu totul. În apărarea tinerei republici a mamei Dolores veneau foşti militari de carieră şi tineri neinstruiţi din Uniunea Sovietică, Polonia, Cehoslovacia, România, Franţa, Italia, mai de pretutindeni şi, de multe ori, în acelaşi tren, în acelaşi avion, poposind

în aceleaşi hoteluri, veneau şi adepţi ai Monarhiei care urmau să se lupte în formaţiunile militare conduse de generalul Franco. Se spune că Petre Iosif ar fi ajuns ofiţer în brigada internaţională comunistă condusă de Valter Roman, părintele şefului de Guvern în primii ani ai tranziţiei româneşti.

Scăpat teafăr, cu ce s-a ales? Desigur cu o experienţă umană nemaipomenită, dar la ce i-a folosit? El a scris cumva *Pentru cine trag clopotele*? *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*? Măcar, *Aşa s-a călit oţelul7*.

Poate că în timpul cât ne-a fost director chiar lucra la opera fundamentală a vieţii sale. Poate că tocmai din această pricină căuta să se despovăreze de obligaţiile cotidiene şi trăia într-o izolare de turn de fildeş. În mod practic, venea numai pentru câteva ore la şcoală, se închidea în cabinetul său şi pleca cu tăcerea, cu enigma Sfinxului pe buze şi pe frunte. Am încercat să-l provoc de nenumărate ori. Imposibil. Grupul de fete inteligente şi frumoase pe care l-am trimis să-l invite la o discuţie deschisă s-a întors refuzat şi dezamăgit. Dar dacă tot era vorba de modele literare, mie mi-a căşunat pe el. Voiam să-l cunosc în intimitate. Să aflu de resorturile care l-au pus în mişcare ca să caute mirosul de sânge şi de praf de puşcă la mii de kilometri de ţară. De ce şi-a riscat profesia, de ce şi-a pus viaţa în pericol? Ce l-a determinat apoi să devină intangibil, de ce se închide în el?

Şi totuşi s-a produs o fisură: una dintre colegele noastre găsea uşa deschisă la el şi îl vizita cu prea multă insistenţă. De mult aşteptam eu un prilej ca să-l zgândăresc. Am tras rapid un pamflet *Vrăbiuţa şi statuia*, pe care l-am afişat, fără autorizaţie, la gazeta satirică de perete „în vârful peniţei”, al cărei redactor-şef eram. În prima recreaţie studenţii se înghesuiau, se călcau pe călcâie şi se înălţau pe vârfurile picioarelor ca să-l citească. Până la a doua recreaţie articolul dispăruse. La fel s-a întâmplat şi cu celelalte copii trase la indigo. Iar

doamna în negru, bătrâna dactilografa ieşită de mult la pensie, care lucra pe sponci pentru o masă la cantină şi ca să stea la călduri că, trăsese husa pe maşina de scris.

Era chiar o atingere la autoritate şi la demnitatea directorului. Dar nu mi-a zis nimeni nimic, nici de la partid, nici de la sindicat, nici de la UTM. Nici chiar câinele nostru de pază, tovarăşul Hoajă nu a făcut altceva decât să rânjească cu subînţeles. Am ieşit de câteva ori anume în calea directorului, îl salutam cu reverenţă, dar el trecea cu privirea peste mine. Mă simţeam ca o muscă ce bâzâie în jurul unui bust de bronz.

Doamne, ce tâmpenie! Cum de crezusem eu că îl pot zgâria cu un vârf de peniţă pe cel care scăpase neatins din gura tunurilor şi mitralierelor?

Dar nu mi-a fost de ajuns. Voiam să aflu neapărat dacă este cu adevărat invulnerabil. Să-i ciocănesc statuia ca să văd dacă nu e goală pe dinăuntru. Să scrijelesc vopseaua ca să-mi dau seama din ce material a fost turnat monumentul.

Când aflu că a publicat câte ceva, mă arunc pe opera lui ca o fiară flămândă. *Filimon Sârbuy* mai mult o broşură de propagandă decât o creaţie literară, despre viaţa unui erou comunist care a cunoscut prigoana regimului burghezo-moşieresc. Manifestul, pe aceeaşi temă a luptei de clasă. Cifrul, Minciuna. Apoi episoade din volumul mult trâmbiţat şi mult aşteptat *într-o noapte la Madrid*. Dezamăgire? Bucurie? Peste toate convingerea că dacă voia să fie scriitor nu putea să ajungă decât unul cât se poate de obscur. Iată pe mâna cui se aflau un Labiş, un Lucian Raicu, un Radu Cosaşu, un Gheorghe Tomozei, un Florin Mugur… Numai că el ne lăsa pe toţi în seama veşnicului reprezentant al partidului.

Şi, la urma urmei, de ce ar fi trebuit să fie neapărat scriitor căpitanul navei noastre? Eram la vremea când un dentist şi un inginer trasau drumuri noi pe direcţia stelei de la Kremlin literaturii române (Ion Vitner şi Ovidiu Crohmălniceanu), iar un fost medicinist era dramaturgul la

modă (Aurel Baranga).

Petre Iosif va fi rând pe rând director în Radiodifuziunea Română, director al Şcolii de literatură, director al Operei Române. Dar niciun război, nici chiar cel din Spania, nici funcţiile culturale şi politice nu pot să facă un scriitor dacă el nu are stofa pentru aşa ceva. Opera fundamentală a lui Petre Iosif este una de istorie politică. Şi anume actul de abdicare pe care a fost forţat să-l semneze regele Mihai I. Scris, literă cu literă, de mâna acestui pseudoscriitor.

„Vieţi paralele

Lucian Raicu şi Nicolae Stoian y

Dacă ar fi să scriu „vieţile paralele" ale unor colegi ai mei din timpul Şcolii de Literatură – şi chiar sunt tentat să o fac – aş începe cu Lucian Raicu şi Nicolae Stoian. Cei care i-au cunoscut ar pune un mare semn de întrebare pe această afirmaţie. Sau şi mai multe semne ale întrebării. Ce poate avea în comun Nicolae Stoian cu Lucian Raicu?

Nimic, răspund eu. Acolo, în malaxorul educaţional de pe Şoseaua Kiseleff nu se putea să nu treacă şi câte ceva de la unul la altul, cât de cât, de la idei la expresii verbale. Cei doi au rămas în extreme. Polii opuşi. Nu am niciun interes să-l ridic pe vreunul deasupra celuilalt. Fiecare a fost câte ceva, a fost cineva, altfel, altcum… Ca să anticipez, fiecare a fost o excepţie, anume în felul său, în opoziţie, dar fără să se anuleze.

Nicolae Stoian era tipul proletarului zgomotos, care îşi croieşte drum bătându-se cu pumnul în piept. Lucian Raicu, tipul aristocratului spiritual, care nu-şi clamează meritele. Primul avea tupeul, dacă nu chiar obrăznicia, urmaşilor corciţi care s-au pornit tocmai din fundul Indiei. Al doilea, sfioşenia şi aşteptarea răbdătoare a galiţienilor, pe când nu erau încă împământeniţi. Raicu venea de la Bârlad, Stoian din satul Creaţa, judeţul Ilfov. Stoian era de extracţie ţărănească (dar, se spunea, tatăl său avea un atelier de fierărie, în care ascuţea fiarele de plug ale sătenilor şi le potcovea caii), Raicu provenea din câteva

generaţii de negustori de târg moldovean. Lucian Raicu putea să fie un pseudonim (vezi Vicu Mândra, Victor Vântu, Paul Georgescu, Horia Aramă, Radu Cosaşu, Valentin Silvestru, Florin Mugur). Nicolae Stoian, nume autentic de la baştină.

Raicu era, fără îndoială, cel mai inteligent dintre noi (depăşindu-l chiar pe Radu Cosaşu, care putea să fie luat drept etalon în privinţa potenţialului intelectual). Stoian, destul de deştept, avea o inteligenţă activă, care se manifesta spontan în decizii şi acte imediate. Raicu era dominat de instinctul conservării, Stoian de cel al luptătorului care nu prea ţine seama de riscuri, ba este gata chiar să se expună; un temperament vulcanic. Raicu, dimpotrivă, aşezat, chibzuit, precaut. Stoian înghiţea din mers precepte politice, filosofice şi versuri cu duiumul, pe care le imprima pe pelicula unei memorii neobişnuite, Lucian Raicu studia, analiza, valoriza orice fel de informaţie înainte de a o vârî în magazia memoriei.

Nicolae Stoian a fost liderul nostru politic timp de doi ani, adică pe toată durata studiilor în această instituţie. Propus, dar şi acceptat. Avea incontestabile calităţi de activist şi de conducător. Spontan, dar şi destul de abil ca să nu dea mereu cu măciuca. A fost ales de două ori la rând secretar al Comitetului UTM pe şcoală şi făcea parte din Biroul Organizaţiei de Partid. Convingerile lui erau absolut comuniste, dar cu potenţialul lui energetic ar fi putut foarte bine să fie un lider iacobin în Revoluţia Franceză, un comisar bolşevic în cea rusească, o căpetenie în răscoala ţăranilor din 1907. Nu era lipsit de un anume farmec şi avea o mare putere de convingere.

La polul opus se afla Lucian Raicu, tipul (daţi-mi voie să folosesc această expresie, că tot ne aflăm în vremea când se dezbătea şi se impunea problema epicului în literatură) tânărului intelectual apolitic. Nu adera la ideologia comunistă, dar nici la alta.

Deşi erau atât de diferiţi şi nu se aflau pe aceeaşi poziţie, nu cunosc un conflict major între ei. Dar reţin o

şicană: la un miting de 1 Mai, Nicolae Stoian l-a repartizat pe Lucian Raicu în plutonul purtătorilor de steaguri şi portrete, care avea şi misiunea să strige lozinci. Cu un tablou în vârful prăjinei, mi se pare al lui Chivu Stoica, bietul de el a trecut împleticindu-se şi leoarcă de sudoare prin faţa tribunei oficiale. Nu ştiu dacă se mai simţise vreodată atât de umilit. Dimpotrivă, Stoian ţinea semeţ pasul după tobe, îşi umfla pieptul, striga din toţi bojocii şi trăgea cu coada ochiului la superiorii săi, ca să fie totul în ordine.

Cu Lucian Raicu nu am fost prieten în adevăratul sens al cuvântului. Dar nici nu ne-am duşmănit. Relaţii, cum s-ar spune, de bună ziua. Cred că nici nu avea timp şi nici dispoziţie de prietenii afectuoase. Prietena lui era cartea. Dar printre apropiaţii săi se aflau Sonia Larian, Dumitru Carabăţ, Radu Cosaşu. Şi, bineînţeles, Nicolae Labiş, pe care ni-l disputam cu toţii.

Cred că nu-i plăcea ce scriam sau cum scriam eu. Nici în timpul şcolii, nici mai târziu nu a publicat ceva despre literatura semnată de mine. Nici de bine, nici de rău. Poate e bine că s-a abţinut, în schimb, eu îi preţuiam producţiile. Ba chiar felul de a gândi, de a fi. Îmi aduc aminte că la un moment dat ajunsese, nu ştiu pentru ce, în discuţia comitetului UTC din care făceam şi eu parte. I-am luat apărarea cu atâta convingere încât Stoian a renunţat să-i susţină sancţionarea. Nu o făceam pentru el anume, ci pentru că aşa era drept să fie.

Dar, printre alţii, mi-a fost prieten Nicolae Stoian. Mai mult el mie decât eu lui. Ne dondăneam destul de des, suporta cu greu să fie contrazis, dar nu era ranchiunos.

În şcoală nu prea se găsea timp de discuţii, dar ne plăcea la amândoi să hoinărim pe străzi, la întâmplare. Uneori, colindam oraşul toţi trei, adică împreună cu Filofteia, o frumoasă blondă, uşor pistruiată şi cu faţa colţuroasă, studentă la „Maxim Gorki”, institutul de limba rusă. Fata ştia să asculte, dar avea şi o deosebită vervă şi un farmec anume, mai ales când zâmbea.

Ei s-au împrietenit, s-au iubit, s-au logodit, au încheiat şi căsătoria. Nu aveau unde să stea. Se înghesuiau prin ganguri, se rezemau de garduri. Până într-o zi, când Ion Grecea, cred că el a fost, a plecat cu familia de acasă şi i-a dat cheia apartamentului, ca să intre şi ei în rândul lumii. Mai târziu, au primit o locuinţă, chiar în centrul capitalei, în apropierea fostului palat regal. Bloc nou, apartament pe două niveluri, cu scară interioară. Am fost de multe ori în casa lor, la masa lor. Bineînţeles, nu neinvitat. Ba chiar trăgeau de mine să nu-i ocolesc. De unde să-mi treacă prin minte că e gata să-mi înfigă cuţitul în spate, pe furiş, ca tâlharii de noapte? Am aflat-o cu mult mai târziu. Şi nici acum nu-mi vine să cred.

Poetul din Creaţa voia să fie de la început revoluţionar şi prosovietic. Venea de la Uzinele Electromagnetica, unde devenise element muncitoresc, terminase şi liceul la „Zoia Kosmodemianskaia”, cu profil de limba rusă, unde studiau, mai ales, copiii personalului de la ambasada URSS şi odraslele liderilor politici de pe atunci. Modelul pe care şi l-a ales – putea altfel? –, Maiakovski. îl puteai auzi oricând, în dormitor, în spălător, pe coridoare, în şedinţe, la întâlniri cu cititorii, cum recită cu patimă: „Birocratismul! De beregăţi/l-aş rupe, ca lupul – şi basta. /Şi dau la toţi dracii, şi-arunc în bucăţi/tot ce-i hârţoagă. Dar asta…”

Scrie, la început căznit, apoi foarte lesne, după model, poeme, cu versuri frânte şi pătimaşe, care, rostite sacadat şi scandat, au o muzicalitate cu totul bizară, mesajul fiind unul revoluţionar şi mobilizator. Avântul eroic, comunismul în zbor tineresc, patriotismul socialist, frăţia internaţională, elogii clasei muncitoare, marş triumfal. Până şi poezia de dragoste este supusă acestor canoane: o ramură îşi scutură zăpada pe pleoapele iubitei, el culege fulgii cu buzele, frumos şi emoţional. Nu? Dar în loc de un cinstit distih, el versifică maiakovskian:

„Fată rea, /Fată rea, /Spune, /Care-i vina mea?” în vremea asta, Lucian Raicu îşi făcea o cultură temeinică la

şcoala clasicilor englezi, francezi, germani şi ruşi, era interesat mai mult de Esenin decât de Maiakovski, de Puşkin şi de Lermontov, de Tolstoi şi de Cehov şi, mai ales, de Dostoievski. Nu exista pentru el nici *Tânăra gardă*, nici *Aşa s-a călit oţelul* Altfel stau lucrurile când e vorba de Ghilgameş, de Vedele indiene, de Eschil, Sofocle şi Euripide, de *Divina Comedie*, de Shakespeare, Dostoievski, Victor Hugo, Tolstoi, Balzac…

Iar pentru că nu are încotro, pentru că nu şi-a ales altă meserie, pentru că trebuie să scrie despre alţii, o face, ce-i drept, fără entuziasm.

Sfios şi prudent, multă vreme după terminarea şcolii nu-şi exprimă nemulţumirile, nu face aprecieri critice când e vorba de producţii mediocre, de nereuşite sau chiar de eşecuri. Caută să pună în evidenţă ceea ce e bun într-o carte, în rest, tăcere. Evită cu grijă polemica, spune ce are de spus, nu neagă şi nu contrazice. Asta spre deosebire de Stoian, care nu se simţea bine dacă nu se afla în fiecare zi în harţă cu cineva sau cu ceva.

Redactor la *Gazeta* (*România*) *literară*, suporta cu greu obligaţia „criticii la zi”. Apetitul său intelectual se pliază bine pe analize profunde şi minuţioase ale unor opere literare fundamentale sau ale unor scriitori de seamă. Dar dacă scriu o carte întreagă despre Lucian Raicu sau Nicolae Labiş, se cheamă că tot aş intra în polemică cu cei care au abordat înaintea mea aceste subiecte, fie numai pentru că am un punct de vedere cu totul personal. Iar Lucian Raicu nu este omul care să preia ori să susţină şi să dezvolte ideile altora. După cum are oroare să repovestească sau să facă rezumatul lucrării pe care o comentează. El caută şi găseşte sensuri şi semnificaţii noi, construieşte fără a demola. Încă un bec aprins pe coronamentul unui soclu nu întunecă lumina celorlalte, ci sporeşte strălucirea monumentului.

Ascensiunea lui Niculae Stoian se producea în redacţiile revistelor *Tânărul scriitor* şi *Luceafărul* unde era apreciat de Mihu Dragomir şi de Eugen Barbu, cărora, de

altfel, le era de un real folos. El nu-i susţine pe tinerii scriitori prin cronici literare, dar le deschide paginile revistelor, îi aduce să publice, să se afirme. Ajuns, mai târziu, redactor-şef al revistei *Viaţa studenţească* şi cu influenţă asupra revistei *Amfiteatruy* se înconjoară de tineri talentaţi, ca Ion Băieşu, Nicolae Velea şi alţii. Nu-i uneşte în corp comun, dar ştiu să se preţuiască şi ca oameni, şi ca scriitori. Toţi studenţii talentaţi găsesc la Stoian uşa deschisă, altă dată el este cel care-i caută. Este recunoscut până azi ca un activ promotor de gazetari. Deşi era înfipt acolo ca reprezentant al puterii politice, cu toate că era şablonard în propria producţie literară, încuraja inovaţia şi creaţia netributară. Capitala a avut, concomitent şi succesiv, trei şcoli de ziarişti care puneau în eclipsă facultatea de profil de la Academia „Ştefan Gheorghiu”. A lui Nicolae Stoian, din mediul universitar, a lui Ion Cristoiu, la *Scânteia tineretului*, şi a lui Adrian Păunescu la *Flacăra*. Mai toţi magnaţii de presă ai tranziţiei au trecut pe aici.

Poet foarte fecund şi destul de facil, se risipeşte într-o mulţime de alte activităţi, rămânându-i foarte puţin timp pentru scris. Membru aproape un deceniu al CC al UTC, nu refuză, ba chiar îşi asumă cu plăcere sarcini în plus. Îi place să se dea în vânt, dar, cu toată vitalitatea lui de invidiat, dă uneori semne de epuizare. Nu este agreat şi intră în dizgraţia „prinţişorului” Nicu Ceauşescu, dată de la care începe şi declinul său poetic, ce îl antrenează şi pe cel profesional şi literar. Scos în afara activităţii curente, debarcat de la *Viaţa studenţească*, ajunge în redacţia revistei *Urzica*, unde îi lipseşte competenţa necesară, pentru că nu a fost niciodată un om înzestrat cu simţul umorului. În plus, i se pun pe birou fel de fel de manuscrise anoste şi îi trec pragul sau îl sună la telefon destule fosile care cred că a sosit timpul să debuteze şi ele la vârsta senectuţii. Condusă debusolat şi din lipsă de substanţă, revista *Urzica* intră şi ea în declin.

Când se va fi apucat de băutură? îşi petrece multe

nopţi în chefuri prelungite şi, uneori, nu se abţine nici în timpul zilei, în vreme ce este măcinat de mai multe boli, toate neglijate.

În poezie se îndepărtează de modelul său sovietic şi îşi găseşte drumul în versificaţia clasică. Dar tot patriotard, tot moralizator, tot agitator, tot didactic şi educativ. Când ajunge, în sfârşit, la poezia de meditaţie, nu mai poate fi receptat cum merită. Stigmatul era pus pentru totdeauna şi va rămâne cu o ştampilă pe frunte a celebrelor versuri învăţate zeci de ani în toate grădiniţele din România: „Dă-mi tăticule şi mie/var, lopată şi-o mistrie…”

Cu toţii trebuia să construim o lume nouă, de la prunc la barbă albă. Nu-i aşa? Nu e aşa! Poetul era dezgustat şi devenise sceptic…

Încă o zvâcnire la *România liberă*, unde a fost copleşit de Octavian Paler, dar el avea iluzia că este adus acolo ca să fie pregătit pentru preluarea conducerii. Suntem cei doi reporteri speciali ai redacţiei. Avem libertatea să scriem despre ce vrem, ne documentăm pe unde ne convine, nu suntem subordonaţi decât redactorului-şef, care ştie să ne folosească, stârnindu-ne orgoliul.

Întâmplarea face ca într-un concurs organizat de Consiliul ziariştilor să primim amândoi locul I pe ţară. Nu ştiam despre ce este vorba, reportajele mele au fost trimise de Ioana luga şi Florica Ichim, dar am dat cu nasul într-un fel de panou de onoare unde erau lipite fotografiile noastre, cu explicaţii lungi dedesubt. Însă cineva scrisese cu o cariocă neagră pe pieptul lui Stoian: CRIMINALUL. O săgeată către mine şi pe bustul meu: VICTIMA.

O glumă stupidă? în acelaşi corp de clădire erau revistele pentru copii la care lucrau foştii noştri colegi Mihai Negulescu, Ovidiu Zotta, Mihaela Monoranu, Elena Dragoş, Drina Sârbu, Alexandru Popescu, Irimie Străuţ. Să fi fost vreunul dintre ei? Mai târziu am aflat că într-un serial publicat în *Adevărul literar*, sub semnătura lui

Străuţ, despre Şcoala de literatură, se strecura ideea că am fost eliminat din şi cu concursul lui Nicolae Stoian, secretar al Comitetului UTM. Să fi fost chiar aşa? Oricum, mi s-a arătat prieten până spre sfârşitul vieţii lui. Deşi ne vedeam foarte rar, mai păstram legătura. Filofteia nu uitase că am jucat un rol în apropierea lor, fie chiar ca un confident chemat de multe ori să arbitrez micile neînţelegeri. Făcea şi acum apel la mine. Prea târziu. Era nemulţumit că unicul său fiu nu prea are niciun fel de talent artistic. Şi o asemenea pretenţie nu putea să fie decât un păcat. Ca orice mamă bună, Filofteia îşi ocrotea puiul. Dar se făcea de vină şi pentru asta şi pentru că i-a fost moştenită incapacitatea creatoare. Băiatul a terminat onorabil facultatea şi ajunge inginer agronom sau mecanic agricol. Pentru veleităţile tatălui, care urcase până unde urcase pornind din fierăria unui sat, nu era de ajuns…

Un accident stupid a curmat brusc zilele fiului. Amândoi părinţii s-au prăbuşit.

Masiv, buhăit, umflat de edeme, păşind pe picioare nesigure, cu mintea aburită, poate că nici nu şi-a dat seama când inima i-a făcut explozie. Într-un timp în care şi rolul său era terminat, pentru că venea tranziţia, în care el nu putea să aibă loc.

După deceniile obsedante şi aberante a venit şi timpul în care Lucian Raicu, eliberat de orice îngrădire şi servitute, poate să-şi dovedească adevărata măsură a creaţiei sale.

N-ar mai avea nevoie decât de sănătate, de linişte şi de viaţă lungă. Dea Dumnezeu să le aibă!

Promovat şi debarcat

Adunare Generală UTM. Alegeri. Cineva citeşte lista de candidaţi pe care i-a pus-o-n mână directorul politic. Partidul organizează şi dirijează. Dar Adrian Veldeanu n-are de lucru şi mă propune şi pe mine.

— Un scriitor talentat, care face cinste Şcolii şi organizaţiei.

Sala aplaudă. Iau cuvântul, dacă ţin bine minte, G.D.

Vasile, Ungureanu, Carabăţ şi alţii.

Majoritate de voturi. Şedinţa de fixare a responsabilităţilor. Sub conducerea directorului politic, tovarăşul Breitenhofer[38], secretarul organizaţiei de partid, deputat în Marea Adunare Naţională, lider al Comunităţii Germane din România, redactor-şef al unei publicaţii care apare în limba lor. Secretar al Comitetului este numit Nicolae Stoian, absolvent al unei şcoli profesionale, muncitor în atelier, despre care Ion Gheorghe presupune că mai întâi a tras la foaie şi a potcovit cai în fierăria tatălui său dintr-un sat din

Bărăgan. Membri, cu diferite responsabilităţi, Rafila, muncitoare şi activistă de prin Moldova, Irimie Străuţ, din bazinul carbonifer al Jiului, cu o şcoală medie de mine, eu, provenit din ţărănimea mijlocaşă, oscilantă, dar care trebuie atrasă, şi orfanul Gheorghe Tomozei, copil din flori…

Mie mi se „trasează” încă o sarcină:

— Eşti prieten cu Labiş! Vezi că a cam luat-o razna! Ai grijă de el!

În alte condiţii, aşa ceva mi s-ar fi părut cât se poate de formal. Dar nu vreau să devin supraveghetor, raportor, dădacă, spion! Detest sistemul! Suntem puşi să ne supraveghem unii pe alţii, să ne orientăm, să informăm! Dacă cel dat în primire greşeşte, acuzat eşti şi tu! Nu ţi-ai îndeplinit misiunea! De vină, chiar tot colectivul! Atitudine de gură-cască!… Am fost debarcat din alte motive. Multe şi mărunte! Am răsuflat uşurat! Dar mi s-a pus ştampila!

Să se ia în calcul la bilanţ, la timpul potrivit…

---

38 Anton Breitenhofer (1912-1989), lăcătuş la Uzinele Reşiţa timp de 22 de ani, scriitor proletcultist de limba germană, membru al PCR din 1939, membru al Comitetului Antifascist German, absolvent al Şcolii de Literatură şi Critică Literară „Mihai Eminescu”. între 1954-1975 a fost redactor-şef al revistei Neuer Weg> din 1960 membru al Biroului Uniunii Scriitorilor, apoi al Comitetului Executiv al USR; absolvent al Academiei „Ştefan Gheorghiu”, membru al Consiliului de Stat, vicepreşedinte al biroului Consiliului Oamenilor Muncii de naţionalitate germană, membru al Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă (n. red.).

Titanii în costum de stradă

Veneam în Bucureşti cu destule lecturi de literatură contemporană. Unele făcute la întâmplare, altele la recomandarea mentorului meu, profesorul şi poetul Aurel Iordache. Şi, la Oradea, sub îndrumarea lui Aurel Covaci.

Mă pasiona Sadoveanu, mă câştigase Cezar Petrescu, mă regăseam, mai ales, în proza lui Zaharia Stancu – am şi scris sub influenţa lui. *Enigma Otiliei* cădea ca o ploaie de vară ca să spele *Maidanul cu dragoste*, *Răscoala* parcă trecuse şi peste satul meu, chiar cu mine pe capra trăsurii, *Ion* putea să fie chiar tata, care şi el a fost ars de patima pentru pământ şi prima lui nevastă a fost una cu ceva avere, dar a sfârşit bolnavă de tuberculoză, *Ciuleandra* se prindea în horă cuţ *iganca albă*[39]. Intram pe poarta palatului din Şoseaua Kiseleff avându-i în bagajul minţii mele şi pe Mircea Eliade, Slavici, Agârbiceanu, Gala Galaction, Damian Stănoiu, Ionel Teodoreanu, Bucura Dumbravă, Sandu Aldea, Sanda Movilă, Nicolae Crevedia, Mihail Drumeş, Octavian Desila, G.M. Zamfirescu, chiar Petre Bellu şi, bineînţeles, pe Iancu Vissarion, singurul dintre ei pe care îl cunoscusem personal. Dar în acel moment eram de-a dreptul obsedat de Camil Petrescu. Niciun alt personaj literar nu mă fascinase mai mult ca Danton.

Reţinusem de la omul care mi-a călăuzit primii paşi pe această cale că niciun personaj literar nu poate depăşi limitele intelectuale ale autorului său. Schimbând termenii binomului, bineînţeles că autorul nu poate fi mai puţin lucid, mai puţin creativ, mai sărac în idei şi în sentimente decât personajul pe care l-a creat.

După părerea mea, Gelu Ruscanu, Andrei Pietraru, Ştefan Gheorghidiu erau unele dintre cele mai inteligente personaje din literatura română. Iar Danton, de-a dreptul un uriaş. Un titan în toate domeniile. Şi, în închipuirea mea, Camil Petrescu nu putea să fie decât un alter ego.

39 Vasile Rebreanu, Ţiganca albă, Editura Tineretului, Bucureşti, 1968 (n. coord.).

Omul care vedea idei trebuia să fie cu câteva capete deasupra celorlalţi. Mai aproape de sus, mai aproape de dincolo, mai aproape de unde nu se mai poate. De lumea esenţelor, de lumea ideilor pure, de lumea pe care nu o mai văzuse decât domnul Platon.

Un scriitor masiv, dintre cei pe care i-am cunoscut, era Mihail Sadoveanu. Atât de înalţi încât le pluteau capetele pe deasupra mulţimii de oameni: Petru Dumitriu, Alfred Margul Sperber (scriitor de expresie germană) şi Mircea Sântimbreanu.

Ca să fii scriitor mare nu trebuie să atingi neapărat doi metri înălţime sau peste o sută de kilograme. Dar poate deveni un motiv publicitar. Ceea ce m-a împins spre literatura cărţilor scriitorilor aflaţi în dimensiuni corporale extreme a fost simpla curiozitate. De cele mai multe ori se întâmpla ca şi biografia lor să fie pe măsură. Şi cum să nu fie aşa când afli că Alfred Margul Sperber a luptat în armata austro-ungară în Primul Război Mondial, ca să treacă apoi în Armata Roşie, pe care o părăseşte ca să se statornicească în viaţa civilă din România. Băiatul care îşi luase bacalaureatul la Viena se înscrie la o universitate românească, dar îşi continuă studiile la Paris, apoi la New York, unde este şi gazetar la publicaţii comuniste, atunci când de-abia se înfiripa această mişcare peste Ocean. Cum-necum, eroul nostru ajunge funcţionar tocmai acasă la Muza din Burdujeni, aproape un deceniu, ca în timpul celui de-al Doilea Război să fie întâlnit în Bucureşti trăind din diferite expediente, printre care lecţii particulare. Dar activitatea comunistă a lui Alfred Margul Sperber nu-l situează în rândul primilor profitori de după 23 august. Nici răsplată, nici recunoştinţă. Rămâne un simplu colaborator la diferite reviste cu versuri în limba română şi germană şi cu traduceri, până se stinge, în 1967, la vârsta de 69 de ani şi câteva luni.

Fiecare scriitor îşi are romanul său. Margul Sperber nu şi l-a scris. Nu i l-a scris nici altcineva. Putea să fie un roman social, politic sau chiar de aventuri. Nu a fost să fie

de niciun fel. Iar creaţia sa literară, chiar când a fost vorba de motive eterne, precum cele mitologice sau erotice, chiar când încerca o fuziune între mijloacele de expresie tradiţionale cu cele moderne, nu sparge plafoanele mijlocii.

Orgoliile lui Petru Dumitriu şi cele ale lui Mircea Sântimbreanu sunt pe măsura înălţimii lor corporale. Dar chiar şi mai şi…

Petru Dumitriu scrie la fel de uşor cum respiră sau bea apă. Nicio urmă de efort. Poate să scrie la repezeală. Dar se şi grăbeşte. Pe de o parte, ca să ajungă celebru fără întârziere, pe de altă parte, ca să înlăture sau măcar să adoarmă suspiciunile. Este singurul scriitor boier din tânăra generaţie afirmată la jumătatea secolului. Nu are moşii, nu are castele, nici conace măcar, dar se poartă ca un aristocrat. Nu lasă să i se umbrească măreţia în nicio împrejurare. Când o stimabilă doamnă i se adresează numindu-l Petre Dumitrescu face o adevărată criză în public. Aroganţa lui se împleteşte cu o nobilă generozitate, bine regizată. Scrie la comandă, dar cu o evidentă detaşare. Asta vreţi, asta vă dau. Scrie cu o deosebită îndemânare unul dintre primele romane din literatura română puse în slujba propagandei comuniste şi construcţiei socialiste, *Drum fără pulbere*, despre Canalul Dunăre-Marea Neagră. Se face că nu-i vede pe deţinuţii politici aduşi acolo pentru exterminare, trece indiferent pe lângă dramele care se petrec şi este interesat de un demers pe cât de triumfalist, pe atât de artificial. Iar în altă carte, *Bijuterii de familie*, îşi scoate la mezat clasa socială din care făcea parte, poate chiar propria familie. Secvenţa în care deţinătoarea bijuteriilor este asasinată de persoana cea mai apropiată, înăbuşită cu perna pe care dormea, este, într-un fel, autobiografică. Autorul se leapădă de matricea sa făcându-i vânt în lumea de dincolo. Dar vine un timp de lehamite. Fie în urma unui examen de conştiinţă, fie pentru că nu se consideră destul de răsplătit pentru serviciile făcute, dezertează în lumea de dincolo de

Cortina de Fier. Gurile rele vehiculau motivaţia unui conflict între el şi fetele lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, care ar fi pus ochii pe înfăţişarea lui statuară. Sau, poate, viceversa. Oricum, avea gata romanul despre „Fiicele regelui Ghiţă”[40]. Dar unde este propriul său roman?

În timpul uceniciei mele la şcoala de pe Şoseaua Kiseleff mi-a fost profesor de creaţie literară. Cult, aş zice chiar erudit, priceput în mânuirea condeiului, reuşea să ne capteze atenţia. Trebuie să mărturisesc deschis că de la Petru Dumitriu m-am ales cu mai multă educaţie estetică decât de la lecţiile teoretice. În acelaşi timp, romanele sale ne orientau – mai exact ne deviau – mai mult spre literatura de tip nou, adică propagandistică, decât îndemnurile permanente ale politrucului de meserie.

Pe Mircea Sântimbreanu l-am cunoscut mai târziu. Actor în serialul filmului „Haiducii”, personaj care ar fi fost capabil să ducă un cal în spinare, să mănânce o jumătate de viţel fript şi să bea un butoi de vin, ar fi putut să joace foarte bine rolul lui Flămânzilă sau al lui Setilă. Născut în anul 1926 şi afirmat pe terenul literaturii de-abia prin 1956, nu a jucat niciun rol în timpul uceniciei noastre. Dar ca director al editurii care publica preferenţial literatură pentru tineret şi cărţi ale tinerilor scriitori, un număr de ani ce păreau fără sfârşit, a trecut toată generaţia mea prin mâinile lui, chiar în anii de debut. Avea destui redactori care lucrau sub umbra cenzurii, dar nu se putea să-ţi apară o carte în această editură până nu-i treceai de câteva ori prin birou cu atenţii ca de ziua naşului. Şi la ce puteai să te aştepţi de la un om care scria numai povestioare didactice şi moralizatoare despre copiii crescuţi în eprubeta educaţiei comuniste? Cele mai valoroase, dacă ne gândim în câte limbi erau traduse şi în câte ţări erau tipărite – *Recreaţia mare*, *Lângă groapa cu*

40 După ce a plecat în Occident, Petru Dumitriu a vorbit de mai multe ori de la microfonul postului de radio Europa Liberă, referindu-se între altele la modul de viaţă al nomenclaturii de vârf; Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost personajul principal al pamfletelor despre „Regele Gheorghe şi fiicele sale” (n. red.).

furnici, *La telefon… telefonul*! *Cu şi fără ghiozdan*, *Caramele cu piper*, *Elefanţi cu rochiţe*, dar, mai ales, *Muma Mamuţilor Mahmuri*. S-ar fi bucurat, oare, tot de atâta trecere dacă autorul lor n-ar fi fost unul dintre cei care întocmeau listele cărţilor recomandate pentru traduceri, dacă n-ar fi fost vorba de reciprocitate cu alte edituri? Cert este că mulţi scriitori au rămas cu impresia că fără ajutorul lui Mircea Sântimbreanu n-ar fi putut să debuteze. Iar eu ştiu foarte bine cum s-a bătut cât a putut cu cenzura ca să dea drumul romanului lui Ion Lăncrănjan, *Drumul câinelui*.

Trei, Doamne, şi toţi trei voinici, dar, cântărindu-le operele, deocamdată niciunul nu putea să sară mai departe de umbra sa. În faţa ochilor mei rămâneau de neegalat Danton, curtea regală, iacobinii şi girondinii, nobilimea şi plebeii, străzile Parisului şi toate drumurile Franţei, duşmanii şi prietenii, procurorii şi judecătorii, gardienii şi călăul. Lucid şi pătimaş, vulcanic şi profund, înţelept şi imprevizibil, iubind ţara mai mult decât l-a iubit pe el Dumnezeu, uşor narcisist, dar absolut devotat, strateg şi stegar al revoluţiei, dar victimă, sacrificat pe altarul ei. Rămâne măreţ şi în faţa clipei fatale, când îi sclipeşte în ochi cuţitul ghilotinei: „Dobitocule, ai să poţi opri tu capetele noastre să se sărute când le vei arunca în coşul cu tărâţe?” Şi dorinţa de pe urmă, ca un ecou de tragedie antică: „Ascultă, Samson, după ce îmi vei reteza capul să-l ridici şi să-l arăţi mulţimii! Merită!”

Coama de leu, fruntea de zimbru, ochii serafici şi demonici în acelaşi timp, faţa cioplită în piatră, buzele neapărat senzuale, gâtul vânjos, umerii largi, coşul pieptului ca de taur, membre cu oase groase, pântecele strâns în corset… Acesta e Danton. Autorul lui nu putea să fie mai prejos…

Dar unde se ascundea? Camil Petrescu nu da răspuns la nicio invitaţie. Nu am putut să-l văd nici la Uniune, nici la Casa Scriitorilor, nici la Fondul literar, cu atât mai puţin la noi la şcoală. Un coleg al meu a reuşit, totuşi, să-i

plaseze manuscrisul unei piese de teatru. I-a fost returnat necitit. Explicaţia: nu avea timp pentru lecturi şi discuţii. Şi se ruga să nu mai fie sâcâit. A i se adresa cu aşa ceva, zicea el, e ca şi cum ai încerca să opreşti un tren aflat în viteză ca să ceri un cărbune mecanicului de locomotivă pentru a-ţi aprinde ţigara.

Cineva mi-a spus că aş putea să-l găsesc în Sala Sporturilor de la Floreasca, unde avea loc un concurs între echipe studenţeşti. Am crezut că-şi bate joc de mine. Dar individul se arăta foarte bine informat. În timp ce scria la romanul *Un om între oameni*, Camil Petrescu asista la meciuri, acestea fiind singura lui formă de evadare şi încărcare a bateriilor. M-am dus mai mult pentru fetele acelea cu picioare lungi şi frumoase, pe care eram sigur că le găsesc acolo. îl caut din priviri pe toate băncile, prin toate colţurile. Nici urmă de vreun bărbat uriaş.

Camil Petrescu. Cel care a putut să afirme că „Sadoveanu este o glumă inutilă în literatura română". Ca să-l condamn ar fi trebuit mai întâi să-l ucid pe Macedonski, cel care a avut nefericita inspiraţie să scrie cam aşa despre Eminescu, chiar în zilele de început ale nenorocirilor sale:

„L-aş plânge dacă-n balamuc/Destinul lui n-ar fi mai bun, / Căci până ieri a fost năuc/Şi nu e azi decât nebun".

Dar nu sunt nişte cazuri singulare. Nicolae Iorga îl desfiinţează pe Arghezi, poetul Cuvintelor potrivite îl numea, la rândul său, pe marele savant, „un moş pârţag", Ion Barbu era contestat şi contesta la rândul său, Maiorescu şi Haşdeu se aflau la cuţite... Părintele lui Danton nu era nici el scutit: „Numele domnului Camil Petrescu este salvat numai datorită confuziei cu Cezar Petrescu".

Sau şi mai rău: „Cuvântul nulitate este cel în care Camil Petrescu încape cu opera sa cu tot". La rândul său, nu cruţa pe nimeni. Nici măcar pe Lovinescu, faţă de care trebuia să fie îndatorat. Este în stare să publice o broşură *Eugen Lovinescu sub zodia seninătăţii imperturbabile*, cu

scopul de a-l pune la punct, dar, poate, şi pentru a-l provoca.

Nu ştiu de ce toate acestea îmi trec prin minte ca nişte secvenţe de film cu pelicula veche şi cam deteriorată, proiectată de un aparat beteag tocmai în această sală de sport, atât de animată. Poate unde aflasem că în tinereţea lui a fost şi cronicar sportiv (îţi vine să crezi?), tot atât de asiduu cum scria despre spectacole de teatru sau despre filme. Să fi cutreierat acum sălile de sport în „căutarea timpului pierdut”? Ştiam că a fost un admirator al lui Proust. Că în lucrarea sa *Teze şi antiteze* chiar integrase un eseu care se ocupa de Marcel Proust şi noua structură. Dar întrebat de un student dacă se afla sub influenţa scriitorului francez, el răspunde iritat: „Eroare! El se afla în căutarea timpului pierdut, eu în căutarea absolutului!” Privesc în dreapta, privesc în stânga. Niciun cap peste capetele mulţimii. N-o să vină. Ce dacă scria pe vremuri cronici sportive? A fost el şi cronicar de război, asta nu însemna că mai este ispitit de fronturile de luptă, unde miroase a praf de puşcă. Mai ales că experienţa sa a fost amară în această poveste… Ce-i venise să facă pe strategul militar? Analizând războiul din Abisinia, găsea cauzele ineficienţei trupelor de ocupaţie şi le da instrucţiuni comandanţilor şi stat-majoriştilor italieni. Şi se trezeşte într-o bună zi cu o scrisoare de mulţumire chiar din partea Ducelui şi este invitat la Ambasada Italiei în ţinută corespunzătoare pentru a fi distins cu o mare decoraţie. Şi cheltuieşte, de unde avea, de unde n-avea, să-şi facă rost de frac negru şi de mănuşi albe. Şi debarcă dintr-un taxi luxos. Dar portarul nu fusese informat de venirea lui. Politicos, cere totuşi relaţii prin telefon. Camil Petrescu? Cine-i Camil Petrescu? Nu figurează pe nicio listă de invitaţi… Căzuse în capcana unei farse…

Incomod, iritabil, nu era agreat de confraţi. Dar suferea mai mult pentru că nu i se jucau piesele. De fapt, ele nu-şi găseau actorii pe măsură. îl duce cu vorba George Vraca, mai bine de un an, ca să refuze în cele din urmă

rolul lui Danton. Când i se joacă, totuşi, *Moriţa*, cunoaşte gustul amar al căderii. Ceea ce nu-l face să renunţe la scris. În buna tradiţie a dramaturgilor clasici sau romantici, se apucă să dea lecţii de teatru actorilor, regizorilor, studenţilor de la Conservator, publicului. Ca unul desprins din Renaştere, vrea să ştie tot şi ceva pe deasupra. Ca şi cum s-ar teme că nu rămâne cine ştie ce de pe urma sa, doreşte să lase cât mai multe mărturii că a trecut pe scoarţa pământului. Versuri (*Ciclul morţii*), proză (*Ultima noapte de dragoste*, *întâia noapte de război*, *Patul lui Procust*), teatru (*Suflete tari*, *Moriţa*, *Act veneţian*, *Danton*, *Jocul ielelor*), dar şi filosofie, estetică, chiar matematică şi multă, nespus de multă şi efemeră gazetărie…

Nu-i este la îndemână romanul realist, fie chiar unul istoric. Timp de patru ani se documentează temeinic despre revoluţia de la 1848 şi rolul lui Bălcescu printre ceilalţi revoluţionari. După care începe romanul-frescă sau romanul-fluviu *Un om între oameni*, muncă titanică ce îl epuizează până acolo că nu-şi va putea duce opera până la capăt.

Titanul pe care-l căutam pornise pe drumul unui destin fără asemănare încă de la începutul venirii sale pe lume. Orfan de amândoi părinţii, crescut de o mătuşă, îşi ia soarta în propriile mâini încă din pruncie. Fără intelectuali în familie, fără îndemnări şi sprijin în ştiinţa de carte. Când este luat la şcoală ştie de mult să citească şi să scrie. Elev eminent în liceu, părăseşte facultatea ca să plece voluntar pe front, unde este şi rănit. Dar îşi ia licenţa şi doctoratul cu „magna cum laude”.

Sala Sporturilor Florească. Pe care o mătur cu privirea peste tot. Şi deodată văd aşezat pe o bancă, sfios, parcă cerând iertare că se află acolo, ghemuit în sine, o mână de om, turtă de ceară, aproape străveziu, strâns într-un loden păros şi de culoare stacojie, ros pe la guler şi pe la manşete – cumpărat pe puncte de cartelă. Tăcut, dar cu privirea iscoditoare, ferindu-se de tinerele care-l

înconjurau, înalte, zvelte, expansive, îmbrăcate numai în maiouri şi în şorturi, aşteptându-şi rândul să intre pe teren.

Singurul bărbat între ele, nimerit cine ştie cum acolo, uneori de-abia îl zăream prin pădurea de picioare feciorelnice, lungi şi frumoase. Se chinuia mult cu un aparat auditiv, care probabil nu-şi prea făcea datoria sau nu reuşea mai mult în acel vacarm al fetelor dezlănţuite. Nu putea să fie decât un pensionar care îşi tocise toată viaţa coatele la un birou de funcţionari mărunţi. Şi nu ştiu cum era lumea privită prin ochelarii săi cu nişte lentile care păreau mereu aburite, cum era ea auzită prin greieraşul ţinut în ureche. Dar era evident că el chiar trăieşte spectacolul şi îl vedeam cum tresare şi freamătă în momentele palpitante.

Da, era el, domnul academician, domnul laureat al Premiului de Stat, jurnalistul, cronicarul sportiv şi de teatru, întemeietorul de reviste şi de ziare, filosoful, matematicianul, estetul, poetul, autorul dramatic, prozatorul Camil Petrescu. Cel care se pregătea să intre în eternitate. Că în *Istoria literaturii române* intrase mai de mult. Ca să aibă ce să scrie nenumăraţi critici şi istorici literari. Pe lângă ei, cu multă înţelegere a omului şi a operei, Georgeta Horodincă, Florica Ichim şi alte doamne. Ca el să poată să spună de acolo, de pe unde este: *Iată femeia pe care o iubesc*!

Aida

Eram bolnavi de iubire. Atât de rău bolnavi încât nimeni nu putea să creadă că ne vom mai vindeca vreodată.

„O poetă şi un prozator. Cade bine. O să facem casă bună. Şi o să câştige ceva literatura română din această fericită împerechere. Curaj, copii! Ţineţi-o aşa! Nu vă lăsaţi!”

Dar noi nu ne gândeam la aşa ceva. Nu ne făceam niciun fel de socoteli. Ne trăiam clipa. La intensitate maximă. Clipele. Care ştiam că nu se vor sfârşi decât odată

cu noi.

La început, am avut destule dificultăţi. Faptul că nu ne ascundeam sentimentele deranja prea multă lume. Prea ne afişam fericirea, prea sfidam obişnuinţa, prea ne detaşam de restul lumii. Poate că provocasem şi nişte invidii, ştiu eu? Ostilităţi, bârfe, ba chiar ne-o spuneau unii de la obraz că ne cam făceam de cap.

Apoi s-au mai obişnuit. Ne lăsau în pace, pentru că tot nu era nimic de făcut. Au început chiar să ne ocrotească. O făceau mai ales Drina Sârbu, fraţii gemeni – căpitanii Ion şi Florian Grecea, Sonia Larian, Gabriel Manolescu, Rodica Toth, Oniţa Bădilă… Chiar păream nişte bolnavi de care trebuia să aibă cineva grijă.

Dar conducerea şcolii se afla în derută. Nu ştia dacă aşa ceva trebuie condamnat sau stimulat. Pentru că nu avea unde să încadreze faptul. Directorul nostru politic, recrutat din rândurile clasei muncitoare şi şcolit în cursuri scurte, cunoştea pe de rost păcatele capitale care „trebuie arse cu fierul roşu” şi ne toca la cap cu ele în fiecare zi, ca să se imprime bine în conştiinţa noastră în curs de formare: cosmopolitismul, adică plecăciunea în faţa falselor valori ale culturii imperialismului capitalist, aflat în putrefacţie; lipsa de vigilenţă; atitudinea de gură-cască; pactizarea cu duşmanul de clasă; spiritul mic-burghez; oportunismul; originea socială nesănătoasă; rudele în străinătate; misticismul…

Pe de altă parte, se credea că o dragoste de tip nou, tovărăşească, proletară, poate să transforme cele două personaje în potenţiali sau chiar adevăraţi eroi… „Saşa şi Nataşa, doi însurăţei…”, colhoznice care fertilizau ogoarele, stahanovişti ce spărgeau normele, ostaşi viteji şi infirmiere duioase, iubiri ideale cultivate în romane, în teatru, mai ales în cinematografie. Iată o secvenţă dintr-un film: o blondă sprintenă ca o căprioară aleargă printr-o minunată pădure de mesteceni, toţi cu coaja albă, şi printr-o poiană smălţată cu flori, în lumina unui soare dolofan. În urma ei, Serioja, hotărât să o prindă. Fuge ea – fuge el,

fuge el-fuge ea, dă-i, dă-i şi dă-i, gata s-o înhaţe, în sfârşit o ajunge, spectatorii cu sufletul la gură, ce o să se întâmple? Şi Serioja rosteşte cu respiraţia gâfâită: „Davai cotizaţia, Maşenca!” Asta era…

Asta era în ţara în care se scriseseră Arma Karenina, învierea, Cadavrul viuy Sonata Kreutzery Pescăruşul, Pădurea, Demonul, Evgheni Oneghiny Fraţii Karamazov…

Davai cotizaţia, Aida!…

Deocamdată nu încercau să ne dirijeze şi nici să ne interzică. Rămâneau în expectativă. Dacă lucrurile vor aluneca spre nişte relaţii mai neprincipiale, vor avea ei grijă să intrăm în normal. La urma-urmei, nu era deloc obligatoriu ca o familie să înceapă cu legitimarea la Primărie. După câte ştiam noi, marele învăţător al popoarelor, Vladimir Ilici Lenin, şi Nadejda Krupskaia, tovarăşa lui de luptă, de muncă şi de viaţă, au trăit bine-mersi fără certificat de căsătorie. În mare taină, cu asumare de riscuri, umbla vestea că tătuca de la Kremlin s-ar fi descotorosit de soaţa lui cam în felul lui Henric al VIII-lea. Se spunea că şi mai-marele nostru, cel mai mare pe atunci, tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej, ar avea o Krupskaia a lui, actriţă la Teatrul Naţional, fiică de scriitor, cât se poate de nelegitimă.

Deşi familia era declarată drept cea mai importantă celulă şi prima cărămidă aflată la baza societăţii, codul moral, în această privinţă, era încă destul de permisibil. Nici în lumea scriitorilor noştri lucrurile nu stăteau altfel. Adulterul, abandonul, despărţirile, schimburile de soţii se ţineau lanţ. Acest vânticel de toleranţă adia dinspre Kremlin, ca multe altele. În ţara cu prea multe vădane şi fete nemăritate, cu prea puţini bărbaţi valizi sub presiunea refacerii potenţialului demografic diminuat de război şi pentru a-i răsplăti, într-un fel, pe ostaşii care îşi pierduseră mulţi ani în tranşee şi pe fronturi puteau să facă unele concesii pe termen limitat. Motiv care s-a transmis şi s-a extins în toate ţările satelite. La noi de-abia după ce a ajuns la putere Elena Ceauşescu s-a pus problema

puritanismului în relaţiile erotice, cu sancţiuni deosebit de severe.

Dar şefii noştri aveau o problemă dintre cele mai afurisite. Aici, în palatul de pe Şoseaua Kiseleff nr. 10 funcţiona o instituţie de învăţământ mixtă de sus până jos. Cu dormitoarele fetelor suprapuse peste ale noastre, pe aceeaşi scară de acces, puteam fi văzuţi băieţi şi fete, în grupuri sau în perechi, în sălile de curs sau de seminarii, pe sub scări sau prin diferite colţuri ale clădirii, chiar în orele de somn obligatoriu. Aida şi cu mine deschisesem o poartă pe care dădeau şi alţii năvală. Bineînţeles că dacă nu s-ar fi făcut anumite concesii nu ar fi fost posibil. Şi totuşi se temeau ca situaţia să nu scape de sub control.

Habar nu aveam că suntem supravegheaţi. Că priviri iscoditoare scormoneau în intimitatea noastră. Că ni se cântăreau cuvintele şi ni se măsurau gesturile.

Aida…

Nu era cea mai frumoasă fată din şirul iubitelor mele şi nici măcar printre colegele sale. Dimpotrivă, în mod obişnuit, părea o fiinţă cât se poate de comună.

Dar când a intrat în povestea noastră de iubire s-a întâmplat cu ea un adevărat miracol. Era de nerecunoscut. Până şi mama ei ne mărturisea că parcă ar fi alta. Frumoasă când zâmbea, când râdea, când cădea pe gânduri, când citea, când cânta, când vorbea, când plângea, dar mai ales în braţele mele.

Cineva îmi descrisese feeria unui vitraliu de biserică: să nu mori până nu-l vezi. L-am văzut. Dar era o zi mohorâtă, cu ploaie măruntă şi ceaţă deasă. Parcă se înserase de mult. Degeaba ardeau candelabrele. Vitraliul era opac. Prietenul meu uitase să-mi spună că în afară de bucăţile de sticlă colorată şi de ramele de plumb mai era nevoie şi de altceva ca să se întâmple minunea: strălucirea sfântului soare. Aida era frumoasă numai prin iubire. Şi numai atât cât strălucea soarele pe cerul dragostei noastre.

Dar mă întrebam ce găsise la mine: nici cel mai

frumos, nici cel mai inteligent, nici cel mai elegant, nici cel mai cult, nici cel mai cast, nici cel mai talentat. Dacă dragostea este oarbă, nu eram eu acela care să facă pe cineva să-şi piardă minţile de la prima vedere. Şi nici nu am făcut nimic ca s-o cuceresc. Eram atât de dezamăgit în acel moment încât mă hotărâsem să nu mă mai las ispitit de nicio sirenă. Maria Drăguţ rămăsese la Timişoara în braţele unui ofiţer activ, fost cioban şi tractorist, Emiliei Munteanu îi aranjase unchiul ei, comandantul Corpului 2 Armată, care iniţial pusese ochii pe mine, o partidă cu un tânăr ofiţer din cazarmă, Sara Leibovici dispăruse în Israel sau în America Latină, dacă va mai fi ajuns pe undeva, Victoriţa Dobre, studentă la Institutul de Cinematografie, îmi închisese uşa în nas, Maria Popescu, studentă la franceză, mă ţinea în confuzie, cu Letiţia Popa convenisem să avem numai relaţii de prietenie, neafectate de sentimente.

Ce m-a dat peste cap a fost reîntâlnirea cu Lucia, prima mea iubire de pe vremea când eram elev la Găeşti. Aflasem că se încurcase sau se logodise cu un coleg de facultate, căpitan de Miliţie care lucra chiar în Ministerul de Interne. O însoţeam pe Maria spre căminul ei de pe Mătăsari. Un taxi opreşte pe marginea trotuarului.

Coboară Lucia cu un snop de trandafiri în braţe. Este o zi de aniversare, nu ştiu, a ei, a lui, merge să se schimbe pentru petrecerea care va continua la restaurant. Ne sărută pe amândoi, ţupa-ţup, din vârful buzelor. A coborât pentru că nu mai ştia nimic de mine. Eu am înţeles că spre a dovedi unde a ajuns. Îmi pune buchetul în braţe. Nu ştiu ce a fost în capul meu de l-am aruncat în primul coş de gunoi agăţat de un stâlp de telegraf. Maria fuge cu paşi mărunţi, de parcă n-ar vrea să fie părtaşă la o crimă. Lucia rămâne pe loc să scoată trandafirii din tomberon, fir cu fir. O privesc în tăcere, apoi pornesc cu mâinile în buzunarele pantalonilor, fără să mai privesc înapoi. În staţie mă arunc în primul tramvai. La cap de linie, intru într-un bufet. Beţivi, muşte şi, nu întâmplător, paharul murdar, vinul

acru. Pornesc spre şcoală pe jos. Mă simt atât de murdar…

Gata! Nu-mi mai trebuie! Prea multă nelinişte, prea multe frământări, prea multă nesperanţă, prea multe părăsiri şi prea scump plătite, prea efemeră fericirea, prea puţină libertate. De aici înainte numai nişte legături, aşa, pentru ce-i trebuie unui tânăr, fără complicaţii sentimentale. Şi când o fi să fie, o să-mi găsesc şi eu o creştină care să ţină casa şi să-mi crească plozii. Cunosc atâtea căsătorii convenţionale care rezistă destul de bine. Şi atâtea cupluri chinuite, deşi s-au întemeiat pe dragoste. Se poate trăi şi fără iubire. Şi încă destul de comod.

Aida citea în curtea şcolii. Şi-a pus cartea în poală şi m-a privit cu o chemare în ochi şi cu un zâmbet enigmatic pe buze. Şi-a întins chiar gâtul ca o pasăre care vrea să-şi ia zborul. Nu eram prost să nu înţeleg. Dar eu tocmai luasem hotărârea să evit orice încurcătură erotică. Te afli în căutare, fetiţo, să-ţi dea Dumnezeu noroc. Eu, unul, de-abia am ajuns pe celălalt mal şi nu mai am niciun chef şi nici curaj să mă arunc în ape tulburi. Am salutat-o în tăcere şi mi-am văzut de drum.

În rest, nu-mi mai aduc aminte cum a fost, cum a început. A venit ea spre mine, am căutat-o eu? Tot ce ştiu este că ne-am trezit unul al altuia, de parcă am fi fost aşa dintotdeauna. Uite de cine a fost în stare să se îndrăgostească fata asta. Mă simţisem întinat pe dinafară şi cu sentimentele amorţite în adâncul sufletului. De ce nu m-oi fi împotrivit? De ce m-am lăsat dus de val? Şi unde vom ajunge? Mă asemănăm unui arbore cu florile arse de brumă şi scuturate înainte de a da în rod. Va fi posibilă o nouă înflorire?

Doctorul Gâscă avea nişte explicaţii… Dar cine era doctorul Gâscă? spunea că este intern la Spitalul Filantropia. Nu prea înţelegeam eu dacă asta înseamnă student în practică sau medic în stagiatură, dar nici nu-mi băteam capul cu aşa ceva. Ei bine, doctoraşul ăsta cunoştea şi el povestea noastră, ca toţi locuitorii palatului. Tot trăncănind despre una, despre alta am ajuns şi la

mirarea aceea a mea că de unde atâta dragoste la fata asta, şi aşa dintr-odată şi anume pentru mine. O criză întârziată de pubertate, spunea el. O explozie hormonală. S-a întâmplat să fiu acolo, la momentul potrivit. Dacă nu eram eu, era altul. Furiile erotice sunt atât de nebuneşti la unele persoane încât acestea îşi pierd controlul. Dobitocul! …

Dar ce se întâmpla cu mine? Despre ce explozie mai putea fi vorba când eram trecut prin ciur şi prin dârmon? De ce mi-am pierdut capul?

Nu e un caz unic, îmi spune. Îmi aminteşte de Antoniu, care a pierdut un imperiu şi şi-a pierdut viaţa pentru frumoasa Cleopatra, de Goethe, care, aproape octogenar, mergea să ceară în căsătorie o fată de 14 sau 16 ani… Avea lecturi, doctoraşul, dar nu avea explicaţii convingătoare. Eu mai citisem şi *Adela* lui Ibrăileanu şi *Lorelei* a lui Ionel Teodoreanu, dar era cu totul altceva. Bărbaţii aceia erau la o vârstă când poţi să dai în mintea copiilor. Iar între mine şi Aida nu era decât o diferenţă de cinci-şase ani.

Numai că eu trecusem printr-o seamă de experienţe, ea de-abia acum şi de-abia cu mine descifra alfabetul iubirii. Iar eu, ca un elev repetent, care a uitat şi puţinul pe care-l mai ştia, luam totul de la cap.

Singura mea poveste de dragoste fără bănuieli, fără îndoieli, fără reproşuri, fără contradicţii, fără învinuiri, fără lacrimi, fără suferinţă. Aproape inumană. Nu mai eram o singură pereche.

Ajunsesem un singur tot. Cele două jumătăţi se căutau până şi noaptea în somn şi se regăseau în vis.

Pentru mine nu mai exista nici trecut, nici viitor. Nu mă interesa decât clipa prezentului. Şi habar n-aveam ce se pune la cale. Şi parcă toată lumea era de partea noastră. Până şi tovarăşul Hoajă, directorul politic, ochiul, urechea şi pumnul partidului nu mă mai atenţiona, nu mă mai ameninţa, ba se arăta destul de amabil, atât cât putea el să fie sau să se prefacă.

Nu eram singurul cuplu din şcoală. Toma Atanasie şi Ioana Zamfir, Rusalin Mureşan şi Valentina Sima, Victor Zetnic şi Geta lui ne-o luaseră cu mult înainte. Dar idilele lor erau mai discrete, mai potolite, mai prudente. Noi, convinşi că nu avem nimic de ascuns, sau, poate, de-a dreptul inconştienţi, nu ne temeam de nimic şi de nimeni. Dacă nu făceam niciun rău nimănui, de ce să umblăm cu fereală, ca nişte păcătoşi?

Când ne întâlneam, i se lumina faţa şi îi străluceau ochii. Şi nu ne despărţeam decât ca să ne adunăm cu şi mai multă patimă. Jumătăţi ale unei fiinţe despicate, care nu pot supravieţui decât întrunindu-se. împreună la cursuri, la seminarii, la meditaţii, la masă, la spectacole. În tramvai, pe stradă, ne ţineam de mână ca nişte copii.

Părul, negru de la natură, abundent, ondulat, i se revărsa în cascade pe gât, pe umeri, până aproape de şolduri. Uneori îl împletea în două cozi lungi şi bogate purtate pe piept, peste sânii ei mici şi tari care împungeau în bluză, gata s-o spargă. Ochi negri-căprui, sprâncene tocmai cum îi stătea bine, tenul îi bătea în măsliniu, nasul uşor coroiat, ca la o prinţesă turkmenă, buze potrivite şi o gropiţă în bărbie, numai bună de sărutat.

Şi o sărutam în creştet, îi sărutam părul şuviţă cu şuviţă, tâmplele, fruntea, pleoapele, buzele, bărbia, gropiţa suprasternală unde-i pulsa viaţa... Odată i-am spus în glumă: „Dacă mă părăseşti, te blestem să te umpli de pecingine pe unde te-am sărutat!” „Mai întâi să mă duci pe insula leproşilor, pentru că m-aş umple de bube peste tot. Dar eu pe tine nu te blestem, orice ar fi”. „Nici eu! Jur!”

Nu mai avea loc nimeni în inima noastră. Şi nici nu ne interesa să ne strecurăm în altele. Şi iubeam până şi urma paşilor pe unde a trecut şi clanţa pe care a pus mâna să deschidă uşa.

În acelaşi timp suntem şi doi studenţi model. Ne facem bine lecţiile, eu nu mă mai iau la harţă cu tovarăşul Hoajă, nu mai evadez atât de des din cămin. Şi scriem pe rupte.

Atunci a compus ea unul dintre cele mai frumoase poeme de dragoste care s-au scris în Şcoala de Literatură. Nu avea decât un singur defect, dar foarte mare: era apolitic. Şi pe vremea aceea nu erau valoroase decât creaţiile cu tendinţă. Cu mesaj politic. De tipul „Ilenuţa tractorista" sau „Drag îmi e bădiţa cu tractorul". Dragostea, mai la urmă…

Cât despre mine, aş putea spune că aceasta a fost perioada mea cea mai bună. Dacă aş fi ţinut-o tot aşa, cu altul aţi fi stat acum de vorbă.

Dat afară din şcoală, părăseam Bucureştii cu câteva cărţi în geamantan şi cu Aida în inimă. În tot timpul tinereţii mele am îmbrăţişat-o în toate fetele şi în toate femeile pe care le-am strâns în braţe. Şi o sărutam de câte ori le sărutam pe ele…

În realitate, n-am mai întâlnit-o decât peste aproape o jumătate de secol. Dacă n-ar fi fost cu soţul ei, pe care îl vedeam destul de des în emisiuni televizate, nu aş fi recunoscut-o. Una dintre acele doamne intelectuale care ştiu să intre frumos în vârsta a treia. Cu părul lins, pieptănat în coc, parcă mai fragilă, mai puţintică la trup, dar cu privirea aceea senină a oamenilor care au trecut pragul celebrităţii. Poetă adoptată în cercurile elitelor internaţionale, cu destule cărţi traduse sau tipărite în edituri bilingve, în marile metropole ale lumii…

„Tu eşti, Aida?"

Mă înjunghie cu o privire ucigaşă, de parcă aş fi fost un asasin. Îi ghicesc întrebarea: „Ce ai căutat, domnule, în viaţa mea?…"

Îşi cheltuise, într-adevăr, cu mine sau pentru mine, cel mai frumos timp al existenţei ei: timpul primei iubiri.

Ştim totul, dar nu spunem nimic

Sesiune

Liberi. Liberi în cazarmă. Nu aveam voie să ieşim în stradă, în rest program de voie. Tot palatul era al nostru de sus până jos, la fel curtea în toate ungherele ei. Unii învăţau în sălile de curs, alţii în cele de studii sau în

bibliotecă, alţii pe coridoare, în holuri, în dormitoare, chiar în baie sau în pod, pe terase... S-ar fi căţărat şi pe acoperiş, dar n-ai fi putut să stai decât călare pe coama lui, poziţie deloc comodă.

Parcă ne-am afla într-un stup de albine. De cum intri pe poartă te întâmpină un zumzet neobişnuit. Peste tot grupuri de băieţi şi de fete. Deşi nu le cere nimeni, nu vorbesc decât în şoaptă, de parcă s-ar afla într-un ceremonial.

Şi deodată în liniştea aceasta a detonat bomba care a spart toate timpanele: o tentativă de viol în podul şcolii.

Cunoşteam podul. îl explorasem încă din prima săptămână a studenţiei. Semiobscuritate, praf, miros de vechi, o adevărată ţesătură de lemne încrucişate care să susţină căpriorii acoperişului, coşuri de fum, sfori pentru rufe. Nu era un loc în care să te relaxezi după cum aveam intenţia. îl găseam chiar lugubru. Numai bun de spânzurat. Ce l-o fi apucat pe ăla, ca s-o facă tocmai acolo... M-aş fi dus şi acum să privesc locul faptei. Dar nu puteam să urc şi să cobor scări. De-abia făceam câţiva paşi în jurul patului...

O criză de noapte, spitalul de urgenţă, apendicită dată în peritonită... După scoaterea copcilor nu am fost prea cuminte. Incizia a crăpat şi nu mai era altceva de făcut decât să am răbdare până creşte ţesut nou.

Singur în dormitor. Înaintea sesiunii de examene, practică obligatorie în redacţii. După ce colegii mei plecau spre redacţii sau porneau pe teren în căutare de informaţii nu mai aveam contact cu niciunul dintre ei. Se întorceau obosiţi, dezamăgiţi, fără chef de viaţă, unii resemnaţi, alţii revoltaţi. Li se impunea ce şi cum anume să scrie. Li se maltratau materialele. Cele mai multe erau aruncate la coş. De-abia puteau să strecoare câte o ştire din când în când. Niciodată atâta cât să-i mulţumească. Oricum erau convinşi că dacă vor fi repartizaţi în presa cotidiană, nu-i aştepta o viaţă plină de bucurii. Şi toate acestea se suprapun peste o situaţie foarte confuză, cel puţin pentru

studenţii din cel de-al doilea an. De multă vreme – şi din ce în ce mai insistent în ultimele zile, se vorbeşte despre transformarea şcolii în institut de literatură şi critică literară, după modelul celui sovietic. Documentaţia a fost făcută, conducerea „superioară de partid şi de stat” şi-a dat acordul de principiu, dar se aşteaptă aprobarea finală. Probabil, la un semnal de la Kremlin.

Va fi, nu va fi? Şi dacă da, în ce condiţii? Dacă printre noi apărea câte un absolvent de la universitatea moscovită era încolţit de întrebări. Printre noi se aflau absolvenţi de universităţi, de facultăţi, chiar cu câte mai multe licenţe, şi studenţi veniţi de la diferite universităţi de stat, dar aproape jumătate din şcoli medii şi profesionale. Nu lipseau muncitorii scoşi din producţie, calificaţi la locul de muncă prin cursuri de scurtă durată.

Dacă ar fi fost să se ia în calcul rezultatele obţinute în practica de presă, ar fi însemnat un adevărat dezastru. Tot ce mai rămânea de făcut era să învăţăm. Şi învăţam de parcă am fi stat cu cuţitul la gât.

Eu unul, de la promoţia de anul trecut, mă învăţasem cu rezultate foarte bune. Nu ştiu cum ar fi fost de astă dată. Dar cu toate că nu am putut părăsi dormitorul, eram mai bine informat decât mulţi dintre colegii mei. De pe unde veneau, treceau pe la patul meu. Aici era locul de întâlnire.

O altă veste a dat alarma: se vor recruta candidaţi pentru Uniunea Sovietică. Nu se ştia dacă aceasta va anula intenţia de înfiinţare a institutului românesc sau lucrurile vor merge în paralel. Oricum, şansa cea mai mare o vor avea membrii de partid, elementele muncitoreşti. Am început să ne facem socotelile. Cap de listă va fi, fără îndoială, Nicolae Stoian, care se şi arăta încântat de o asemenea perspectivă. Nu putea să-i stea nimic în cale. Origine sănătoasă: ţăran sărac, ucenic, muncitor în fabrică, elev la cursuri fără frecvenţă, secretarul comitetului UTC pe şcoală, membru de partid, bun cunoscător al limbii ruse, poet prolific, imitator zelos al lui

Maiakovski.

Dar avea şi el o problemă. Filofteia, proaspăta lui soţie, care învăţa limba rusă la Institutul „Maxim Gorki”. Se vor face diligenţe ca să fie strămutaţi împreună în capitala sovietică? Va trebui să rămână să-l aştepte?

Se săturaseră de atâta aşteptare. Deşi soţ şi soţie de luni de zile, continuau să trăiască separat, fiecare în alt cămin studenţesc. Ca să se întâmple ce trebuia să se întâmple, după oficierea căsătoriei, le lăsase liber apartamentul său colegul nostru Florian Grecea, plecând cu familia la ţară într-o zi de duminică. În rest, din când în când, pe unde apucau…

În afară de el credeam că potrivit ar fi Ion Acsan, care ne-ar fi făcut cinste, uimindu-i chiar pe ăia cu multele lui cunoştinţe despre istoria şi culturile popoarelor vechi din Orient. N-ar fi trebuit să lipsească Radu Cosaşu, poate cel mai isteţ dintre noi. Credeam că nici Gheorghe Tomozei, Nicolae Motoc, Daniel Drăgan, Gabriel Manolescu, Doina Sălăjan, Doina Ciurea, Adela Popescu. Nu aveam îndoieli asupra lui Irimie Străuţ, cel pornit dintr-o gură de mină. Puţin probabil să-l trimită şi pe Labiş, cel mai bun dintre noi. Iar el nu se arăta deloc interesat. Poate că brava.

Ca să spun drept, pe mine nu mă lăsa rece problema asta. Mă cuceriseră Ostrovski (cel bătrân, cu *Pădurea*, nu Nikolai, cu *Aşa s-a călit oţelul*), Gogol, Puşkin, Lermontov, Tolstoi, Turgheniev, Cehov, Dostoievski, Şolohov. Îmi mărturisesc şi tentaţia de a cunoaşte comunismul la el acasă. Deşi trecusem prin atâtea, nu găseam, la data aceea, altă societate umană mai bună decât cea a comunismului ideal. Dar exista aşa ceva undeva? Trebuie să aflu. Trebuie să mă lămuresc.

Un experiment personal eşuat lamentabil. Îmi pusesem toţi banii în sertarul unei noptiere nefolosite şi i-am invitat pe colegii mei să facă la fel. Din stocul acela, mereu împrospătat, să ia fiecare pe măsură ce a făcut cheltuieli. Fără martori, fără evidenţă. Cu garanţia propriei

conştiinţe. O vreme nu s-a atins nimeni de banii aceia. Dar nici nu a adăugat cineva măcar un leu. Până într-o zi când am găsit sertarul gol. Femeia care face curăţenie, om al muncii şi membru de partid? Altcineva? Dar cum stau lucrurile la lumina stelei roşii, sub semnul secerii şi ciocanului?

Dacă mă vor propune, n-am să fac nazuri. Gândul nebunului până la marginea pământului…

Norocul avea să cadă pe Gheorghe Achiţei, care va veni de la Moscova cu doctoratul în buzunar, întâmpinat cu porţile larg deschise: activist al CC al PCR în secţia Cultură şi Artă; trimis în Italia pentru studii de specialitate în istoria artelor; rectorul Institutului de arte plastice „Nicolae Grigorescu” din Bucureşti… Personal, m-am bucurat de prietenia lui manifestată în multe împrejurări. A şi scris despre începuturile mele literare, făcându-mi loc printre atâtea preocupări şi obligaţii pe care le avea.

De la el aveam să aflu că acolo, la institutul moscovit de literatură, era o lume de-a dreptul fascinantă: slavi, cerchezi, turkmeni, uzbeci, kalmuci, eschimoşi, arabi, mongoli, chinezi, ucraineni, unguri, români, polonezi, nemţi, cubanezi, cehi, slovaci, negri africani şi americani, bulgari, albanezi… Un adevărat turn al lui Babei. Nimeni nu ar avea cum să cunoască mai bine atâtea popoare şi etnii, prin ce au ele mai reprezentativ, creaţia literară, decât în acest creuzet. Eram de-a dreptul ispitit. Habar nu aveam că la data aceea mi se întocmea dosarul pentru altă destinaţie…

Ne-am trezit cu un ziar, scris în întregime de mână şi un singur exemplar, pe un metru pătrat de carton, cu un titlu ciudat: „Ştim totul, dar nu spunem nimic”. Fusese ticluit în taină, mi se pare chiar în podul palatului. O replică la presa oficială. Articole senzaţionale, după modelul celor de scandal din presa dintre cele două războaie: „Un glas sfâşie liniştea nopţii”; „Crima din podul şcolii”; „Pe urmele violatorului”; „Victima şocată refuză să dea relaţii”; „Bruta se află printre noi”. Ca să ne pună la

curent, ţinând cartonul în mână, Toma Atanasie mai mult povestea decât citea. Cred că şi improviza pe loc. Efectul nu a rămas zadarnic. îl ascultam cu toţii, amuzaţi şi entuziasmaţi. Era şi un fel de răzbunare pentru perioada de practică, recent încheiată, unde colegii mei nu au avut posibilitatea să se afirme. Poate şi o reacţie la învăţătura leninistă după care un ziar trebuie să fie un agitator şi organizator, scris de mase şi pentru mase. „Vom reveni în numărul viitor”. Şi a apărut şi cel de-al doilea număr: „Agresorul a fost identificat”; „Monstrul din Găeşti îşi întinde tentaculele”; „Sedusă şi abandonată”; „Siluirea unei minore”; „Corupătorul de pe Răstoaca nu are mustrări de conştiinţă”; „Violări în serie”; „Opriţi orgiile!” articolele erau bine ilustrate cu poze de nuduri feminine în diferite poziţii, decupate din ziare şi reviste vechi, din pictura flamandă, până la statui din Antichitate. Mi-a pus capul decupat într-o fotografie pe trupul unei fiare dezlănţuite. În replică, a apărut ziarul lui Labiş, numit *Fronda*, în care în aparenţă îmi lua apărarea, dar mă afunda şi mai mult.

A fost distracţia noastră de mai bine de o săptămână. Niciodată nu ne-am simţit atât de eliberaţi. La fiecare lectură, făcută în grup, râdeam de ne ţineam cu mâna de burtă. Eu şi de plăcere, dar şi de durere.

Se spune că râsul este un medicament. Dar rana mea refuza să se vindece. Doctorul Virgil Monda, de la policlinica artiştilor şi scriitorilor, mă vizita de cel puţin două ori pe săptămână şi era de fiecare dată nemulţumit.

Între timp, continua sarabanda celor două ziare: „Altă copilă căzută în capcană”; „Opriţi vampirul!”; „Aruncaţi canalia după gratii”. Un haz nebun. Parcă eram cu toţii ameţiţi de băutură…

Conducerea şcolii a aflat de această năzbâtie şi nu putea să rămână indiferentă. Ziarele au fost confiscate, redactorii ameninţaţi, dar cineva trebuia să fie ţapul ispăşitor. Şi aşa am ajuns „violatorul din pod”. Încă un motiv să devin element necorespunzător.

Şi cine altul dacă nu eu.

Care, după ce am parazitat atâta vreme în pat, i-am mai şi determinat pe alţii să alunece pe o pantă periculoasă.

Nici de data asta nu a fost nicio anchetă. Nu mi s-a luat nicio declaraţie, nu am fost chemat nici la director, nici la partid, nici în altă parte. Numai tovarăşul Hoajă, politrucul nostru, m-a avertizat că a ajuns funia la par. Şi atâta tot. O vorbă aruncată în vânt? Nu era el omul care să glumească.

Eu şi regele Mihai

Un bănuţ galben, cu marginile zimţate. Şi cu două capete, unul peste altul. Un cap de bărbat, un cap de copil. Piesa de un pol. Adică de 20 de lei. Pe vremea când leul era mare cât roata carului. Dar nimeni de pe la noi nu spunea o monedă de 20 de lei. Parcă m-aş fi născut într-un timp arhaic. Cu bani, băncuţe, parale şi mahmudele.

Mai erau şi nişte litere. Dar pe mine nu mă interesau în niciun fel aceste semne, pe care tot nu le-aş fi înţeles. Eu pipăiam cu vârful degetelor cele două capete şi mă miram cum de a crescut unul din altul. „Aceştia sunt regii ţării”, mi-a spus bunicul. M-am mulţumit cu atât. Nu eram pregătit să aflu mai multe.

Aceasta este prima mea amintire despre regele Mihai. O efigie din profil pe o monedă de 20 de lei. Cine să bănuiască pe atunci că destinele noastre vor deveni tangente într-un anumit punct, prin forţa împrejurărilor?

De fapt, numele noastre fuseseră alăturate încă de la naştere. Naşterea mea.

Nu mi se tăiase încă buricul când o proastă de femeie bătrână, din vecini, care avea interes să capete câte ceva de pe la ai mei, şi-a făcut cruce şi a zis, cu voce tare, s-o audă toată lumea: „E frumos ca regele Mihai!” Nu-l văzusem niciodată pe băiatul dolofan, dar pentru că un rege trebuia să fie frumuseţea întruchipată, nu putea să fie decât aşa în închipuirea ei. Comparând cu el un boţ de carne încă necurăţat de mizerii, nu-şi dădea seama că a

comis delictul de lezmajestate. Dar nu a luat-o nimeni în seamă. Decât dacă se va fi aflat pe acolo o ursitoare care să-i ia vorba din gură şi s-o întoarcă pe dos.

De câte ori mă vedea, îmi sărea în cale să-mi sărute mâna. De la o vreme mă şi aştepta la poarta şcolii. Odată chiar a îngenuncheat în drum şi şi-a înfăşurat braţele în jurul picioarelor mele.

Onica. Nebuna satului...

Satul Corbeni, de pe malul Argeşului şi de sub poalele Munţilor Făgăraş, cu femei frumoase şi bărbaţi semeţi avea şi destui „năvlegi". Aceştia erau nişte oameni cu minte puţină, dar blânzi, ascultători şi supuşi pe care-i întreţineau şi-i puneau la muncă stăpânii lor, de obicei fraţi, cumnaţi sau alte rude apropiate, care moşteneau şi partea lor de avere lăsată de părinţi.

Cinci-şase năvlegi în toată comuna şi o singură nebună. Onica. Absolut inofensivă. Nu făcea altceva decât să distreze lumea cu năzbâtiile ei. Care nu erau altceva decât nişte alunecări în închipuire, pe care ea le considera realităţi absolute. Tot sărind de la una la alta, ajunsese la Dumnezeu. îl vedea şi vorbea cu El. Adică vorbea singură, dar pe două voci, dintre care una părea că se aude cu adevărat din fundul pământului sau din înălţimea cerului. Şi s-au găsit destui care să creadă că e vorba chiar de o minune. Ceea ce a început să deranjeze atât autorităţile bisericeşti, cât şi pe cele politice şi administrative. Fapt pentru care a fost reţinută şi interogată, să afle de la ea cine o pune la cale. Că ce altă treabă are duşmanul de clasă decât să fie foarte perfid şi să se folosească de toate mijloacele? Şi cum n-au putut să scoată nimic de la ea, dar devenise un pericol public, au trimis-o la spitalul de boli mintale. Să o dezintoxice doctorii ăia, că de aia îi plăteşte statul. S-o ţină, dracu', acolo. Dar după un timp, doctorii i-au dat drumul acasă, cu recomandarea să fie ţinută sub supraveghere.

Şi tocmai atunci am apărut eu. Un element nou în peisaj, care nu putea s-o lase indiferentă. A uitat de

Dumnezeu şi m-a luat pe mine în primire. Nici mai mult, nici mai puţin decât sub identitatea regelui Mihai. Spre hazul colegilor mei şi al elevilor. Nimeni nu-mi mai spunea pe nume.

— Să trăieşti, maiestate!

— Du-te în mă-ta, l-am repezit pe Giucă Mânzatu, profesorul de limba rusă.

Dar cu cât mă împotriveam mai mult, cu atât mi se fixa mai bine porecla. Şi n-am avut decât să trăiesc sub acest nume fals cât am bântuit pe acolo.

— Dacă ar vrea cineva să-l împuşte pe regele Mihai, te-ar împuşca degeaba, glumeşte preşedintele sindicatului, Gheorghe Neacşu, supranumit baronul. Dar gluma lui sună destul de sinistru. Ce nu ştia el era că întâlnirea mea cu regele Mihai avusese loc pe Şoseaua Kiseleff, prin iunie 1954. Prin voinţa unui oarecare Petre Iosif, antimonarhist convins, care-şi pusese viaţa în pericol, aflându-se printre voluntarii comunişti care luptau în Spania pentru apărarea şi triumful republicii revoluţionare.

Trebuie să recunosc deschis că a fost o vreme când eram unul dintre cursanţii privilegiaţi ai Şcolii de Literatură. Se afirma chiar că aş fi un fel de Labiş în proză. Că, adică, scriu mai bine decât alţii şi am în faţă un mare viitor. Asta însemna că trebuie să se aibă mai multă grijă de mine. Politrucul nostru, investit cu calităţile de director de studii şi director politic, a înţeles că e de datoria lui să-şi ia obligaţii în plus. Adică să facă totul ca să mă înzestreze şi să mă înarmeze cu înaltele principii ale educaţiei comuniste. Aşa cum le pricepea el, cu amestecul lui de cunoştinţe, copiate, mai de prin *Poemul pedagogic* al lui Makarenko, mai de pe unde apucase. Şi nu precupeţea niciun efort. Dar nu prea reuşea şi asta îl scotea din sărite. De fapt, eu nu voiam să profit de o anumită situaţie favorabilă. Şi nici să intru în conflict cu eminenţa cenuşie. Dar nici nu acceptam să devin un sclav din recunoştinţă. Socoteam, de pildă, că-mi este cu mult mai de folos să citesc mai mult decât să-mi pierd timpul scriind conspecte.

Iar dacă ideile pe care mi le notam în fugă erau ilizibile pentru un ochi străin, nu însemna că le-am scris în batjocură. Însă şi mai mare era păcatul când eram prins că în loc să stau cu ochii în carte sau în caiet privesc în gol. Aceasta nu putea să fie decât o sfidare a bibliografiei obligatorii, a ordinii şi disciplinei, a colegilor mei care munceau conştiincios şi exemplar.

Şi, ca şi cum n-ar fi fost de ajuns, călcam în picioare regulamentul şi angajamentul pe care le semnasem şi ieşeam în oraş fără bilet de voie…

Dumnezeu putea să-mi fie martor că nu o făceam ca să beneficiez de ceva sau să demonstrez ceva. De fapt, nu aveam încotro. Simţeam cum îmi trece os prin os, cum mi se tasează mosoarele coloanei vertebrale, cum mi se anchilozează articulaţiile, cum mă dor ochii cu privirea întoarsă de pe pereţi, din tavan şi din foile de carte, cum mă mănâncă tălpile, cum îmi tânjeşte sufletul de dor de plante, de păsări, de gâze, de picături de rouă, de nori, de raze de soare, de foşnet de frunze…

Crescut la ţară, elev în şcoli de agricultură, unde stăm mai mult pe afară decât în clasă, apoi fermier, ofiţer cu soldaţii pe câmpul de instrucţii, nu puteam să stau prea multă vreme închis între patru pereţi, chiar dacă mă aflam într-un palat precum cel de pe Şoseaua Kiseleff 10.

Poate că prin asemenea încercări va fi trecut şi prea tânărul rege. Care, când scăpa de sub supraveghere, îşi făcea de cap la volanul automobilului său ori cu mâna pe manşa avionului.

Treaba lui. Vieţile noastre curgeau paralel.

Statuia Aviatorilor, Parcul Herăstrău, lacul, Arcul de Triumf, în partea cealaltă până la Muzeul Antipa. Acesta îmi era traseul zilnic în mod obişnuit. Este adevărat că uneori o luam razna pe străzi necunoscute, fie cu o anumită ţintă, fie în voia paşilor. Dar aşa am cunoscut Bucureştii până în miezul şi poalele lor. Era o crimă?

În orice caz, educatorul meu a trecut de la sfaturi la reproşuri şi de la atenţionări la ameninţări, ce e drept pe

ocolite, de felul că s-ar putea să fie aruncat balastul peste bord…

Îl ştiam că este capabil să o facă. El era cel care tăia şi spânzura în Şcoala de Literatură. Fie din comoditate, fie că i se impusese acest lucru, fie din alte motive, directorul „plin”, Petre Iosif, îi lăsase mână liberă. Dar bănuiam că nu se poate să nu i se ceară avizul.

Îl aşteptam să se pronunţe. Eram foarte curios. Dar el tăcea. L-am provocat într-un foileton la *Gazeta satirică*, în care presupuneam o relaţie nepermisă chiar în cabinetul său cu una dintre colegele noastre. Articolul a dispărut, dar el nu s-a arătat. Niciun semn. Mut ca o statuie. Poate chiar se simţea făcut statuie ca urmare a meritului pe care-l avusese într-o problemă legată de monarhie. Şi pe acel soclu nu sta să se ocupe de tot felul de fleacuri. Habar nu avea el pe atunci că va ajunge în situaţia să mă pună în rând cu regele Mihai. Fie chiar şi pentru a ne executa…

Politrucul nostru se afla în cumpănă. Cum noi o ţineam una şi bună, el trebuia ori să cedeze, ori să se debaraseze de mine. Văzând că sunt luat oarecum în seamă de lumea scriitoricească din Bucureşti, mie începuseră să-mi cam crească corniţele. Pe de altă parte, eram convins că micile mele excese nu erau de natură să mă pună în primejdie. Destule motive ca să devină tot mai acut conflictul nostru.

Nu ştiu ce s-ar fi întâmplat dacă nu aş fi fost trimis la doctor. Eram sănătos tun, dar mi se coloraseră puţin ochii în galben. La uşa cabinetului de interne din Policlinica scriitorilor şi artiştilor „Al. Sahia” aştepta actorul mult îndrăgit de bucureşteni la vremea aceea Grigore Birlic. Pentru că nu avea altceva mai bun de făcut, a intrat în vorbă cu mine. A început să mă descoase. Am ajuns repede la Pirandello. Cred că i-am făcut o impresie bună. Când a venit doctorul, l-a invitat imediat în cabinet. Dar el a zăbovit să-mi întindă mâna şi să mă roage să-l caut. Dacă vorbele acelea ar fi avut putere de leac, m-aş fi vindecat pe loc. Dar a fost destul să mă simt câteva clipe fericit.

Sânge la analiză. Hepatită epidemică. Internat de urgenţă la secţia de contagioşi a Spitalului „Finanţe”[41].

O formă uşoară. M-am decolorat repede. Mi-am cerut externarea. Băteau examenele la uşă şi aveam şi eu ambiţia mea. A trebuit să semnez un act că o fac pe proprie răspundere. Indicaţii foarte severe: odihnă, regim alimentar. Credeam că vor numai să mă sperie.

Singura cantină studenţească dietetică se afla în pasajul Victoria. Stăteam ore întregi pe drum. Am renunţat după câteva zile. Curând mi s-a luat şi de cartofii fierţi în coajă, şi de bucăţile de carne scoase din cazanul comun. Şi de ce să mai stau în pat, culcat pe o rână şi să citesc cu ochii încrucişaţi când nu mă durea nimic? Ce buni au fost cei patru mici sfârâiţi pe grătarul restaurantului! Şi cum am mai înfulecat cărţile de care am fost lipsit atâta vreme! Şi cum am mai luat la picior aleile Herăstrăului şi malurile lacului. Şi bărcile cu vâsle…

Dar când m-am sculat într-o dimineaţă, colegii mei se uitau la mine ca la un strigoi. Aproape că nu am putut să mă recunosc în oglinda din spălător. Parcă fusesem vopsit din creştet până-n tălpi. Recădere. Din nou în spital. De data aceasta până şi picăturile de sudoare erau atât de galbene, încât pătau cearşafurile şi faţa de pernă de parcă ar fi fost tinctură de iod. Ficatul mi se umflase sub coaste de-l măsurau doctorii cu palma. Analizele – mizerabile. Cu cât mă încurajau mai mult, cu atât îmi dam seama că speranţele sunt mai mici. Nu ştiu dacă a fost vorba de o represiune psihică. Dar nu mă mai interesa nimic. Mă lăsam dus de val. Căzusem într-un fel de somn bântuit de halucinaţii. Prima sesiune a fost ratată. Dar doamna Georgescu, secretara şcolii, bună cu noi ca o mămică, m-a sfătuit să fac o cerere de repetare a anului. Şi s-a întâmplat minunea. Am fost singurul repetent din istoria Şcolii de Literatură din România.

Este pentru prima oară când şcoala de pe Kiseleff

41 Spitalul a funcţionat într-o clădire veche de pe Calea Griviţei (n. red.).

funcţionează cu doi ani de studii. Tranziţie spre un institut de literatură, care nu se va înfiinţa niciodată.

Am alţi colegi de clasă. Adela Popescu, azi poetă cu volume tipărite la Paris şi la Tokyo, traduse şi premiate pe toate continentele.

Gabriel Manolescu, viitor profesor universitar la Timişoara şi în diasporă, Drina Sârbu, autoare de poveşti şi redactor la revistele pentru copii, ca şi Alexandru Popescu, Florian Grecea, scriitor militar, pe urmele lui Nicolae Tăutu şi Laurenţiu Fulga, Daniel Drăgan, impus printr-un libret de operetă, Victor Zetnic, care va ajunge editor, Sin Aron, într-o vreme ceva şef pe la Radio, Hans Leibhardt, scriitor şi ziarist de „expresie germană”, Ştefania Popovici, Gloria Barna, acel Tomiţă care se va spânzura de clanţa uşii în redacţia ziarului de la Bicaz şi mulţi alţii, şi multe altele, despre care nu mai ştiu nimic, cum nu mai ştiu nici ei despre mine.

Ne împrieteniserăm repede. Le eram un fel de călăuză. Mă simţeam bine printre ei. Dar inima îmi rămăsese la vechii mei prieteni. Mai în toate pauzele îi căutam, eram împreună. Patul meu l-am păstrat în acelaşi dormitor cu Labiş.

La alegerile UTM din toamnă, Andrei Beldeanu, viitor avocat în baroul de Bucureşti, mă propune pe lista de candidaţi. Aplauze. Îmi cer scuze şi mă recuz din motive de sănătate. Se acceptă.

Trag tare. Nu e prea greu. Din păcate, nu mă mulţumesc numai cu ceea ce se repetă. Vreau să ştiu cu mult mai mult, şi aceasta îmi ia prea mult timp. Dar nu am altceva mai bun de făcut. Învăţ şi scriu. Scriu şi învăţ. Studentul model.

Cam asta făceam cu toţii. Am nişte colegi foarte harnici şi foarte conştiincioşi. Altceva decât Ştefan Luca, Portik Imre, Nicolae Labiş şi alţi înnărăviţi în rele.

Dar mai rămâne timp şi pentru iubiri. Toţi sunt îndrăgostiţi pe aici, mai mult sau mai puţin. Dar marele roman este al lui Victor Zetnic, cu o fată, Săveanu sau

Săvulescu şi nu mai ţin minte cum…

În ceea ce mă priveşte, m-am vindecat de această boală infantilă. Sunt chiar imun. Am multe prietene. Sunt confidentul majorităţii colegelor mele. Dar nu-mi mai bate inima pentru nimeni. Şi îmi fac din asta o virtute. Oricum sunt scutit de complicaţii. Şi n-aş mai avea nevoie de aşa ceva tocmai acum când mă pun pe picioare. Îmi este de ajuns să am în ceafa privirea sfredelitoare a omului roşu care nu m-a iertat. Ba de-abia aşteaptă să mă dea în gât… Nu am renunţat la obişnuitele mele evadări. Plimbări singuratice printre perechi de îndrăgostiţi la Şosea şi în Herăstrău. Şi îmi simt singurătatea ca pe o despovărare.

Până într-o zi când se iveşte Aida. Marea mea iubire. Doamne, câtă fericire poate să încapă într-un biet suflet…

Dar nimic nu este veşnic pe lumea asta. Operaţia de apendicită şi peritonită, infectarea inciziei, zile de bolire în pat, povestea de siluire, gazetele clandestine, examenul final, cheful de la „Bufet”.

Am fost singurul care nu înghiţise nicio gură de vin, cu toate că fusesem vârât cu capul în găleată. Mă hotărâsem să nu mai pun băutură pe limbă. Şi mă felicitam că reuşesc să mă abţin. Dar mă aşteptam să aud că după examen m-am dus la restaurant ca să mă îmbăt ca un porc. Şi că i-am mai târât şi pe alţii după mine. Şi chiar aşa s-a şi întâmplat.

Spuneam că atunci când am intrat în dormitor am găsit salteaua făcută sul, iar la celălalt cap al patului gol geamantanul deschis cu toate rufele din dulap aruncate peste el. Am făcut repede un duş, din care curgea numai apă rece, m-am schimbat şi m-am dus să cer explicaţii. Dar dispăruseră şi Hoajă şi Petre Iosif. Labiş m-a sfătuit să stau pe loc până vine el cu un răspuns de la Paul Georgescu, pe care îl va căuta acasă. Între timp, a apărut poetul Traian Iancu, absolvent şi el, în altă serie, care se ocupa acum de administraţie şi avea să fie mulţi ani de-a rândul directorul Fondului literar. Îmi aduce la cunoştinţă că este obligat să mă scoată în stradă şi să închidă poarta după mine. Nu ştie

de ce s-a luat această hotărâre şi nici nu e treaba lui să o discute. El a primit o dispoziţie şi trebuie să execute ordinul.

Între timp, soseşte Labiş. L-a găsit pe şeful sectorului de literatură din Comitetul Central al partidului, Paul Georgescu, care i-a spus că nu poate să se pronunţe până nu analizează cazul. Oricum el nu are împuternicirea să ia măsuri administrative.

Traian Iancu se îndură, totuşi, să mă păsuiască, după ce îl asigur că am să părăsesc şcoala după ce îmi fac bagajul. De fapt colegii mei sunt prea îndârjiţi şi puţin cam chercheliţi ca să nu intervină chiar violent dacă ar fi tras de mine să mă dea afară. Iar eu eram şi mai interesat să nu fie provocată o rebeliune. Dar ce a făcut el, ce a dres că i-a trecut prin minte să mai facă un control pe la ora 11.00. Eram întins îmbrăcat pe salteaua de pe care fuseseră luate cearşafurile şi pătura. Când i-au auzit glasul în hol, prietenii mei m-au sfătuit să mă prefac că dorm. Am închis ochii şi mi-am întors privirea spre o întâmplare din copilărie. O alergare de cai. Eu, pe iapa noastră murgă cu stea în frunte. Şi aleargă, şi aleargă… Când am deschis din nou ochii, lumina era stinsă şi toţi vecinii mei dormeau. Mă prefăcusem atât de bine, încât chiar m-am dus în lumea viselor.

La Comitetul Central cu Nicolae Labiş. Portarii nu-i cer legitimaţie, ba chiar îl salută şi mă lasă şi pe mine să trec când le spune că suntem împreună. Îi spun lui Paul Georgescu că nu-i cer să mă asculte şi să mă creadă. Tot ce doresc este să facă o anchetă. Iar dacă sunt găsit vinovat să mi se dea sancţiunea pe care o merit. Surâde. Parcă ar vrea să spună: „Cât de naiv eşti, tinere, nu ştii că orice anchetă este dirijată?” După părerea lui nu au existat suficiente motive ca să fiu exmatriculat. Tovarăşii s-au cam grăbit… înţeleg că hotărârea fusese luată înainte de examen, având certitudinea că îl voi pierde. Defecţiunea se întâmplase din cauza acelui asistent, peste care nu se putea trece… „Chiar tovarăşul Petre Iosif recunoaşte… dar

nu poate să-şi ia cuvântul înapoi… mai e vorba şi de referatul tovarăşului Hoajă, de hotărârea biroului de partid şi UTM, de avizul Uniunii Scriitorilor… Sunt lucruri peste care nu se poate trece”. Aşadar, totul fusese dinainte aranjat. În orice caz, dacă nu renunţă tovarăşul Petre Iosif… Ştiu eu cine este tovarăşul Petre Iosif? Comunist din ilegalitate. A luptat cu arma în mână în Spania împotriva bandelor fasciste ale lui Franco. Ofiţer, comandant în forţele internaţionale, rănit, aflat la un pas de moarte. Parcă ar fi vrut să mă facă să-i plâng de milă sau să-i aştern flori la picioare topit de admiraţie…

Dar oameni suntem, nu ne putem schimba dintr-odată cu totul. Putem să excelăm în unele privinţe, însă mai rămân în noi reziduuri din vechea educaţie, mentalităţi, orgolii… N-am văzut eu nici primăvara, nu s-a instalat aşa dintr-odată? După câteva zile însorite au mai venit şi altele, cu ploi reci, chiar cu zăpadă şi cu polei… Nici trecerea la o lume nouă, cu oameni noi, nu se poate face cât ai bate din palme.

— Dar cu el cum rămâne, întreabă Labiş, care nu mai are răbdare.

— O să avem noi grijă dacă dă dovadă… Găsim noi ceva…

Se ridică de pe scaun. Şi-mi întinde mâna tovărăşeşte. Şi îi zice lui Labiş, ca să nu rămână lucrurile prea încurcate:

— Să ţii, dumneata, legătura cu noi…

Şi ne opreşte când suntem gata să ieşim pe uşă. Ca să limpezească problema pe deplin. „Dacă nu ştiaţi, şi nu aveaţi de unde să ştiţi, aflaţi că tovarăşul Petre Iosif este autorul actului care a fost pus în faţa regelui Mihai ca să-şi semneze abdicarea!” Eu şi regele Mihai. El a fost dat afară din ţară, eu din Şcoala de Literatură, pe baza înscrisurilor lui Petre Iosif. Cele mai însemnate creaţii literare ale lui. Ca să aibă şi el cu ce să rămână în istorie.

Zădărnicia-zădărniciei.

După căderea Cortinei

Am părăsit Şcoala de Literatură tocmai în ajunul banchetului. Mi se făcuse concesia să particip la festivitate. Dar n-am mai făcut şi prostia asta. Ar fi însemnat să duc printre ei imaginea cavalerului tristei figuri. Sau să-mi pună o mască, adică să mă hlizesc ca proasta-n târg.

Mă despart aproape fără vorbe de colegii mei care ornează sala de marmură. Fiecare avea altceva mai bun de făcut. Numai Labiş mă conduce până la poartă. El mă îmbrăţişează. Eu îl sărut pe frunte. Nu ştiu de ce tocmai pe frunte…

Trec strada ca să mai privesc încă o dată înapoi dintr-un loc de unde pot să cuprind cât mai mult. Ca într-o ultimă fotografie. Palatul cu terasă, scări de marmură, cu acoperiş de sticlă de vitralii, cu grădina cu arbori seculari. În poartă, Labiş, înţepenit acolo ca un stâlp…

Nu m-am mai întâlnit decât sporadic şi cu foarte puţini dintre foştii mei colegi. Deşi nu fuseseră împrăştiaţi pe tot cuprinsul ţării, aşa cum ne aşteptam. Chiar dacă veniseră în marile oraşe, unde erau aşteptaţi, sau de prin orăşele şi sate, aproape toţi absolvenţii din seria lui Labiş au fost repartizaţi în Bucureşti. Fie că puterea voia să introducă un suflu nou în redacţii, fie pentru a fi mai uşor de supravegheat. Simpli lucrători sau chiar conducători, ei au jucat un rol important în destinele literaturii române din a doua jumătate a secolului trecut. Chiar celor care nu au încăput în redacţiile *Gazetei literare*, *Vieţii Româneşti*, *Luceafărului* şi *Comtemporanului,* li s-a făcut loc pe la *Cravata roşie*, *Luminiţa*, Arfei *pogoniciy Cutezătoriiy Albina*. Alţii în edituri sau în redacţii de publicaţii cotidiene.

Nu am cunoştinţă decât de trei excepţii. Ion Buda, redactor-şef la un ziar local de prin Transilvania, Portik Imre, poet rătăcit prin administraţia staţiunilor balneare, şi subsemnatul, pierdut în neant…

Din palat pe linia grajdului

Am încercat să-mi găsesc ceva de lucru. Dacă nu în

Bucureşti, măcar în regiunea mea de baştină, în raion, fie chiar într-o comună. Nici ziarul local *Secera şi ciocanul* nici secretariatul literar al teatrului, nici biblioteca judeţeană, nici întreprinderea de cinematografie nu m-au luat în seamă. Nici Palatul Culturii, nici Palatul Pionierilor, nici Tipografia nu au avut vreun loc pentru mine. Nu aveam repartiţie, nu aveam nimic. Nimic în afară de bănuiala că ceva nu e în regulă cu mine. Iar când au cerut informaţii s-au convins că dacă nu port stigmatul pe frunte, am tinicheaua legată de coadă. Mi s-a refuzat până şi căminul cultural din comuna vecină, care tocmai căuta, şi nu prea găsea, un director, şi chiar jumătatea de normă la biblioteca şcolară.

Mi-am adus atunci aminte de vechea mea profesie de agronom. Şi ce dacă o rup cu literatura şi o dau pe agricultură, important este să-mi câştig bucata de pâine. Am găsit la IAS Petreşti din raionul Găeşti un post liber de şef de grajd. De vaci de lapte. Fie şi la vite, dacă altfel nu se poate. Adio romane, nuvele, piese de teatru şi toate planurile mele literare. *Adio clipe fericitei* îmi voi petrece viaţa printre viţei, mânzaţi şi vaci de lapte.

Ca să nu mă prezint nepregătit la concurs, îmi fac rost de un vraf de cărţi de specialitate. Şi, spre surpriza mea, constat că nu uitasem decât foarte puţine lucruri despre creşterea, întreţinerea şi exploatarea animalelor domestice. Directorul întreprinderii, un inginer pe nume Fierbinţeanu, care mă cunoştea de la Sinica şi Gina, surorile lui şi fostele mele colege, s-a arătat mulţumit de mine şi mi-a promis că la prima ocazie voi fi avansat şef de sector, adică şi peste porcii şi păsările din fermă. La concurs nu am rival pe măsură. Sunt nerăbdător să-mi încep activitatea. Se uitau vacile la mine cu ochii lor mari şi nedumeriţi. Cine o mai fi şi ăsta? Dar când au început să rumege liniştite, mi-am dat seama că m-au acceptat.

Bucătărie furajeră, adăpători automate, aparate electrice de muls, maternitate de viţei… Şi vacile… Fiecare cu personalitatea ei… Şi o biografie bine pusă la punct…

Cu un arbore genealogic ce mergea până foarte departe…

Şi lucrătorii, care cunoşteau meseria, şi cărora le-am cucerit încrederea. A început să-mi placă. Mă simţeam pe linia grajdului ca un căpitan de corabie pe puntea de comandă.

Am avut şi două iniţiative care au fost aprobate: tain de lapte pentru lucrători – ca să nu mai fure – şi furajarea diferenţiată a animalelor, în funcţie de rasă, greutatea corporală, vârstă, producţia de lapte… îmi intrasem în mână şi intrasem în pâine. Acesta va fi drumul vieţii mele de acum înainte. Să-mi ajute Dumnezeu!

Dar a mai fost nevoie de o fişă medicală. De o nenorocită de fişă medicală. Care m-a făcut să cred că nu au existat nişte persoane pornite împotriva mea din voinţa lor. Ele nu au fost decât instrumentele. Îmi sta în cale forţa destinului. Poate orb, poate lucid. Se vede treaba că Pronia are de gând să mă facă om mare din moment ce îmi pune în cale atâtea piedici, zicea un personaj al lui Shakespeare. Cu mine ce-o fi având de gând?

Comisia medicală m-a găsit inapt pentru a lucra într-un sector legat de alimentaţia publică. Eram purtător şi emiţător de viruşi de hepatită epidemică.

Am cerut să fiu angajat în sectorul vegetal, adică să lucrez în câmp, unde nu puteam să contaminez nici culturile de cereale, nici de plante de nutreţ sau de plante tehnice. Tot nu am primit avizul medical. Aveam capacitatea de muncă foarte scăzută şi eram candidat la concedii medicale de lungă durată. Ba chiar la o pensie de invaliditate pe caz de boală.

Pe muchie de cuţit

Şi, ca să nu rămână vorbă goală, am avut a treia recădere. Care se anunţa fatală. Ficatul meu, şubrezit, nu mai putea să reziste la atâtea încercări. N-am vrut să mă duc nici la doctor, nici la spital. Credeam că nu mai e nimic de făcut. Şi nu mai aveam niciun chef de viaţă. La ce mai eram bun pe lumea asta dacă nu eram în stare nici măcar să iau în primire un grajd de vite?

M-am trântit în pat să-mi aştept sfârşitul.

M-a prins o amorţeală a întregului trup şi o somnolenţă a tuturor simţurilor. Zăceam în neştire. Şi i-am lăsat pe ai mei să facă ce vor cu mine. Mi-a crestat limba un ţigan cu briciul, pe care l-a şters pe pantalonii lui soioşi şi care mi-atingea buzele cu nişte mâini murdare. Şi a trebuit să scuip sânge, vreo două ceasuri, într-un ciob de oală cules din grămada de gunoaie. Am băut zeamă amară de buruieni şi fiertură de cârtiţă şi am înghiţit o inimă vie de şarpe. Şi mi s-a pus pe burtă, în chip de ventuză, o oală de pământ care mi-a supt şi mi-a copt toate maţele. Şi m-au descântat ţigăncile, şi am fost închinat la icoane, şi mi-au citit popii maslul. De-abia mai puteam să crăp ochii. Eram moale ca o cârpă şi nu mai auzeam bine, nu mai vedeam bine, de-abia mai răspundeam la întrebări, uneori aiurea. Poate că şi deliram.

Dar făcea ce făcea şi nu ştiu pe unde se strecura în gândurile mele, în pupilele ochilor mei, în vorbele mele bâlbâite, Aida. În rochia ei albă şi vaporoasă, cu pletele ei negre pe care le înfăşuram pe degete şi le sărutam cum o făcusem de atâtea ori în realitate. Şi tot ca atunci, când era de-adevăratelea, o sărutam în creştet, pe frunte, pe tâmpe, pe pleoape, pe obraji, pe buze, pe bărbie, pe gât, pe umeri, pe piept…

Triumful catastrofei sau catastrofa triumfului

Febra examenelor. Nu mai aveam decât o săptămână la dispoziţie, mare şi lată. Învăţăm de ieşea fum din noi. Niciodată intervenţia directorului politic şi de studii nu a avut un efect mai mare. „Ne lămurim în sesiune”. Ştiam că nu este un avertisment în vânt. De examenele acestea depindea soarta noastră. Iar dumnealui avea putere de decizie.

Nu se mai pomenea nimic despre cele două ziare confiscate. Se rostiseră acuzaţii atât de grave, încât n-ar fi putut urma decât o anchetă a Securităţii: diversiune, activitate ilegală, sabotarea pregătirii şcolare. Dar peste toate s-a aşternut tăcerea. Poate că nu era decât o

amânare. Poate că celor de la conducere – care nu ar fi rămas nici ei nesancţionaţi – nu le-a convenit să se afle că în unitatea lor se petrec asemenea fapte. Sau pentru că erau implicaţi prea mulţi studenţi şi dintre cei mai buni.

Eminenţa cenuşie îşi pusese lacăt la gură. Era prima dată când nu ne mai dădăcea, nu ne mai amenința. Mereu prezent printre noi, ca o stafie. Nu şi-a mai deschis buzele decât ca să ne anunţe orele lui de consultaţii pentru materialismul istoric şi dialectic şi pentru socialismul ştiinţific.

Spaima fetelor şi a multor băieţi. Cele mai grele materii. Îi spuneau chiar „materialismul diabolic”. Ei ne cereau să considerăm că aceasta este biblia noastră. Că toate artele şi ştiinţele porneau de pe acest fundament. Fără această bază nimic nu putea să existe. Dar manualele şi cursurile noastre de atunci erau prost compilate, stufoase, încărcate cu mărunţişuri, formulări greoaie, repetiţii inutile, explicaţii care îţi îmbâcseau mintea. Neînţelegând nimic la prima lectură, mulţi studenţi, mai ales fetele, se apucau să memoreze textele. Ceea ce era imposibil la un volum atât de mare. Şi atunci învăţau pe deasupra câteva pasaje. La derută sau la noroc. Am prins şmecheria. Era vorba de câteva principii, câteva „idei-forţă”. Dacă le aveai pe acelea lămurite logic, ştiai totul. Câteva module pe care să le poţi folosi în orice împrejurare, ca într-un joc de cuburi. Umplutura de cuvinte poţi s-o faci şi tu după tipic.

Nu mă tem de materialism şi socialism. Dar mă tem de Hoajă. Tovarăşul Hoajă, politrucul, care şi-a luat rolul prea în serios. Cândva, peste câţiva ani, îl voi avea coleg pe un fiu al său, băiat inteligent şi foarte talentat. Poate că şi părintele său ar fi fost un om cumsecade în alte împrejurări. Deocamdată era cel care ne vâra frica în oase. În afară de rolul de educator, care era totuna cu cel de supraveghetor şi temnicer, mai era investit şi cu cel de dascăl. Aici era mai greu şi pentru el şi pentru noi. El nu înţelesese nici până atunci ideile acelea forţă, se încurca în

ele şi în vorbe. I-am prins slăbiciunea. Îi plăcea să facă divagaţii, s-o ia aiurea pe mirişte. Aş putea să-l înfăşor oricând. Am şi experimentat: calul de bătaie era împletirea teoriei cu practica. În cazul nostru, ea trebuia aplicată, bineînţeles, la creaţia literară. La un seminar insista foarte mult pe mărturisirea lui Marx, cum că a învăţat mai multă economie politică din cărţile lui Balzac decât de la toţi savanţii în domeniu. Şi de aici, dă-i şi dă-i să ne înveţe el cum să scriem. Aştepta să confirmăm. L-am ajutat: „În cartea sa *Mănăstirea din Parma*, Stendhal combate bigotismul, fenomenul religios – care este opiul popoarelor –, clerul şi toată Biserica”. Cade în plasă. Nu auzise de Stendhal, dar îşi dă aprobarea cu ochii închişi. Tipul este destul de inteligent, dar mediocru pregătit. Cum e mai rău adică. Erau pline catedrele de filosofie de asemenea personaje scoase din fabrică sau din lupta ilegală a partidului şi şcolite la repezeală.

Poate că cineva i-a şoptit, după acea întâmplare, că am vrut să-mi bat joc de el. Dar n-a adus niciodată în discuţie problema asta. Erau destule celelalte. Aveam atitudini cosmopolite, duceam o viaţă parazitară, m-am abătut grav de la morala proletară încercând să corup o minoră şi, ca şi cum n-ar fi fost îndeajuns, mi-am atras colegii într-o activitate clandestină, făcându-i să scrie cele două ziare ilegale.

— Poţi să-ţi faci bagajele, nu mai ai ce să cauţi în colectivul nostru – îmi spusese când a descoperit cele două jurnale făcute pe sub mână. S-a umplut paharul. Aceasta a fost ultima picătură!

— Dar nu a fost iniţiativa mea, am încercat să mă apăr.

Cine să mă asculte? Nu se lăsa întrerupt.

— Că nu vrei să înveţi e una, dar să nu-i laşi nici pe alţii, ăsta e sabotaj…

Nemernicul! îi disculpa pe toţi ca să şi-i asocieze. Şi chiar a reuşit. Nimeni nu a ridicat glasul să spună adevărul şi anume că nu eu i-am îndemnat şi că nimeni nu mi-a

cerut acordul. Este adevărat că nici „n-am luat poziţie”, că nu m-am împotrivit şi mai ales că nu am demascat această abatere. Şi, mai grav, mă amuzasem copios. Dar nu aveam nicio vină că ajunsesem eroul preferat al pamfletelor şi foiletoanelor, că devenisem „Sadicul din Găeşti”, autorul răpirilor, sechestrărilor şi violurilor în serie etc. etc.

— Dacă vreţi să ştiţi…

— Ştiu tot! Şi află şi dumneata că vei fi aruncat ca o măsea stricată!

Eram foarte impulsiv pe vremea aceea. Şi nu am vrut să mă controlez, deşi îmi dam seama de urmări. Treaba asta cu măseaua stricată m-a scos din ţâţâni.

— Aveţi grijă că dumneavoastră vă miroase gura…

Întâi a pălit, apoi s-a făcut stacojiu. Instinctiv, i s-au strâns degetele în pumn. I se zbăteau venele gâtului. Cred că primul lui impuls a fost să mă lovească. Dar s-a stăpânit.

— Atâta te taie capul, atâta spui…

Şi a plecat, lăsându-ne nedumeriţi.

De ce toată înnăditura asta? Ar fi putut să convoace imediat o adunare extraordinară. Scenariul era bine pus la punct şi bine rodat, se repetase, cu mici variaţiuni, de nenumărate ori: directorul politic expunea cazul după cum voia el să-l interpreteze, secretarul de partid şi cel al UTC-ului, precum şi preşedintele sindicatului, îşi jucau şi ei rolul de procurori adjuncţi şi, totodată, comunicau hotărârile luate în birourile organizaţiilor de bază, câţiva vorbitori, dinainte pregătiţi, clănţăneau ca nişte căţei, cel acuzat îşi turna, de obicei, cenuşă în cap, recunoscându-şi vina, îşi lua angajamentul de a fi de aici înainte curat ca lacrima şi, culmea, mulţumea adunării generale pentru ajutorul tovărăşesc şi cerea sancţiunea cea mai aspră. Dacă s-ar fi găsit cineva să-i ia apărarea ar fi aflat că lista de vorbitori a fost închisă, iar dacă ar fi insistat s-ar fi trezit şi el luat în discuţie.

Eu, unul, nu eram dispus să mă supun schemei cunoscute. Ba chiar eram hotărât să provoc un adevărat scandal.

Dar, spre surpriza noastră, n-a avut loc nicio adunare. Nici măcar n-am fost chemat să dau explicaţii sau declaraţii, aşa cum se obişnuia. Ca niciodată, s-a aşternut o mare tăcere. Bănuiam că nu este vorba decât de o amânare. Că eminenţa sa alesese varianta cea mai comodă, şi anume să mă trântească la examen. În sinea mea, îi mulţumeam că mi-a acordat această şansă, deşi ştiam că oricât de bine ai fi pregătit, profesorul tot îţi poate găsi nod în papură. Dându-şi seama că de acel nenorocit de examen depinde totul, colegii mei încercau să mă ajute care cum putea. Fetele cu notiţe şi conspecte, băieţii cu idei. Dar această avalanşă de informaţii, şi pe o ureche şi pe cealaltă, îmi făceau capul calendar. I-am rugat să mă lase că mă descurc cum voi putea.

Cu toată febra examenelor, o undă de tristeţe se lăsa peste noi. Venea momentul despărţirii. Care, încotro? Mi se făcea de pe acum dor de prietenii mei.

Începe sesiunea. La Istoria literaturii ruse şi sovietice nu sunt lăsat să mă dezvolt. De-abia enunţ subiectele, mi se pun câteva întrebări prea uşurele, numai aşa, ca să nu se spună că n-am fost întrebat şi mi se mulţumeşte. Şi aveam nişte subiecte pe cinste. Dar nu vreau să intru în conflict. Îmi dau seama că examinatorul are dispoziţie să mă pună în încurcătură, dar el nu vrea să intre în acest joc.

Vine rândul Istoriei literaturii române. Profesorul Oană, bucălat şi cu voce feminină, se chinuie greu, asudă, îşi tamponează des cu batista fruntea, guşa şi ceafa, gâfâie chiar. Este un om cinstit şi nu mă poate pica decât dacă dau răspunsuri eronate sau nu răspund. Dar cu cât trece timpul, cu atât acumulez mai multe puncte pozitive. Până la urmă, îmi dă drumul. Dar rămâne istovit pe scaun. Nu s-a achitat de o obligaţie foarte importantă…

Din întâmplare, sau nu, examenul de Filosofie este lăsat la urmă. Dar nu întâmplător eu sunt ultimul examinat. Tovarăşul Hoajă vrea să se răfuiască cu mine fără martori. Înaintea mea răspunde Adela. Nota 8. Prind curaj. Eu o ajutasem să se pregătească.

Noi trei în sala goală. Eu, el şi un asistent din afară, probabil de la şcoala de partid, de la sector sau chiar de la Comitetul Central. Nu-l mai văzusem până să trag biletul. Tânăr, brunet, era evident că se plictiseşte îngrozitor şi aşteaptă să se termine totul cât mai repede.

Nimeni altcineva în sală, dar în dreptul uşii întredeschise văd capetele câtorva prieteni care trag cu urechea şi privesc cu ochii mari cât cepele.

Se trece repede peste subiectele de pe bilet. Sunt sâcâit cu întrebări încuietoare. Fac faţă, dar nu ştiu până când. Rezist cu greu provocărilor, care nu urmăresc altceva decât să mă aţâţe. Norocul meu că tânărul acela din comisie devine curios să vadă cum stau lucrurile. Mă scoate din interogatoriu şi începe o discuţie cât se poate de firească. Este mulţumit când îşi dă seama că eu am şi lecturi din operele precursorilor marxismului. Un dialog foarte liber despre diferite concepţii în filosofie, artă şi literatură, la care Hoajă asistă furios. În sfârşit, se consultă asupra notei în spatele unui dosar pe care îl ţin, ca judecătorii, în faţa buzelor, când hotărăsc sentinţa. Trei minute în şir până inamicul meu să poată să pronunţe cu buzele vinete. Nota 6!

Aş vrea să protestez. Să cer o reexaminare. Dar nu am timp. Băieţii dau năvală, trântind uşa de perete şi mă saltă pe umerii lor chiar din faţa comisiei. Coboară cu mine pe sus scările, ieşim în curte, ne îndreptăm spre poartă. Sonia Larian, care venea din oraş, îmi scoate sandalele şi şosetele lăsându-mă cu picioarele goale.

Ieşim în stradă, cu un adevărat alai. Când trecem prin dreptul Ambasadei sovietice se deschid geamurile şi apar capete curioase în dreptul ferestrelor. Miliţianul de la intersecţie dă cu ţignalul, opreşte maşinile şi ne face semn să trecem pe roşu. Intrăm în grădina bufetului de la Şosea, purtat, eu, tot pe sus şi în poziţie verticală. Sunt dus într-unul din separeurile formate din gard viu şi trântit pe o masă. Labiş pleacă şi se întoarce repede cu o găleată plină de vin. În care îşi vâră toţi botul, ca viţeii la adăpătoare.

Un ospătar vine cu o tavă cu pahare, dar este alungat. S-au strâns destul de mulţi, dar şi găleata este adâncă. Iar ce a rămas pe fundul ei, Labiş îmi toarnă în cap. Mi se scurge vinul pe sub cămaşă, pe sub pantaloni. Mă întorc ud ca o paparudă şi cu picioarele desculţe, însoţit de prietenii mei cam cherchelițţi, precum Dionysos de saltimbanci şi satiri. Nu ne lipsesc decât bacantele.

O catastrofă care părea iminentă se transformă în triumf. După atâţia ani, după atâta amar de ani, când mă gândesc la această întâmplare, simt şi acum pe trupul meu locurile unde am fost ţinut pe umerii lui Labiş, Ion Gheorghe, Mihai Negulescu… Parcă mai erau Gh. D. Vasile, Ungureanu, Irimie Străuţ, Dumitru Carabăţ, poate chiar Nicolae Stoian, nu mai ştiu, erau prea mulţi, se înghesuiau, se călcau pe călcâie. Mă aflam în al nouălea cer. Coşmarul luase sfârşit. Şi încă în mod apoteotic.

Urc în dormitor să mă schimb… Mi-a fost luată lenjeria de pe pat. Salteaua este rulată ca în spital după ce duc mortul la morgă. Lângă saltea, geamantanul deschis cu pijamaua, prosopul şi toate lucrurile din dulap aruncate peste el. Dacă era vorba de o glumă, nu putea să fie decât una foarte stupidă. Dar viaţa nu stă să se ţină numai de glume…

Vulturii hulpavi şi fiica mea adoptivă

Şi tocmai atunci au început să mă sâcâie echipele de colectivizare a agriculturii. Plecau unii, veneau alţii. De la Sfatul Popular, alţi simbriaşi, bieţii profesori scoşi de la ore, activişti de partid de la raion, de la regiune. Adormeam, mă trezeam, ei tot acolo, câte cinci-şase, pe marginea patului meu, alţii pe patul părinţilor şi al fratelui – că ne strânseserăm cu toţii într-o singură odaie când a început iarna –, pe laviţă, pe scaune, pe unde puteau şi încăpeau. Când deschideam ochii, se aplecau asupra mea, şi începea să le toace pliscul. Tata încingea câteodată soba de se făceau roşii ca racii fierţi şi curgea apa de pe ei şi se descheiau la paltoanele sau la scurtele pe care nu şi le dezbrăcau, de parcă s-ar fi aflat în trenul-cursă de

persoane. Altă dată lăsa geamurile să îngheţe, doar – doar ar înţelege să plece, dar ei, ca ţiganii în piaţă, tura-vura toată ziua şi după miezul nopţii, că de-aia lucrau cu schimbul…

Miza era foarte mare, dacă se înscria tata se rupea tot satul. După ce ne momeau cu avantajele muncii în colectiv, după ce îi fluturau tatii, pe sub nas, funcţia de şef de atelaj, de şef de echipă, de şef de brigadă sau chiar de vicepreşedinte, se mutau la mine. Cel mai bun spital din ţară, cei mai buni doctori, cele mai bune medicamente, păi nu e păcat să mă prăpădesc, unul ca mine, cel mai inteligent şi mai cult, cel mai frumos tânăr din comună? Să nu-mi fac griji, azi nu mai am nicio problemă, la nevoie îmi pot pune un ficat nou, de viţel, de porc sau de alt animal, ştiinţa şi tehnica sovietică au ajuns la performanţe nebănuite, mă pot trimite cu un avion chiar la Moscova sau la Leningrad. Şi, după ce mă fac sănătos, pot să cer ce serviciu vreau, ori în comună, ca să stau acasă, că avem fete frumoase în sat şi mă iubeşte toată lumea. De ce să nu-mi fac o casă, să se întoarcă după soare, ei să mi-o facă, precum colhoznicii de pe Don, care l-au înzestrat cu aşa ceva pe scriitorul lor, Şolohov? Şi dacă mă ajută ei, nu pot ajunge unul dintre cei mai mari scriitori contemporani? Nu le-ar plăcea şi lor să se laude, în prezent şi în viitor? Să-mi ridice chiar o statuie în răspântie, la rădăcina căreia să sădească pionierii flori şi să facă de gardă? Sau poate doresc altceva?

— Spune, domnule, de-aia suntem aici…

— Ori e albă… (cruce albă de mesteacăn)

Câteva zile ne-au lăsat în pace. Apoi ne-am trezit chiar cu şeful secţiei financiare de la raion, unul Ion Radu, de felul lui de la noi din sat, care a fost trimis anume să rezolve problema. Ăsta nu mă ia pe ocolite şi nu mai umblă cu cai verzi pe pereţi.

— Mă, nene, mă, fratele meu, ăsta mai mic, eu nu spun că e mai bine sau mai rău în colectivă. Dar nu aveţi scăpare. Am fost la o şedinţă la Bucureşti, unde ne-a spus

tovarăşul Aurel Vijoli, ministrul Finanţelor, cum să-l îngrădim pe ţăran: în dreapta impozitele, în stânga cotele, înainte gospodăria colectivă.

— Şi îndărăt? întreabă tata.

— În spatele fiecăruia, puşcăria. Care aşteaptă cu gura căscată.

Plecase şi el tot aşa cum venise. Dar a doua zi ne pomenim cu

Flecuş, agentul fiscal. Restanţe la plata impozitelor. Îmi pune sechestru pe cărţi, pe care le leagă în pachete şi le sigilează cu ceară roşie. Ne mai sechestrează o velinţă, nişte macaturi, oglinda cu ramă sculptată, veche de peste un secol, pe care o primise mama de fată mare de la naşa-preoteasă, o icoană pictată pe lemn cu Sf. Gheorghe, cu solzi de foiţă de cositor pe trupul balaurului şi pe pieptul oşteanului, şi, ca să fie garnitura completă, şi patul în care boleam. Cu termen de o săptămână, după care avea să le scoată la licitaţie.

Trece săptămâna. Se anunţă licitaţia cu goarna primăriei, dar nu se arată nimeni care să cumpere măcar un crâmpei de aţă. Nu-i nimic, după trei strigări le vor încărca într-o căruţă şi le vor duce în magazia de lemne şi de cărbuni a primăriei. Până atunci, ăia cu cotele. Nici aici nu ne-am achitat de obligaţii. Măsoară porcul, cu metrul, în lungime şi în înălţime şi ne numără găinile. Vaca cu lapte nu avea voie să o ia de tăiere. Tata le aruncă în braţe câinele pe care îl ţinea de ceafa: „Luaţi-l şi p-ăsta”. Avem termen tot o săptămână. Se duce tata cu vaca în târg, la Corbii Mari, că tot rămăsese ea stearpă. Şi ne scăpăm de toate belelele. Pe tot anul, dacă nu mai născocesc ăştia şi altceva. Pentru mine o să cumpere o capră bună de lapte. Că laptele de capră e ca o doctorie.

Dar începe din nou pelerinajul la patul meu. Le-a trăsnit prin cap o idee nouă, să mă facă pe mine colectivist. Să mă înscriu cu partea mea de avere care mi s-ar cuveni din moştenirea de la părinţii mei. Degeaba le explic că nu pot avea nimic, fiindcă aşa a fost înţelegerea

când am plecat prima dată la şcoală, să fiu ţinut la studii, iar fratele meu să rămână acasă, în starea de ţăran şi singur moştenitor. Vin în valuri şi insistă exasperant. Măcar cu un pogon, acolo, de ochii lumii, şi cu un cal. Că atâta lucru merit şi eu. Nu sunt sânge din sângele lor? Şi sângele apă nu se face.

Pogonul şi calul. Zestrea mea. Că la ce mi-ar trebui? N-am copii, n-am nimic. Şi nu pot s-o iau cu mine… Nu spun unde… Dar se uită în mijlocul odăii, de parcă ar vedea acolo o groapă de cimitir.

Vine şi preşedintele sfatului în persoană. Cel care în vacanţa de iarnă mă ameninţase că mă dă afară din şcoală şi mă aduce la sapă. Cum i-aş mai da afară! Cu biciul, ca Iisus când a gonit zarafii din templu. Dar nu am cum să-i urnesc.

Comuna noastră se află printre cele cinci din regiune planificate să se declare colectivizate în întregime, în ziua de 1 Mai. Prin liberul consimţământ al ţăranului. Nesiliţi de nimeni, în niciun fel. În ceea ce mă priveşte, am un motiv în plus… O cerere mai mult, un pogon de pământ, un cal… Ce gând diabolic în capetele lor turtite: să-mi las averea moştenire fiicei mele adoptive, care nu putea fi altcineva decât gospodăria colectivă. Şi asta până nu e prea târziu.

Vine, vine primăvara

După ce se topeşte zăpada, ies prin curte, chiar în grădină. Nu mă ţin picioarele. Parcă aş învăţa a doua oară să merg. Ai mei nu mai dorm în casă. Este un obicei vechi, poate chiar ancestral, al oamenilor de pe aici. Poate şi în alte părţi. Nu stăm înăuntru decât atâta cât nu avem încotro. De cum adie vântul de primăvară, de cum ies aburii din pământ, parcă ne strâng pereţii, parcă ne apasă tavanul. Afară adorm cu ochii pe stelele şi pe norii cerului şi ascult chiar prin somn cum rod caii iarbă la iesle, cum rumegă vacile şi oile, cum latră câinii, cum cântă cocoşii, cum foşnesc frunzele în pomi, cum respiră pământul şi chiar cum se târăsc şerpii prin iarbă…

Fratele meu, Traian, şi-a făcut culcuş în fân, ăi bătrâni şi-au aşternut în pătulul în care n-au mai rămas decât câteva târne de porumb într-un colţ. Mie mi-au scos patul pe prispa casei, unde stau şi ziua, şi noaptea.

De când m-am ridicat pe picioare, dorm şi am o poftă nebună de citit. Devorez cărţile. Lectura este ţara mea mirifică în care evadez. Când vin cei cu colectivizarea, îi las să-mi trăncănească. Ridic câteodată capul din carte.

— Madame de Rénal a fost înjunghiată în biserică.

Mă privesc uluiţi.

— Săracul, nu mai e întreg la minte. Ce vorbim noi şi ce zice el.

— Face pe nebunul…

— Nu contează, să semneze cererea!

— Ne auzi?

— Madame Bovary sunt eu!

— Poţi să fii şi Miţa Biciclista. Dar dă aici o iscălitură!

Lucrurile devin foarte presante. Nu mai era prea mult până la

1 Mai. După un răgaz de „muncă de convingere de la om la om”, a început din nou vânătoarea de noapte a oamenilor. Cu un petec de pătură veche, tata ia din nou drumul pădurii. Până va trece nebunia asta. Mama vrea să ştie unde poate să fie găsit, ca să-i ducă de-ale gurii.

— De ce nu vrei să spui?

— Ştiu eu de ce…

S-a dat la urechea lui, dar eu tot am auzit. Adică mai mult am înţeles după buze:

— Şi dacă se întâmplă ceva cu copilul ăsta?

— Aflu eu… Şi dacă e să nu viu, îl îngropi şi gata! Dar vezi să nu se ducă fără lumânare.

Mai târziu am aflat că era o diversiune. A trecut prin pădure şi s-a oprit undeva la o fermă, unde era nevoie de zilieri, care mâncau la cantină şi dormeau într-un grajd de vite.

Nu mă mai împleticesc când ies în curte şi nu mă mai ţin de garduri. Semn bun. Poate că mi se trage de la

leacurile ce mi s-au dat. Pe care trebuia să le repet ca să grăbesc vindecarea. Mi se taie din nou sub limbă, trebuie să mai înghit nişte fiertură de cârtiţă, beau toată ziua zeamă amară de buruieni, ba şi noaptea, mi se pune iar oala de pământ în chip de ventuză sub coastele de pe partea dreaptă. Dar nu mai înghit o inimă de şarpe. Probabil că nu au mai găsit reptila. În schimb, mă spânzure. Ca pe o vită. Îmi găuresc cu un ac gros pielea dintre degetul mare şi podul palmei şi îmi vâră o rădăcină neagră şi uscată de iarba dracului. Şi mă leagă cu o cârpă, ce-i drept, destul de curată. Şi mi se umflă mâna, şi se adună o pungă de puroi, şi cică ăsta e semn bun, că s-a tras tot veninul bolii. Şi când răsuflu, mă simt istovit, dar nu mă mai doare nimic.

Şi nu mai trece mult şi mă trezesc din somn de la miezul nopţii, scuturat de frig. Îmi bate inima atât de tare că zgâlţâie patul, care trosneşte din toate încheieturile. Pornim cu căruţa spre spitalul din Găeşti, eu culcat pe fân şi învelit cu plapuma, mama pe dric cu lumânările şi chibriturile ascunse sub şorţ, tata, care venise acasă după 1 Mai, cu hăţurile şi cu biciul în mână, şi cu ţigara în colţul gurii.

— Mai suflă, femeie?

— Suflă!…

O injecţie şi o maşină a salvării pentru policlinca de triere din Bucureşti. Care nu este altceva decât un subsol imens, cu zeci de paturi şi cu sute de persoane, bărbaţi, femei, bătrâni, copii, bolnavi şi însoţitori, printre care vreo două sălaşuri de ţigani, foarte gălăgioase. Aici îşi varsă provincia toţi bolnavii, de unde urmează să fie repartizaţi în spitale de specialitate, pe măsură ce rămân locuri libere. Un doctor şi o asistentă asigură tratamentul de urgenţă. Câte unul nu mai are nevoie…

Suntem lăsaţi cu îmbrăcămintea de acasă, şi cine poate iese în oraş să-şi cumpere câte ceva de mâncare, că nu suntem băgaţi în porţie.

Mă poartă paşii spre Universitate. Aflu că peste trei

zile expiră termenul de înscriere pentru examenul de admitere. Îi telefonez, la primărie, unui prieten, care era referent acolo, Cicerone Stancu, şi avea motocicletă, să-mi aducă actele necesare. Mama a leşinat când a auzit că el venise după certificatul de naştere. Crezuse că îl cere în alt scop... A trezit-o ca să-i mai ceară şi diploma. Adeverinţa de stare materială o făcuse el şi îl semnase pe preşedinte, şi pusese şi ştampila. Fără acest fals n-aş fi putut să mă înscriu.

Urcam câte două-trei trepte spre amfiteatru sau spre sala de examen, cu sticluţa de medicamente în mână. Seara, la policlinica de triaj. Tuşeau cei bolnavi de plămâni, ţipau ca din gură de şarpe cei cu pietre la rinichi, mirosea a mucegai, a transpiraţie, a corp de ţigan şi urlau conductele ce se ţeseau pe plafon ca o pânză de păianjen. Dar trebuia să citesc la lumina palidă şi tremurată a unui bec anemic.

La facultatea de filologie eram câte şase candidaţi pe un loc, a treia facultate în această privinţă, după drept şi medicină. Când s-au afişat listele, după o scurtă ameţeală, am simţit că mă fac sănătos. Am plecat acasă pe picioarele mele, cu primul tren. Eram student... Iau viaţa de la început. Renăscut. I-aş sări de gât fiecărui om întâlnit în cale. Aş îmbrăţişa femeile, copiii, toţi trecătorii, copacii, semafoarele, indicatoarele, stâlpii de telegraf care duc veştile prin sârme, stâlpii de electricitate din reţeaua cărora răsar scântei. Aş striga de nebun pe stradă, pe peroane, pe trotuare, în parcuri, pe alei, în autobuze, în tramvaie, în birje, la poarta spitalelor de boli mintale, la Academie, pe aerodrom, pe stadion, în pragul bisericilor: EXIST!

Ecce homo!

M-am găsit. Sunt. În carne şi oase. Cu sânge în vene. Cu minte în cap. Cu simţiri în toată fiinţa. Nu mă visez. Nu mă închipui. Nu sunt o fantomă. Dibuiţi-mă! Pipăiţi-mă! Sunt!... Am grăit. Am mărturisit. Am jurat. Priviţi-mă în ochi! Ciupiţi-mă! Muşcaţi din mine! Amintiţi-mă! V-am

cântat! V-am descântat! V-am zugrăvit! V-am nemurit!

Am venit din nou pe lume. Lume, lume, mi-a fost dor de tine… Rolul meu nu s-a încheiat.

„O scenă e lumea!”

Actorul – eu!

Dumnezeu – deasupra!

Cuprins

Prefaţă 5
Argument la ediţia I 9
Cuvânt înainte-mergător la ediţia 1 11
Prefaţa autorului 13
Aurora şi „amurgul zeilory 15
Tichia de mărgăritar 21
Altă ispită… Cu tatăl lui Voltaire în Turnul Chindiei 23
Dosarele 35
Prima îmbarcare şi aterizarea în cizme 40
„Nu i-am fost amantă…” 45
Poeta de pe Bega 49
Puşca-n cui. A doua îmbarcare 52
În aşteptarea Luceafărului 58
Citadela nebunilor frumoşi 61
Viaţa în colivie *64*
Sub avalanşa devierilor 72
Se clatină statuia bunicului Sadoveanu 79
Prima revoltă a scriitorilor comunişti din România 88
Obsesia listelor 91
Atitudinea de gură-cască 94
Fereastra mea de cer 98
Prinţesele comunismului în floare 105
Muntele vrăjit 116
Labişy Nichita şi femeia lor iubită 125
Două embleme, Labiş şi Tomozei 129
Poetul imposibilelor iubiri 134
„Am un drac în mine şi vreau să-l omor” 139
Jocul de-a moartea 143
Niciun tramvai nu a dat peste Labiş 151

Copilul minune nu putea să moară pe eşafod 153
Umbre pe pânza vremii 158
Generaţia de aur şi de tinichea 163
Un astru pe cerul pustiu 165
Dan Deşliu şi Labiş 167
Cavalerul trac 171
Asaltul ardelenilor 181
Prinţul negru şi suav anapoda 192
Florin Mugur în cămaşa nefericitului 201
Malenkov; „abdicat" la Bucureşti 214
Iarna lupilor siberieni 224
Dincolo de gratii 236
Mărţişorul în rezistenţă 245
„Să nu uiţi, Darie!" 255
Ce mult te-am iubit în pădurea nebună 265
Moda modelelor sau două pe o macara 278
Sara 287
Cele trei sirene 291
În piciorul Arcului de Triumf 299
Lopata şi patria 302
Miting la Palat 303
Fata deşertului 306
Omul de paie şi statuia de tinichea 309
„Vieţi paralele": Lucian Raicu şi Nicolae Stoian 317
Promovat şi debarcat 325
Titanii în costum de stradă 327
Aida 336
Ştim totul, dar nu spunem nimic 344
Eu şi regele Mihai 350
După căderea Cortinei 360